

АННА ХОМА

Леонід

ПІД ЗНАМЕНАМИ

СОНЦЯ

РОМАН

УДК 821.161.2
ББК 84.4УКР
Х76

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Віталія Котляр*

ISBN 978-966-14-8443-5 (PDF)

- © Анна Хома, 2014
- © DepositPhotos.com / an-nychka, olly18, prometeus, обкладинка, 2014
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2014
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2014

Подорож у минуле

...Чи мріялося вам коли-небудь, скажімо, під прогулянку містом, хоч на годинку перенестися крізь усемогутній час і опинитися на цьому ж місці, тільки у позаминулому столітті, аби на власні очі побачити, чим дихали рідні околиці багато років тому, глянути на людей, які ходили цими вуличками, відчути й на собі незбагненну магію різних діб? Мріялося? Ця книжка саме для вас, мрійники.

Мабуть, ось у такій подорожі знайшла натхнення львівська письменниця Анна Хома для створення історично-авантюрного роману, густо помережаного звичаями, архітектурою й мовним колоритом Західної України XIX століття. З перших сторінок перед заінтригованим читачем постають гоноровий шляхтич Януш Губицький, спадкоємець родового маєтку, та його таємничий гість Мар'ян Добрянський, чиє покликання — панські маєтки грабувати. Здавалося б, що цим двом робити разом? Що може єднати панича та розбишаку, багатія та злидаря, шляхтича та русина? Чому пан шляхтич із такою шаною приймає у своєму домі злодійчука, чия рука щомиті може «здригнутися і ненароком поцупити те, що погано лежить»? Та й то ще було б не найгірше! Чи знає шляхтич, що «десь глибоко-глибоко, на денці чорної, як сажа, душі» його гостя зачаївся хижий звір, котрий понад усе жадає кривавої помсти? Хто насправді цей Мар'ян Добрянський, навчений вправно «віддзеркалювати тих, з ким має справу, перевертлюючись у чиновника, хлопа, вояку, п'яницю, шляхтича чи лакея»?

Тим не менш дві дороги переплелися на суцільний клубок.

«Кожному — того пана і слугу, яких він заслуговує», — стверджує письменниця і... не шкодує випробувань для своїх героїв: аж до останньої сторінки не уявляєш, чи спалахне їм світло наприкінці тунелю...

Зізнаюся, після книги Марка Твена «Принц і жебрак», читаної в далекому дитинстві, уже й не сподівалася натрапити на таку яскраву пригодницьку оповідь. Та якщо літературному класику марився Лондон середини XVI століття, то наша сучасниця Анна Хома звернулася до легендарних таємниць рідного Львова, що гордо йменувався Лембергом протягом майже півтора століття австро-угорського періоду свого життя. Так-так, життя, адже місто в цьому романі постає «істотою, що має власну душу, дихає, росте і розмножується новими будівлями й дорогами, захоплюючи довколишні території у свій полон». І читач уже бачить її очима, як «поодинокі екіпажі стукотіли Личаківським бруком, який закінчувався біля церкви Петра і Павла, переходячи далі у битий гостинець; вулиця Пекарська потопала в садибах із пишними садками і неодмінними городами; Панська, піднявши сукні, манірно spacerувала від Бернардинів до Кручених стовпів; а на Баторії однаково добре почувалися буцегарня “Кармеліти” і реальна школа, натякаючи на непередбачуваність шляхів Господніх»...

На диво, авторці майстерно вдалося обійтися без «любовної» домінанти, що зазвичай притаманна «жіночому» письму — хай то фентезі, трилер, детектив чи навіть історичний роман. І без того книга Анни Хоми щедро насичена таємницями та інтригами, карколомними пригодами й несподіваними відкриттями, тож захопленому читачеві доведеться не раз і не два вернутися поглядом на обкладинку, аби з приємністю переконатися: саме так, це написала жінка.

Вікторія Гранецька

Моєму місту присвячую

Є міста, до яких неможливо зайти крізь браму.
Є міста, до яких неможливо зайти.

Юрій Андрухович

Має той пустельник хату із каміння,
ложе кам'яне, свічку кам'яну,
крила кам'яні приросли корінням
до закам'янілого вицвілого сну...

Дзвінка Сумарук

Крекчучи, ми почуємо кроки стихії вогню
та будемо вже готові
управляти хвилями полум'я.

Аркадій і Борис Стругацькі

— *Я*к ваш опікун і друг вашого дому я категорично заявляю, що ваша поведінка не витримує ніякої критики! Яблуко від яблуні недалечко падає! Ваш прадід, Царство йому небесне, сильно постраждав, бо хотів перший із-поміж усіх увільнити своїх хлопів від панщини, хоча кожен знає, що хлоп — то ліниве створіння, яке ні на що не годиться, а якщо йому трохи попустити, то він своїм благодійникам улаштує мазурську різню!¹ Він заразив, наче холерою, своїм лібералізмом дружину і дітей! Ваш батько потім увесь час водився з цими русинами²! І що ми маємо на сьогодні? Уся країна пожинає отруйні плоди отруйного сім'я демократії, яке кинули тоді в гарячі голови наших предків Генцьо Чорний і «Стоваришення»³! Усі ці начебто патріотичні сили намагалися зламати освячені віками традиційні порядки! Вони думали, що хлопи їх підтримають, і через це ми зазнали поразок і в сорок шостому році, і в шістдесят третьому! Я вельми дивуюся, що вас нічому не навчили їхні помилки. Як зайдеш між реп'яхи, то й реп'яхів наберешся, а вовк, скільки його не годуй, до смерті

¹ Мазурська різня — виступи в 1846 році польських селян (мазурів) проти своїх «однокровних» шляхтичів-повстанців, яких вони віддавали австрійській владі або винищували самі.

² Русини — *тут*: українці.

³ Генцьо Чорний — Євгеній Хшонстовський, правник, один із провідників визвольного руху поляків Австрії за відновлення кордонів Польщі. «Стоваришення люду польського» — підпільне об'єднання польських карбонаріїв.

в ліс зиркає, — переконливо продемонстрував знання прислів'їв, хлопів і вовків пан Бохенський, дідич¹ сусідньої По-никви, офіціаліст² до самих кісток. Предметом його найбільшої гордості був величний палацик над не менш величним ставком. Ну, і ще донька.

Для тих, хто не зрозумів: це він про мене. Я не удостоїв пана не те що словом — поглядом не удостоїв: занадто дорогоцінний мій погляд, щоб розкидатися ним всебіч. Того й гляди, утратиш усю свою дорогоцінну гідність. Хоча... втрачати те, чим зроду не володів, — самі розумієте, не просто.

Зате Януш здійснювся, мов коршун:

— Ви маєте рацію, мої родичі були шляхетними людьми і воліли сісти до Шпільберга³, ніж зрадити своїм переконанням! А де були ваші предки в ті буремні часи? Чому вони не підтримали повстанців? Чи не тому, що ховалися за спини гігантів, спостерігаючи здалеку, вдасться чи не вдасться їхня затія? Через таких, як ви, Річ Посполита досі пошматована лежить під чужою владою! І до речі, це наші, польські хлопи різали нашу-таки шляхту. Скільки серед них було руських, знаєте? Не знаєте, бо їх не було! Хоча ви — мій опікун і заправляєте моїм маєтком, за чотири роки все зміниться, і я сам буду вирішувати свою долю. Тоді пан уже не зможе наказувати мені, шляхтичу з діда-прадіда, чиї предки ведуть свій рід з п'ятнадцятого сторіччя, кого мені приймати в себе вдома, а кого — ні! Мене виховували в демократичних традиціях, але таке поняття, як «честь», ще ніхто не скасував! Тому прошу пана негайно і поштиво перепросити мого товариша або... ми будемо зустрічатися тільки в офіційній обстановці в разі крайньої необхідності!

Ось так. Або-або. Жодних золотих серединок.

¹ Дідич — спадкоємець (пол.).

² Офіціаліст — державний службовець, що підкреслює своє польське походження.

³ Шпільберг — замок у Брно, у XIX столітті — «тюрма народів» в Австрійській монархії.

Я продовжував пильно вивчати червону водицю у своєму келиху. Де двоє б'ються, там третій... гм, може спокійно м'яти ханьки¹ осторонь, навіть якщо він — головний винуватець бійки. Особливо якщо.

У вітальню ми перебралися після обіду, який тут чомусь починався о шостій вечора і під час якого пан Бохенський з донькою так прискіпливо придивлялися, чи я правильно орудую виделкою, ложкою і ножичком, що мені всерйоз хотілося їх розчарувати. Та шкода було Янека, він копірсався в себе в тарілці, наче бідна падчірка, а не господар. Панна Евеліна теж, як ведеться, їла мало, але делікатно.

А даремно. Тутешня куховарка пані Геня могла з найзвичайніших страв зробити королівську їжу. Я так вчора їй і сказав, коли мало не проковтнув свого язика разом із язиком теляти. Вона на мої слова лише скривилася і взяла до рук добрячого такого ножа, від чого бідний індик, який лежав перед нею догори пузом, уже обскубаний і добряче обсмалений, здається, тихенько здригнувся.

Нині весь тягар індичих потрухів у бульйоні, яловичини з капустою під гострим соусом, шпарагівки², тушеної зі сметанкою і білими грибочками, та пирога з яблук довелося взяти на себе нам із паном Бохенським. Він почервонів і шумно дихав, а я схопив келих і заховався у віконній ніші. Щоб не дуже було чути скрегіт моїх зубів...

Тим часом пан Бохенський задер підперезане пишною білою краваткою підборіддя і з войовничим гонором скомандував:

— Йдемо звідси, Ево, порядним людям нема чого робити в осиному гнізді! Ми, доню, пригріли на своїх грудях зміюку! Правду кажуть, у тихому болоті чортівня водиться! Я від тебе такого не сподівався, тому гроші на твоє утримання будуть урізані до мізера! І більше ніякого Парижа, ці університети —

¹ М'яти ханьки — ледарювати.

² Шпарагівка — спаржа (*тут і далі використані слова львівської говірки та злодійської мови Львова*).

розсадники нових віань, які нас погублять! Одна лише мати твоя, Царство їй небесне, була у твоїй сім'ї птахом високого польоту і не зналася зі всякою скверною! Я їй обіцяв, що прослідкую за твоїм вихованням! І я прослідкую!

Після такої рясно пересипаної приказками тиради пан Бохенський схопився на ноги, стиснув у руці тростину, повернувся всім пузом до доньки, і... панна Ева елегантно скинула зі свого пальчика перстеник, який у нас на чорному ринку потягнув би на цілих триста гульденів. По тому вони гонорово помарширували собі геть.

Усі тут говорили і діяли з гонором. Усі, крім мене. А де його взяти, гонор той, ніхто не каже. Вважається, що таким, як я, він сто літ не потрібний.

Може, й не потрібний, я з панами не сперечаюся. Я їх грабую.

— Я сам від себе такого не сподівався, — тихо промовив їм услід двадцятилітній панок, котрий так необачно назвав мене своїм товаришем. — Не сподівався, що зможу так легко говорити людям усе, що думаю. Виявляється, правда набагато простіша за брехню.

Що ти знаєш про брехню! І про правду...

— Ти мохом укриєшся, якщо просидиш тут безвилазно ще зо три тижні!

— Нехай, — махнув він рукою.

— Що нехай, що нехай?! — розлютилося щось усередині мене. — Дожився вже до мізера, скільки ще ти збираєшся скніти в цій норі на радість ворогам?!

— А вчора ти називав мій дім палацом...

— Ніби палац не може бути норою. Остання курка в пташнику знає, що потикатися в гості до пана Януша Губицького — марна справа: або він за п'ять хвилин попросить вас за двері, або взагалі не впустить. Тричі за три тижні до тебе прислали запрошення, і тричі ти відсилав посланців ні з чим. Ти ким себе вважаєш, примадонною італійської опери? Званий раут у вдови Агенора Голуховського, раут, від якого неможливо відмовитися, — «перепрошую, але дідич Накваші

заслаб»; полювання з маршálком¹ і його хортами, — молодий пан, бачте, не зможе взяти участь, бо має наглу справу. А баль у намісництві, куди потрапляють тільки вибрані, щовівторковий баль, після якого запрошені стають членами вищого товариства, — до речі, наступного вівторка запрошення вже не прийшло! — чому пан не поїхав? Бо мусив сидіти у своєму палаці і в носі длубатися! Ні, щоб гонорово сісти в карету, шмагнути коней так, щоб аж піна летіла, із шиком вилізти з карети, наїстися і напитися на дурняка, перекинутися в карти з поважними людьми, ушкварити кадрилию з солоденькими панянками, попутно відбиваючись від надокучливих удовиць та привидів їхніх надокучливих чоловіків, котрі за життя так часто пленталися під нашими ногами...

Я ще довго міг би провадити в цьому ж дусі, — пробиває мене інколи на словесність, як ринву після прочистки, — якби Януш у відчаї не замахав у мій бік рукою. Іншою він тримався за живіт. А що я такого сказав? Просто розлютився.

— С... скажи м... мені, звідки то все... ох, не можу... звідки курка то все може знати?

— От хай вона тобі і скаже, — буркнув я, повертаючись у свій звичний стан маломовності і невдоволеності світом.

— Ой, Мар'яне, ти коли-небудь мене вб'єш, — ледве вимовив Ян, утираючи сльози.

І то правда.

Але вголос я сказав зовсім інше.

— Оцей опікун, між іншим, терпів твої вибрики довше за всіх, — заявив, ніби мав право щось заявляти йому. — А ти розправився з ним без найменшого докору сумління, — осудив, ніби мав право судити його. Включно з його сумлінням.

Ян, далі тримаючись за живіт, поплентався до віконної ніші, звідки я цілий вечір недобре зиркав на світлицю, — найрозкішнішу світлицю з усіх, які будь-коли бачив. Правду мовити, небагато я бачив світлиць. Усе буди та халупи на очі потрапляли...

¹ Маршáлок — *тут*: голова Галицького крайового сейму.

А майбутній законний власник цієї світлиці, він же дідич усього маєтку Губицьких, у чийому кричущому багатстві я три тижні топився, як шкварка у смальці, узяв і радісно плеснув мене по плечу.

— Але ж ти все ще зі мною, Мар'яне! А справжні друзі пізнаються у справжніх бідах.

Для тих, хто не зрозумів, — це він про мене.

— А панянка Ева? — витяг я останню карту з рукава. До туза їй бракувало не мало не багато — тринадцять очок. Перстеник зрадливо блиснув на чорному фортепіано.

Не те щоб я був зовсім байдужий до принад цієї панянки. Просто чомусь кожного разу при згадці про неї перед моїми очима виростав майже середньовічний замок її батечка, який дістанеться в посаг чоловікові панни, й у якому я не відмовився б погуляти хоч із годинку десь під ранок, коли вся сторожа спить найміцнішим зі своїх снів... А той, хто мав би стати невдовзі отим самим законним чоловіком, бере і виганяє її зі свого дому. Разом із батечком, принадами і майбутнім посагом!

А ви питаєте, чому я стою тут і стиха звірію?!

— А що Ева? — він подивився слідом за мною у вікно тужливим поглядом в'язня-смертника. Коні виглядали так само гоноровими, як хазяї, і вивозили бричку за ворота, показуючи нам свої дупи, мов недосяжний тепер палац Бохенських... — Бачив, як закопилила губки? Думала, побіжу за нею, на коліна впаду, проситиму, щоб повернулася... Раніше побіг би. А тепер... Не хочу нікого бачити, не хочу, щоб мене хтось бачив, нічого не хочу... Змінився я настільки, що сам себе не впізнаю.

Ага. І я змінився. А тепер стовбичу тут і гадаю, як би знову змінитися так, щоб упізнати себе колишнього.

— Не треба мені з'являтися з тобою на людях, от і все, — почав я.

Та й не тільки на людях. Наодинці з тобою мені теж не можна знаходитися. Здоров'ю шкодить.

— Цураються твої знайомі мене, як чуми, — одним махом перекинув я водицю з келиха до горла. — Послав би ти мене вівці пасти, чи що...

Казала бабуся онучку: не пий водиці в розкішних світлицях — осликом станеш. Не послухався онучок, випив.

Обпалило, залишивши по собі присмак трунку.

А Ян, звично пропускаючи мої слова повз вуха, тримав руку на моєму плечі і вдивлявся у вікно.

Такий собі рудоволосий пуцьвірінок із ластовинням і пушком під носом та на підборідді. З таких пуцьвірінків зазвичай виростають здобні пухкенькі рожевощокі мамині пестунчики. Якщо спершу їх не змусять умитися кров'ю. Ось тоді вони дорослішають. І стають дикими. І вважають, що їм дозволено тримати руку у вас на плечі і несамовито вдивлятися у вікно. Руку з глибокими слідами від мотузок на зап'ястку...

— Якщо і ти мене зараз залишиш, Мар'яне...

Я смикнувся — і білу, делікатну, занадто тонку для штивного манжета кисть моментально звіяло з нагрітого місця. Плече як-не-як моє.

— Якщо пан не має чим зайнятися, окрім споглядання місяченька і зірочок, то я з дозволу пана піду пошукаю собі цікавіше заняття.

Він усміхнувся і запитав.

— І що ти збираєшся робити, мій роботящий друже?

Я безстрашно поставив ногу на килим з довжелезною шерстю і, як належить вовку, огризнувся:

— Для початку спалю твій палац.

Він засміявся. Не повірив.

Новий день розпочався напрочуд тихо. Напрочуд — лихе слово. Усе, що не вкладається у звичні рамки, усе, що дивує, як правило, добром не закінчується.

Але цього ранку, геть забувши про це правило, я спокійнісінько зішкрібав зі своїх пречудових щічок щетину. Робив це вузькою бритвою зі срібним руків'ям. Подарунком. Не повірите, як ним легко і просто підрізати людям горлянки. Тому я не підпускав до себе цирульників на гарматний постріл.

Обсудивши підборіддя, я взяв із шерegi мацюпусіньких пляшечок, насильно втиснутих мені милосердним паном, найменшу й обережно прийняхався. Гидота! Мар'ян Добрянський без усіх ваших хитрощів вродливець хоч куди! Я пильно придивився до свого відображення.

Треба сказати, дзеркала робили тут велетенськими, майже до підлоги, щоб, мовляв, людина могла побачити себе у всій своїй красі.

Я побачив. І відкинув подалі бритву, котра раптом зробилася надто небезпечною.

Не вписувалася ця людина в позолочену оправу люстер, морщилася глянцева гладінь овалу, коли цей чоловік вторгався на її територію.

Середнього зросту, худорлявий, із міцними раменами, чіпкими руками, вузькою талією і трохи зігнутими в колінах ногами — звичка, якої я ніяк не міг позбутися, хоча тут не доводилося ні від кого тікати. Хіба що від дзеркал.

Обличчя ж — як обличчя. Збите з тих самих, що й у всіх, кісточок, обтягнуте тою самою, що в усіх, шкірою, десь вужче за інші, можливо, темніше, а можливо, шорсткіше... Уся права щока до нижнього краю щелепи густо поцяткована чорними крапками — дрібками вугілля. Ним один жартун зарядив свій дробовик і вирішив перевірити винахід на хлопцеві, який пробігав неподалік. Постріл викликав бурю реготу. Жарт — не жарт, коли нема над ким посміятися...

А виповнилося цьому відображенню двадцять три роки роки. І тільки такий, як Ян, міг не розгледіти в ньому чужинця.

Ну ось, про вовка помовка! У двері затарабанили і пролунав бадьорий клич:

— Ти спиш, Мар'яне? Вставай!

У цьому палаці і плюнути не було де! А як тихо починався день!

— Сплю. І дуже не люблю, коли мене будять.

Це означало: ласкаво просимо, найясніший пане, заходьте, не кремпуйтеся. Саме так переклав мої слова Ян, ступаючи досередини і без зайвих церемоній витягуючи на світ Божий мій парадний стрій. Щасливий такий, зарум'янілий, захеканий... І з синьою смугою на шиї. Душили його старим облупленим ременем.

— Що це означає? — спробував запротестувати я.

— Їдемо на став! У Заліжці!

Парадний стрій складався з латаної-перелатаної полотняної сорочки, шкіряної камізельки, брудно-сірої куртки на собачому хутрі і такого ж веселого кольору панталон зі сукна. Усі намагання Яна поправити жалюгідний стан мого гардеробу в мені тільки підсилювали ніжні почуття до останнього.

Уявіть тепер, як боляче мені було побачити свою рідну одешинку недбало розкиданою по ліжку.

— Я дуже перепрошую, але пан, певно, забув, що на час мого перебування тут передав цю кімнату в повне моє розпорядження?

Коли хотів, я міг бути люб'язним до нудоти.

Ян, вилазячи з-під ліжка з чобітьми в руках, справедливо оцінив цей мій талант і відповів не менш люб'язно:

— Маєш бути готовий за три хвилини.

Чи мав я вибір?

...Цього ранку ми вирушили до нашого південного сусіда, позаяк із західним розсварилися вчора остаточно і безповоротно.

Треба сказати, володіння графа Володимира Дідушицького вражали розмірами і багатством кожного, хто мав необережність порахувати морги його землі, кількість його палаців і, звісно, усе те золото, яке стікалося до нього широкими ріками з трьох неозорих імперій: нашої, Пруської та Російської. Виходило за підрахунками наших арифметорів, які спали й бачили це багатство в себе в кишнях, більше семи мільйонів золотих ринських¹! Подейкували, що ще не родився на Галичині поляк, багатший за цього графа. Вдало одружувалися у його роді, ой як вдало, на відміну від декого.

Особливо завзяті з моїх спільників не тільки в думках марили, а й наяву кидали ласі погляди на резиденцію Дідушицьких на вулиці Курковій². На балях там не раз лунала пісенька про пеняцького пана, який має хатинку в столичному королівському місті. Але сторожа в тій хатинці була така, що цісарю і не снилася!

А Пеняки — он вони, рукою подати. Найбагатше, між іншим, з усіх його сіл. І, як переказували люди, там і охорони було менше, та й сам граф приїздив сюди не так уже й часто...

Ох, не в найгіршому місці я опинився три тижні тому. Роботи тут непочатий край, усі навколишні палаци аж просилися, щоб до них завітав такий гість, як я...

Чому ж я почувався закутим у кайдани?

Тому що поруч їхав мій конвоїр, який навіть не здогадувався про свою роль...

¹ Золотий ринський — грошова одиниця в Австро-Угорщині, назва похідна від «золотий рейнський», тобто гульден.

² Вулиця Куркова — теперішня вулиця Лисенка (*тут і далі — у Львові*).

Зазвичай у поїздках він безупинно щось розповідав, я пробував пропускати його балаканину повз вуха, але це не допомагало. От і зараз він занурився в спогади, поплескуючи свого гнідого по шиї.

— Мама нікуди мене не відпускала від себе. Вона все боялася, що зі мною щось трапиться. За мною ходили назирці всі: нянька, гувернер, учителі, управитель, сторож, тато, мама, а я весь час намагався від них утекти. Тільки в Броди мені дозволялося їздити з батьком, коли той мав там справи. Тато залишав мене на одного діда, який дуже мене любив і дозволяв удома робити все, що душа забажає! Я перевертав його хату догори дригом! Коли він помер, тато дуже плакав, і більше мене із собою ніколи не брав туди... Тому я завжди тішуся, коли випадає нагода податися в мандри!

На горизонті з'явилися Пеняки. Розкішна магнатська резиденція вабила до себе не тільки розкішне панство, а й таких, як я, простих і скромних злодіїв...

А Янек не вгамовувався.

— Я маму не виню: вона вже втратила двох дітей. Одна дитина померла після народження, другу вкрали, щоб продати циганам. Так кажуть. Це був хлопчик, він мав тоді п'ять років, і в мене зараз міг бути брат, на два роки старший за тебе. Мама говорила, що він був копія тата, і завжди плакала при цьому. Я так собі думаю, якщо в мене від тата тільки колір волосся, то він мав би бути геть рудий, кучерявий і зеленоокий... Дивись, нам уже відчиняють ворота!

Я зітхнув. Через те, що можна було забути на якийсь час про історію його роду, і через те, що відкрилося моїм очам...

Палац його світлості графа Дідушицького! Одна опора тутешньої бічної брами, що вела до фільварку¹, коштувала дорожче від льокалю² вуйка Фонся, узятого разом з нами, меблями, посудом, відвідувачами і котом Струделем!

¹ Фільварок — у XIV—XIX століттях панський сільськогосподарський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво збіжжя для продажу.

² Льокаль — ресторан, шинок.

На вершині пагорба, у неймовірному ландшафтному парку з доріжками, ліхтарями, альтанками, озерцями, гірками і водоспадаками, стояв найбільший палац Галичини. Якби мене Фонсьо не натренував завжди поводитися відповідно до ситуації, я б заплакав.

Величезна кам'яниця на два поверхи, з мансардним дахом, двома бічними крилами, в одному з яких уміщалася ціла каплиця, і стількома фігурами на фронтоні, що я змучився рахувати, — ця розкішна хатинка наблизилася до нас і запишнена стала на сходах фігурою свого управителя, слава Богу, не кам'яною!

Ян пояснив причину нашого приїзду і відмовився від запрошення вшанувати своєю присутністю головну хатинку пеняцького пана. Йому було не до того, а я втішився, що не побачу всієї краси зсередини. Зблизька. На відстані витягнутої руки. Бо рука може здригнутися і ненароком поцупити те, що погано лежить.

Удалині в зелені губилися ряди стаєнь для коней, манеж, дровітні, різні служби¹ і... фігура Святого Яна Непомука, якому мають молитися на роздоріжжях усі подорожні, щоб їхня дорога була щасливою. Діва Марія біля палацової каплиці сумно схиляла свою голову.

Я скочив на коня і пропустив попередження повз вуха...

Погода зіпсувалася. Став у Заліжцях — безмежний, схожий на море, яке я бачив тільки на картинах, — зустрів нас ста лево-сірою водою, сивою мжичкою і великими хвилями, які змінювали свій напрямок залежно від вітру. Наче підсміювалися над нами: спробуй, наздожени...

Не терпів я мжичок майже так само, як розкішних свілиць. Серед тих і інших дуже легко, загавившись, нарватися на ворога.

Але я вже згадував, що Ян був диким і, по-моєму, не помічав загрозливого плюскоту води.

¹ Служби — *тут*: господарські будівлі.

— Ось побачиш, — загорлав він мені на вухо, намагаючись перекричати вітер, — незабаром я переплюну найпрудкішу рибу в цій калюжі!

— Усім панам і їм подібній тварі в таку погоду треба сидіти дома, — пробурмотів я. І ніби тихо, а почули.

— І тебе переплюну, Томо невірющий!

Я передумав відповідати. І взагалі передумав сюди їхати. Головне — вчасно.

Ми зупинилися край берега. Ні, сьогодні я у воду не полізу! Лізь сам, відважний ти мій, а я... я посторожу коників.

— Тепла, — повідомив Ян, зануривши пальці в стрімку безбарвну хвилю.

Дякую! Я зіщулювся і підняв комір куртки. Ми якось тутечки переб'ємося, з кониками і камінчиками.

Та він уже роздягнувся, залишившись в одних підштаниках і з золотим медальйоном на шиї. Я негайно вп'явся поглядом у найближчий валун, ніби той міг мене врятувати.

— Знаю, тобі не до душі ці прогулянки, але ти обіцяв! — плескаючись на міліні, як пуголовок, нагадав мені останній з роду Губицьких. — Ти ж розумієш, що я мушу навчитися, мушу... мушу.

Ну, розумію, ну, обіцяв! То й що?

Він обтер рукою смішне білобрисе лице і тоном цісаря мовив:

— Проси, що хочеш. Я домовлюся з тутешнім магнатом, він мені не відмовить! Зажди. Я вже знаю, що тобі подарувати. Оту все... ох, всезнаючу курку з мого пташника, ви з нею дуже схожі!.. — він розсміявся, ляскаючи рукою по воді. І раптом, описавши дугу, зник навзناк під хвилею. Стрімкою і безбарвною. Забув, що реготати тут мають право лише вода та вітер.

За мить, коли над водою з'явився рудий чуб, я крикнув у наїжачену мжичку:

— Хочеш жити — гребі!

Я справедливо гадав, що за чотири дні можна навчитися не тільки плавати, а й у цирку виступати. Навіть якщо ти ведмідь. І не моя вина, що дехто боявся лізти у воду навіть до пояса.

Тим часом поєдинок людини із хвилями і вітром — запеклий, шумний, білопінний — тривав без жодних правил, і не знайшлося поруч секундантів, котрі відновили б зневажену справедливість...

Точніше, один такий секундант ошивався неподалік, але був у цей час дуже зайнятий. Стояв собі на камінчиках серед коників і думав: ось зараз усе закінчиться, і видасться раптом, що не починалося зовсім. Сплески і викрики людини, що захлилася на його очах, не долітали до його вух, і навіть мовчазні свідки-хмари, що почали потроху розходитися над ставом, дивувалися тому, що бачили.

Та ось мокра голова з'явилася над поверхнею і більше не занурювалася у глибину. Невміло, по-собачому загібаючи воду, людина рвонула до берега.

І я зрозумів: ніщо не закінчиться. Не тут і не зараз. А може — ніколи й ніде. Не закінчиться принаймні для мене. Адесь глибоко-глибоко, на денці чорної, як сажа, душі щось полегшено зітхнуло. Зовсім тихесенько.

Обдираючи руки об гальку і шохвилі спльовуючи воду, Ян переможно провістив:

— Ти б-бачив... бачив?.. Я п-поплив!

Він каркав щось іще таке ж розумне, коли я, за три кроки опинившись біля нього, здер із себе куртку і взявся розтирати задубіле тіло.

Тільки камінь знав, чого мені це коштувало.

Добре-таки ним теліпало, але в почервонілих очах горів тріумфальний вогонь, який не міг загасити навіть мій понурий вигляд. Його одяг я вже тримав у руках, шовкова сорочка і такі ж ногавиці, що, може, й додавали лоску, але зігріти в таку погоду не могли. Я одягнув його, а зверху накинув коц¹, який передбачливо захопив із собою — і все це без жодного злого слова.

¹ Коц — ворсовий пристрижений однобічний килим з вовни, *тут*: шерстяний плед.

Ян, трохи очунявши, теж підмітив у моїй поведінці не властиві мені риси і, клацаючи зубами та безсоромно висячи на мені всю дорогу до коників, хитро закинув:

— Що з тобою, Мар'яне? Невже настрашився? За моє життя? Ну ж бо, признавайся!

Він штурхнув мене в бік, і я ледве стримався, щоб не пришпилити його ліктем до камінців. Теж мені герой... підмочений.

— От тепер я б від них утік, — заявив він твердо, коли я підсаджував його в сідло.

Недоумок! Я мало не випустив його з рук.

— Правда? — зупинив він на мені змучений погляд.

— Додому час, — відповів я собі під ноги. — Шлях неблизький...

А що ще я міг відповісти?

Три тижні тому троє озброєних вершників перестріли його край лісу неподалік Поникви, куди Янек в один і той самий час по одній і тій же дорозі їздив у гості до свого опікуна, а точніше — до його доньки, з якою був заручений уже майже рік.

Перш ніж схопити, вони побавилися трохи з ним, як кіт із мишею. Навіть дозволили вирватися і дременути геть. Але до рогу йому перекрив став, на протилежному березі якого стояв палац Бохенських, той самий, схожий на замок. І якби він стрибнув тоді у воду, його б, можливо, не наздогнали по сьогодні.

Двічі недоумок! Невже б вони дозволили йому вирватися і добігти до ставу, якби точно не знали, що жертва не вміє плавати? І що в палаці-замку не буде на той час людей, бо всі зберуться біля костелу на святкову службу...

Я, здається, згадував, що мені всюди ввижаються вороги. Чекайте — і дочекаєтеся...

Три тижні, протягом яких я посилено вкривався нальотом пристойності й гарних манер, зійшли як з гусака вода, а з пива — пінка. Я жваво шпурнув на підлогу білюсіньку подушку, до якої ще секунду тому любенько припадав щокою, і, копнувши покривало, вилетів до коридору.

Довкруг стояла спокійнісінька, сонна тиша... Темінь тут стояла, дідько б її забрав!

Я навпомацки добрався до галереї, почекав на щось, навіщось понюхав повітря і... стрімголов скотився сходами в передпокій.

З розгону вперіцившись у перший-ліпший кут і згадавши всіх родичів з вуйком¹ Фонсьом включно, я подужав із їхньою допомогою коридор і влетів до бібліотеки на одній нозі. Друга нога, мабуть, образившись на мене і на той кут, відмовлялася працювати. Але що нога!

Вогонь підморгував мені з найближчого стелажа і, вдоволений, хрумкав сторінками.

Треба сказати, що їхня бібліотека — це таке місце, де зберігається багато непотрібного паперу. Для чого зберігається, особисто мені вияснити не вдалося.

¹ Вуйко — загальноновживане на заході України звертання замість слова «дядько» (як член родини чи незнайомий чоловік) або «пан»; традиційно походить із часів Київської Русі.

Я підбіг до вогнедишного стелажа і спробував зрушити його з місця, бо за ним стояв ще один стелаж, а далі — ще, і якщо їх усіх підпалити, цей вогник двадцятьох таких, як я, підсмажить майстерно. Біфштекс із кров'ю. Вуйкові Фонсьові сподобалося б.

Але повірте, каміння легше за книжки. І воно не горить.

Вихопивши з каміну залізний прут, я підважив ним перший стелаж. Висока — під стелю — махіна гойднулася і, крекчучи, повалилася вперед на стіну, збивши дорогою гарну бронзову люстру і розламавши навіпіл картину над каміном. Теж, мабуть, гарну, — я не став уточнювати, а рвонув на себе гардини.

Пишні, оксамитові — а я їх простими, шорсткими, зашкарбленими руками — і по танцюючих жовтогарячих зміях. Як по жирних зубастих щурах. Або по сумлінню, яке нині не в моді. У таких, як я.

Пам'ятаю дим, жар, іскри і попіл. Пам'ятаю забиту ногу, якій дуже не подобалася моя біганина. Пам'ятаю воду, що лилася на мене. Більше нічого не пам'ятаю.

...Спочатку отямилось моє чуття, а вже за ним я — глибокошанований і вельмиповажний пан Мар'ян Добрянський. Правда, вшановували мене більше пси в підворіттях, а поважали круки на звалищах, але я тим не переймався. Я взагалі-то був мирним батяром. Якщо не підходити близько.

Чуття підказало мені, що поруч є щось живе, і я, недовго думаючи, метнувся в той бік, згріб це «щось» в оберемок і, закинувши йому голову назад, притис коліном до ліжка. І аж тоді розплющив очі.

Коли ви спите, з вами можуть зробити будь-яку капость. Тому необхідно або зовсім не спати, або прокидатися так швидко, щоб іншим разом тебе, сплячого, обходили десятою дорогою.

Але цього разу, коли я розплющив очі, мені красиво так заїхали в писок. Образно мовлячи. Тому що Ян, витріщившись на мене схибленими очиськами і дихаючи через раз, не годився для опору. Він узагалі ні на що не годився після мого ніжного привітання.

Я голосно вилаявся, ухопив подушку і зацмулив нею у вікно. Дарма. Треба було терміново когось прибити, щоб заспокоїтися.

— Нічо-ого собі-і... — захоплено загуло збоку. — Як ти... ні, як у тебе так... Я ж навіть не встиг налякатися... Слухай, а навчи мене, га? Я так не вмію.

Ще б пак. Тебе будили татусенько з мамусенькою, ніжно цілуючи, а мене — копняк під зад. Або відро студеної водиці. Або... Та хіба пригадаєш усі можливі способи зустрічі нового дня?

Отак, тихо скаженіючи, я сидів на ліжку і пробував зрозуміти, чому мені так пекельно гаряче, якщо я зовсім голий. І навіть не пробував зрозуміти, як почувався Януш Губицький, коли його привезли з лісу три тижні тому.

Довкола нього бігали тоді всі разом із опікуном і мопсом опікуна. Приватний бродівський лікар — на думку Бохенських, найкращий в окрузі — скривився, побачивши пацієнта, обережно підняв плахту, у яку той був загорнутий, швиденько призначив якісь пілюлі і мазі, за якими треба було посилати до Відня, і змився разом з опікуном. Ключниця після їхнього відходу скасувала все та послала за бабкою-знахаркою в село. Та наварила відварів і пояснила служницям, як ними послуговуватися.

Тутешня челядь любила свого пана і зробила все, як веліла бабка, хоча всі заслуги згодом дісталися приватному бродівському лікарю. Уже через тиждень пан звівся на ноги, а через два потягнув мене плавати і кататися верхи. При цьому пропонуючи за порятунок свого життя золоті гори.

Ні словом не обмовившись, як йому було лежати замотаним у ту плахту три тижні тому...

— Тебе обтерли горілкою, — обережно пояснив Ян, тримаючись від мене на безпечній (на його думку) відстані. — Ти, гм... дещо підгорів.

— Чи я вас просив?

Ян подумав-подумав і підійшов ближче.

— Ти врятував мій дім... як раніше врятував мене... від лютої смерті. Ти нічого не хочеш взамін — це твоє право, але я мушу тобі якось віддячити! Я теж маю на це право.

Ой не знаєш, що кажеш, юначе!

— Піди втопись.

— А знаєш, що мені щойно спало на думку?

Позбутися його не так легко, як здається на перший погляд.

— Я досі не знаю про тебе геть нічого. Де твоя сім'я, звідки ти родом, чим займаєшся? За ці три тижні ти нічого мені так і не розповів про себе.

Овва. Знову мені затопили в піку. Раніше я такого нікому не дозволяв.

Раніше я був молодим. Зараз я почувався таким старим, наче триста років жив на цій землі. Триста марних років.

— Боюся, ти невдовзі сам про все довідаєшся.

Ян якось дивно на мене глянув. Неначе вперше помітив щось незнайоме, незвичне. Важливе. Ось так.

...До нас їхала поліція. Як для чого? На посиденьки!

Не знаю, як вас, а мене, наприклад, хлібом не годуй, а дай погомоніти з сальцесонами¹ про високі матерії.

Саме тому я вже із самого ранку приготувався до урочистої зустрічі представників милої всім галичанам влади, розмазавши по фізіономії всю радість, яку зміг у собі нашкребти з цього приводу.

А Януш Губицький потягнув мене на згарище. На пошуки вцілілих книг.

Я і книги! З вікна можна випасти зо сміху. Але все-таки краще возитися з обгорілими папірчиками, аніж із обгорілою душею. Менше смороду.

Явище було вражаюче. Величезна зала, вікна-арки, витіювате ліплення над карнизами, янголи на стелі — й обвуглені стіни. І попіл, товстий шар попелу на підлозі.

¹ Сальцесон — поліціант.

Я витягнув навмання одну книжку, яка ще трималася купи. Але то тільки на перший погляд. Сторінки витончилися, згорнулися і звисали чорними клаптями. Можна було ще де-не-де розібрати окремі букви і навіть слова, але покажіть мені ідіота, який буде цим займатися.

Я подумав, що, можливо, тут зберігалася пам'ять тисячоліть, а її в одну ніч — на попіл.

Я пожалів, що не торкнувся цієї пам'яті тоді, коли вона ще жила.

Я зовсім не здригнувся, коли Ян зойкнув і кинувся розгрібати хрусткі білувато-сиві могили книг. Ті зітхали, здіймаючись угору від одного його доторку, і, покрутившись вихорцями попелу, з ледь чутним тріском опускалися назад у товстенний шар смерті. Немов потривожені душі невинно загиблих.

Та, котра звалася колись книжкою, випала з моїх рук.

На небесному склепінні заскреготіло сонце — й охнула вслід йому земля. А значить, лихо не за горами...

— Нема...

— Чого нема? — якомога байдужіше перепитав я. Байдужість завжди вдавалася мені найкраще. А от щось інше... милосердя, скажімо, чи співчуття... з цим були проблемами...

— Документів. Татових документів.

А-а, всього лиш...

— Він зберігав їх тут. Говорив, що тайники для того й існують, щоб їх грабувати, а тут, серед тисячі книжок, ніхто їх не знайде.

Знайшли ж...

— Вони були складені в одному великому конверті...

У синьому такому, із червоною міткою на куті.

— ...і запечатані сургучем.

А на сургучі — герб. Корона, балки і страусове пір'я довкола срібного собаки. Ну не можуть шляхтичі не ліпити свій герб на кожному папірчику!

— Це ж треба, щоб пожежа почалася саме тут?!

Отож-бо й воно. На диво розумні у вас пожежі. Самі починаються, та ще й точно знають, звідки починатися...

Влетіла Марічка і, сплеснувши руками, заторохкотіла:

— Приїхали, мій пане, а поважні які, як індіки! Отой, що три тижні тому тут був, якогось головного з собою приволік і ще двох із фузіями¹. А правда, допитувати будуть? Усіх, чи кого підозрюють?..

«Головного» звали Філіп Залеський, був він не більше не менше, а австрійським намісником Галичини. Але його можна було не боятися. Увесь його занепокоєний вигляд говорив вам, що він переймається щонайперше благополуччям держави, а не вашою скромною персоною. Той, хто був тут три тижні тому, — бродівський комісар, чоловіча з червоною пикою, настовбурченими вусами і напруженою складкою між бровами... Думати, мабуть, любив.

А от третій, котрого вони із собою приволокли...

Ми пройшли до вітальні, і поки тривали взаємні привітання, я акуратно повкладав у копи² те, що бачив, і дійшов висновку, що темна комірчина вуйка Фонся таки краща. Там таких-от хатраків³ на дух не переносили. Замаскований під простого павука⁴, отой третій, із чорними очима, чорним волоссям і чорною борідкою, нагадував єзуїта, який дав обіцянку давити всяку нечисть до гробової дошки. Як таких тільки земля носить?

Четвертий павук стояв на чатах біля дверей. Утікати було нікуди.

— Отож, дорогий мій пане Губицький, я почну прямо, без зайвих слів, — розпочав намісник, коли ми всі повсідалися. — Я приїхав сюди особисто, тому що мій батько, Вацлав Залеський, теж був патріотом своєї вітчизни, як і Генріх Губицький та його батько, і багато інших поляків. Революція поставила Вацлава Залеського на чолі нашого краю, а коли його, романтика до глибини душі, відправили через рік у відставку, він теж уповні відчув усю несправедливість життя.

¹ Фузія — мисливська рушниця, *тут*: довгоствольна зброя (пол.).

² Повкладати в копи — обдумати.

³ Хатрак — агент поліції.

⁴ Павук — рядовий поліції.

І я досі впевнений, що його отруїли на засіданні уряду, де він захищав до останнього справи своєї Галичини...

Єзуїт поруч кахикнув, намісник підскочив і, зрозумівши, що сказав не зовсім те, що слід говорити очільнику австрійської крайової адміністрації, почервонів, як у нас кажуть, по самі... вуха.

— Сподіваюся, однак, що все, що ви тут почуєте, залишиться між нами. Наш візит неофіційний, тому тут немає вашого опікуна, пана Бохенського, до якого ми вирішили поки не звертатися, повідомивши насамперед суть справи вам. Вашого товариша ми теж попросили б залишити нас... наразі.

— Ні, ваша світлосте! — аж надто швидко відмовив наміснику у його законному проханні Янек. — Він буде присутній при нашій розмові.

А жаль. Я вже було повірив, що з цієї пастки можна вибратися живим.

— Ваше право. Тоді... тоді я продовжу. До нас надійшов тривожний сигнал, і я сподіваюся, що ви дасте мені спростування.

— Тривожний сигнал?

А хіба ти не знав, юначе, що у твоєму домі — лихо?

— Саме так. Бродівський комісаріат поліції отримав анонімного листа, у якому було повідомлено, що ваш батько не отримував цього маєтку в спадок, а здобув його незаконним шляхом, знищивши двадцять років тому всіх свідків і заволодівши майном шляхтича Анджея Губицького і його іменем...

Мала бабусенька сірого козлика...

Янек повільно встав.

— Розумію, що доброзичливців всюди вистачає, і пан комісар не звернув би на анонімку уваги, якби разом із нею не було вкладено цього конверта з російським штемпелем, датованого вереснем 1866 року і адресованого Генріху Губицькому, вашому діду, у Краків. Усередині був лист-відповідь на запит щодо його сина, поручника Анджея Губицького, який як повстанець брав участь у боях із російською армією в Королівстві Поль-

ському під містечком Сураж Вітебської губернії, де і загинув у шістдесят третьому році, тобто двадцять три роки тому. Таким чином, він аж ніяк не міг бути вашим батьком.

— Нічого не розумію... — Януш був непорушний, як статуя на Ринку. Тільки морських потвор біля підніжжя не вистачало...

— Прошу ознайомитися... — Намісник простягував по-жовклі від часу папірці поблідлому, мов вапно, Янушу. — Ви можете переконатися самі, що...

— У чому я маю переконатися?

Морські потвори зараз справді були б незайві. Якщо вміти ними керувати...

— Ми, звісно, перевіряємо цю інформацію і збираємося надіслати повторний лист-запит до російського військового командування. Ця справа знаходиться на особистому контролі директора поліції, — він скосив очі на єзуїта. — Але, самі розумієте, на це потрібен час, а у світлі останніх подій, які спіткали вас і ваш маєток, маємо бути дуже оперативні і випереджати злочинців. Поліцію часто звинувачують у надто повільній реакції на запити сучасності...

— Які запити? Ви говорите про мого батька!

Намісник витяг іще один папірець, з усього видно, написаний недавно, і зачитав:

— В анонімці нам порадили відшукати записи, зроблені Анджеєм Губицьким перед його від'їздом до Росії, і порівняти із його почерком на пізніших документах, написаних після осені 1866 року, — письмових розрахунках із закупниками зерна, а також на розписках, які він дає кредиторам. Ми підняли архів Ягелонського університету, знайшли зразки його почерку і порівняли їх. І смію вам сказати, що це два різні почерки і підписи двох різних осіб. Прошу, прошу подивитися...

Ян узяв папірці, але, здається, нічого в них не бачив.

— Справжній Анджей Губицький, одружений із панею Ядвігою, уродженою Свіжавськи, справді мав сина, якого, як вам відомо, викрали потім за нез'ясованих досі обставин, але тоді він залишив його в Кракові немовлям і пристав до за-колотників. Як вам відомо, — він збадьорився і голос його

зміцнів, — це повстання завершилося нищівною поразкою польських сил, залишки яких, користаючись милосердям найяснішого цісаря¹ нашого Франца Йосипа Першого, який амністував повстанців... — Ще один швидкий погляд у бік єзуїта: тепер я все правильно сказав, чи не так? — ...перебралися через кордон у Галичину. Цілком можливо, що серед цих за-колотників був і наш злочинець, який утерся до поручника Губицького в довіру, силою чи обманом витяг із нього інформацію про його сім'ю і маєток у Накваші, і, повернувшись сюди та скориставшись тим, що на наших теренах пан Губицький досі ніколи не був, привласнив собі його ім'я і майно. Ви не знаєте, наскільки злочинці можуть бути винахідливими і...

— Які злочинці? Мій батько — Анджей Губицький, і помер він у власному домі через п'ятнадцять років по описаних вами подіях у Росії!

— Так, Яне, Анджей Губицький міг би бути вашим батьком, якби він був у країні. Але в той час він уже був мертвим. А через три роки після його смерті, восени шістдесят шостого, до Накваші приїжджає самозванець, який і займає його місце. Ви тоді тільки народилися, ви не можете пам'ятати, як усе було, а от ваша мати, пані Ядвіга Губицька, — як вона погодилася прикривати злочинця стільки років і вас виховувати в брехні?..

— Хвилиночку! Ви помиляєтеся! Повстання закінчилося в шістдесят четвертому році, і мій тато одразу повернувся додому! Ми з ним схожі як дві краплі води!

— Напрошується єдине пояснення... Ви впевнені, що не хочете обговорити це наодинці?..

— Впевнений, ваша світлосте!

— Напрошується єдине пояснення: ваша мати, не дочекавшись повернення законного чоловіка, скоює гріх, а потім, вчасно отримавши цього листа, вигадує спосіб, як приховати наслідки гріхопадіння, уже досить помітні. Вона нікому, окрім свого спільника, про цей лист не повідомляє, а переїздить

¹ Цісар — назва імператора Австро-Угорщини.

з ним із Кракова до Накваші, де демонструє світові батька своєї дитини, який у буквальному сенсі цього слова займає при ній місце законного чоловіка! До Кракова вони так ніколи і не повернулися.

— Ви забуваєтеся! Моя мати була чесною жінкою шляхетного походження, і не вам кидати на неї тінь ганьби!

— Я не кажу, що все було саме так. Я висуюю припущення. Можливо, не отримуючи вісточок від нього, пані Ядвіга вважала свого чоловіка мертвим, можливо, ваш старший брат, уже доволі дорослий хлопчик п'яти років, міг завадити планам злочинця, бо називати чужого чоловіка татом дитина навряд чи погодилася б. Тому злочинець, збираючись зайняти місце діда Накаші, викрав із цією метою вашого брата, щоб таким способом залякати вашу матір і змусити її підіграти йому, — це знає зараз тільки Господь Бог!

У Бродах говорять, що ваша мати мало куди звідси виїжджала, не ходила на прийоми, у себе нікого не приймала і практично сиділа безвилазно в цих стінах. Пані Ядвіга із самого початку могла бути свідомою співучасницею цього злочину, а потім її замучили докори сумління, а можливо, самозванець насильно втримував її від зізнання... Але знову ж таки, ні його, ні її вже немає серед живих. Колишній управитель маєтку теж безслідно зник. Б'юся об заклад, що навіть бабка-повитуха, яка приймала пологи, теж кудись поділася. Не залишилося нікого, хто би щось знав про ті події. Хіба це не дивно?

Це хто ж вас напоумив ворохобити справи такої давності? Хтось, хто, певно, довго пантрував¹ усю цю сімейку і вдень і вночі, і в спеку і в холод, вичікуючи... Як я, наприклад.

— Ви збожеволіли... — Януш повільно сів.

— Ні, його світлість цілковито при своєму розумі, — допіру заговорив отой хатрак, схожий на єзуїта, через якого я усміхався у свої неіснуючі вуса. — Повторюю: усе, що ви тут почули, — це лише наші припущення. Поза сумнівом

¹ Пантрувати — вистежувати.

лише одне: двадцять років тому тут, у цьому домі, розігралася трагедія, і хоча цією справою займалася і наша, і бродівська поліція... — Цього разу погляд єзуїта прикипів до комісара з червоною пикою, і зморшка між бровами в того поглибшала... — винні досі не покарані. — І раптом, нахилившись уперед: — Ви не знаєте, хто міг прислати нам цю анонімку? У вас немає ніяких припущень?

— Не в тому суть, хто її написав! — втрутився його світлість, і єзуїт тільки мовчки зміряв його поглядом. — Важливо, щоб громадяни нашої держави знали, що жоден злочин не залишиться безкарним!

Янек раптом знайшов у собі сили в'їдливо поцікавитися в державних службовців:

— І ви робите такі висновки на основі якихось анонімних листів і конверта з нечітким штемпелем? Я впевнений, що це підробка!

Вони презирнулися між собою. У мене засвербіло в носі, але я не наважився поворухнутися. Навіщо зайвий раз нагадувати великим світу цього про свою нікчемну присутність?

— Ну що ви! У нас є ще один документ, датований вереснем шістдесят шостого! — завзято вигукнув намісник. — Ми знайшли його в архіві дирекції поліції. Це клопотання дружини такого собі Михайла Добрянського, помічника друкаря з Личакова, якого підозрювали у викраденні вашого малолітнього брата. Вона просить розібратися в цій темній справі тодішнього начальника поліції пана Антонія Гаммера. Жінка описує, як її чоловік познайомився з начебто Анджеєм Губицьким за дивних обставин, коли той, брудний і зарослий, у селянському одязі, але зі зброєю, зупинив Михайла посеред дороги з Бродів і попросив його довести возом до міста, а вже там напав на наряд поліції, який проводив обшук у домі Михайла Добрянського. Це сталося наступного ранку після викрадення вашого брата, коли перевіряли всіх можливо причетних до злочину. Що найдивніше: жінка пише, що чоловіки виглядали як давні товариші, хоча щойно познайомилися. Ви уявляєте: польський шляхтич затоваришував із сином якогось торговця гречкою

з передмістя, мало того, з русином!? Уже одне це є підозрілим! А якщо вони були знайомі раніше? Якщо вони спільники, і наш злочинець найняв Михайла Добрянського, щоб той викрав дитину Губицьких, а дружині розповів байку про шляхтича, який начебто вернувся за три роки з російського полону? Про це ми теж не довідаємося, бо ані Михайла Добрянського, ані його дружини Софії знову ж таки немає в живих. І загинули вони за вкрай дивних обставин... Виглядає, ніби хтось замітав сліди, усуваючи свідків і можливих...

Головний столичний поліціант перебив його:

— Викрадач дитини явно переслідував якусь мету. Яку — ми не знаємо. Навряд чи цією метою було збагачення від продажу дитини циганам. Тут щось інше. Чому бродівська поліція не змогла його тоді затримати, невідомо... — І знову погляд на бродівського комісара, від чого його пика ще більше почервоніла... — Але це свідчить, що ми маємо справу зі злочинцем непересічним, хитрим, освіченим і прозірливим.

Януш мовчки тримав у руках листки паперу, а сонце натужно рухалося над стогнуchoю землею. Малювало світлом візерунки на гладеньких кахлях підлоги. Випалювало їх на моєму серці...

— Ви не можете...

— Бути впевненим? Звісно...

— Більше того, — намісник ледве перехопив ініціативу, — ми не можемо висувати вам ніяких претензій: повторюю, ви тоді щойно народилися. Ви ж бачите, я прийшов сюди неофіційно, без жандармів, без зайвого галасу. Я тут як приватна особа. І я прагну, щоб ви переконали мене в помилковості моїх припущень. Бо, незважаючи на те, що вашої вини в цьому немає, якщо буде доведено, що ви не є спадкоємцем Анджея Губицького, що ваш батько — просто злочинець, то, самі розумієте, ваше перебування тут є незаконним... Дайте мені докази моєї неправоти...

Документи, скажімо...

— Щось, що б підтверджувало право вашого батька на цей маєток. Щось, що б неспростовно довело, що ваш батько

і Анджей Губицький — одна і та ж особа. Можливо, є якісь папери...

— Папери? — Януш аж підскочив на тендітному диванчику з вигнутими ніжками. Я на такі боявся навіть сідати. — Вони були, але... У нас сталася пожежа...

— От-от, — закивав головою перевдягнутий директор поліції, і намісник знову з сумом поглянув на нього. — Коли наші колеги отримали повідомлення про цю пожежу... Бачите, підпал — це дуже вигідно. Мовляв, усе було, та загуло...

— Підпал?.. Хвилиночку!

Ну, нарешті, бо скоро в мене щелепи зведе від посмішки...

Януш знову підвівся, цього разу впевнено та гордовито, і, дивлячись згори вниз на гостей, гулко відкарбував:

— Ви забуваєтеся, панове! Нікому ще не вдалося запламити чесного імені мого батька й моєї матері, і не вам це зробити...

Привиділось мені, чи напrawdę поліціант сяйнув йому у відповідь теплою задушевною усмішкою! Мені жоден із їхньої братії так не усміхався, тому я не квапився стирати з фізіономії розмазане там блаженство. І правильно робив.

— Я знаю, пане Губицький, що, без сумніву, маю справу з людиною шляхетною. Прошу вибачити нам нашу зухвалість, його світлість уже пояснив, що ми не маємо до вас особисто ніяких претензій. Але ви самі могли опинитися на гачку риболова...

Він повернувся до мене. І більше не усміхався. Приїхали.

— Я вас слухаю, пане... е-е...

Це я так до нього звернувся. Веселим, жвавим голосочком. Хоч пісню затягуй...

— Перепрошую, що забув...

— Вальтер. Альберт Вальтер. Якщо не помиляюся, пан комісар уже брав у вас свідчення про жахливі події в Бродівському лісі... три тижні тому. Вас знайшли на місці злочину біля двох трупів і напівживого пана Губицького. Нагадайте мені ваше ім'я.

— Мар'ян Небродович, — шанобливо вклонився я йому, щиро відплачуючи тією ж монетою. Ми обидва знали, що тільки бовдури в цьому світі звуться справжніми іменами, та ще й за це ім'я ладні горлянку перегризти. Нам обом було зовсім неважко зректися своїх імен заради важливіших справ.

— Де ви були в ніч, коли сталася пожежа?

Ні, пісеньками від нього не відмажешся.

— Пане Вальтер, Мар'ян першим помітив вогонь і першим кинувся гасити, — встромив свого носа в розмову двох гавруків¹ наївний Януш.

Ех, Янеку-Янеку, не знаєш ти життя!

— Серйозно? Першим? — слизькі чорні очі дивилися зовсім не насмішкувато і далекі не сердито. Вони просто дивилися на мене, і я вже бачив стовп кари й той цоколь, на який впаде моя голова під улюлюкання жителів мого міста... Хоча... Так, здається, карали тільки шляхтичів. Таких, як я, вішали... — Ваша кімната на другому поверсі в кінці галереї?

Усе рознюхав, падлюка, — лайнувся я про себе, хоча на мені далі виблискувало суцільне блаженство...

— Залежно, звідки дивитися. Якщо з кінця галереї...

— І о четвертій ранку ви раптом зриваєтеся і чомусь лети-те в бібліотеку... Вам почитати захотілось, пане м-м... Небродович?

Уявіть собі, пане Вальтер.

— По-вашому, я прокрався до бібліотеки, підпалив ці папери, почекав трішечки та одразу ж підняв шум і кинувся їх гасити? Чи не занадто закамарно для правди? — спитав я з бравурою в голосі.

— Не занадто, — відрізав він без найменшої бравури. — Вас тут цінують. Ви врятували пана цього маєтку від лютої смерті. Ніхто вас не запідозрить, а кілька дріб'язкових опіків дадуть вам статус героя.

— Ви втратили залишки глузду!

¹ Гаврук — пан.

Знову Януш. Я б ніколи не посмів так звернутися до поліції.

— Спочатку ви звинувачуєте в шахрайстві й у вбивстві мого батька, у зраді — мою маму, а тепер ображаєте мого гостя, і все це в поки що моєму домі! Я не потерплю цього!

— Ми дуже перепрошуємо, пане Губицький, — виразно зиркаючи в бік свого нібито підопічного захвилювався намісник. — Ніхто тут не хоче вас ображати...

Головний столичний поліціант підвівся і миролюбно промовив:

— Якби ви захищали достойних...

Усі підвелися слідом за ним.

— Я певен...

— Ви можете бути певним у чому завгодно, але знати точно вам не дано...

Отож-бо і воно.

— Ніхто не може знати про злочин більше, ніж злочинець. Для тих, хто не зрозумів, — це він про мене.

— На вашому місці я б провів обшук у його кімнаті. Хоча, швидше за все, документи вже десь переховані. Ми прибудемо завтра. Його світлість мусить відреагувати належним чином на отриманий поліцією сигнал. Це може спричинити до негативних наслідків, і коли ми отримаємо підтвердження наших припущень, вас у судовому порядку можуть позбавити шляхетського стану і спадку. Мені буде шкода, якщо це станеться, повірте. Тому моя вам порада: подумайте до завтра, чи не краще дозволити компетентним органам робити висновки про чесність і порядність тих, хто довкола нас. На допитах вони всі, переважно, співають, як солов'ї...

Він коротко кивнув і майже забрався геть, але Януш підніс долоню до рота й заточився. Він силкувався вдихнути, але повітря не хотіло проникати у його легені. Смикнувши краватку, він став повільно осідати на підлогу. Я підхопив його попід пахви й опустив на диван. Він задихався.

— Заспокійливого, бігом! — загорлав я на того павука, що стояв при дверях.

Той крутнувся на місці... і промимрив:

— Але я не...

Я схопив дзвінок. Цей алярм, мабуть, підняв на ноги півбудинку.

— Яне, ти чуєш мене? Яне!

Він не чув. Пальцями він судомно зривав із шиї неіснуючий ремінь.

Коли тебе душать, найбільшою є проблема з руками: їх ніяк не можна змусити лежати спокійно.

— Яне, згадай Заліжці! — Я струсонув його тіло, яке стало схожим на мішок, набитий стружкою. — Ти вплив, ти впорався! Ти навіть не знаєш, на що ти здатен! Ти переміг тоді, переможеш і тепер!

Обличчя його почало синіти. Я почав молитися. За все своє життя я ніколи не молився. Ні, я знав обов'язкові молитви, — спробував би я їх не знати, з мене б весь дух виперли. Але я ніколи не бачив у них сенсу. Тепер я молився. Тільки не зараз. Тільки не тут. Тільки не так.

— Візьми себе в руки, Яне! Батько повинен знати, що в нього сильний син!

Навіть якщо батько його не гідний. Але цього я не сказав.

Прибігла Марічка, принесла нюхальні солі, злякалася і мало не випустила їх із рук. Прибігли ще дві служниці, я замовив чаю з липою і медом. Януш уже не хрипів. Він зморожено склепив повіки і завалився на бік. Марічка заскімлила. Я дав їй ляпаса. Зовсім несильно.

— Йому вже краще.

Вона закивала. Повірила. А Януш Губицький дихав. Припіднявши йому голову, я змусив його проковтнути вистуджену в ложечці ароматну рідину. І тут над вухом зашипіло:

— Скажіть на милість, які ми тут усі віддані господарю... Ти мене до сліз довів, Небродович, віриш? Але я не стану плакати. Я стану копати. Під тебе. Довго і вперто. І хоч би як ти пнувся зі шкіри, я відкопаю правду. Двічі ти попадався нам на очі в місцях, де відбувалися жажливі речі, а я не вірю в простий збіг. Я навіть у закон перестану вірити, якщо він не повісить тебе на шибениці на радість дітлахам. І моя тобі

порада: випери свою овечу шкурку, надто сильно тхне від неї вовчим духом.

— Сьогодні ж, — запевнив я прямокутну спину директора столичної поліції і повернувся до Януша.

Той дивився з-під опущених повік. Що він чув? Що зрозумів?

Я хотів підвестися, але він взяв мене за руку і слабо стиснув.

— Мар'яне... — Мені довелося нахилитися ближче. — Ти мені зараз... найближча людина...

Я подивився на нього, уже сплячого, і перевів погляд на свої руки. Вони тремтіли.

Я зірвався на ноги і заховався в ніші вікна. Світлиця вже не здавалася мені розкішною. Довкола літав і падав, падав, засипаючи товстим шаром столики, килими, гардини, портєри, карнизи, картини, статуї чорний попіл. Попіл згорілих сподівань. Але деяким сподіванням краще згоріти, ніж збутися. Чому ж тоді сонце скреготіло в небесах, ніби було не сонцем, а залізом, притиснутим до скла?

Тому що я згадував свою першу зустріч із поліцією...

Було мені тоді років шість. Хтось доніс на вуйка Фонся, і в кнайпі того дня через незваних гостей не те що яблуку було ніде впасти — мухи не літали. Заклад прочісували уздовж, упереки і по периметру, перевертали меблі, били посуд, виливали напої, висипали всі наші запаси.

Я врятував пригорщу сушених слив з-під чиїхось підборів і сховався під шинквасом. Сливи були забороненими смаколиками, як і будь-які інші смаколики, за які не було чим заплатити. Серед загального сум'яття й переполоху я віддирав м'якоть від кісточок, запихав і те, і друге до рота, отримуючи насолоду від самого процесу і сподіваючись, що вуйко Фонсьо мене не помітить. Аж тут над шинквасом загуло:

— Ця скотина ще сміє божитися, що вперше чує про Станіславову крамницю!

— Нічого, ми притиснемо його до нігтя. Він у нас буде димати¹, аж гай шумітиме!

— Правду кажеш. Альфонсо Грубер дістане зараз, як дід в торбу! Він чоботи в мене буде лизати...

Я виплюнув кісточку, вибрався з-під бар'єра і закричав зо всіх своїх шестирічних сил:

— Неправда! Мій вуйко всіх вас змусить лизати йому чоботи! І кнайпу примусить вилизувати, щоб блищала!

Старший із цих двох наказав мене схопити. Я виривався. Тоді він наказав наповнити водою одне з відер, куди ми зливали помий, узяв мене за шкибарки і засунув головою у воду. Повітря я встиг набрати, але, як виявилося, мало. Я рвонувся, але тримали мене міцно. Під водою було тихо, шум доходив сюди, мов крізь вату, але я чув, як вони сміялися. І чув, як розганяється в шаленому танці кров. Я не витримав і вдихнув. Вода полилася в ніс, у горло, і оскільки я знав тільки один орган всередині людини — живіт, — то уявив, як вода наповнює його по вінця. Від цього зробилося ще страшніше.

Адесь високо в небесах заскреготіло сонце. Уперше за всю мою біографію. І, звісно, не востаннє.

Коли мене витягли, я довго кашляв, валяючись біля їхніх ніг. І тоді над вухом зашипіло:

— Ану, бастарде, повторюй за мною: мій вуйко — бодяк² і хіхляч³, мій вуйко — злодій і вбивця.

Я припіднявся на ліктях:

— Мій вуйко найкращий!

Пригадую, удруге мою голову тримали під водою набагато довше...

Поліціанти не знайдуть тоді в нашій кнайпі коштовностей із пограбованої ювелірної крамниці, бо їх встигнуть вчасно сплавити. У бочках із оселедцем...

Але я цього не знатиму.

¹ Димати — сидіти в арешті.

² Бодяк — венеричний налив.

³ Хіхляч — нічний горщик.

У вечері ми сиділи на шкурі ведмедя перед розтопленим каміном і мовчали. Поруч сиділа тиша. Вона, темноока, знала, хто винен, але теж мовчала. Тому що називалася тишею. А я звався Мар'яном Добрянським, і розумів, що вона мене не видасть. Але це чомусь не тішило.

— Завтра... Уявляєш, завтра на мене одягнуть кайданки, виведуть звідси під конвоем, і я більше ніколи сюди не повернуся. Уявляєш?

— Дурниці. Ніхто нікого в кайданках не поведе...

Хоча...

— Коли за мною погналися розбійники, мені було страшно, але ця всепоглинаюча позачасовість гірша, ніж страх... Таке відчуття, що ніколи не зійде сонце.

— У тебе залишилися якісь родичі? — спитав я, лиш би щось спитати.

— У Кракові. Моя бабця по маминій лінії, Елеонора Свіжавськи. Мама щось розповідала про неї, начебто вона колись мешкала в Миколаївському повіті, а потім під час революції сорок восьмого року, коли чоловік Адам помер, а тодішні селяни раз по раз повставали, вона продала свій маєток у Рудниках якомусь адвокатові і виїхала. Але мама з нею давно розсварилася, бабця навіть свій заповіт переписала на якийсь благодійний фонд... А мій дід зі сторони тата, Генріх Губицький, навідріз відмовлявся сюди приїжджати, бо... тобі справді цікаво?

Цікавістю мої почуття назвати було важко. Але хто тут говорить про мої почуття?

— Відмовлявся приїжджати, бо...

— ...бо в тридцять дев'ятому році його самого, його батька і двох його сестер арештували. Тут, у Накваші. Вони були учасниками підпільного руху за об'єднання Польщі. У ті часи, після придушення Листопадового повстання в Росії, навіть думати про щось крамольне треба було обачно, витягуючи шию і пильно роздивляючись навкруги, чи ніхто часом не підслуховує твої думки. Поліція і жандармерія переслідувала всіх і кожного, конспіратори мало не щодня змінювали квартири та зовнішній вигляд, а ревізії й арешти стали справою звичною і буденною... Це мені в Парижі розповідав колишній учасник «Стоваришення»... Тоді в нас у цьому домі знайшли море забороненої літератури. І всіх, хто був, відправили до Шпільбергу. Лише моя бабуся разом із сином Анджеєм у цей час гостювала в рідні в Кракові і, вчасно попереджена членами «Стоваришення», уникнула гіркої долі...

Слова рівномірно падали в коло світла, а я сидів за цим колом і знав, що звідти неможливо розрізнити моїх очей. Проте мені добре було видно очі, яким не потрібно ховатися за колом світла, і заздрити їм можна скільки влізе.

— У сорок восьмому, коли цісар проголосить амністію для політичних в'язнів, з тюрми вийдуть лише мій дід Генріх і його мати. Мій прадід за цей час повіситься в камері, щоб уникнути зізнання під палками, а дівчата від жахливих умов проживання помруть у застінках. Тато якось їздив потім до Кракова, але повернувся сам не свій... А на всі питання говорив: зачекай до повноліття, тоді будеш знати і робити все, що вважатимеш за потрібне. Тому я навіть архів його не чіпав, чекав до повноліття... Якби він мені хоч щось розповів! Ми мало з ким приятелювали, мама займалася домом, тато — продажем збіжжя, а я понад усе любив сидіти в нашій бібліотеці... Хоча ні, був один чоловік, був, отой помічник управителя друкарні Михайло, про якого намісник казав, що він начебто викрав мого брата. Дивно, але батько згадував про

нього, як про найкращого свого друга... Але і він загинув. Давно.

Завжди сідайте за колом світла. Особливо, якщо погано володієте собою. І здригаєтеся від найневинніших слів.

— Усі померли або не хочуть мене знати. Я один залишився... Але, Мар'яне, невже ти вважаєш, що я пішов би зараз до когось із них з простягнутою рукою: прихистіть мене, Бога ради, мені, бачте, нема де жити. А чого раптом? Ну, знаєте, я син убивці!

Вогонь зметнувся золотим розсипом іскор і обпік темноту. Але та, не гаючись, відомстила, викравши кинуте в неї пекуче золото. Іскри канули в нікуди.

— О, я вже бачу, як мої сусіди з усім своїм виводком зберуться завтра на прогулянку біля мого дому. Та вони шії собі позвертають! Дивіться, дивіться, це ведуть бувшого діди́ча Накваші, і ніякий він не пан Губицький, пам'ятаєте, гоголем ходив, знати нас не хотів, а тепер плететься, як підбитий пес. У землю дивиться, а земля не його — крадена! Треба буде розказати знайомим, якого ми мали сусіда...

Ох уже ці дворяни! Їх роблять убогими, а вони скиглять над зганьбленою честю.

— Зв'яжися з адвокатами. Усе це тільки їхні припущення.

— Які адвокати? Я говорю про завтрашній день. Що я буду робити завтра, Мар'яне?! Челядь за моєю спиною буде змішувати імена батька і матері з брудом, а я навіть не матиму права їх захистити! А мій опікун? Та він першим потре руки від задоволення... Що я скажу їм усім завтра? Що мій тато був одним з найдостойніших мужів на світі? А моя мати — найшляхетнішою у світі жінкою?

Із цими останніми твердженнями я міг би посперечатися, але хто тут мене питав?

— Та вони мене засміють! Ні, я не подарую їм такого задоволення. Я не стану посміховиськом для публіки... Я знаю, що мені робити.

Він замовк, а темнота подивилася на мене підступно і холодно. Якимось незбагненим чином збувалося все, чого я хотів.

— Мені просто зараз розчулитися чи почекати до завтра?

— Завтра не буде.

— Чудово. Як говорив один мій знайомий: цвинтар без тебе був би порожній.

— Це краще, ніж безчестя!

А що я казав!

— Послухай, Яне, — раптом почав я, — життя не закінчується, коли приходить біль. Життя закінчується, коли ніщо вже не болить.

— Ти не зупиниш мене, Мар'яне. Але, бачить Бог, я вдячний тобі. Хоча б за те, що ти намагаєшся це зробити.

Я й сам не припускав, що буду коли-небудь сидіти перед каміном і відговорювати Яна Губицького, сина Анджея Губицького, пустити собі кулю в скроню.

— Ніколи не відмовляю людей від дурниць. Невдячна це справа, — спокійненько так промовив я. А чого хвилюватися?

Януш так не вважав. Він відкрив рот, закрив його, знову відкрив і нарешті вичавив із себе:

— І що?..

— Допустимо, знайдеться спосіб утерти їм усім та їхнім виводкам носи, та так, що в них очі на лоба полізуть, бо ніхто не чекатиме від тебе такого?

— Як-кий спосіб? — уривчасто мовив Янек, а очі просто засемафорили. Ой, не слухай мене, пане, не слухай...

— Усі панянки тоді повмлівають, пліткарки вкусять себе за язика, а слабкі на голову попадають штабелями від думки, що якби вони вчасно з тобою не пересварились...

— Не тягни! — зарепетував він, налетівши, як вихор, і майже перекинувши мене на бідного ведмеда. Як легко вишло його обробити! Як важко!

— Ого!

— Мар'яне! — буквально завив він, потрясаючи мною, мов мішком золота.

— Я казав — допустимо!

— Ну я ж по очах бачу, ти щось придумав!

А що ти ще бачиш, ясновидцю ти наш?

Стрімким перекатом через ліве стегно я поклав його на обидві лопатки і він, лежачи на обох своїх лопатках, спопелив мене найлютішим зі своїх поглядів. Таким і соломинку не підпалити.

— Ну-ну, подригайся трішки, Яне Губицький.

— Ти... ти свинопас!

— Від такого ж чую.

— Ти — гірше! Ти вічно скрипуча петля на дверях у стайні!

— Петлю можна змазати, а дурню — чи камінь у голову, чи каменем у голову — один кінець.

— Ти на що натякаєш, буркотлива калошо? По-твоєму, ти розумніший від мене?

Я відпустив його. Злякано. Різко. Майже зло.

— Ти що, образився? — припіднявшись, здивувався Ян.

Я відпустив його й тепер стояв над поверженим супротивником і пропонував дияволу душу за те, щоб повернути час назад. Та диявол тільки усміхався: моя душа давно вже належала йому. Безоплатно. Безповоротно.

— Пробач, — сказав, обтрушуючись, Януш.

Оглушливий тріск полін розстріляв тишу. Здається, у мене підкосилися коліна, інакше чому я враз опинився на ведмежій шкурі перед камином? Перед вогнем.

Гори, полум'я! Ти всюди однакове — у кнайпі Фонся і в палаці Губицьких. Ти урівнюєш всіх і вся, не питаючи заслуг і родоводів. Ти існуєш для всіх, мов Бог. Але навіть тобі, Богові, ніколи не урівняти Мар'яна Добрянського і Януша Губицького, навіть якщо всі землі і титули останнього передати першому. Тому що ти — лише Бог.

— Можна зробити так, що цей дім не дістанеться більше нікому.

Він зовсім недовго мізкував, цей пущьвірінок із повадками генерала. Він не зойкнув, не накричав на мене, не сховав обличчя в долонях. Він відповів майже не чужим голосом:

— Ти правий. Це вихід.

І ніч жахнулася. І відсахнулася від здійсненого до зірок вогню, від ридань каміння і стогонів скла, від негідника, що знищував те, чого не творив. Ви коли-небудь пробували підпалити дім? Не пробуйте. Це — як зойк дитини, приреченої вами на голодну смерть. Як прокляття жінки, побитої вами до неприємності. Як стогін старця, кинутого вами на розтерзання вовчій зграї.

Я ходив з кімнати до кімнати і торкався скіпкою легкозаймистих речей — і вони слухняно спалахували, віддаючи себе в жертву... чому?

Я все чекав, що ось-ось увірветься володар і вб'є мене за те, що я витворюю. І врятує свій палац.

Але він десь барився, і я, щедро роздаючи на всі сторони загибель, брів далі й далі, і всі пожежі, що коли-небудь відгоріли на землі, поставали переді мною жорстокою загравою. А ті, яким іще судилося відпалати, наступали мені на п'яти.

Це сталося на правому фланзі, не пам'ятаю біля яких дверей. Я простягнув руку до клямки, але двері так і залишилися зачиненими. Притулившись чолом до шорсткої стіни, я повільно сповз униз, а наді мною перехрещувалися шляхи між цим та тим світом — вогненні, палаючі шляхи. І я бачив грішників і праведників, і себе в центрі перехрестя... І я вже знав, якою дорогою піду і що мені пригадають у кінці шляху.

Тільки страх за моє життя пересилить жах Януша перед скоєним, тільки пошуки Мар'яна Добрянського зупинять його перед сходженням на вогнище, у якому знемагав його дім. Він знайде мене, скорченого, біля кабінету свого батька, який я так і не зможу підпалити, і вгледить у цьому якийсь там знак, він розштовхає мене і, напівп'яного, потягне до виходу, повз божеволілих слуг, духмяних троянд, непотрібної

огорожі. Він дотягне мене до узлісся і тільки тут знесилено впаде поруч зі своєю ношею. Він не з'їде з глузду лише тому, що вирішить, нібито я з'їхав з глузду, а двійко божевільних — це ж так смішно!

Та я нічого цього не знатиму.

Свіже повітря і холод від землі потроху витіснили з моєї голови пануючий там дурман, і я зміг згрубша оцінити ситуацію. Вона видалася поганенька: Янек сидів під березою і вперто не помічав сліз, що котилися йому по щоках. А внизу, у долині, бушувало пекло.

— Хто тебе просив робити це самому? Ми ж домовлялися: ти почекаєш, поки я підніму на ноги челядь і коней, а потім ми зробимо це разом.

— Ти надто довго їх піднімав, — хмуро кинув я, підводячись із землі й уникаючи погляду в долину.

— Я велів збиратися, видав їм платню і спробував усе пояснити. Але не певен, що вони зрозуміли.

— Хто — слуги чи коні? — ні з того ні з сього пожартувалося мені. Диму наковтався, мабуть.

— А коли вони побачили перші спалахи вогню у вікнах, — волинив далі Янек, — то раптом забігали, замахали руками, показували мені на вікна і щось вимагали від мене...

А серед них часом не було одного... чи однієї, хто стояв осторонь і уважно спостерігав?

— Вони плакали, уявляєш?

— Мене менше за все хвилює прислуга, — відповів я, розмірковуючи.

Крім того одного, звичайно... чи однієї.

— Я так запросто зруйнував усе їхнє дотеперішнє життя... Узяв і зруйнував... Що вони тепер робитимуть... Куди підуть... Серед ночі...

А розмірковував я про свою неймовірну удачу. Ось він, мій зоряний час! Настав! Витанцьовуй, Мар'яне, хочеш польку, хочеш мазурку! Тільки зірок чомусь не видно... Поховалися? Погасли?

Я глянув на Янека, що самозабутньо вмивався слізьми, і люто заревів:

— Це дерево чудово полле дощ, а якщо ви, мила моя, хочете зробити добру справу, то витріть соплі і беріть ноги в руки, а руки — у кулаки. Мені ніколи міняти вам пелюшки!

Тільки негідник міг так зараз із ним говорити. Знайомтеся, я і є той негідник.

— Горить, — філософськи відреагував Янек.

Мені ця філософія перестала здаватися забавною.

— Ну і мокніть собі, моя дорога, а я пошукаю сухішу місцинку.

І я вирушив до лісу. Він дихнув на мене чорною, похмурою, злою пусткою. Я сам був чорним, похмурим і злим. А на додачу до всього — голодним. Руки потягнулися до пояса, обмацали його, не повірили й обмацали ще раз. Я крутнувся на підборах і вибіг на узлісся. Заграва займала півнеба, але я оголосив себе незрячим, у два стрибки опинився перед заплаканою дитиною, підняв її, як пір'їнку, і припер до деревця.

— Де мішок, який я був причепив сюди, до пояса, підберезовику ти мій?

З провізією, теплим одягом, різними вкрай необхідними в дорозі дріб'язками і фальшивим паспортом на ім'я Мар'яна Небродовича.

— Я його викинув. Він був заважкий.

— Ти викинув мій мішок? — перепитав я з лагідним сказом у голосі. — Мій мішок? Де ти його викинув?

— Там, на сходах, по дорозі в хол.

— На сходах? Мій мішок? — видно, двері мої незмащені заїло остаточно. — Ти думав, я його забавками набив, ляльками всякими, солдатиками? Книженцями? Ні, книжки ти б не викинув, ти б їх поволік на собі на край світу.

Він байдуже дивився просто на мене. Не мав звички відводити погляд, навіть якщо йому в лице дихав такий звір, як я. Чомусь був упевнений, що я не кусаюся. Зараз я доведу всю помилковість його думки.

— Я не думав, що там забавки... Просто я нічого не збирався з цього дому брати.

— Он воно що! Так чого ж ти не роздягнувся, чесний який? Одежинка ж чужа. І мене не роздяг? Заодно перевірив би кишені, чи не гвізднув¹ я чогось дорогоцінного.

Чесне слово, він навіть перестав плакати. Очі зробилися сухими і жорсткими.

— А це не діло рук шляхтича — по чужих кишенях лазити. У мене поки що мій титул не забрали, забув? І руки заberi. У-ух!

— Та пропади він пропадом, той мішок.

І фальшивий паспорт туди ж.

— Я добуду новий, файніший.

Мішок, звісно. Паспорти не святі ліплять, а вуйко Фонсьо, та в нього зимою снігу, а літом трави не допросишся.

Янек хвилину пережовував. Добре! Ще зовсім недавно він лише ковтав.

— Як це — добудеш? Яким чином?

— О-о, тобі розкажи, — запхнувши руки до кишень, я не кваплячись повернув до лісу. Янек за мною.

— Що означає «розкажи»? Що ти задумав?

— Ну-у, нічого такого...

— Мені не подобаються твої «о» і «ну».

А мені не подобається один... чи одна, кого ми не кваплячись залишали за спиною. Безкарно.

— Пояснень я, звісно, не дочекаюся, Мар'яне, не у твоїх це правилах порушувати власні правила...

Але я за ним... чи за нею ще вернуся.

— Тому я попереджую: від цієї хвилини я ні на крок від тебе не відійду, зрозуміло, Мар'яне? Якщо ти замислив щось нечесне, я тебе зупиню, обіцяю! Я буду спостерігати за кожним твоїм рухом, і не смій мені перечити.

— А коли мені приспічить за деревце?..

¹ Гвізднути — украсти.

Він не знімає. Не знайдуться нині ті, котрі змусять його німавати.

— О, особливо тоді...

Він оступився. У лісі, у цій темниці, було повно кореневищ, корчів, коріння... Лише на одну мить він ухопився рукою за моє плече, і ця рука, здалося мені, пропекла наскрізь мою продимлену, чорну від кіптяви куртку. За такі миті платять золотом. Та чи візьмуть плату з Мар'яна Добрянського, а чи скажуть: іди, звідки прийшов?

Наші очі незабаром призвичаїлися до темряви. Проте світліше від цього не стало. Ми перебували на дні величезної кри-ниці, у якій без упину щось ворухилося, шелестіло, шурхотіло, а вгорі, у нерівному просвіті, немитим блюдцем плив поміж хмарами місяченько. Щось синювато-димчасте стікало на листя, хвою, кору й мох; хтось живий і печальний дихав нам у потилиці; глухомань ходила довкола нас, непрошених, колами, з темним обличчям й очницями-дупами, і, похрускуючи пальцями, чекала, коли ми наситимося її стравами і кинемося назад. Тоді вона жбурне нам у груди колючі чагарники, а під ноги столітні вітроломи і скаже, сторожка і чутка, так і не пробачивши людям свого прізвища і їхнього споконвічного страху перед нею, — скаже нам, непрошеним: дороги назад нема.

— Мар'яне, агов, Мар'яне! — окликнув мене супутник. Я ледве ухилився від драпіжної гілляки, що випливла переді мною нізвідки. — Вибач, я не хотів тебе налякати.

Угу.

— Але ти подивися на цей дуб!

«Цим дубом» виявилася загусла до твердості каменя чорнота, що закинула над нами мертві нерухомі сіті. Де він угле-дів дуб?

— Знаєш, із чим він у мене асоціюється?

Я піймав себе на тому, що хотів би, щоб він говорив тихіше. Небо майже не просвічувало крізь густу плутанину, і я відчув

себе людиною, над якою закрили дашок криниці. Я почав тихесенько відступати.

— ...З тобою, мій мовчазний друже! Цей дуб такий самий пазуристий, ікластий і... без єдиного живого листочка!

І він розсміявся. Драпіжна гілляка не дрімала і вчепилася на зворотному шляху в моє волосся.

— Холера ясна!

— А от ляється він, мабуть, так і не навчиться.

Я почув, як Янек поплескав рукою по стовбурі.

Я навіть про гілляку, якій обіцяв переломити всі кісточки, забув. Він не боявся! Мало того, він був із глухоманню на ти!

Удалині протяжно ухнуло і затихло.

— Ну, якщо ти дав обітницю мовчання... — голосно образився Янек. Я мало не пристукнув його. А глухомань... я оглянувся... залишалася глухоманню. І, звичайно, готувала порушнику спокою заслужене покарання.

— Десять ринських дістати — гарна нагорода!

Ой, заб'ю я пана, хоч 'го трохи шкода!..

При тьмяному світінні, в оточенні мороку, по неходженій стежині йшов порушник і горлавив на весь ліс пісеньку про хлопів Тарнавського повіту¹... Я, притримуючи рукою гілляку, оту саму, драпіжну, дивився в обидва ока глухомані і ясно бачив свій страх, і бачив, де його коріння. Дитинство мого порушника минало серед природи і вчило його не боятися живого. А моє дитинство, кам'яне, убите в кривлі, димарі і підвали, уміло не боятися тільки мертвого.

— Це не голос. — Я обережно рушив слідом. — Це Боже покарання.

Але коли знову щось шаснуло просто в мене з-під ніг, я пробачив його голосу відсутність голосу і вперше за багато-багато днів та ночей утішився, що я не один.

¹ Тарнавський повіт — осередок повстання польських селян (мазурів) 1848 року, яким австрійська влада видавала гроші за кожного живого чи мертвого шляхтича-повстанця.

— Мар'яне! — обірвав свою арію Янек. Глухомань зітхнула і відняла руки від вух. — По-моєму, попереду прогалина.

— По-моєму, теж, — сказав я, уп'явшись очима в суцільну темряву. Єдина прогалина, яку я зміг відшукати, висіла разом з місяченьком у мене над маківкою.

Коли ми пройшли вперед, я зневажливо хмикнув:

— І це ти називаєш прогалиною?

І одразу щось пацнуло мене по носі. Я розтиснув кулак — соснова шишка. Як попередження: не порушуй, непрошений. Відомщу.

Я зацмулив шишкою в нікуди. Знаю, глухоманище, я всюди непрошений.

Дерева глухо зашуміли, потривожені раптовим нападом вітру. Я підійшов і присів на перекладину, що з'єднувала два стовпці з козирком. Ще два стовпці і перекладина були зламані, але залишки соломи збереглися. Навіть я, міщух, зрозумів, для кого ця годівниця призначена. А Ян Губицький, котрий нібито з лісничими і їхніми підопічними знався змалку, узяв і сам поліз у ту солому. І здається, заснув ще на півдорозі. Немов на пухових перинах знищеного мною палацу.

А ваш покірний слуга ще довго сидів тієї ночі і дивився на місяць... Якщо не помиляюся, місяць обожнюють вовки всіх часів і народів.

Ми не мали ні сірників, ні грошей, ні харчів, ні плану... Поки я ламав голову над тим, чого іще ми не мали, під дерев'яним козирком одночасно зметнулися скуйовджений чуб і наївне питання:

— Є надія вийти до людей до зими?

Отож, ми ще й не мали надії.

Тим часом пан Губицький став перед мої ясні очі, клацаючи зубами і голосно бажаючи знати, чому раптом моя куртка опинилася на ньому. Причому він махав перед моїм носом речовим доказом.

— Помнеш, — буркнув я. Ну ні найменшого пошанівку до старших!

— Припини панькатися зі мною, як із маминим синочком.

А як накажете панькатися? Як з маминою дочкою? Я так і сказав. У нас стільки всього немає (я подивився на загнуті пальці), а мене відволікають через дрібниці.

Янек моментально вкрився кіркою із смертельних образ.

— Ти негайно, в оцю ж хвилину, при мені одягнеш на себе цю жакливу стару брудну кацабайку. На тебе навіть дивитися зимно.

А інакше ти візьмеш і станцюєш мені польку? Теж мені, оратор! Зорати б тобою отак кільканадцять полів, сили кричати вже точно не мав би.

— Сидиш тут на пеньку, здаєшся сам собі таким твердокам'яним, чавунним, а вчора... — він осікся і сильніше за-

цокотів зубами. Ще б пак! Короткий оксамитовий сюртук, вишита срібними нитками камізелька, шовкова сорочка, ногавиці до колін і лаковані черевики. Посипати пудрою — і можна виставляти у вітрині цукерні Гросса і Струса на Гетьманській¹!

Я посовався туди-сюди, пробуючи знайти м'якше місце для своєї дупи, але пеньок лишився вірний собі до скону і надавався до сидіння не більше, ніж розпалений п'єц. Трухлява перекладаина вночі розвалилася піді мною в момент особливо захопленого споглядання місяченька, і я перебрався сюди — щоб його головою вперед викрутило, цей огризок дерева!

— Послухайте, ваша ясновельможносте. Коли ви пішки під столи і фури ходили, я бігав по снігу босоніж, і нічого, не вмер.

Аякже, бігав... Вигнали на сніг старші брати по ремеслу за те, що племінником мене Фонсьо кликав і мені належалось містечко потепліше. «Йди, грійся», — сказали вони.

— Починається, — просвердлив мене поглядом Ян, весь у соломі, але від цього не менш грізний. — А цвяхів ти часом не ковтав? Не хочеш — не одягай, нехай полежить собі на землі, їй уже й так нічого гіршого не може притрафитися.

До речі, ранок для середини серпня видався дохлий, хирлявенький, невиспаний. І роса нескоро зійде.

— П'ята година, — на око визначив я.

— Піду пошукаю воду, — непевно мовив Янек, залишаючись на місці. Тільки волосся поки що трималося. Усе решта швидко міняло свої кольори. Доспоримо ми до кінця — і дивись, на одного рудого стане менше. Я підвівся. Якби не лінь, викорчував би цей клятий пеньок і закинув би в хащу.

— Біжімо. Куртку одягне той, хто перший здохне.

О, битися об заклад — це по-їхньому, по-шляхетному. Бідака. Йому не довелося бачити, як я бігаю. Кому довелося — удруге за мною не ганявся. Тільки рукою махав. Доти,

¹ Вулиця Гетьманська — нині проспект Свободи.

поки я не виріс і не став сам ганятися за іншими. І рукою не махав, а доганяв раз і надовго.

Янек рвонув, як необ'їжджений гнідий жеребець. Ранок здивовано забрав одну хмарку. Кацабайку я підхопив уже на бігу. Ранок забрав іще одну хмарку — заважала дивитися.

У такт моїм рухам підстрибували настовбурчені дуби і буки, акуратненькі білочки на гілочках, гнізда, що дивом не падали з дерев, кущики, ягідки та всіляка дрібна лісова поросль, яка щедро зрошувала чоботи мокрим сріблом. Ритмічно постукували невидимі дятли. Ритмічно згиналися й розгиналися коліна і лікті.

Ритмічно вмирили секунди, устеляючи мій шлях осколками часу. Хто сказав, що немає надії? Є. Але в тім краю ніколи не буде мене.

Янек почав перефарбовуватися в ніжно-рожеві відтінки.

— Ти хоч уявляєш, куди ми біжимо? — недовго думаючи, звалив він мене першим же запитанням.

Я досвідченим оком окинув хмарки.

— На північ.

— Ха!

Ліс пішов угору, і знущання залишилося незавершеним. За десять хвилин:

— Знаєш, що мені спало на думку?

Де вже мені, темному, світлі мислі зріти?

— Наш архів зник не просто так. Його викрали!

Для пущьвірінка — незле. Я вважав, що він додумається до цього років так через сто.

— І зробив це хтось із моїх слуг.

Приголомшливо.

— Глупство. Я їм усім довіряю.

А ось це дарма.

— А ти як мислиш?

Я пішов напролом через малинник і забув про питання.

— Це скільки ж днів треба було пробиратися в бібліотеку і перетрушувати книжку за книжкою, щоб його знайти!

Не так уже й багато. Усього лиш один день і зовсім не по-тайки. Дев'ятий стелаж, друга полиця згори, сьома книжка праворуч. Щось про міфи.

— Він пролежав неторканим прірву часу...

А час тут ні до чого. Він, час, лише поглиблює.

— Востаннє тато переглядав архів у ніч перед смертю... Мар'яне! Здається, він поривався щось мені сказати, але... Напевно, знову відклав на потім. Що він хотів сказати, Мар'яне?

А ти поворуши мізками.

Янек застряг біля поваленого стовбура і відстав. Точніше, він би давно відстав, але я з доброти душевної пристосовував свій біг до його тупання. А позаяк доброта душевна пролазила крізь мої пори швидше, ніж піт, черговий підйом, ні краплини не спітнівши, я взяв на одному диханні. Демонструючи тим, хто відстав, усю свою прудкість. Зав'язуючи з добротою до віку вічного.

— Нам обов'язково так квапитися?! — ті, хто відстав, одразу ж двигнули мене в спину розпачливим протестом.

Нам! Відчуваєте зворот?

— Особисто я до сніданку вже давно запізнився... а... а до вечері ще півдня...

Я скреготнув зубами і не звернув на протест жодної уваги. Якщо звертати увагу на всіх рудих шляхтичів, що швендяють тут лісом...

— Ясно... Ти квапишся на побачення і... і боїшся, що панянку вкрадуть з-під носа... Так би відразу й сказав...

Зараз впаду і закачаюся по землі. Від сміху, від чого ж іще?

— Ей, бігуне... на весілля запросиш?

Я пригальмував і змахнув з лиця налипле павутиння. Ракон глипав на нас зі всіх дзюр. Чекати довелося порівняно недовго. Янек, подібний кольором обличчям до багряного маку, волік ноги, тримався за правий бік і сопів, як буйвіл, коли той бажав сподобатися самці. Був змученим, голодним та бездомним, і тому мені не сподобався. Самкам такі теж не подобаються.

— Це був змив¹... — просвітив я його, прикидаючи розміри дупла, що маячіло перед нами. Голова влізе, вирішив я. Руда.

Слід було просвіщати людину до того, як руйнувати її життя, але розбитого не зліпиш, убитого не вернеш з того світу...

— Який змив? — поцікавився Янек, ліниво витираючи чоло рукавом. Я ледве не спитав, чи не позичити йому хусточку.

— Гонітва². Пам'ятаєш казку, де мишка благополучно втікає від кицьки? Так-от, ми не в казці.

— Виходить, за нами погоня?

Його питаннячка могли змусити небіжчика померти вдруге. У мені вони будили звіра.

— Виходить.

— Справжня?

— Найсправжнісінька.

— Ти хочеш сказати, що нас зараз хтось переслідує?

Ні, я більше нічого не хотів, а звірюга в мені давно ревів, як голодна корова.

— Якщо ми втікаємо, значить, нас переслідують. А якщо нас переслідують, значить, нам одна дорога — утікати, — пояснив я так популярно, як умів.

Янек посмикав себе за вухо.

— І тому ми щойно так довго бігли?

Сонечко встає, пташечки заливаються буйним щебетом, а один матолок намагається втовкмачити іншому, що вони остаточно посадили човен на міліну. Інший не хоче цьому вірити, ніяк не хоче, і звір мій тужливо опускає морду на лапи.

— Ми відірвемося, обов'язково.

Я знаю, я негідник.

Увесь цей час Янек обіймався з сосною, але ось він повернувся до мене лівою щокою і блаженно пробурмотів:

¹ Змив — втеча.

² Гонітва — погоня.

— А хіба від них можна відірватися?

— Від усіх можна відірватися.

Окрім вуйка Фонся. Молися, щоб він залишався нашим союзником.

— А що буде після того, як ми відірвемося?

Ось так. Навіть якщо валиться з ніг. Навіть зі зв'язаними руками і ногами. Спочатку питає, звідки в тебе коса, беззуба, а вже потім помре. Але перше зведе в могилу мене. Я завжди це знав. Я почав це відчувати ще тоді, коли поклав його на спину і відкинув з чола липке закривавлене волосся. Доти я ніколи його не бачив, хоча знав про нього майже все. Він нічого про мене не знав. Мабуть, тому спитав:

— А ти хто такий?

Того разу мені не довелося відповідати: він знепритомнів. Що я відповім наступного разу?

...Повітря встигли прополоскати і підсушити на сонечку, коли ми нарешті вибралися з лісу. Не те слово — вибралися. Вишмикнули себе з моховитих тіней, вологого ґрунту, дзюркотливої тиші. І гучно хляпнули у високі трави підліска. Я наказав собі встати і з насолодою послав себе до дідька. Дуже сподіючись на те, що нескоро звідти повернуся.

— Котра година? — простогнали поруч кульбабки.

— Полудень, — видихнув я, розполохавши під своїм носом усіх комашок.

Кульбабки знову простогнали:

— Сім годин... без перерви... бездоріжжям... У-у, я згодую тебе шурам...

Шури — це те, що треба. Акурат для мене. Я підтягнув окільцьовані залізом ноги до живота і відірвав ніс відлюбих йому комашок. Попереду розляглася улоговина, плавно піднімаючись до порослого вільшняком пагорба. Ступні глухо запульсували, коли тіло налягло на них усією своєю вагою, якісь щупальці потягли мене назад до природи, комашок і кульбабок... Чхати я хотів на щупальці!

— Піду розвідаю...

— Угу, — милостиво дозволили мені мої кульбабки. Виглядало, що я їм за це ще в ніжки повинен кланятися. Дякую, мовляв, за довіру...

Саме так, довіра — препаскудна штука: на крихту похитнеш — і все, йди замовляй молебень...

— Янеку, — торкнувся я пуцьвірінка, що пластом лежав на пузі, — вставай.

— Нізащо.

— Вставай, попереду розвилка. Треба вибрати, куди підемо. Я думаю, в місті ми зможемо загубитися швидше, тому вставай.

Місто — моя стихія, моя релігія, мій талісман. А Янек на все це — та з найвищої дзвіниці:

— А чого я там не бачив?.. І не смій мене чіпати!.. Чому ти ніколи не слухаєшся? Хіба я не встав би сам? Ні, тобі треба продемонструвати, який ти витривалий і без... безапелляційний!

— Без що?

— Ну ти й глухомань! А ще кажеш місто, місто...

Я вдавав, що оглух. Якби повисла на мені істота взяла з мене приклад і вдала, що оніміла, з нас вийшли б хороші напарники для гри в карти. Але...

— А які принципи їхньої роботи: спочатку оточують, а потім спускають псів, чи навпаки? Слухай, а якщо ми намастимося цією... як її... ну, гидотою, якою солдати мажуться в тропіках від комарів, може, вони нас не почують?

— Хто — солдати чи комарі? — не втримався я.

— Пси, Мар'яне, пси! Чому ти ніколи не хочеш думати?

Мізки вишибло. Ще в дитинстві. Однією товстою буковою тростиною.

— О, бачиш? Розвилка!

Точно так само гонорово він казав, демонструючи мені свої апартаменти: «От бачиш? Твоя кімната». Точно так само, як тоді, я пробурмотів:

— Ні, не бачу. Із зором у мене зле. Криває на ліве око...

Спливло ще кілька дорогоцінних хвилин. А потім ще. Ми продовжували стояти на відкритій місцевості біля розвилки, де нас міг побачити будь-хто більш-менш зрячий. А більш-менш розумний міг зметикувати, хто ми і звідки, бо про пожежу, напевно, уже було відомо всім, хто більш-менш чув бодай на одне вухо. І не тому стояли, що на сонечку хотіли погрітися, гори воно ясным полум'ям...

— Ну чому ти не хочеш іти в місто? — укотре починав я.

— Інтуїція! — рубав він з плеча.

— А в мене досвід.

— А моя інтуїція весь твій досвід з потрухами зжере і не подавиться!

Ви уявляєте? Нарешті ми дружно замовкли, переглянулися й пішли прямо, лугами і балками. Кому потрібні дороги?

До вечора ми встигли обійти стороною чотири села. Янек усе поривався сказати, що в селах зазвичай живуть люди і, може, вони мають чим заморити черв'ячка, але виховання на те і виховання, щоби не дозволяти людині опускатись до думок про таку примітивну річ, як шлунок. Тій людині, для якої страшніше безчестя, аніж довгий шлях у нікуди.

Коли із сонцем тихцем покінчили за пагорбом, залишивши у свідках півземлі і наслідивши так, що півгоризонту виявилось заляпаним кров'ю, Янек видав свій фірмовий рев і опутився навпочіпки. А що я? Мені ніколи під ноги дивитися. Я, може, природою цікавлюся. У містах такого заходу сонця сто років проживи — не побачиш. Та що сто? Мені ось наче триста перший пішов, а справжнього неба не довелося зріти.

Давай-давай, виправдовуйся, роззяво.

Ожина, по якій я ледве не пройшовся стрийовим кроком, підморгувала серед колючок чорним вічком і без жодних заперечень залишала обважнілі гілки. Терпка ягідка виявилася солодшою за найсолодші меди в домі, де я провів три тижні, що здавалися тепер сном.

Колишній пан запихав ягоди до рота жменями, самозабутньо дряпаючись і муркочучи собі під носа черговий шедевр класиків. Усе йшло так добре, а я візьми і ляпни:

— Може, слуги справді невинні?

Янек з набитим ротом прошамкав:

— Які шлуги?

— Може, їх справді нема підстав підозрювати?

Рука в штивному манжеті підкинула ягідку, піймала її, але так і не відправила до рота. На горизонті нарешті почали замітати криваві сліди.

— Ти про отого пана, що з намісником приїздив? На перебранця схожого?

Ти дивись, розкусив-таки хатрака нашого.

— Так ти не ображайся, у них професія така — усіх підозрювати.

А я й не ображався. Не зводячи очей з обрію, я почав прикидати, скільки ще сонце витримає таку над собою наругу. Кожного вечора. Умирати невідомо за що.

— А ти, мій пане, сам подумай. Пригадуєш, як я якось просидів у бібліотеці майже весь день, ти ще підсміювався наді мною: мій начитаний друже і так далі. А якщо це я знайшов тоді ваш архів, дочекався зручного моменту, переховав його, а щоб замаскувати його відсутність, улаштував підпал. Може, я знав, що ним мають цікавитися, і тому так спішив? Тобі не здалося підозрілим, що я кинувся гасити пожежу, не покликавши нікого на поміч? На яку холеру мені здалися твої книжечки? А якби я хотів відхреститися від підозр, кращого способу не придумаєш.

Він сидів навкарачки і крізь міцно стиснуті пальці тік брунатний сік. А як файно все починалося...

— Гадаєш, не довіряю? — Ян скочив на ноги і ступив до дерева, одинокого, кряжистого, схожого на прангер¹. І обернувся до мене. — Думаєш, йду з тобою весь день і гадаю: ти чи не ти? А вночі так взагалі спати боюся, тільки прикидаюся,

¹ Прангер — стовп ганьби на площі Ринок, місце, де виконувалися вирoki смерті.

що сплю? Так про мене мислиш?! — майже закричав він, але враз заспокоївся, а на кирпатому обличчі залягли тіні: це запекло і стрімко навалювалися сутінки.

— Ось що ми зробимо. Твій укоханий ножичок з тобою?

Я намацав його ліктем під сукном. Подаруночок. Мало хто тепер такі носить. Часи змінилися. Війни притихли. Перейшли в підпілля.

— Ти якось нахвалювався, що можеш із двадцяти кроків у монету попасти? Було?

Ну, у монету, може, й ні, а в людину, особливо якщо в неї біла сорочка на нічим не захищених грудях, особливо якщо під цією сорочкою б'ється серце ворога, особливо якщо мріяв про це багато років...

— Зараз ти отримаєш можливість переконатися, наскільки я тобі довіряю.

Янек став спиною до стовбура, випростався, зціпив зуби і, мабуть, уявивши себе на дуелі, відкарбував:

— Відрахуй двадцять кроків і метай. Як балаганник на ярмарку.

Для тих, хто не зрозумів, — у нього метати. Ножичком, між іншим. Тим самим, що колись пробивав лати навиліт.

Мене на млі ока¹ поставило на ноги. Твердо поставило, хоч і рубануло спершу по потилиці. Що не кажи, довір'я — препаскудна штука...

Я, не дивлячись, витягнув з-за пояса свою коштовність, узяв двома пальцями рукоять і розпочав відрахунок. Зараз він переконається, наскільки можна мені довіряти.

Коли відстань між нами подвоїлася, сутінки розгулялися донесхочу. Дуже добре. У протоколі запишуть: підкрався під покровом ночі. А вдень такого не напишеш. Удень довелося б їхнім поетам щось інше грипсати². Наприклад, підповз із тилу, а що дзюра з фронту, так наскрізь прошпигнуло.

Я відчув приємну важкість у руці. Може, і прошпигнути.

¹ На млі ока — миттєво.

² Грипсати — писати.

Змах — й обурений виск надвое розпороного вітру, і раптова легкість у руці, що позбулася приємної важкості й інстинктивно потягнулася слідом за нею, добровільно відпущеною в політ, і... застигла на рівні кидка. Передумуючи, надто пізно передумуючи.

Метал увійшов глибоко, майже на три четверті своєї довжини. Не підвів мене добрий метал.

Фігура біля стовбура стояла трохи і почала повільно осідати долу. Ніби перехотіла стояти біля дерева, схожого на прангер. Ніби раптом захотіла подрімати.

Чоботи зробилися важкими — не підняти, віки старезними — не дожити, ножі швидкими — не врятуватися. Спливли хвилини, й ображений вітер нехотючи доніс до мене слабкий смішок і охриплий голос:

— Усе в порядку, Мар'яне.

У нього завжди після приступу задухи з'являлися усмішка і хрипота. Правда, руки з горла він поки не віднімав.

Вітер мені не пробачив і плиском вдарив у лице. Той, інший, навіть не задумався над тим, що він може мене не пробачити.

— Правда, усе в порядку. Не дивись так.

Я підійшов і висмикнув застряглий трохи вище людського зросту кавалок сталі. Рука знову відчайдушно обважніла. Не дивлячись, запхнув свою коштовність за пояс. І далі дивився на тонку білувату мітку на корі, схожу на клеймо. Виявляється, дерева теж бувають таврованими, як люди.

— Ще тато любив повторювати, що я можу вивести із себе навіть янгола.

Янгола — запросто. У янголів немає в запасі диявольського терпіння. Яке іноді теж дає збої. А те, чим дорожиш, виявляється насправді просто кавалком сталі.

Знизу на мене дивилися очі з дуже білими, як у всіх рудих, білками.

— Слухай, Мар'яне, а навчи мене так метати ножі!

Мабуть, на моїй пиці проступила певна зрозуміла думка, бо Янек одразу приснув у кулак.

— Ну чому кожного разу, коли я прошу поділитися зі мною хоч малою частиною твого досвіду, ти корчиш таку гримасу, що я починаю боятися, чи все в тебе в порядку з травленням, мій передбачуваний друже? Чому все доводиться витягати з тебе кліщами? Ось я, наприклад, коли б що вмів, одразу б тебе навчив.

Настала моя черга прискати в кулак. Тільки кулаки мої для іншого створювалися. І стискалися вони в такі хвилини до хрускоту. Ніби десь поруч пес люто гриз кістку.

Я присів перед ним, заодно роздумуючи, що б таке відповісти, щоб і чесно було, і легко засвоїлося.

— Ліпше погано книжки читати, ніж добре скручувати карки.

Білкі на мить померкли, а потім молодецьки полізли з орбіт.

— А ти вмієш скручувати карки? Навчи, га?

Усе, останній раз я веду баляндраси¹ із цямкачами²! «Вмієш гризти — гризи, а в наставники не пхайся — зуби повибиваю», — сказав я звірові всередині себе.

«І по бібліотеках нема чого більше лазити, зрозумів?»

...Мій батько дуже любив книжки. Тому, побачивши в Губицьких величезну бібліотеку, я провів там майже цілий день. Просто прогулюючись поміж стелажми, торкаючись корінців, витягаючи навмання першу-ліпшу книжку, гортаючи її, час від часу прочитуючи окремі уривки і знову повертаючи на полицю. Я пробував уявити себе в шкурі мого батька, пробував відчувати те, що відчував він, помічник друкаря, ким бачив він себе і що могли б розповісти йому ці книжки.

Зовсім випадково я витягнув з другої полиці третього стелажу згори якийсь грубезний том про міфи, і мені до ніг упав пухкий конверт. Запечатаний сургучем. Із закам'янілим на ньому відбитком перемишлянського герба Сас.

¹ Баляндраси — розмови.

² Цямкачі — діти.

Якби я розкрив його тоді, якби хоч переклав у інше місце, можливо, ми б зараз не рятувалися втечею в лісах Бродівського повіту.

Але мені здалося, що позаду стоїть мій батько і хитає головою. І говорить до мене приглушеним голосом:

«Я був лиш друкарем, і навіть гадки не мав, що мій син впаде так низько... Що він осквернить свою священну помсту злодійством...»

Коли Янек прокинувся, я вже розкладав на травичці свій улов.

— О!

— Це, звичайно, не фазани і не куріпки...

— А...?

— Усі питання потім.

Він заворожено простяг руку, і я був понадіявся, що пронесе. Травичка соковитенько зеленіє під задом, сонечко радісно б'є в ліпки¹, чому б і не помріяти? Але простягнута рука завмерла, і мої надії віддали Богові душу.

— Звідки ти все це взяв?

Бабуся прислала. Поштою.

— Їж-їж.

— Я маю право знати, що я їм!

Чого ж раніше не питав, коли подавали на тарілочках порцелянових з голубими квіточками? Та ще й кланялися при цьому.

— Кавалок козячого сиру, хліба буханець, три яйця, дві цибулини...

— Я добре бачу, що це! Я питаю, чиє все це?

— Ти бачиш тут ще когось?

Він зусиллям волі відірвав погляд від спокусливих страв і відправив його куди подалі.

¹ Ліпки — очі.

— Я не буду чіпати краденого.

Мені, самі розумієте, кусень у горлі застряг. Але я чесно спробував зберегти мирний настрій.

— Щоб жити, треба їсти. Щоб вижити, треба вміти добувати собі на прожиття, урозумів?

Я якось говорив, що він був упертим. Так ось, я помилявся. Він був безнадійно впертим.

— Їж сам, — презирливо пересмикнув він плечима, ковтаючи слину. За милю було видно, як його підмивало хапнути обома п'ятірнями скільки хапнеться і запхати собі в рот. Я особисто так і чинив кожного разу, коли траплялася нагода. А траплялася вона нечасто. Вуйко Фонсьо добре знав, скільки в нього чого на кухні і в засіках, і якщо заставляв кого за неналежним заняттям... Вічно голодні, ми билися до крові за право піднести до рота окраєць хліба. Чому ж тепер цей окраєць залишався в моїй руці неторканим?

Легенький стрибок — і я опустився поряд із Янеком, ніжно беручи того за барки.

— Слухай мене, цямкачу, і не бреши потім, що не чув.

Блукаючий погляд якось сам повернувся до мене. Очі часто-часто кліпали.

— Тут нема матусі і татуса, які гладили б тебе по голівці, примовляючи: ну ще одну ложечку, лебедику. І нема няньки, яка впрошувала б: а це за дідуса. Я на цю роль не годжуся, але якщо не вийде по-доброму — власноруч прив'яжу тебе до дерева і нагодою. І вір мені, ти в мене все з'їсиш!

Очі більше не кліпали, а щоки почервоніли, як у дівчини на сватанні. Подякуй ще, що заздалегідь попередив. Небагатьох я попереджав.

Коли на небо повиносили провітрити всі можливі пуховики, подушки і перини, ми рушили в дорогу. До слова: Янек ум'яв призначену йому порцію, усім своїм виглядом демонструючи протест. Давай-давай, демонструй, переживемо.

Настрій мій дещо покращився, ніби після вдалого жарту. День мав бути пригожим, Янек — безмовним, а рідне місце — близьким.

Правду кажуть: обіцяного три роки ждуть. Першим вибравшись із вибалка, я одразу ж скотився назад, зариваючи себе і Янека в найближчий верболіз. Добре, що ми не йшли гостинцем. Кільканадцять вершників щойно з'явилися на дорозі з того боку, звідки мали вийти ми.

У вухо задмухало:

— Чому ми ховаємося, може, вони на навчання їдуть?

Ну не вміли пан Губицький довго дутися, особливо коли на язичі крутилися сотня-дві дурнувятих запитань і, звичайно, під рукою був той, кому можна їх усі ставити.

Вершники неспішно зацокали повз нас. Точніше, цокали не вони, а коні, але в нас так уже заведено: не конячка-розумниця довезла, а молодець-наїзник доскакав. Був би він таким молодцем, якби довелося на своїх двох усі милі цокати?

— Угу, на навчання...

Ні, я не сперечався. Могли навіть парубки прямувати в сусіднє село на танці — неділя як-не-як! Могли. Але надто вже серйозно сиділи на них темно-сині уланки¹ з темно-червоними обшлагами і обшивками комірців та десятьма білими гудзиками з кожного боку. А чапки² з бичачої шкіри з козирком від сонця і темно-червоним вершечком та такого ж кривавого кольору панталони, заправлені в чоботи, одним своїм виглядом мали наганяти страх!

Я вже не кажу про карабіни Штаєра з високою скорострільністю, револьвери Гассера та кавалерійські шаблі з посрібленими ефесами! І коники їхні стрій тримали аж надто рівнесенько, як на параді. Та й тиша стояла над ними аж надто тиха: тільки плескіт річки і храп коней. Тепер

¹ Уланка — верхня частина уніформи уланів.

² Чапка — головний убір уланів.

відповісте мені, на які такі танцюльки вони напудрилися і нарум'янилися?

Цифри на їхніх гудзиках я не міг звідси бачити, але, судячи з обмундирування, то був, найпевніше, ескадрон уланів Першого полку цісарсько-королівського ландверу¹ з Ялівця!

Я підняв руку і затис нею рот мого супутника. Зух! Не пискнув навіть! Так тримати — і ціни тобі не буде в нас на Ринку в базарний день.

Вони проїхали — і ми не зговорюючись дременули з хаш. Верболіз верболозом, але злючу кропиву здалося б попалити. Проте в нас не було ні сірників, ні сухоостою, ні часу на це. Як подумати, так у нас із часом взагалі була біда. Він, час, стік кров'ю і страхом майже місяць тому в одній халабуді, яку чи то забули знести, чи лишили саме для таких випадків. А дні, що настали опісля, були лише хитрими викрутасами долі у її знаменитій грі в ката й мишу. У найжорстокіший із її ігор.

Ліпше одразу, ніж по краплині. Ліпше мертвим, ніж поруч із тим, кого ти намагався вбити.

Відкритих просторів ми тепер побоювалися. Через те, перейшовши вбхід мілку тут річку Стир, до кінця дня ґрунтовно і по коліна влипли в болото. Навіть не влипли, а вляпалися, і не те щоб з власної волі, а, як кажуть у нас на Галичині: якби той розум спереду, що тепер ззаду. У вас так не кажуть?

— Знаєш, як називалося село, біля якого ми проходили, з тої сторони річки? Заболотці!

Хто б сумнівався!

— Там є одна глибока криниця, звідки, кажуть, раз на рік чути голос орача, який орав свою ниву на Паску і провалився на тому місці під землю. Моя нянька була звідси, вона мені

¹ Ландвер — самостійна армія, яка складала частину Збройних сил Австрійської імперії і призначалася під час війни для посилення постійної армії та для внутрішньої оборони, а в мирний час — для підтримання внутрішнього порядку та безпеки країни.

розказувала цю байку, і я дуже боявся після цього підходити до води... Тому так і не навчився плавати...

Одне тішило: вершникам нелегко буде тепер за нами цокати.

— Ну чому, чому ти завернув на північ? Був ліс як ліс, сухий, світлий. Ну і що, що корови тиняються з пастухами, ми б за грибників зійшли! І час якраз грибний.

Час, може, і грибний, але ми до нього не пасуємо. Не грибиницький у нас вигляд. Хіба що з позаминулого року тут бродимо...

— А тепер? Чому ми йдемо туди, а не туди?

Взагалі-то мені було вшистко єдно¹, по яких купках стрибати, але, по-перше, я йшов попереду і бачити не міг, куди там за спиною тикає ведений мною, а по-друге, я помітив поміж осок і рогози крупнішу купину й молився, щоб вона не занурилася під нашою вагою у воду. Тому я йшов туди, а не туди.

За спиною обурено чавкнуло. Добре, що я добув чобітки сап'янові жовті для Янека, інакше йому у його блищичих² черевиках давно б чавкнулося востаннє. Чобітки виявилися акурат на панську ногу. Молодичка одна залишила без нагляду, коли з молодиком просто на галявинці вела бесіду на одну інтересну тему. Ох і кректав молодик той, зате на молодичку любо-дорого було дивитися. Я б іще подивився, але Янек закрит мені очі своїми ручищами і потяг геть. Сподіваюся, від нашого реготу ні шишки, ні білки з гілок не падали.

Так про що я? Ага, болото! Ну, що тут можна сказати?

Порядний сморід, булькання і шубовстання в цьому смороді чи то жаб, чи гадів, колихання бордової рідоти замість земної тверді і відчуття, яке міцно вгніздилося десь у куприку відразу, щойно ми опинилися в трясовині. Відчуття, що ти

¹ Вшистко єдно — усе одно (пол.).

² Блищичий — блискучий.

рухаєшся занадто повільно для того, щоб можна було залишатися на поверхні. І ноги чимдуж квапляться вирватися із цмокаючих обіймів, і палиця вислизає з рук, і ти сотню разів перевіряєш місце для наступного кроку... А ну всю цю природу у її ж болото!

— Твій ніж... Ти якось споминав, що він для тебе дуже цінний подарунок. Що за історія?

Дався йому мій ніж! Я прибив чергового кровосмоктного негідника і майже фізично відчув, як осміхнулися решта, яким тепер перепаде його частка. Не те щоб мені було шкода своєї крові. Ні! Просто я не переносив, коли мені осміхалися просто в лице. Шерстю покривався.

— Зрозуміло, мій таємничий друже. Ви огорнуті просто-таки замогильними тайнами. Дивись, скоро зацвієш від цих тайн — пліснявою, маю на увазі.

Шерсть на мені встала сторчма.

— Та щоб тобі!.. — почувся ляскіт, і за три хвилини: — Ну не з Місяця ж упав він тобі за пазуху?

Я вже і гавкати був готовий, не те що ричати. Та що гавкати — кігті точити!

А позаду змучено так:

— Вибач. Ти, звичайно, маєш повне право зберігати мовчання. Вічно я лізу, куди не просять.

І ніби нічого не сталося, а захотілося втопитися.

— Король один подарував. Розщедрився. Похвалив за хорошу службу. Навіть пообіцяв підшукати мені пристойну посаду в себе при дворі. Я місяць після цього ходив надутий, як індик, і всім показував свій трофей.

— Не може бути!

— Не віриш?

І правильно, що не віриш. Місяць після того ходив з підбитим оком і ховав свій трофей у мишачі нори, щоб друзі не стягнули. А пообіцяли мені тоді кишки випустити. І хвалили навздогін довго й заплутано. Але спершу затягнули всередину і щедро нагородили стусанами. За те, що проходив повз

і відмовився винести м'ясні помії. Мали повне право: чия крамничка, того і закони. А за законом: нема чого ходити мимо з такою мордою, таким, як я, тільки помії й виносити. Кликнеш на поміч — скажуть, пограбувати хотів, застукали. Та й хто прибіжить на поміч, якщо в крамничці тій господар — із два бики ростом, і лютістю бику не поступиться. Підвішує він тих биків за ребра на крюки однією лівицею. Різник він. А за силу його і непоступливість у спірних питаннях люди невдовзі прізвисько йому дадуть. Королем Личакова кликатимуть...

Та перш ніж покинути гостинну крамничку, я все-таки, незважаючи на протести, подарував собі цей ніж, іще теплий від свіжооббілованої туші.

Негоже такий речі — та серед мертв'ячини.

— А за яку таку службу той король тебе похвалив, якщо не секрет? — украдливо поцікавився Янек.

Я здався. Тут же ж і без бою. Не вмів я йому брехати. Скажімо, питає він, а що ти робив майже місяць тому в халупі лісного поблизу кордону — і я, мабуть, вибовкаю всю правду. Але він не питав. Поки що.

Коли я закінчив історію про свою нелегку службу в короля, над драговиною заметалося мовчання, насторожене і хитке.

— І багато в тебе таких... подарунків?

— Бритва ще.

— Ота сама?

— Так, ота сама.

На черет полився смуток і зашумів разом з пільмою, що виповзала нізвідки.

У голові в мене зашуміло, от що! Хочеться часом, щоб хтось посумував разом з тобою, от і верзеться казна-що!

До острівка поміж тим залишилося рукою подати. Подав би хто руку, чи що? Я тикнув палицею в суцільне буре місиво. Палиця провалилася. Достатньо глибоко, щоб я припинив думати в тому напрямку. Довелося робити гак. Драга колихалася й чмокала і, як заведено в природі, нас не пускала. Ми, як повелося, чхали на природу.

Нарешті я подав Янеку знак зупинитися. Чомусь мені здалося, що в цьому місці можна пройти. На вигляд — та ж зелена тванюка, і палиця ледве знаходить опору під нею, але якщо до острівця й можна добратися, то тільки тут... чи ні?

— Мар'яне!

От напасть!

— А по-справжньому тобі щось дарували?

Ні, щоб задавати питання по суті, якщо обов'язково їх задавати. А ти впевнений, що ми не віддамо тут Богові душу? А може, поки не пізно, повернемо назад? Чи вже пізно? І весь твій хвалений досвід — до одного місця, чи не так, Мар'яне? Повертаємося до інтуїції?

Але натомість він спитав:

— Рідні чи близькі дарували?

Готуючи праву ногу до кидка, я слухняно порився в пам'яті. Потім іще раз порився.

— Це коли на Миколая чи на іменини, чи просто... ну, безоплатно, так?

— Так.

— Треба подумати, — сказав я. А що ще я міг сказати?

— Мар'яне!

Так, я гахнув. Але по пояс. Це тішило.

Коли ми шльопнулися на сиру твердь, мене особисто ви-стачило лише на те, щоб вилити з чобіт баланду, яка весело там плюскала. А Янек примудрився викинути свій улюблений номер:

— Ну, а що б тобі хотілося отримати в подарунок? На Різдво, наприклад.

Тебе. Із цибулькою і перцем. І без язика.

— Ні, я серйозно.

Я теж.

— Як хочеш, — він відвернувся, кутаючись у плахту, яку я гвізднув у тої ж парочки на галявинці.

«Вогонь», — нагадав я собі, і тут же відіслав цю негарну думку подалі. А потім встав і взявся ламати природу, яка вже сиділа мені в печінках. Пан Губицький не ворухився.

Нічого, перемелеться — мука буде, а там і хлібчик спечеться.

Добуті там, де й їжа, сірники насилу підпалили далеко не сухий очерет. Далеко не сухий Янек продовжував тремтіти під плахтою.

— Роздягайтеся, прошу пана. Сохнути будемо...

Він, на диво, жваво скочив. Спікся, значить, хлібчик.

Проте справжніх харчів у нас залишалося лише на один прийом, а тинятися лісом, якщо захотіти, можна років зо три. Поки все вляжеться і про нас забудуть...

От із такими мирними думками ми мирно полягали спати, навіть не згадуючи про вечерю.

...Синюваті тіні лізли з темних прогалин, дряпалися на порослі мохом вітровали, квапилися напитися з бездонних барилець і втертися клаптями туману. А людині що: подумаш, бруд, подумаш, сирість, подумаш, голод. На те ти і людина.

Я, здається, казав, що ми мирно полягали спати? Часом мене заносить. Спробуйте мирно лежати на колючому сушняку і варитися в тріскотінні, ухканні, чваканні, стрекотанні, дзюрчанні, шурхотінні та інших гидотах світу цього! Але ми лежали. А над нами лежало небо, вивалявшись по вуха у світлі щербатого місяця.

— Гарно як, — подали голос з-під плаhti. — Ніколи я ще не був так близько до справжнього. Ніби Творець підносить просто до твоїх очей те, що раніше показував крізь скло...

«Так, — сказав я собі, — так!» І поклявся, що це буде наша остання ночівля просто неба. Нехай сам Творець сунув її нам під ніс, але наступного разу доведеться ввічливо відмовитися. А не вийде ввічливо...

Усе життя моє пройшло в схожих ночівлях і закінчиться, без сумніву, в одну з них. Але хто тут говорить про моє життя?

... — Убивця! — кричав я, розмахуючи руками на вершині Замкової гори. З гори вниз ішов чоловік, сутулячись

і спотикаючись на кожному кроці. А я все кричав і кричав. Побачивши, що він віддаляється від мене, я почав кидати в нього камінням з розвалин Замку. Один камінь розколов йому голову, і з величезної рани потекла тоненька цівка крові. І в час, коли я побачив цю кров, — з величезної відстані вузеньку багряну смужку, — волосся в мене на голові заворушилося. Я зрозумів, хто цей чоловік унизу...

...Світло бризнуло в очі. Я потер їх кулаками і сів. Смішок. Я повернув голову на звук. Янек одразу показав мені всі свої зуби і ясні очі над ними.

— Ти схожий на муху, яка нахлебталася бражки.

Внизу, біля підніжжя найвищої гори міста, лежав із розбитою головою мій батько. «Вбивця...» — відлунювало в руїнах Замку моїм голосом...

— Завжди гранично зібраний, у повній бойовій готовності, а зараз... Ні, для мухи, ти, мабуть, трохи завеликий.

Від болота піднімалися пар і мої біди. Їх розвіє вітер. А куди ще їх подіти?

Я встав і пішов. Позаду щось беркицьнулось на земельку.

— Ти... куди... мою плахту... ану віддай...

Я побачив, що за моїми ногами тягнеться плахта, відчепив її від ноги, крутнувся на п'ятці і пішов у протилежний бік. Абсолютно незворушний. Хоч яйця на мені бий — такий, пся крев, незворушний!

— А коли ти вдаєш, що тобі байдуже, — на очі Янека навернулися сльози, — то можна вмерти зо сміху.

Майже так, до сліз, він завжди сміявся. Майже завжди мені при цьому було не до сміху.

Я нахилився, вмокнув руку у в'язку багнюку і посунув на м'ятого голодранця. Той почав обережно задкувати, рятуючись від такого ж пом'ятого бродяги.

— Ти ці жарти кинь. Ти що задумав?..

— Побачиш.

Він дорачкував до краю суші і зрозумів, що помилювання не буде. Тільки зібрався його добити, як біля ніг дивом мате-

ріалізувалася палиця, об яку я перечепився, зарившись носом у землю. Артистично і... правдоподібно.

— Ти піддався, піддався! — загорланив невгамовний пущьвірінок.

Ну, добре, а навіщо так горланити? Я обтрисив налиплий бруд, ніби моїй одежині ще чимось можна було зарадити, і подивився на одєжину іншого, яку теж нікому не врятувати. У душі назріла безжалісність і залягла в очікуванні свого часу.

— Завтра ми будемо в моєму місті.

Я знаю, я — негідник.

— Як? Ти казав, що туди п'ять днів ходу.

— Пішки. А ми доберемося колією. Вийдемо до Бродів зі сторони двірця, я позичу для тебе квиток, а сам поїду... без квитка. Найкраще, щоб ми їхали в різних вагонах, а вже коли прибудемо до міста...

Він примружив одне око.

— Не подобається мені твоє «позичу».

Я придивився до нього і не знайшов, чим крити.

— Дозволь *мені* подбати про квиток, мій буркотливий друже. А ти...

Я кашлянув. Не звиклі ми, щоб нас розглядали, як марципани на виставці.

— Тобі краще не з'являтися на людях...

Діточок можу налякати...

— Краще перечекай десь, поки я домовлюся з касиркою. Я про те, що в тебе дуже пам'ятна зовнішність.

І я про те. Небезпечно тобі зі мною водитися, нарешті ти це втямив. Паскудне це відчуття, коли за тобою женуться. Ще паскудніше буде, коли злапають. Куди спокійніше самому піти і здатися на милість правосуддя. Казав наш знайомий поліціант, що це буде найкращим рішенням! Не ти перший, не ти останній. І я тобі не суддя. І на того, хто скімлить усередині, уваги не зверну.

Різні в нас дороги. Я битимуся до останнього.

За тебе також.

Мене садонули кулачищем у плече. Був би мухою, точно перевернувся б догори дригом.

— Ти про що подумав?! Ти про що щойно подумав? Що я прибіжу до людей і одразу зачну кликати поліцію? Дивак... — На очерет полився прозорий, мов сльоза, сум. — Навіщо ж ми тоді все це зачинали?

Я знову кашлянув і почав збиратися в дорогу. А всередині щось задоволено повискувало.

Наше улюблене болото, щоб його качка копнула, підходило практично до самої колії. За одне це йому прощалися всі його гріхи, бо ми не зустріли серед мочар і куп сміття жодного добре вбраного чоловіка, який міг би на нас донести.

Місцевість змінилася. Листяний ліс поступився місцем сосновому, і лиш де-не-де траплялися дуб та береза.

Довкола двірця бродівчани понасипали якогось шутру, гілок, тирси і соломи.

Сам бродівський двірець серед цього сміття виглядав дво-поверховим мурованим велетнем, довжелезним, з великою кількістю вікон та димарів, з критим пероном із двома арками по боках і годинником на видноті. Посеред двірця зараз товклося море народу. Дехто з пасажирів стояв і сидів на самій колії, дехто вовтузився біля клунків чи виводків діточок, а руде волосся славного сина славного дідича Накваші світилося на пероні серед тутешніх жителів за милю.

Я гмикнув. Теж мені, знайшов непримітну зовнішність!

Ми розділилися: Янек пішов до кас із наміром використати весь свій шарм і добути бодай один квиток бодай у четвертому класі. А я знайшов розлогу грушку позаду свинарника, прибудованого просто до бічної стіни двірця, і видряпався на неї під дружнє рохкання майбутніх шиночок і ковбасок.

«Напевно, начальник станції розводить», — відсторонено подумав я, поки звір усередині мене, уявляючи оті шиночки і ковбаски, захлинався слиною.

Перон, штрека і вулиця, що вела з міста, мощена дерев'яним настилом з колод, поламаним і прогнилим у багатьох місцях, хоча вздовж неї вже стояли купи акуратних каменюк, мабуть, призначених для її ремонту у якомусь там прийдешньому році, — уся прилегла територія проглядалася звідси мов на долоні. Правду кажучи, територія була глуха і необжита, лише ближче до рогатки перед містом з'являлися одноповерхові хатки, і звідти ж їхали навантажені вози й легкі однокінні пасажирські візки.

Я не розумів двох речей: чому стільки людей зібралися цього ранку на станції в Бродях і куди подівалися всі хатраки, які мали б уже пов'язати нас відповідно до надісланих гончих листів з усіма нашими прикметами і переліком недавніх подвигів. На станції обов'язково має бути експозитура¹ комісаріату цісарсько-королівської поліції Бродів. Та хоч скільки я крутив навсібіч головою, нікого схожого на поліціантів не бачив. Хатраки або ще спали, або були з головою зайняті ловлею нас. Бог їм у поміч.

Наша задумка була простою: поліція шукала двох. Якщо Янек один придбає квиток і сяде в потяг, є шанс, що інформатори прогавлять цю подію. Але перука все-таки не завадила б.

Щодо мене, то я вдавав, ніби сиджу на дереві просто так і прошу мені не заважати. Підступна думка залишити все й оселитися на болоті до кінця своїх днів була визнана слабодою і після короткої наради з самим собою відкинута.

Янек вийшов із дверей двірця і радісним не виглядав. Як він там співав? «Ой заб'ю я пана, хоч 'го трохи шкода...»

Так-от, Янека було шкода сильно. Слабодуха думка миттєво повернулася, і її довелося закопувати в землю живцем. Ген із-за обрію почувся стукіт коліс паротяга. Люди на станції пожвавилися, хоча з колій ніхто і не подумав підводитися.

Мій Янек пожвавився теж. Він підступив до жіночки, перев'язаної хрест-навхрест вовняною хусткою й обставленої

¹ Експозитура — відділення (пол.).

зусібіч клунками і торбами. Щось сказав. Вона щось відповіла. Він знову щось сказав. Вона захитала головою. Янек відійшов. Не діяв його шарм на тутешнє жіноцтво.

На обрії з'явився паротяг, знервовано пихкаючи димом і подаючи довгий гудок, від якого вмовкали пташки, бо їм, мабуть, теж закладало у вухах. Водночас зі сторони Бродів з'явилася процесія на чолі з вершником у мундирі капітана, двокінним екіпажем із заштореними вікнами і кількома «бурами» у якості супроводу.

Ось де всі поліціанти! Охороняли поважну цяцьку дорогою до вокзалу. Якщо вони всі дружно всядуться в потяг, нам буде непереливки. Усі підозрілі особи будуть перевірені і висаджені. А ми ще й до того всього будемо висаджені в кайданках на руках і ногах.

Думка про болото знову подала голос. Під ложечкою засмоктало. Я пожалкував, що не маю при собі вогнепальної зброї. Зброя дає вам відчуття впевненості, і ви не робите глупств. Бо у вас є зброя — і цього достатньо. І зовсім не обов'язково з неї стріляти. Достатньо просто витягнути її і показати супротивнику.

Якби в мене була вогнепальна зброя три тижні тому, я б не став убивати.

Тим часом Януш Губицький, не помічаючи ні паротяга, ні екіпажа, ні озброєних стражів порядку, які саме розчищали прохід крізь натовп, підійшов до пари, яка щось жваво обговорювала. Точніше, чоловік стояв, понуривши голову, а не інакше як його матуся щось утовкмачувала йому в цю голову, вказуючи то на колію, то на місто. Я наче на власні вуха чув, як Януш чемно привітався і почав плести їм три міхи вовни.

Двері оббитої дорогою тканиною карети відчинилися, і звідти вийшов намісник Галичини Філіп Залеський. Директора поліції цього разу з ним не було. Біля вагона першого класу його вже чекав улесливо зігнутий колійовець у своїй зеленій уніформі.

Виявляється, увесь цей час, поки ми переховувалися, знайомий нам намісник перебував на території Бродівського

повіту! І саме зараз повертався до своєї резиденції. І якщо Януш трапиться йому на очі...

Я зіскочив з дерева і врізався в натовп із протилежної від Янека сторони, нагло торуючи собі шлях до колії. Несподівана штовханина й обурливі вигуки людей привернули увагу поліції, намісник заквапився, а двоє хатраків рушили в напрямку до мене.

Потяг із шипінням і скреготом зупинився на відстані витягнутої руки.

Я вкляк на місці і спокійним як двері голосом повідомив людям довкола мене, що вже був налякався, що не встигну. Тоді полегшено зітхнув, широко усміхнувся й витер від поту чоло. Люди розуміюче закивали головами. Поліціанти — я відчував їх потилицею — шукали в натовпі винуватця за непокоєння, і якщо вони мене встигли запримітити, то розуміюче кивати головами не будуть. Цісарський патент про побиття палками як додаткове покарання писався саме для таких випадків.

Кроки в натовпі наближалися.

Я відчув, як цівка поту потекла між лопатками.

«Болото...» — дихнула мені у вухо препогана думка про втечу. Звір мій давно тремтів в очікуванні цього наказу.

Щоб не піддатися паніці, я уявив себе грушею на краю болота і вріс ногами в перон. І знову пожалкував, що не маю вогнепальної зброї.

Розпочалася посадка в потяг.

Від вагона першого класу почувся знервований окрик капітана. Кроки за моєю спиною зупинилися, завагалися і розвернулися в той бік.

Коли до мене повернулася здатність розрізняти все, що навколо, я помітив Янека, який сідав у вагон третього класу, кидаючи недвозначні погляди на дерево за свинарником. Але натовп швидко заніс його досередини.

У перший клас ніхто, крім намісника і капітана, не сів. Весь супровід залишався в Бродах для виконання службових

обов'язків. Якщо і я залишуся на пероні, мене не помітять тільки сліпі.

Я обійшов ззаду останній вагон і, переконавшись, що ніхто не дивиться, ковзнув під потяг, хапаючись руками і ногами за металеві осі коліс. Міцно хапаючись. Просячи Бога, якщо обов'язково щось мусить не вдатися, то швидкої смерті, а не відрізаних рук чи ніг...

Колеса, рухнувшись по рейках, заскреготіли так, що вмить оглушили мене і знову воскресили думку про втечу на болота.

«Ти ще встигнеш! Кидай це і вилазь! Поквапся!»

До першої зупинки в Красному було близько сорока миль, а отже, ми там будемо за дві години. Я зрозумів, що кинути все і вилізти з-під потяга, — найкраще рішення. Я ще встигав, поки паротяг набирав швидкості...

Зціпивши зуби, я впівголоса пообіцяв убити кожного, хто змусить мене розтиснути пальці. Я пообіцяв це самому собі — своєму найпершому ворогові. Я впівголоса обзивав себе останніми словами, проклинав і лихословив, я лаявся і плакав...

Локомотив набрав швидкість — і свист, стукіт і вітер, змішавшись у смертельному танці, шарпнули й потягли мене назад, до землі, під колеса. Одяг лопотів на вітрі, мене трясло і кидало з боку в бік. Стрімко ходили вгору-вниз важелі, що обертали колеса. Згори на мене тиснула велетенська важка істота з паровим двигуном замість серця і ненажерливою пащекою, куди треба кидати все більше й більше вугілля. За довгу хвилю боротьби я відчув, що не витримаю і розімкну руки. І згадав про свою обіцянку.

Сльози давно висохли, а я висів під черевом металевої істоти й блаженно усміхався. Якщо і так і сяк мені грозить самовбивство, то чи є сенс лякатися його? Треба тільки вибрати слушний момент.

І тут прозвучав довгий гучний гудок і потяг зупинився, обдавши парою та іскрами мене і найближчих до колії пасажирів.

Я ліг спиною на дубові шпали і поволі, палець за пальцем, відчепив затерплі руки від осі коліс. Трохи хитало з боку в бік. Хотілося сміятися. По щоках лилися сльози. Наївний, я навіть почав був вірити, що скоро буду вдома і вся ця подорож видасться страшним сном.

У такому стані мене й витягли з-під вагона два колійовці, що оглядали потяг на станції Красне. Як кажуть мудрі люди: не кажи «гоп», поки не опинишся по той бік прірви. І навіть тоді ще трішки зачекай з радістю...

Я продовжував сміятися і плакати, поки мене вели до ще недобудованого вокзалу, де стовбичила лише будка з дерев'яним дашком, підпертим стовпчиками. Назустріч нам уже рушив поліціант. Але наблизитися до нас йому повсякчас заважали тлуми людей, якихось радісних і піднесених, що стояли на пероні із квітами, кокардами, у святковому вбранні.

Вдавання божевільного не завадило мені краєм вуха почути, що до мого міста має прибути якась дуже важлива персона, яку всі хочуть побачити. Чи не королівського роду... Їїхати вона має через станцію Красне.

— Я мушу віддати йому шану! — крикнув я до поліціанта, коли відстань між нами зменшилася удвічі і я почув достатньо, щоб діяти. — Моя бабка була болгаркою, у мені тече кров цих відважних людей, я мушу побачити цього опального володаря, цього невинного страждальця, який узяв на себе тягар чужих заздрощів і злоби!

Поліціант невдоволено нахмурився, колійовці сильніше стисли мене за лікті, але всі жіночки, які чули мої палкі крики, організовано й завзято кинулися на підтримку опального монарха. Галас здійнявся такий, що гудок паротяга проти нього був писком комара.

Раптом якась із жіночок верескнула пронизливіше, ніж доти.

— Гвалт! Грабують! Мій ридикюль!

«Молодець, — подумки похвалив я колегу, який вчасно скористався okazією. — Тільки хто ж так грабує?»

У мене вони б спохопилися ближче до вечора, якщо не пізніше...

Поліціанти кинулися в той бік, юрба захвилювалася дужче, колійовці перезирнулися, я подивився у їхні чесні очі і приклав обидві руки до грудей:

— Я мушу його побачити. А потім забирайте мене і садіть, якщо... — я шморгнув носом, — якщо я теж маю постраждати! Я готовий!

Один сплюнув собі під ноги, а другий подивився на потяг, який їм ще треба оглядати, і на стражів порядку, які ловили коєхмахера¹.

— Ви ж можете зі мною постояти, поки мене теж не ограбили?

Ні, охороняти волоцюгу вони не наймалися! За хвилю я був вільний. Наступної миті в мене в руках був квиток до мого міста. Одним грабіжником більше, одним менше...

Цього разу я поїду потягом як нормальна людина, тому що з першого вагона вийшли намісник з капітаном, крєктячи і похмуро озираючи недобудований двірець і сільські хати за ним, а це означало, що на зустрічі з персоною королівського роду їх не буде. Передумали. Або, можливо, отримали телеграму з Відня з наказом не з'являтися в місті, поки гість там перебуватиме, а отже, оглядати вагони так прискіпливо, як досі, ніхто не буде.

Я глянув на квиток і... зітхнув. Другий клас.

Волоцюга — і другий клас.

Якби я хотів потрапити в буцегарню, кращого способу годі й вигадувати.

З горя я взявся розшукувати в натовпі пані, у якої я пальнув² квиток. Вуйко Фонсьо вчив нас, дурних, що треба добре запам'ятовувати тих, у кого ти щось відбираєш і хто в тебе щось відбирає, щоб колись повернути втрачене і самим ненароком не попастися через дрібницю.

¹ Коєхмахер — грабіжник.

² Пальнути — вкрасти.

«Бо, — кричав він, тримаючи якогось капуся за загривок, — більшість злодіїв потрапляють до рук поліції саме через дрібниці!»

Усе — від гостроносих мештів на обцасах до кокетливого капелюшка з вуалькою — говорило вам, що гаворучка¹, яка збиралася їхати другим класом, — справжня аристократка.

Я розшукав її, наздогнав і простягнув квиток.

— Я дуже перепрошую, ласкава пані, але це, здається, випало у вас...

Можна було просто кинути квиток на землю. Або взагалі подерти на дрібні кавалки. Можна. Але, можливо, колись і мені повернеться хоча б невелика втрачена річ...

Гаворучка зміряла мене з ніг до голови таким поглядом, який жодна вуалька не змогла б приховати.

Хочеться інколи повірити в справедливість, от і нариваєшся на погляди, які кидають тебе назад у болото!

І я знову згадав настанови вуйка Фонся:

«Одяг можна вкрасти. А от те, що тут, — стукав він кулаком по чолі того ж капуся, — це не купиш і не вкрадеш, ви чули мене, чи у вас там тільки шмельц² водиться?!»

Він вчив мене віддзеркалювати тих, з ким маєш справу, перевтілюючись у чиновника, хлопа, вояку, п'яницю, шляхтича чи лакея. Він говорив: «Спостерігай, бери на озброєння і роби краще за них». Хоч би де я опинився і з ким спілкувався, я мав переходити на їхню мову, копіювати їхні жести й повторювати за ними їхні слова.

У будь-якому середовищі я мав стати своїм, викликати довіру і завоювати симпатію.

Пані тим часом полізла до свого ридикюля з оксамиту, вишитого сріблом, ахнула, приклавши до губ делікатну ручку в мереживній рукавичці, і швидко вихопила з моїх рук папірець вартістю п'ять гульденів. Стільки ж становила

¹ Гаворучка — пані.

² Шмельц — безвартісний метал, брукхт.

тижнева зарплата робітника. Тому я ніколи не піду на фабрику чи в найми. Рабство — не моя професія...

Її швидкість, а також слівце, яке вона не встигла затулити своєю делікатною ручкою, переконали мене, що пихатою аристократкою вона зробилася не так давно, мабуть, вдало вийшовши заміж. Тому я нахилився до її вушка і багатозначно промовив:

— Зараз такий час, що знаходитися в гушці подій украй небезпечно, тож дозвольте нам робити свою справу, а вам краще перечекати вдома...

Вона знову ахнула, і з її розширених зіниць стало ясно, що перед нею тепер не волоцюга, а переодягнений агент державної безпеки. Коротко схиливши голову в поклони, я поспішив ретируватися, оскільки краєм ока вже бачив, як до нас посунув гаврук, чимось категорично схожий на її чоловіка.

Та й потяг уже рушав, а в мене досі не було квитка, і поруч уже не було тих, у кого можна було цей квиток «позичити» на вічне віддавання.

«Щось не щастить нам останнім часом у нашому ремеслі... — звернувся я до похнюпленого звіра всередині мене. — Що робитимемо?»

«Може, шиночку і ковбаску?» — з надією завиляв він хвостом.

Повз мене, махаючи рукою у вікні, проплив Янек. Конспіратор з нього був точно такий, як із мене балерина погорілого пофранцисканського театру¹...

Розбігшись, я вхопився за поручні і застрибнув на підніжку потяга. Ніхто нічим мені тепер не міг дорікнути, позаяк я їхав не у вагоні, а знадвору, отже, квиток для мене був не обов'язковий!

Ви так не їздили? Багато втратили!

¹ Францисканський театр (пофранцисканський, Зимовий або театр Булли) — перший стаціонарний мурований міський театр у Львові, перебудований і впорядкований у 1796 році у старому францисканському костелі Святого Хреста на теперішній вулиці Театральній. Під час революційних листопадових подій 1848 року був знищений артилерією.

Вітер, простір, швидкість і... майбутнє, що наближалось стрімко й невимовно, переходячи за спиною в минуле...

Одним з найдавніших і найприємніших спогадів дитинства була поїздка в потязі.

За вікном пропливав величезний світ, вітер пригинав долу дерева, а мені було тепло і затишно біля маминих рук. Добре пам'ятаю дотик тих рук і пам'ятаю когось навпроти з пишними вусами, яких я трохи побоювався. Але мені обіцяли скору зустріч з татом, і я знав, що він мене захистить...

Скільки я потім напружував пам'ять, так і не зміг пригадати, зустрілися чи ні ми з татом по завершенню тієї поїздки. А спитати не було в кого...

Сонце, скрегочучи, рухалося в одному з нами керунку. Туди ж, за небокрай. По своїх небесних рейках. Минуле ховалося вдалині за пагорбами. А очікуване майбутнє...

Хочеться інколи мати оте майбутнє, от і мариться казна-що!

Насправді, я ніколи не замислювався, що робитиму після того, як зустрінуся зі своїм ворогом лицем до лица. Майбутнього для мене після того не існувало.

І от те неіснуюче майбутнє настало.

І я виявився неготовим до нього.

Двері прочинилися, і в просвіті з'явилася руда шевелюра. Я мало не зірвався зі своєї підніжки.

— Я не вірив, що ти встигнеш нас наздогнати! — заходився він перекикувати свист вітру і стукіт коліс. — Ти просто злетів на підніжку!

Два злочинці, за якими полює сам намісник краю з директором поліції, гарно так розмовляють на підніжці потяга у всіх перед очима! Я досі дивився на нього роззявивши рота, сподіваючись, що він усе зрозуміє і згине з-перед моїх очей! Але Янек мав нагальне питання й не збирався чекати з ним до зупинки локомотива.

— Довго ще до твого міста?!

І що ви думаєте? Замість того щоб гримнути на нього і заштовхати назад до вагона, я слухняно закрив рота і подивився вперед. Там уже маячили Кривчиці — знайомі околиці знайомого міста, яке я обов'язково розцілював би в обидві щічки, якби не треба було глипати в обидва ока, щоб не пропустити чергової маленької капості. А позаду...

У мене якось само собою вирвалося:

— Я буду жаліти...

Смикнув же за язик нечистий!

— ...що не викупав тебе в болоті!

Пауза, бігме Боже, не помічалася. Янек, старанно вигинаючи шию, щоб розгледіти ті околиці, потрусив, мов пес, гривною, яку вітер ще більше розкуйовдив, і повернувся до мене.

Трясця! Він виявився розумнішим, ніж я думав!

— Жаліти? Розслабся! У нас попереду ще ціле життя, Мар'яне!

Ні, хлопче. Попереду — моє місто. Невже не чуєш, як воно промовляє: «Прощу пана до гілляки»? І не кажи потім, що ми тебе не попереджали!

Мій рідний двірець носив поважне ім'я свого фундатора і засновника Карла Людвіга і був наче складений до купи з різногабаритних кам'яниць на два, три і чотири поверхи. Мав чотири квадратів вежі з тонкими шпильми на вершечках, два парадні входи з мурованими наскрізними портиками, над якими містилися балкони і під якими вільно проїжджали фіакри, і два бічні службові входи. Був і критий перон позаду з так само шпильастими опорами, високою центральною аркою над трьома коліями для заїзду потягів і двома меншими арками по боках — для пасажирів.

Уже на під'їзді до двірця було видно, що люди з'їжджаються і сходяться до нього звідусіль. Вітати монарха-вигнанця, звісно.

Я повідомив Янеку, щоб чекав на мене біля стоянки фіакрів, бо там легко зникнути з поля зору поліції, а якщо мене не буде за півгодини, щоб ішов Городоцькою до церкви Святої Анни і питав там отця Альфонсо.

«Чому тебе не буде за півгодини? — встиг спитати Янек. — І хто такий отець Альфонсо?»

Але відповіді почути не встиг.

Бо я зістрибнув з підніжки потяга, не чекаючи зупинки.

Приземлився майже вдало. Провів його поглядом. Заспокоїв серце. Помаленьку перемістився до запасного локомотива з двома вагонами, які стояли тут на тупиковій колії.

Ще одна тупикова колія підходила майже впритул до дороги на Блоні¹, яка йшла сюди з самої Городоцької, чого мені, власне, й треба було. Але значно безпечнішим я вважав шлях навпростець повз військові склади, костопальню, яка одним своїм запахом відлякувала перехожих, повз трамвайну дирекцію і Городоцьке джерело через вулицю Бема² до Янівського гостинця³, а вже ним повз казарми Фердинанда до кнайпи вуйка Фонся.

Поки тривало сум'яття і переполох довкола королівських персон, я, звичайний смертний, мав можливість подолати цей шлях без пригод. Просто треба було взяти себе в руки і рушати.

По якимсь часі я практично це зробив. Тобто наказав собі взяти себе в руки. Але з місця так і не зрушив...

У просвіті між вагонами видно було, як площа перед дворцем заповнюється вишуканими каретами, легкими бричками, дешевими дрожками⁴, поважними фірами, розтривоженими кіньми і зацікавленими людьми. Від споглядання цього строкатого стовпотворіння мене відволік знайомий голос, який витав над штрекою...

— Мар'яне, ти тут?! Агов, Мар'яне!..

Я повільно сів, де стояв. Цікаво, скількох шпиків він привів за собою?

— Сюди!

Це було краще, аніж дозволяти йому блукати територією, повною поліції. Хоча за те, що він укотре мене не послухав, слід було збештати його на чім світ.

— Що ти тут робиш, Мар'яне? Ми ж домовилися зустрітись біля фіакрів?

Я подивився на нього і промовчав. Кого я обманюю?

¹ Дорога на Блоні — вулиця Залізнична.

² Вулиця Бема — вулиця Ярослава Мудрого.

³ Янівський гостинець — вулиця Шевченка.

⁴ Дрожки — вид міського транспорту, відкритий одно- чи двоколісний екіпаж на дві людини і дитину.

Уперше я безмежно радів, що він мене не послухав.

— Я чекав-чекав, але там стільки народу, як на ярмарку! Здається, половина міста сюди прибула!

Половина міста? Сто двадцять тисяч люду в нашому місті, так що навряд чи...

— Тато розповідав мені про ваші Святоюрські ярмарки...

Немає вже тих ярмарків. Перевелися...

Отак усе може зникнути з лиця землі. Просто тому, що минув його час.

Я поглянув у просвіт між вагонами, чи ніхто цікавий не рушив сюди. «От і двірця нашого теж може колись не стати», — раптом подумалося мені... Хоча кому спаде на думку валити таке величне творіння людських рук?

Однак розмови про те, що двірець Карла Людвіга замалий для такого потужного руху між Віднем, Радивиловом і Тернополем, велися не один рік. От і чернівецький двірець збудували, щоб розвантажити цей. І хоча той був менш вишуканий, проте мав і портик, і арки, і балкончик над входом...

Поліції, мабуть, було не до нас. Поки що.

— Ти знаєш, кого всі прийшли зустрічати? — усівся біля мене на піщаному насипі Януш Губицький, начебто шляхтич з діда-прадіда, переповідаючи мені, батьяру, останні вісті. — Не повіриш: болгарського князя Олександра Першого Баттенберга!

— Та йди... — «не повірив» я.

— Серйозно! Поки ми з тобою блукали лісами і болотами, заколотники-москвофіли позбавили його майна, коштів і престолу й переправили до Підволочиська, а він вислав звідти телеграму до князя Вільгельма Вюртемберзького, здається, головнокомандувача вашим гарнізоном, з проханням про допомогу. Це мені попутник мій розказав, який каретні майстерні має в Бродах. Каже, про цей день буде онукам своїм оповідати, якщо, звичайно, князь Олександр добереться сюди. Хто знає, що там у дорозі може трапитися?

— Ми з тобою знаємо, що може трапитися в дорозі...

— Хто такі ми, а хто князь Олександр!

— А хто такий князь Олександр?

— Як хто?! Я ж тобі казав, правитель Болгарії! Ага, знову іронізуєш. На відміну від нашої, його справа є справою всіх шляхетних людей! Його тітка, до речі, є мамою Олександра Третього, російського царя, а його матір'ю є донька графа Яна Гауке-Боссака, який був у тридцять першому військовим міністром уряду наших повстанців!

А моя мати була донькою личаківського чинбаря¹ і загинула від рук твого батька, начебто шляхетного чоловіка з родо-водом, який сягає п'ятнадцятого століття, і тому твоя справа шляхетніша, ніж моя, так?

— Його Світлість — до речі, роздягненого — вигнали серед ночі з монаршої спальні і примусили зректися престолу. Шість днів уже, до речі, у дорозі...

Ну-от, майже про нас із тобою історія...

— Голого і босого? Навіть спіднього на ньому не залишили?

— Я не знаю точно, Мар'яне, я тільки переповідаю тобі, що почув! Князя відправили до нас у супроводі жандармського полковника і якогось чиновника при виконанні окремих поручень — так казав бродівський каретник...

Яких поручень, я не став особливо допитуватися, прикидаючи про себе, скільки гарнізону підняв на ноги наш головнокомандувач, і як тепер пересуватися містом, запрудженим жандармами і військовими.

— А що фіакри, є вільні? — спитав я, лиш би щось спитати.

— Їх там хмара. Стривай, а ми що, візьмемо фіакр? Ти ж казав, що проїзд майже два гульдени коштує!

¹ Чинбар — обробник шкіри.

— Ну, ти ж квиток виклянчив, може, й у візника виклянчиш, щоб нас завіз у борг.

— Я не клянчив! Це були мама з сином, він хотів їхати сюди, а вона казала, що господарством треба займатися, а не іноземців пантрувати, як диковинних звірів...

Правильно мама казала...

— А він упирався, казав, що в справах їде! Я, наприклад, буду вік їм вдячний... Їх там, між іншим, п'ять душ у сім'ї. А цей син — єдиний годувальник.

Ну, припустимо, у мене в житті ні сім'ї не було, ні годувальників — що мені накажеш: ридати чи в долоні плескати?

— Не можна постійно про людей погано думати!

Ну, згоден, не можна, а ти чого так зденервувався?

Янек замовк і похнюпився. Та-ак.

— Неважливо, скільки коштує проїзд, — сказав я, — важливо, що ми майже добралися.

— Перстень. Я їм віддав батьківський перстень, уявляєш? Від діда-прадіда...

Мій погляд швидко знайшов просвіт між вагонами і радісно впхав себе туди.

— Чому мовчиш? Скажи: я ж тебе попереджав... треба було мені йти... поліз поперед батька в пекло... чи ще щось таке, як ти завжди говориш!

А сенс повітря стрясати? Витроплять нас за ним у мить ока. На перстенику твоєму прадідівському вибитий фамільний гербик панів Губицьких, — куди ж без нього, — а це те ж саме, що самому на себе донести. До речі, перстеник той зовсім не твій, а крадений. Усе життя твоє крадене, Януше Губицький, окрім останніх тижнів. Лише вони твої цілком і повністю. Можеш у спадок заповідати, дарувати чи продавати їх. Тільки хто ж добровільно пустить до себе в хату ті довгі дні, скроплені вином, настоящим на крові.

На піщаному насипі терпеливо чекали. Просвіт більше не рятував.

— Ми спробуємо повернути твій перстень.

Я знаю, я — негідник.

— Тоді пішли! — одразу повеселів, прудко підводячись на рівні, мій попутник.

— Не так швидко, — буркнув я, вказуючи на свою праву ногу, якій ніяк не міг знайти на цьому світі зручне положення. Може, на тому світі стане їй легше? — Не вмію я з підніжок злітати...

Ступня була неприродно повернута вбік, а біля кісточки красувалася випуклість, і не можна сказати, щоб вона радувала око. Моє, принаймні, ні.

Колись ми, дітиська, змагалися між собою, хто якнайдалі вистрибне на ходу з вагона. Але чи то з того часу потяги стали швидшими, чи ми старішими?..

— Вивихнув. Доведеться вправляти.

— Нічого собі... Боляче?

Я спідлоба спостерігав за ним. Основного підступу він поки не помічав.

— Терпіти можна. Але ходити — ні.

— Ще б пак! А пальцями можеш рухати?

Я зітхнув. Не можна було лякати його передчасно.

— Вивих — це коли кістки виходять із суглобів. Двері якщо зіскочать з петель, багато ти ними порухаєш?

— Я розумію... — Він обережно доторкнувся до ноги, що давно вже розпухала на моїх очах. Мені це полегшення не принесло. — І що тепер?

Цікаве питання.

— Вправляти доведеться. — Я поглянув на колійові майстерні ген там, удаліні, праворуч віддвірця. — Це нескладно. І нутром відчув, що почало доходити.

— Ти хочеш, щоб я... Ні, я не буду! Ні-ні, ти що? Я в житті нічого не вправляв!

Його здуло на відкритий простір, аж вагони при цьому, здається, гойднулися. Не вмів Янек висловлювати свої думки спокійно і тихо.

— Нізашто! Навіть не думай! Це ж... — він ковтнув слину, дивлячись на мою ногу, як на жакливе чудовисько. — Це треба лікаря! Ні-ні...

Він знову закричав і бурхливо замахав руками, й кілька візників на Станційній площі¹ дружно повернулися в наш бік. Я при цьому інстинктивно потягся до нього, щоб запхнути назад в укриття. Дух заперло на півдорозі, і навіть міцне слівце не допомогло.

— Скоро сюди прибуде якийсь колійовець. Нас тут до того часу вже не має бути, — пояснив я. Нога моїх пояснень не розуміла. Майбутній цілитель теж.

— Я тобі допоможу, не хвилюйся! — Він ухопився за мене обома руками, що, на його думку, мало допомогти мені підвестися. — Ти кажи, що робити і куди йти, а за інше не хвилюйся, — утішив.

Я без особливого захоплення опинився у його руках. Думка про самогубство люб'язно подала голос. А звір протягував мені свою підбиту лапу і благав про допомогу.

— Вприся ногами в землю і підстав плече... Ні, не треба до мене нахилитися, випростайся... — почав я навчання.

Людина, що підставила зараз мені своє плече, була єдиною людиною, у якої я не міг нічого просити. Та іще, мабуть, вуйко Фонсьо. У того я не хотів нічого просити.

Незграбний ривок — і перед очима попливло. Новонавернутий цілитель — з тих рудих, які вічно роблять не те, що треба, — охнув і, примовляючи щось на зразок «Зараз-зараз, усе буде добре», прихилив мене спиною до вагона. Я знову спробував заспокоїти своє серце, але цього разу воно не дуже мене слухалося.

Раптом примовляння припинилися.

Розплющивши очі, я нашттовхнувся на стривожений погляд. Краще б я не відкривав очей. А ще краще, якби не вибрався сьогодні з-під потяга живим. Земля зітхнула б вільніше.

— Слідкуй, чи хтось не йде сюди... — сказав я, лиш би щось сказати.

— Сідай! — відповів він мені, зосереджений і безстрашний, як лев.

¹ Станційна площа — площа Двірцева.

— Ми ще не прийшли, Яне.

Для тих, хто не зрозумів, — це я так жартую. А він — ніякої тобі реакції.

— Сідай, показуй ногу і говори, що треба робити!

— Вприся в землю... і не нахилийся так...

Безперечно, жарти сьогодні відсакували від нього, як горох від усім відомої стінки.

— Що робити, я питаю?!

Ось що творить з людьми безстрашність. Я сів, обіцяючи своєму серцю, що це встанне. Встанне я дозволяю керувати собою своєму ворогові. Але звір мій глибоко в душі зітхнув з полегшенням...

— Однією рукою захопи стопу, іншою — литку. Не так, зверху... Янеку, ау!

— Так-так, я слухаю.

— Уяви собі, що це — двері, а це петля — і повільно, але сильно тягни в цей бік.

Можна сказати, мене від самого себе скрючило, а Янеку моему, здається, надало певності. Поживемо — побачимо... Якщо поживемо ще трохи після цього.

— Зрозумів? Смикнеш на себе — і готово. Тільки смикати треба сильно, щоб хруснуло, але не різко.

От прийду додому — і вирву свій поганий язик! Але безстрашність не всім дається. Вона для тих, хто вічно робить не те: не там народжується, не з тим зав'язує дружбу, не туди пре на зламаний карк.

Нутрощі пронизало... і стихло.

— Ти як? — ледве дихаючи, промовив новоявлений цілитель. Я глянув у його зіниці.

— Ногу віддай.

Довго так дивитися я не витримував. Тому взявся зосереджено стягувати шийною хусткою пошкоджений суглоб.

— Треба палицю, — несподівано для мене сказав Янек і пішов ламати липу, що росла неподалік дороги до двірця.

Ще трохи — і він навчиться самостійно приймати рішення і втілювати їх у життя. А тоді, дізнавшись про мене правду,

прийме рішення, якого я не зможу і не захочу змінити... Жити триста років — хіба одного цього вже не занадто?

— Ось! Думаю, підійде.

Костур справді був міцний і замашний, з таким і на жандарма можна піти... Коли повертатися додому вже не буде сенсу.

— Дякую.

— Дурниці.

Кому дурниці, а хто ніколи нікому не дякував...

— Ну як, можеш іти?... Слава Богу! Якби ти знав, як я налякався!

Навіть налякавшись до смерті, ти ніколи не будеш боягузом, Януше Губицький! Бо безстрашність не купується на центральному ринку. Вона або з тобою, або повз тебе. І грошей не візьме, скільки не пропонує. Я знаю, я пробував... Безстрашність — це коли можеш дивитися в зіниці своєї жертви і не сліпнути.

Гудок паротяга перебив на мить усі інші звуки. Люди захвилювалися, репортери з фотоапаратами займали вигідні місця, поліція намагалася налагодити порядок на станції і перонах...

Нас чекав не близький, але і не дуже далекий шлях. Знаний мною з дитинства.

Тільки сьогодні я чомусь виразно відчув, що йду цим шляхом востаннє...

Городоцька вулиця була вулицею мого дитинства. Народжений на Личакові, на другому кінці міста, я пам'ятав той час і ту ділянку дуже слабо, бо все своє свідоме життя провів тут, на цій вулиці.

Ми, батьри з Клепарова, проживаючи цілими родинами в жахливих редутах, недоїдаючи і рідко коли маючи в що вбратися, бачили там, потойбіч вулиці, багатих панів і пань, що походжали під парасольками, жили в чудових кам'яницях, їздили в особистих екіпажах, наказували особистим кучерам і лакеям, їли та пили в розкішних рестораціях і купували собі все, чого душа бажає, у не менш розкішних крамницях...

Ми всією душею ненавиділи наш світ і всіма силами намагалися відібрати частку багатства у світу їхнього. За останнє нас могли б похвалити соціалісти, якби не були так зайняті розповсюдженням брошурок та укриванням своїх зборищ від влади, за перше — магнати і мануфактурники, якби біднота не була для них суцільною сірою масою без імені й душі...

Тому ми були однаково чужими у всіх світах...

Проминувши казарми Фердинанда, де дислокувався, якщо не помиляюся, особовий склад корпусного артилерійського полку номер одинадцять, а також їхній військовий манеж і військові стайні, ми опинилися на роздоріжжі Янівської

і Городоцької вулиць, при кінці вулиці Казимирівської¹, біля церкви Святої Анни.

Повз нас, похитуючись на дубових коліях, запряжена лише однією конячкою, бо рух униз не потребував великих зусиль, проїхала конка² зі своїм темно-гранатовим вагоном поки ще літнього варіанта, проте з опущеними фіранками.

Я сплюнув, хоча в такому місці слід було перехреститися.

Тільки вибралися з болота, а болото вже сунуло нам назустріч!

Любчик — кучерявий верткий молодик з тоненькими вусиками — вийшов із костелу, притримуючи за ручку якусь далеко вже не молоду пані, що витрушувала зі свого мішечка для грошей останні копійки. Не інакше, як на «благочинні» внески.

Помітивши нас, він схопив грошки, коротко доторкнувся до свого капелюха і, швидко покинувши стару пані напризволяще, попростував до нас своїм знаменитим кроком із вихиласами, ще здалеку махаючи нам ручкою. Я лайнувся. Ті ж самі вузюсінькі панталони і коротенький піджачок, проте усмішка — вух не видно. Усміхався він, звичайно, не мені, а моєму супутнику.

— Ви тільки подивіться, хто до нас завітав?

Звичка прицмокувати після кожного речення надавала йому неповторного шарму. Моя б воля, я б цей шарм швидко переробив на шрам. Але він обертався в тій парафії, у котрій я б не зміг його замінити...

Спец зі звідництва місцевих і заїжджих донжуанів із «дамами» легкої поведінки. Серед живого товару в нього на «складі» можна було замовити для ласкавого вжитку все, чого бажало тіло: від малолітніх дівчат тринадцяти років до поважних паней із вищого товариства. Свій товар він любив, посилав кожній букетики на уродини, щоб навіть на свято пам'ятали про нього, і беріг від дармових коханців, як зіницю ока. Проти мене він, звісно, нічого не міг вдіяти, а той про-

¹ Вулиця Казимирівська — відрізок вулиці Городоцької.

² Конка — кінний трамвай.

цент, що мав відвагу і силу від нього втекти, після повернення назад він залякував до помутніння розуму.

Усякий раз, стрічаючи свою Аничку, я до помутніння розуму хотів добратися до його шиї, бажано зубами, але ця торгівля приносила значні прибутки Фонсьові, Любчику і дещичю — дівчатам, і ніхто через мене не збирався втрачати свого заробітку.

Тому зараз я злегка здивувався, коли, пославши Янеку млюсний погляд, Любчик відвісив мені ледве не доземний уклін.

— Як ми тут всі заскучали, як заскучали...

— Коротше, нам ніколи.

— Коротше в сусіди, — адресував він заяложену пошлість Янеку. Прощупував.

— Не сумніваюся, що ти все у своїх сусідів давно виміряв. Що далі?

Реакції Янека я бачити не міг і не хотів.

— А далі — свищеться. Чекайте і сподівайтесь.

Із цими словами Любчик пошле повітряний поцілунок пану Губицькому і попростує своїм знаменитим кроком із вихлясами геть. А про себе подумає: «Уже недовго тобі, Племінничку, моря борознити. Уже недовго. Королем усе життя ходив — треба й міру знати. Не за гарні очка тебе тут леліяли, а ти нерозумненьким виріс. Недозрозумів ти головного. Ось я перший і прибіжу, щоб твої очка та й на крючечки насадити».

І потираючи руки від нетерпіння, він зверне до школи Святої Анни, де серед учительок та учениць були також і його підопічні...

Але я цього не знатиму.

...До кнайпи ми підійшли в цілковитій мовчанці. Я окинув натренованим поглядом залу. Відвідувачів було небагато. Цінних відвідувачів — і того менше. Мабуть, люди сьогодні не захотіли розходитися після зустрічі князя й пішли супроводжувати його до місця ночівлі у якомусь із центральних готелів, і їм поки було не до їжі й питва. От опісля кожен захоче

поділитися враженнями, і тоді до самого ранку тільки встигай підносити їжу і підливати питво.

Залу прикрашали малюнки на стінах у вигляді апетитних натюрмортів, квітчасті обруси¹ на квадратних столиках і подушечки на сидіннях стільців, такі ж квітчасті штори на вікнах і балдахіни над шинквасом...

Фонсьо хотів, щоб у нього все було не гірше, ніж у фешенебельних ресторациях, але публіка, яка тут збиралася, не дуже зналася на фешенебельності. Це були або гості міста, які дорогою від залізниці до центру мусили вступити кудись і перехилити чарку, або міщани з інших дільниць та околиць, які хотіли зовсім трішки подряпати собі нерви і подивитися на «цих батярів» зблизька, причому заходити далеко за межі цивілізації вони остерігалися (і цілком слушно).

Якось Фонсьо навіть обмовився, що було б непогано тут, на розі Янівської і Клепарівської, улаштувати для такої публіки показові батярські бійки з кількома краплями крові і співати батярські пісеньки.

Нам було дивно це чути, бо коли ми билися, то кількома краплями крові не обходилося. А пісеньок взагалі не співали. Не до того було.

Тому поки що Фонсьо залишив цю свою ідею до кращих часів...

В одному закутку під стіною було темніше, ніж всюди, і столики стояли відокремлено, і гамір та тиша кнайпи однаково долинали сюди приглушено й здалеку. Тут вирішувалися важливі справи і творилися оборудки, про які іншим знати не треба було.

— Сиди тут, — я тицьнув пальцем на найближчий до глухого кута стілець. Стілець повністю проігнорували, як і мій палець.

— А ти куди йдеш?

Кельнер, він же унікал з найтоншим слухом, професіонал у справі витягування з уривків ділових розмов, дружніх бала-

¹ Обрус — скатертина.

чок, любовних перешіптувань та бурхливих лайок потрібну нам інформацію, він же Мовчун, кивнув мені й за секунду підійшов. Працював сьогодні в залі, а отже, щось назрівало, і треба було продегукувати настрої суспільства.

Перед тією пам'ятною облавою, коли мене ледве не втопили, а вуйка ледве не засадили, Мовчун прихворів, і перед поліцією всі виявилися лопухами. Вуйко після цього заповажав його ще більше. Зі мною відбулося те саме з точністю до навпаки.

— Обслужи, за мій кошт.

Кивок.

— Гляди ж мені, за королівськими мірками.

Знову кивок. І абсолютно порожній погляд. Я нахилився до його плеча і шепнув:

— Тільки помилково не насип замість солі корму для щурів.

Ніяких заперечень. Тільки кивок.

Для тих, хто не зрозумів, — моя фраза жартом не була. Аж ніяк.

— Стривай, Мар'яне, а ти не будеш сидати?

Встигнемо ще.

— Я поозираюся тутечки злегка...

— Ну, тоді я теж походжу, подивлюся.

Я на хвилю уявив собі Янека, який швендяє закладом вуйка Фонся. Добре, що поруч була стільниця, на яку можна опертися руками.

— Тобі подадуть наші фірмові страви, розслабся, посмакуй, пальчики пооблизуй, не кремпуйся, тут так прийнято. Словом, відчуї себе людиною.

— А ти?

А мені не грозить. Звір усередині мене чатує і людину не впустить.

— Я швидко.

Ми в місті лише годину. У кнайпі — лише п'ять хвилин. А той, кому слід усе знати, уже знає, що я заніс ногу над східцями, а руку — над перилами горищних сходів, як робив триста років з однією і тією ж думкою. І думку цю він теж

ясно зрить. Той, кому слід усе знати. Ні, я не маю на увазі Всевишнього. Та й Всевишній, думаючи про своїх дітей, навряд чи має на увазі мене.

Кожному — того пана і слугу, яких він заслуговує.

Але Фонсьо ніколи себе паном не кликав. І до слуг своїх численних ставився далекі непогано. Почасти. А зі мною так зовсім панькався. Коли видавалася вільна хвилька і всі дітлахи звалювали бити байдики, він заводив мене на горище, садив за стіл із фарбованого дерева і змушував читати, писати, рахувати, перекладати, переказувати і знову перекладати, усе строго по книжці, від і до, причому висловлюватися треба було правильною мовою. А відмовляти йому — це рити собі дорогу просто на Янівський цвинтар.

Через горищне вікно пробивалося світло і вулична метушня — і я відмовляв. Не раз і не два. Після чого з новими силами брався за науку. І перевиконував норму на багато днів уперед. Били мене строго буковою тростиною. Скільки треба. Від і до.

Що не кажіть, вуйко виділяв мене з-поміж інших. Не кожен захотів би втовкмачувати в мою пусту макітру зерна розуму. Чи означало це, що він... можливо... іноді... хоч трішечки... мене любив?

Я заніс ногу над останньою сходинкою. Просто деколи хочеться, щоб тебе любили, от і путаєш Божий дар з яечнею.

...Коли я спустився вниз, кнайпа явилася мені милим серцю раєм, у крайньому правому куті якого ошивався рудий ангелік і заводив шури-мури з...

— Здоровенькі були, Аничко, — плеснув я її по колінку, всаджуючись поміж ними. — От що буває, коли залишиш вас, вельмишановна панно, на хвилинку без нагляду. І тебе теж, кавалере.

Янек хотів був благородно обуритися, але його випередили, лагідно так, ніжно:

— На хвилинку?! Ах ти шестимісячний недоноску! На хвилинку?! Усі чули?! Гей, Мовчуне, оцей, що тут сидить, сміє своїм поганим ротом...

Я закрив їй рота. Поцілунком.

— Ти гадаєш, що одним поцілунком відмажешся від своєї місячної відсутності? Ти, хитрожопа свиня! — зашипіла вона, виблискуючи вуглинками очей.

— Ну, припустімо, я був відсутній не місяць, а двадцять шість днів, — заперечив я, накидаючись на соте з курки. Поцілунками ситий не будеш. — І зрештою, чому одним? У мене недесь у запасі ще один має бути. Ти ж мене знаєш, я грошей не беру, але мене треба годувати, бажано тричі в день і бажано — свіжиною.

Поки я отак базікав, вона забралася мені на коліна, і доступ до курки дещо ускладнився.

— Перед тобою така жінка, а ти тягнешся до общипаної індички, безсовісний ти зраднику.

— До курки, радосте моя. Після общипування її рубають на порції, панірують, обсмажують, тушать, потім покривають шаром обсмажених помідорчиків і — прошу переконатися, шаром обсмажених лисичок — де тут вони в нас...

— Варвар, — промуркала вона, звертаючись калачиком у мене на колінах.

— Янеку, подай, будь добрий, сюпрем.

— Що подати?

Він однією рукою тримав ножа, другою — виделку, усе як треба, тільки поїдав усіма очима зовсім не те, що годиться благородному дворянину. Чим викликав обурене урчання мого шлунка.

— Сюпрем — це паровий соус з яечно-масляним льезоном. По-простому — білий з яйцем. Стоїть біля вилоги твого правого рукава.

Він поклав виделку і взяв витирачку. Ну ж бо, пущьвірінку, піднатужся, соусниця трошки правіше...

— Янек — цікаве ім'я, — тріпнула своєю пишною гривкою Аничка і подала на друге випадково оголену грудинку. Свою, звичайно. Між іншим, не злазячи з моїх колін. Ну Бог з нею, з грудинкою, про соусницю всі геть-чисто забули. Ая, прикутий до стільця п'ятдесятьма кілограмами, по лікті в курячому жирі

сидів і нестерпно страждав. — Це по-нашому Іван? Познайом нас зі своїм чарівним другом, скупердяю, — звабливо повела вона плечиком, упритул наближаючись до десерту.

Янек поклав на стіл і ніжичок, і витирачку. Заважали, видно, споживати їжу.

— Чому якщо друг, то одразу чарівний?

— Ну-ну, не ображайся, — ніжно поплескала вона мене по підборіддю. Я від цієї ніжності ледь не відкусив собі язика. А курка повільно вистигала просто перед моїм носом.

— А я й не знав, що в тебе є наречена, Мар'яне, — бовкнув пуцьввірінок за гарним звичаєм нашої славної компанії.

Я хутко присунув до себе мідну тацю і майже закрився нею, як мене ніжно охопили ручкою за шию, удавляючи мій кадик у шийні хребці. Апетитний кусень встав поперек горла. От що буває, коли не користуватися соусом.

— Не просто наречена. Я його дружина, два роки як дружина. І троє дітлахів.

— Троє? — звів брови на перенісці арифметор. Ну, той, що рахувати любить.

— Троє, правда, красунчику?

Її усмішка освітила половину обличчя. Другу половину закривала кучерява гривка.

— Угу. Четвертого ми продали. Горланив дуже, — погодився я з набитим ротом, не маючи більше сил спостерігати, як Янек мучиться з арифметикою.

— Я серйозно, Мар'яне. Ви одружені?

Мені в шкіру все ще ніжно впилися кігтики.

— Якщо змусиш його піти зі мною під вінець, я тобі теж народжу. П'ятьох.

Так виглядало, що Янек до подібного навантаження готовий не був.

— Дадуть мені соус сьогодні, чи ні?!

— Гусак весь скінчився, а тобі соусу раптом захотілося!

— Не гусак це був, а...

— Знаю-знаю, кухарю мій ненаглядний. А знаєш, Янеку, за що я прощаю все цьому ненормальному? — кігтики впи-

лися глибше, а білі зубки заблищали на всю кнайпу. Бідний Янек нічого конкретного придумати не зміг. Я теж.

— За те, що він може не спати всю нічку. Уявляєш, усю, від і до, — закотила вона свої мигдалевидні очі. Тобто мигдалевидними їх називали її клієнти. Я до них не належав, але якщо розумні люди стверджують, чому б не погодитися?

На Янека неможливо було дивитися, і я бовкнув перше, що спало на думку:

— М'ясо недосмажене.

— Ханжа! Ум'яв — і оком не моргнув!

— Я можу і сире...

— Звичайно, можеш. Ти тільки шурів не перетравлюєш, а все решту, що повзає і ворушить своїми ріжками та ніжками, ти б позапахував собі в горло, навіть якби воно з усіх сил рвалося назовні. Ой, я щось не те сказала?

— Ні, він щось не те з'їв.

Для тих, хто не зрозумів, — це я про зниклу під стільницею руду шевелюру.

— Вийдемо, — швидко шепнули мені у вухо.

Ну вийдемо, то вийдемо. Усе одно м'яса не залишилося.

— Мовчуне, — вказав я на підлогу під стільницею, — при-
бери.

— Мар'яне, що трапилося?

Дерев'яна шопа пахла прілим сіном так, ніби нив зуб, який давно не відзивався.

— Розумієш, шлунки в декого...

— Не дурачя. Від тебе тхне лихом, як від здохлого шура.

— Далися тобі ці шури...

— Гаразд. Як від здохлого кота. Так краще?

— Гниємо помаленьку.

— Що сказав Фонсьо?

— Сльози його душили. Не міг слова вимовити...

— Зараза! Я ж хвилююся!

— Хочеш для мене щось зробити — кидай хвилюватися і займися пущьвірінком, поки мене не буде. Нехай пристає

з питаннячками, він на цьому помішаний, — обходь стороною. Поводи його містом, покажи архітектуру, себе можеш показати при світлі місяця, — на решту в нього грошей не вистачить...

— Скотино безхвоста! Являєшся як сніг на голову, вручаєш мені якогось тюття, а сам...

Я змусив її замовкнути. На хвилю.

— Хто тобі дав право торкатися мене, коли тобі заманеться?

— Зробиш?

Лице її перекошилося так, що важко стало на нього дивитися.

— Поїдемо. Втечемо. Сховаємося. Давай, га? Тільки ти і я. Забудемо минуле, почнемо спочатку, заживемо, як всі люди... Ні! Я раптом подумала, що ти... ти можеш погодитися... Так, ти можеш... Ти якраз і можеш...

— Я можу бути?..

Вона змусила мене замовкнути. На хвилю.

— Я можу бути за нього спокійний?

— Ох і дорога цяцька потрапила тобі до рук, якщо ти так панькаєшся з ним. Не бійся, ублажимо по-королівському. Усе, що хочеш. А-а, не хочеш? Знаю тебе. Зубами будеш скреготіти, а не признаєшся. Це так соромно мене любити?

— У нас мало часу.

— Відповідай мені, бо я всерйоз займуся твоєю здобиччю, а ти будеш ходити попід вікнами і скреготіти зубами. Відповідай, ну ж бо! Фонся не боїшся, чорта не боїшся, а мене?..

— Суєнка гарна. Маю на увазі — відкрита.

— Бовдур!

Усе більше з'являлося облич, на які я не міг дивитися. Усе менше залишалося питань, на які я міг відповісти.

— Отак буде ще гарніша...

— Ану забирайся і займайся своїми справами! А мене сьогодні не чіпай. Я сьогодні маю бути у формі. Сам же ж казав, дорогу цяцьку маю обходити... Ти чув... злодію мій... ненаглядний?..

Вулицею пройшла злива. Вечір заглянув до шопи і вийшов, залишивши нам сутінки, одні на двох...

Піднявши руки, щоб зашнурувати корсет, вона раптом безсило опустила їх і заплакала, сховавши обличчя в долонях. Я швидко вийшов, перетнув внутрішній двір, дійшов до чорного входу...

Уже ввалившись до зали, я круто розвернувся і знову пішов до шопи, де запах — як зубний біль. По своїх, значить, стопах назад. Уперше в житті.

Усе темніше робилося у світі. Від дрімучих дурнів.

— Мар'яне!

Він нагнав мене у дверях шопи.

— Що трапилося, Мар'яне?

Цікаво, скільки на одного дурня припадає розумників?

— Уже найвся?

Як сказали б клієнти Анички, він позеленів, як кров'янка на сонці. Я до них не належав. Я належав до дурнів. До тих, дрімучих, яких у дитинстві мало били. А треба було більше. Щоб не внадилися ходити по своїх стопах. Щоб легше було відрубати їх, аніж повернути назад...

Він заглянув через моє плече досередини.

— Пусто. Я гадав, що ви разом?

Довкола шуміло вечірнє місто, гриміли бруківкою повозки, били дзвони в церкві Святої Анни, снували кельнери, посудомийки, прибиральники...

«Чи живуть на світі жінки, здатні дочекатися нас, дурних, з найдальших шляхів-доріг?» — хотів спитати я його, та не спитав.

Лише мить тому я готовий був поїхати звідси на край світу, лиш би вона більше ніколи не плакала. Лише якусь мить тому...

Звір мій вірно чинив, що не впускав у своє лігво людину. Впустиш раз — і накажуть тебе порожнечею, удвоє більшою, ніж була.

— Випити час. На коня.

...Коли сонце гепається за горизонт, а мамки кладуть своїх чад до ліжечок; коли туман розперізується цілковито, а крамар вішає на своє добро замок, який викликає кольки від сміху

в животі, причому чим більший замок, гадає крамар, тим надійніше; коли перша зірка із жахом втуплюється вам у маківку, а перший шпик із жахом виходить на нічне чергування, яке він з радістю продасть першому зустрічному за тепле ліжечко, та от ніхто із зустрічних не лакомиться; коли вітер рискає алеями і бульварами в пошуках простору, а парочки квапливо відривають зади від лавочок, щоб знайти більш затишне містечко, хоча довкруг і так безлюдно, — тоді з'являємося ми. Нас не кличуть спатоньки — нікому, нам не дозволяють сторожити добро — обходимося без дозволів, ми не шукаємо простору — нам би закамарніше, ми не буваємо першими зустрічними для шпиків, а лише останніми, нам чхати на явища природи, ми — явище цивілізації. Гей, мамко, кинь грошик, та не жмись, бо роздеремо нутроці і розгриземо черепок у пошуках дзвінкої!

А тепер уявіть, як мене в дитинстві стукнуло, якщо на старості років лізе в голову отака муть. Самого від себе нудить. Тим, у кого слабкі шлунки, легше: вернув усе матінці-землі — і можна йти далі. А тут і собі настроїв псуєш, і земля неудобрена пропадає.

Я зупинився й неголосно мовив:

— Говори, але коротко. У мене мало часу.

Істота із згаданим уже ніжним шлунком, що плелася за мною добрі три квартали, дзвінко заявила:

— Я з тобою!

Та-ак, коротко не вийде.

— Ти налякався Анички, чи вона тебе?

— Я з тобою! — дзвінкіше і зліше мовила істота. — Ми йшли сюди разом і разом підемо звідси!

— Можу я у своєму рідному місті відвідати приятелів, чи приречений тягати тебе за собою всюди?

— Ти не йдеш у гості. І між іншим, мене не треба тягати. Я, між іншим, сам можу.

— Вали звідси, — неголосно мовив я. — Згинь. Відійди. Зникни. Поки дорахую до двадцяти, вулиця має бути порожня. Раз.

— Ти не сказав, про що ви там говорили у твого... Фонся.

— Два.

— Якщо він твій родич, міг і представити нас...

— Три.

— Твоя Аничка теж нічого не захотіла пояснювати, а взялася історію міста розказувати...

— Чотири.

— Мар'яне!

— П'ять.

— Тобі ж не було чим за обід платити...

— Шість.

Позаду заткнулись.

— Сім.

Навіть сопіння припинилося.

— Вісім.

Ну, нарешті, второпали.

— Дев'ять.

Але надто швидко второпали.

— Десять.

— Ого. Умієш все-таки рахувати, — неголосно сказали мені. А потім добавили: — Ану повернися.

На секунду місто подумало, що я здався. Воно було недалеко від істини. На одну секунду.

— Одинадцять.

Я відчув, як по підборіддю потекла цівка крові.

— Він замовив тобі роботу?

— Дванадцять.

— А ти вирішив, що я буду їсти, пити, забавлятися із твоєю... нареченою...

— Тринадцять.

— ...поки ти будеш відпрацьовувати наш хліб?

— Чотирнадцять.

— Може, мені в ніжки тобі за це кланятися?

— П'ятнадцять.

— Так ти скажи, не соромся.

— Шістнадцять.

— Тільки в лице скажи.

— Сімнадцять.

— А то мені твоя потилиця до чортиків набридла.

— Вісімнадцять.

— Дурнувата твоя гра.

— Дев'ятнадцять.

— А я ось що думаю...

— Двадцять.

— Це місто теж треба підпалити, і чим швидше, тим краще.

Я витер тильною стороною долоні підборіддя. Наближався початок кінця. Я здавав. Квартал за кварталом, під'їзд за під'їздом, квартиру за квартирою. Майже без бою і зовсім без жалю. Як здають карти. Наближався початок. Якому написано стати кінцем.

Я обернувся. Вулиця Казимирівська була порожня. Комічно недоладного, суцільно веснянкуватого пущівірінка, який хмурих брови і не зводив із вас лютого погляду, можна було до уваги не брати. Як можна не брати до уваги настирливого комара. Або цуцика, який хапнув вас за палець. Або здобич, на котру ви полювали вісім років. І котра стоїть за півкроку від вас і знати не знає, що вона — ваша здобич.

— Ти думаєш, я сліпий, Мар'яне?!

І вважає, що має право на вас горланити.

— Ми тут неповний день, а ти ніби скинув шкіру. Я дивлюся на тебе і не впізнаю. Ти торочив, що тут твоя батьківщина, що якщо ми доберемось сюди — ми врятовані. Мар'яне! Так не повертаються на батьківщину. Так проникають у тил ворога. Якби ти себе бачив! У тобі перемінилося все: від погляду до манери розмовляти. Якби я тебе не знав...

— Ти мене не знав.

Він стрельнув очима вгору і знову на мене.

— Добре, мій неможливий друже, приємно познайомитися: Януш Губицький, бувший дідич Накваші. Прощу любити та шанувати. Але чого ж ми стоїмо? Час до справи.

— Пискнеш хоч звук у неурочну годину...

— Знаю-знаю, відрубаш голову і замаринуєш під тим соусом, який...

— Ні. Ребром долоні по загривку. І не дам отямитися, до-поки все не закінчиться.

Він умів моментально ставати серйозним. Якимось дивом учував, коли звір всередині мене оголює ікла. По-справжньому, по-звіриному. Небагато народу це учували.

— Припини хвилюватися. Ти ж мене теж іще не знаєш.

Отже, я вів на справу чужинця. Я, вічний самітник, йшов на справу з напарником, від якого користі — як від козла молока або від півня яєць. Воістину, наближався кінець.

Справа виявилася простою, як раз плюнути. У таких випадках завжди треба плювати. Через ліве плече. Тричі.

До площі Марії Сніжної¹ під'їхали хлопці на підводі, звантажили ящик зі зброєю, під'їхали інші хлопці, ящик собі на підводу поставили і поїхали.

Краківське передмістя нагло мовчало просто нам у вуха. Я довго крутив головою, слухав, нюхав, пробував на зуб, але нічого не міг второпати.

— Уже все? — дещо розчаровано протягнув Янек.

— Зле, — кинув я у відповідь.

— Що зле?

— Що добре.

— А що добре?

Я сплюнув.

— Прикмета є: коли дуже зле, то має бути добре, а коли добре, то чекай лиха.

— Ага. — Янек копнув носком землю. — А котів ти теж боїшся?

— Яких котів?

— Чорних.

Я вчасно запримітив глум у його голосі:

— Ні, я їх чавлю.

— Як?!

— Чобітьми.

— Серйозно?

¹ Площа Марії Сніжної — Звенигородська площа.

— Не віриш?

Він знову копнув землю Краківського передмістя.

— Я бачив, як ти з кіньми поводишся. Не вірю. Не можеш ти образити твар ані чорну, ані білу.

Крук круку, кажуть, око не виколе...

— Пішли.

— Куди? Добре, мовчу.

Хвилину по тому.

— А що в тих ящиках було?

Ще хвилина.

— Вони ні слова тобі не сказали, ні одні, ні другі, а якщо це не вони були?

«Добре, мовчу» у нього означало «Почекай, я придумую ще одне запитання».

«Зле» прийшло, коли я майже перестав його чекати, а ми майже спустилися до вулиці Костельної¹...

— Сюди, — я повернув назад на Сніжну вулицю.

— Ти когось там побачив?

— А тепер сюди.

Найкраще було пройти через Шкарпи² до Театинської³...

— Тут якийсь монастир?

...а нею — до найближчих дерев довкола Високого Замку...

— О, і звідти кроки... Мар'яне, це за нами?

— Звертаємо.

...Тоді через Куркову і садок Тита — до Лоншанівки⁴...

— Побігли. Тільки тихо.

Короткий провулок Сави⁵ ми пройшли на одному подиху.

...а звідти рукою подати до Знесіння, де можна перечекати не одну хатранку⁶, бо «татари»⁷ точно нас не видадуть...

¹ Вулиця Костельна — вулиця Івана Гонти.

² Шкарпи — горби, горбата місцевість, схил; *тут*: горбиста ділянка біля Високого Замку, що колись складала частину міських валів.

³ Вулиця Театинська — вулиця Максима Кривоноса.

⁴ Лоншанівка — помістя Лоншанів, тепер частина парку Знесіння.

⁵ Провулок Сави — вулиця Миклухо-Маклая.

⁶ Хатранка — поліцейська облава.

⁷ «Татари» — давня назва мешканців Знесіння.

Але «зле» на те і «зле», щоб не відставати.

Я підняв кілька камінців і жбурнув їх далеко поперед себе, а сам потяг Янека вбік, у тінь казарм піхотного полку Франциска Йосифа, що на Францисканській¹ площі.

Двоє чоловіків пробігли повз нас Курковою, і в світлі газових ліхтарів на їхніх грудях блиснули бляхи у вигляді півмісяця — службові відзнаки поліційних рядових...

Шлях на Куркову тепер теж був закритий. За пару кроків вони зрозуміють, що припустилися помилки і повернуть назад, за нами.

Був ще один шлях — навропростець через монастирський сад і город школи глухонімих просто на Личаківську вулицю, але мені раптом здалося, що менти вже причаїлися в темряві там, біля монастиря, і тільки чекають нашої з'яви.

Повз стіну казарм, пригинаючись, ми обійшли невеликий мурований будиночок на перетині Кармелітської² із Францисканською і так само в темряві посунули далі. Я вагався лише мить. Із двох кляшторів, які колись добряче повоювали між собою, я надав перевагу францисканцям, бо кармеліти знаходилися надто вже небезпечно близько до палацу Намісництва, хоча так насправду, то особливої різниці між ними я не бачив. Маю на увазі — між орденами, а не вулицями. Ні там, ні там я не був би сумлінним монахом...

Лише один ліхтар горів на цій вулиці, відкидаючи зловісні тіні від розбурханих вітром дерев...

— Ти впевнений, що нам туди?... — шепотом поставив під сумнів мій вибір Ян, але кроку не уповільнив. Розумів, що патрульні будь-якої миті можуть повернутися.

В обійсті Коморовських загавкав пес. Вулиця Францисканська опускалася круто вниз до Личаківської. Бог ордену францисканців мав би нас тут оберегти...

¹ Францисканська площа — площа між вулицями Просвіти і Короленка, тепер без назви.

² Вулиця Кармелітська — вулиця Просвіти.

Я не витримав і озирнувся. Хрест на монастирській будівлі угорі за нами здавався чорним на фоні підсвічених місяцем хмар. Пес загавкав сильніше. Вулиця звернула праворуч. Я вже побачив при її кінці пишну садибу мебельника Смутного... і сплюнув.

Дуло карабіна за природою своєю нічого не повинно виражати, але ви спробуйте, націльте його на себе — й одразу побачите вовчий оскал.

Він передбачив наші наміри і, замість того щоб доганяти, просто зачекав на нас тут, у брамі довгої двоповерхової кам'яниці. Мабуть, бог ордену кармелітів нам не пробачив...

— До стіни! Руки! Жодного нехорошого руху! Попереджаю: я попереджати не буду.

Ми послухалися. Дуло карабіна не любить неслухняних.

— Зброю — на бочку! Без жартів!

Офіцер військово-поліційної сторожі. Звання я не зміг розібрати, але те, що він чекав саме на нас, видно було навіть у тьмяному світлі єдиного тут гасового ліхтаря...

— А ти?

— А в мене нема, — розсмішив нас з офіцером Янек.

— Зовсім-зовсім?

Янек із піднятими руками швидко-швидко замотав рудою головою. Смішніше не буває.

— Зараз перевіримо...

Даремно ти, офіцере, цієї нічки вийшов на це перехрестя. Хіба тобі мамка з татком не казали, що Личаків — ну дуже небезпечне місце для нічних прогулянок?

Простий патрульний ніколи б сміятися тут не став. І не поліз би навіть з укороченим дулом карабіна обшук улаштувати. Він би спочатку печінки нам відбив. Про всяк випадок. І був би правий.

Змах. Ніж. Зойк. Кров. І хрускіт підкошених колін. Капітан — побачив я нарешті нашивки.

— Ми... ми вбили його?

Ми? От потіха, так потіха!

— Ні, він сам себе вбив... — крізь зуби видихнув я, раптом ясно усвідомивши, що сьогодні переді мною, наче керовані якимись вищими силами, один за одним закрилися всі можливі шляхи втечі. А я увесь цей час гадав, що сам володію ситуацією і можу з цими силами впоратися...

Дурний, а досі не в божевільні...

Куди б ми зараз не пішли, усюди на нас уже могли чекати. Унизу на Личаківській був відкритий недавно поліцейний постерунок, а від Куркової могла щомиті підоспіти підмога. Занадто близько ми від центру, занадто далеко від своїх.

Так чи інакше, а бачити нас тут над тілом не мав ніхто.

Я підвівся і рушив назад. Без жодного плану в голові. Розуміючи одне: на місці залишатися нам не можна. Ніяк не можна.

За мною пішов Янек, але якимось слабко пішов, безсильно. Грецька орієнтальна церква дивилася на нас, єретиків, як на прокажених. Костел францисканців наближався сірим кам'яним смоком¹ без вікон і дверей...

— Я веду себе, як дитина? — винувато усміхнувся Ян за пару кроків.

Ні, мій супутнику, ти ведеш себе, як мудрець, котрий відає речі, недоступні мені, нерозумному.

— Я не можу залишити його... там... самого. Я... мушу подивитися... що там з ним...

Голос був слабким, але покажіть мені силача, який змусить цей голос відмовитися від сказаного. Довелося зупинитися. «Навіщо?» — міг запитати його я, але питання в нашій з ним історії мало значили. Лише відповіді.

Секунду нас розділяло п'ять кроків. Як п'ять пострілів. Чи п'ять ударів ножем.

Неясний силует по той бік провалля постояв, переступив з ноги на ногу і побіг назад.

¹ Смок — дракон.

Я міг спитати «Навіщо?», але з якогось часу підозрював, що він знає відповіді. Усі відповіді. Тому ніколи не боїться питати.

Гулке відлуння бігло разом з ним по карнизах, балконах, флюгерах. По чорних хрестах мого міста.

А по цей бік провалля було тихо. Поки я не стрибнув у нього і не догнав бігуна.

Капітан лежав там, де ми його залишили, біля ринви, долілиць, напівскоцюрбившись, примнувши праву руку, а ліву відкинувши вбік. Людина як людина, підвипила, лягла відпочити, нам би пройти повз, як належить порядним громадянам, і забути, що від людини цієї з-під лица по камінню розтікається темна густа калюжа. І ні з чим не зрівняний запах. Видно, він встиг затиснути кулаком рану, бо коли ми рухнули його, назовні пішла порціями свіжа кров.

— Сюртук давай. І пояс, — почув я ніби зі сторони свій голос і незрозуміле мямлення у відповідь.

Янек було самовіддано поліз на допомогу, але, побачивши, стільки кривці, повільно позадкував. Дворянство дохле, блакитної крові, від справжньої, багряної, носа вернете?!

Здається, я промовив це вголос.

— Або давай пояс сюди, або йди вішайся на ньому! — налився свинцем мій голос, а напруга застукала в скронях, прискорюючи обороти з кожною секундою. Так прискорювало обороти життя, витікаючи з безвольного тіла на бруківку...

— Що ти робиш?

Уже краще.

— Зняв?

— Ось, але що...

— Фіксуй тут... ні, вище, зараза б тебе взяла... вище моїх рук, та-ак... туго стягуй... тугіше!

До краю заведені і закріплені за спиною руки тягнуть за собою плечі, котрі піднімають ключиці та притискають пошкоджену жилу до ребра. Це якщо вірити циркульнику, котрий усе життя тільки тим і займався, що пускав людям зайву

кровицю. А з мене взагалі мріяв усю, до останньої краплі вицідити.

Але, на диво, прийом спрацював.

— Тепер сюртук.

Поспіхом схопивши його, я відітнув ножем від поли широку смугу і завмер. Янек мовчав, а я не посмів на нього поглянути. Тільки тепер і тут пан Губицький сконав остаточно й безповоротно, і ніхто інший, як я, добив його, майже мертвого, поверши на шматки останній спомин про спалене минуле.

Перев'язати рану було справою техніки. Я прихилив капітана до себе і почув знайомі звуки. Янек, учепившись за ринву, повертав місту все, що залилося від обіду. У звичку це в нього ввійшло, чи як?

Я перевів погляд на пораненого: не лише півмундира, але й півлиця щедро вимазані тягучою речовиною, що звисала фляками і поширювала довкола ні з чим не зрівняний запах. Нехороший загалом вигляд.

На шиї слабо пульсувало. Хто сказав, що я втішився?

Закутавши півмертвого чоловіка в залишки сюртука, я потяг його за собою попід руки, але цьому він, здається, не зрадів зовсім. Бо за кілька кроків став важким, мов мішок з цеглою, і майже випав у мене з рук на бруківку.

Нагадала про себе підвернута нога. Жорстоко нагадала. Я спробував перекинути його через плече.

— Стривай... — прошепотів Янек, напівзгнущись і похитуючись. — Я покличу на допомогу...

— Хто поспішить на допомогу о другій ночі? — із сумнівом спитав я.

З надією спитав я, бо будь-який рух міг доконати людину, що висіла в мене на плечі.

Поліціянта — поправив я себе, але й це не допомогло. Людина продовжувала лежати в мене на плечі і залишатися людиною. Вимазаною тією ж речовиною, що і мій ніж.

Ломлячись у найближчі двері, Янек заперечив. Любив мені перечити.

— Ти ж поспішив мені на допомогу, один проти трьох?

Рано чи пізно тебе обов'язково прикінчать, пане Губицький. За руде волосся, за дурнуваті питання, за негідника-батька!

Тим часом паруюча бруківка відторгала тепло, що лилося на неї. І життя остигало.

У найближчому домі навіть не засвітили вікон. Добропорядним жителям міста не пасує будитися серед ночі. Навіть коли до них постукає Христос.

Темрява витріщилася з усіх щілин кварталу порожніми очницями, коли Януш перейшов до наступних дверей. І ще до наступних. Відлуння вдарило в стіни і розбилося об підніжжя кам'яниць на друзки.

Тоді він перебіг на інший бік вулиці і шторхнув хвіртку, за якою в глибині саду бовванів невеликий будиночок. Хвіртка піддалася.

Двері будинку відчинили, на диво, одразу і без питань, не чекаючи дзвінка. Свічка блимнула, почувся переляканий вигук і двері зачинилися.

Жінка. Чекала чоловіка або коханця. Дочекалася нас.

Янек підбіг до сходів, піднявся ними до вхідних дверей і, ставши на ґанку, звів голову і щось швидко промовив, але раптовий шквал пронісся порожньою вулицею й заглушив усі звуки, крім биття серця. Мого серця, тому що серце іншого майже не билось. А я міг зараз знаходитися далеко звідси і не тримати обома руками те, що втримати неможливо.

Якщо патрульні зараз повернуться, у нас буде один шанс зі ста. Маю на увазі — зі ста тисяч шансів.

Януш продовжував благати, але я більше не вірив. Спіть спокійно, мешканці міста, Христос до вас не постукає. І мене не вислухає. Хто я такий, щоб мене слухати?

Я заплющив очі, а коли розплющив — невелика сіра маса перемістилася вниз. Я зрозумів: Янек опустився перед зачиненими дверима на коліна. Довгу секунду тиша стояла — у вухах дзвеніло. І раптом наперекір цій тиші блиснув вогник.

Чи знаєте ви, що таке маленький вогник у темряві ночі, глибокій і потаємній, як самотність? Чи знаєте ви, що таке самотність, у якій ніколи не замерхтить маленький вогник?

Минула година. Згори почулися дивні звуки. «Меблі, які пересувають з одного місця на інше», — визначив я і спокійно взявся до справи.

Минуло ще півгодини. Я окинув поглядом зроблене і витер ніж рушником. Залишилося зовсім небагато, коли нагорі знову зачовгали меблями. У кращих традиціях порядних мешканців міста. Я кивнув. Молодець. Куфер¹, мабуть, важезний, дубовий, одразу і не зрушиш з місця. А мо', не куфер, а креденс²?..

Я знову кивнув. Молодець. Для тих, хто не зрозумів, — я мав на увазі себе, укоханого. Скільки можна чекати, коли тебе люди похвалять?

Швидко прибравшись, я повернувся на своє місце. Поспішні і якісь дрібненькі кроки опустилися до половини сходів і затихли. Прислухається. Я дзенькнув нічником, з досвіду знаючи, що ніщо так не насторожує, як тиша. Кроки на сходах миттю рвонули нагору. Що там говорив Янек про мій досвід?

«Доведеться почекати», — сказав я чудиську всередині мене, яке роздирало пашеку, позіхаючи на всі заставки. Підсунувши ноги поближче до п'єца і вибираючи найбільш зручну для спостереження позицію та час від часу розкачуючись на задніх ніжках стільця, на якому сидів, я взявся пригадувати, що там у таких справах приписує нам етикет: гість має

¹ Куфер — скриня.

² Креденс — шафа для посуду із заксленими полицками.

вийти до господині першим чи господиня до гостей, — але так нічого і не згадав. Саме слово «етикет» згадувалося на силу, а ви хочете, щоб...

І тут мене рвучко поставило на задні. Стілець, що падав, я встиг м'яко схопити однією рукою, і повільно, дуже повільно скосив очі в бік дверей. Прочинені на чотири пальці. Коли прочинили, я не чув. «Фест потний вартовий з тебе, фраєре¹, ніц не скажеш, ти, фраєре, лише на фарш і годишся», — як любив примовляти всякий раз вуйко мій, довгих років йому життя, клепаючи ножа в присутності чергового капуса...

Ковтнувши, я повільно, дуже повільно поклав ножа на стіл і зробив крок назад...

Щілина завширшки в чотири пальці була достатньо широкою, щоб пропустити кулю, і достатньо темною, щоб приховати в собі блиск ствола. А я був достатньо розумний, щоб зайвий раз не дригатися при яскравому світлі нічної лампи.

— Стійте так, щоб я бачила вашого спільника.

А голос як у звичайної гаворучки!

Я відступив убік. Мій спільник, навіть не підозрюючи, яким високим титулом був щойно нагороджений, лежав на трьох ссунутих стільцях і мирно сопів у дві дзюрки.

— А тепер візьміть лампу й освітіть обличчя пораненого.

І що ви думаєте? Відставив стільця, узяв лампу і підійшов до бамбетля². Без зайвих слів і рухів. Я сам, коли цілюся в когось, не люблю зайвих слів і рухів.

Поранений дуже переконливо вдавав, що збирається врізати дуба.

— Що ви там шепочете?

За час, поки я відвернувся, жінка встигла прошигнути до кімнати і причинити за собою двері.

— Молитву, — сказав я. Цю молитву я вже якось промовляв над одним непритомним тілом. Так само на мене вже колись дивилися при цьому.

¹ Фраєр — дрібний злодій.

² Бамбетель — дерев'яна кімнатна лава зі спинкою.

— Молитва — це добре.

Я стрепенувся. Так про молитви не говорили навіть найпалкіші безбожники.

«Вовчиця», — згадав я, і весь цей дім, сонний, незатишний, затемнений, навіяв порівняння з лігвом. Чудище всередині мене клацнуло зубами і кинулося зариватися в землю. Від сорому, звісно ж...

— Доброї ночі, — про всяк випадок ще раз привітався я, марно намагаючись згадати, як давно вона за мною спостерігала звідти, з-за дверей.

— Уже ранок, — відповіли мені, вказуючи на вікна за моєю спиною. Рукою, у якій тримали карабін. Той самий, у якого вовчий оскал.

Щось зрадницьки залоскотало в носі. Мабуть, летіла на всі боки шерсть мого звірятка, щоб йому провалитися зі своїм знаменитим чуттям.

— Покладіть лампу на стіл і відійдіть.

— Можу закластися, що ви не вперше розіграєте цей фокус. Меблі, тремтячі кроки на сходах мають переконати всіх, що ви безборонна і налякана до смерті жінка. І вам це вдалося, — підкинув я їй комплімент, чітко виконуючи при цьому вказівку. Де, цікаво, її навчали цьому?

От-от, цікався, може, змилюються над тобою й азбуку дадуть почитати...

Бо вона на мій комплімент не те що глянути — кашлянути не захотіла. Сіла за стіл навпроти мене, підсунула до себе ножа і задула нічник. Не випускаючи з рук карабіна. Того самого...

Я висварив себе у двадцять перше і взявся підшукувати лагідні слова для двадцять другого разу. Такі, щоб вуйків фарш похвалою поряд із ними виявився. Не знайшов поки...

— Як вам спалося, прошу пані? — натомість став вправлятися в етикеті.

— А вам?

— Дякую, прошу пані, вельми добре. Давно так солодко не спав.

Відчуваєте, до чого істерика довела, — ввічливим зробився, як франт на недільному променаді на Гетьманських Валах¹. Мав би капелюха — припідняв би його чинно, галантно, схилювся б до пальчиків делікатних у шовковій рукавичці, тьфу! А ти рий землю, мій любий, рий...

— Давайте опустимо фальшиві реверанси, ми не на контрактах²: я не багата спадкоємиця і ви не зваблювати мене сюди прийшли... прошу пана, — поставила вона крапку в моїх придуркуватих люб'язностях. — Мене зовуть Агнешка Фарбі. А вас?

Напередодні я не розгледів її як слід: треба було вкладати пораненого, оглядати, промивати і припікати рану, заново її перев'язувати, уливати йому залишки вина крізь щільно стиснуті зуби. Тепер, при ранішньому світлі...

— Мар'ян. Мар'ян Добрянський, — без заминки відповів я, і вже потім похопився, що назвав її справжнє ім'я. Справді, азбуку взяти почитати, чи що?

— Це з тих Добрянських, що гречкою тут колись промишляли?

Я кивнув, а горло стиснуло судомою. Були ще люди, які пам'ятали мою сім'ю...

— Ясно, — кивнула у відповідь змучено якимось, відсторонено. І нічого не додала, дивлячись на погаслу газову лампу.

«Сам винен», — огризнувся звір. Очманів від тепла, сухості, даху над головою, відчув себе захищеним, понадіявся на інстинкти і змився в нікуди, а тепер спробуй упоратися з байдужою, негарною, далекою від романтики і чоловічих чар принцесен³. Опушені кутики очей і губ, суха шкіра, що лущилася на чолі й вилицях, брови нерівні, ніби їх хтось довго тер руками, старомодна традиційна для наших прабабок хустка із замусоленими кінчиками, бурякового кольору сукня

¹ Гетьманські Вали — бульвар на проспекті Свободи.

² Контракти — зимові бали.

³ Принцесен — пані.

з обтріпаним подолом, і вся вона якась старомодна й замусолена. Тільки карабін новенький, блискучий, на диво, добре припасований до її руки. Напевно, підібрала, поки я був у кухні, прислухаючись до затишшя нагорі.

Бачив я тих принцесен, які бралися за зброю. Ні, сам я при цьому зберігав серйозний вигляд, а ось ворони падали з дахів від реготу...

Що вам сказати... Ця пані була добре навчена тримати зброю і скрадатися як вовчиця. У власному домі. Кимось терпляче навчена. «Найшла коса на камінь, а вовк на вовчицю», — заспівало людським голосочком моє звірятко.

Недовго вже тобі співати, як я бачу...

— Жар у нього починається, — кивнув я в бік своєї жертви. Чергової жертви. — Потрібна горілка чи щось, настояне на горілці. Для охолодження. І відвар буряка...

Моргнула байдуже, важко встала і рушила до дверей, що вели до кухні. Я знаю, що до кухні, я там був, коли вона пробралася до кімнати. І нічого не помітив!

— Станьте так, щоб я вас бачила звідти. Вас і вашого спільника.

— Він лише випадковий попутник, — збрехав я. Для того, хто розпочав кривавий відлік своїх жертв, брехня — це маленька дрібниця. — Заручник обставин.

Вона хвилику дивилася на мене, а тоді спитала, мляво й апатично:

— Обставин заручник чи... ваш?

В очах її промайнуло щось таке, що я раптом зрозумів: вона недалеко від того, щоб спустити курок. Мляво й апатично.

Я взяв не ту лінію поведінки. Не стрічав я раніше вовчиць, от біда. Але викручуватися раптом перехотілося.

— Якщо чесно, то це я в нього в заручниках, пані Агнешко. І не можу зрозуміти: плакати мені від цього чи сміятися.

Вона промовчала, задкуючи до кухні й не опускаючи карабіна.

Я схрестив руки на грудях. Ось вона дійшла до середини кухні і почала розвертатися до плити. Але, видно, уловила

щось недобре у звичній обстановці, моргнула й поволі обвела поглядом приміщення. Під плитою горіло полум'я, діжки були поскладані в куті, пательні розвішані на цвяхах, тарелі і полумиски сушилися перевернуті на рушничку...

Кухня як кухня, нічого особливого.

«Якраз час забиратися з лінії вогню, — попередили мене зсередини. — Іншого разу може не трапитися...»

Я цитьнув на мого переляканого звіра і залишився стояти на місці. Я мусив це бачити.

— Що... що це все означає?!

— Я провів невеличку ревізію, — охоче пояснив їй. — Що згодилося для зупи — пішло в зупу, усе решту я поховав, щоб більше місця було.

Вона важко осіла на табурет біля рукомийника. Карабін — і той принишк. Але ненадовго.

— Навіщо? — спитала і навела на мене зброю. — Хто вас просив?!

Ніхто. Просто коли я завершив справи з пораненим і мимохіть заглянув до кухні, то одразу засукав рукави.

«Усе має мені блищати!» — зазвичай говорив вуйко Фонсьо, коли останніх відвідувачів уже виносили, а перші ще не встигли занести свої ноги над порогом його кнайпи, і горе тому, хто розумів його слова в переносному сенсі. Фонсьо був помішаний на чистоті, і ми драїли кожен куточок кухні й зали до безтями. Тому коли моє досвідчене око відмітило як-будь заметену підлогу, бруд на плиті і пилюку на полицях, руки самі за багаторічною звичкою наповнили водою таз і намочили в ньому шмату.

Коли після нашого прибирання вуйко помічав плямочку десь на денці пательні чи на ручці чайника, то змушував заново перемивати все кухонне начиння. Для нас, хлопців, це було найгіршим покаранням.

Подивившись на тутешній посуд, я змінив таз і шмату й перемив також усе кухонне начиння. Зайнятися все одно не було чим...

Дивно, але, виявляється, якщо це робити без примусу і без супровідного реготу вільних колег, то нічого поганого в цьому занятті немає.

Весь час, що залишився, я присвятив зупі з білих грибів, що сушилися просто в мене над головою.

— Я перепрошую, пані Агнешко, але...

— Чи я вас просила? — тихо, з вимученою блідою смужкою замість губ спитала вона. Для неї, господині, це було найгіршою образою.

— А ви не переймайтеся. Одна моя знайома любить повторювати: було б для кого, я б не лише прясти і ткати вміла, я б літати вивчилася. Було б для кого...

Пам'ять запопадливо, мов на таці, піднесла витончений змах рук і дзвінкий сміх: «Хочеш, щоб я полетіла, тільки скажи — і я полечу з цього даху просто до неба! Заради тебе, хочеш?»

А ця жінка про польоти навіть не снила. Вона насилу по землі пересувалася.

— А я й не переймаюся... — У її очах щось підозріло блиснуло, але рука з карабіном не здригнулася, і я не ризикнув зрушити з місця. Натомість вирішив зіграти роль розумника, що добре знається на таких справах. Грати ролі — це моє друге основне призначення в житті. У вас не так, пані? Радий за вас...

— Крім того, будинок досить великий, важко, певно, у наш час тримати такі покої? Обігрів, прислуга, ремонти — усе коштує зараз недешево. Нагорі у вас, мабуть, аж три кімнати?

— Чотири, а вам для чого?

Перше і найосновніше моє призначення в житті — помститися Янушу Губицькому. Як добре, що у вас інше призначення, пані...

— Бачите, я...

— Бачу, не сліпа, знаю, про що думаєте, — вона швидко повернулася у свій попередній стан безвольності, що межує з апатією. Зі злістю я б міг упоратися, злість — це мені

знайоме, а от з байдужістю... Знову не ту лінію поведінки обрав. Знову вовчиця стріляного горобця за пазуху засунула. Мабуть, мала своє, невідоме мені призначення в житті... — Гадаєте про себе, чи вдасться вам самому все добро винести, чи на підмогу прийдеться дружків кликати...

І це теж. Кожний дім я перш за все оцінював з позиції зломщика, прикидаючи в умі вірогідні розміри можливого улову. Бачила мене наскрізь. Тому, мабуть, так прагнула застрілити.

— Саме так, пані Агнешко, я вже віддавна збираюся зграндувати¹ вашу оселю, для того і поліціянта ледве живого приволік, маневр відволікаючий, так би мовити... А до кухні заскочив, бо гербатки² захотілося...

«А зупка?» — жалісно так шмигнув носом той вічно голодний, що в мені сидить.

— Гербатки? — пані тим часом глянула на нас обох так, ніби ми несповна розуму, потім на гербатник, на баняк із зупою і знову на нас. Неможливо було зрозуміти, що коїлося в неї всередині, а от у мене всередині панував суцільний бардак: звір, ридаючи, дряпав мені черево й орав благим матом: «Зупку дайте! Зупку! Зупку!»

Жінка нарешті підвелася зі стільця, узялася за гербатник, кинула на мене черговий не зрозумілий мені погляд («застрілити чи не застрілити?») і...

— Поки я заварюю гербату, можете брати зупу. Миски ви знаєте де...

Ніколи ще вказівок жінки я не виконував з таким завзяттям!

Миски, правда, витяг спочатку дві, із якимось сумнівом дивлячись на сплячого «спільника», але тільки-но грибний дух розтікся по хаті, як наш аристократ зіскочив з кріселок і навромацки рушив до кухні. Коли він протер очі й побачив, чим ми за його відсутності займаємося, то вшанував мене таким докірливим поглядом, що ложка гарантовано мала б випасти в мене з руки.

¹ Зграндувати — обікрати.

² Гербата — чай (пол.).

Я акуратненько зачерпнув чергову порцію, уважно слідкуючи, щоб жодна краплинка не оминула мого рота. Фонсьова наука. Мати можливість і не скористатися нею — значить загубити себе у його очах. Причому загубити так надійно, що потім можна і не знайти себе зовсім... Або знайти в Полтві, що практично одне й те саме...

— Доброго ранку, шановна пані... Смачного вам почастунку, — тим часом спохопився він, похмуро спостерігаючи, як я на його очах безсовісно заковтую наступну порцію духмяної розкоші. І що дивно, не давлюся!

— Як вам спалося? — спитала в нього шановна пані, і собі вправно орудуючи ложкою.

— Ч-чудово, прошу пані! Хочу подякувати вам за гостинність... — ковтаючи слину, поштиво поклонився мій вельможа вовчиці. Ми з нею презирнулися. «А що я казав!» — наче промовляв мій погляд.

Вона кліпнула раз, другий і витягла руку з-під столу. Янек знову ковтнув слину. Я вирішив не відволікатися на дурниці.

— Агнешка Фарбі, — повторно закинула вона свою вудочку. На те й вовчиця, щоб жовторотих пташенят одним кігтком ловити.

Я зітхнув. Змусили-таки відволіктися.

— Станіслав Пшимоновський, — хутко продовжив я замість готового проковтнути наживку карасика. Так, я попався, так, але моє ім'я нікому, окрім місцевих жителів і зграї обірванців, нічого не скаже, мене повісять двійко грабарів на найближчому до цвинтаря дереві, щоб недалеко було нести, і навіть дивитися в мій бік не стануть, а його ім'я, мабуть, прогриміло вже на пів-Галіції¹, і як вішати його будуть, то з усіх куточків королівства зберуться, та обов'язково на центральній площі...

— А?.. Ага, я...

— Пане Пшимоновський?

— До... до ваших послуг, пані Фарбі.

¹ Галіція — Галичина (пол.).

— Беріть ось там миску і приєднуйтеся до нас.

Сама вона цього зробити не могла, оскільки на її колінах лежав карабін. І я міг поклястися, що в потрібну мить вона не змилить.

Коли Янек помітив цей предмет, він округлив очі і зворушливо приклав руку до грудей.

— Пані Агнешко, невже ви гадаєте, що ми можемо заподіяти вам лихо?

— Я — бідна вдова, і мені доводиться щохвилинно оборонятися від підступів світу цього...

Точно таку ж фразу могла промовити бувала хонте¹, приймаючи чергових клієнтів у себе в байзелі², але наскільки по-іншому це звучало б!

Тон Агнешки Фарбі, бідної вдови з Личаківської діляниці, не містив навіть натяку на двозначність. Так, саоднока. Так, захищаюсь. Не більше не менше.

Але наш Януш ібн Стасьо теж був не в тім'я битий. Узав потужний розгін і ...

— Ніколи, повторюю, ніколи ім'я Гу... — і ледве не повис на гачечку. А якби я не грюкнув ложкою по краю полумиска? Що там могло би бути далі? «...ім'я Губицьких не буде заплямоване нечесним вчинком...» Ех, Янеку-Янеку. Брехати — це тобі не поліна у вогонь підкидати! Для цього хист потрібен і навики, яких у тебе нема. Міг би я допомогти тобі в цьому, підучити, продемонструвати на особистому, так би мовити, прикладі?.. Міг! Але зараз я їм зупку, тому вибачайте, прошу пана, і дайте мені доїсти її спокійно...

Янек, натомість, стояв із полумиском у руках, кліпаючи очима.

— Я хотів сказати... е-е... що, можливо, ми справді не виглядаємо як... як доброчесні громадяни... швидше за все, ми виглядаємо як... як волоцюги... можливо, так воно і є насправді...

Обожнюю такі звороти: можливо, я брешу, а можливо, і ні...

¹ Хонте — повія.

² Байзель — дім розпусти.

— Але є поняття, які не залежать від форми одягу й ступеня наповненості гаманця!

Та ти що? Коли б я не доїдав зупку, розсміявся би з цього! Тим часом Януш розійшовся не на жарт!

— Перед вами міг би зараз сидіти вельможа королівського родоводу в парчі і золоті, але серце його було б серцем боягуза й брехуна!

І я про це. Чесність та безстрашність, панове, за гроші не купуються. І викрасти їх у власника ніяк не виходить. Я знаю, я пробував.

— Я не маю на увазі, що всі волоцюги чесні та відважні... Не всі, ні. Хіба що ми...

— Але, будь ласка, не судіть поспішно. У вашій волі прогнати нас, але якщо ви нам довіритесь, ми не зостанемося в боргу!

Наші хлопці заплодували б тобі за таку промову, а потім зарізали б, не сходячи з місця. Немає у їхньому житті твоїх понять.

Агнешка увесь цей час задумливо дивилася в порожнечу, і сам Фонсьо, який бачив усіх наскрізь, не зміг би зрозуміти, що в неї коїться в голові. Карабін дивився туди ж. Так само задумливо.

— Гербата, мабуть, уже заварилася, — підвелася вона, тримаючись від нас на відстані і не повертаючись спиною.

Молодчинка.

— А яка у вас чудова зупа! — зовсім недоречно ляпнув Янек, дорвавшись нарешті до страви. — М-м... грибна...

Вона мовчки зміряла нас поглядом. Щоб приховати збентеження, ми з моїм звіром зарилися носом у горня. А Янек, як на зло, повторив це на всі лади разів двадцять. Час би заспокоїтися, так ні. Збираючи за собою посуд, він окинув поглядом кухню і видав свій черговий шедевр:

— Маю сказати, що на кухні у вас разюча чистота!

Я мало не зламав зуб об край ложки, у руках господині мило так дзвякнула баночка з медом, а йому все за іграшку. Ще підморгнув мені: мовляв, досить засипати жінку компліментами, як вона одразу забуває про зброю.

Карабін лежав поруч із гербатником, від якого йшов запаморочливо-трав'яний подих, і забутим не здавався. Аж ніяк.

— Прошу до гербати, пане Пшимоновський...

Ян Губицький розглядав настінну акварель з куріпкою і хортот на полюванні й навіть вусом не повів, чортів мисливець!

— Пане Пшимоновський, — повторила вона, дивлячись чомусь на мене.

— Станіславе!

— А... ага... до ваших послуг, прошу пані...

Опам'ятався, конспіратор. Я спересердя потер рукою підборіддя. Поголитися, чи що, перед смертю?

— У вас помазка, випадково, немає?

— У чоловіка був... десь тут, — потяглася вона до дальньої полицки. Рухи неквапливі, впевнені, але не безвольні, як на початку. Пильнує, але чимось її починає ця ситуація бавити?

Поки вони з Яном мило собі теревенили, попиваючи гербатку, я оглянув пораненого і виявив, що гарячка нікуди не ділася, але, як говорив цирульник, до якого ми зверталися після поножовщин та інших подібних дитячих пустощів: стан не погіршився, друзі мої, і це є єдиним позитивним моментом у його мерзенному характері. Ми реготали і розходилися, заспокоєні, а наступного дня наш товариш помирав. У більшості випадків. Я після однієї такої забави лише завдяки духу протиріччя не звернувся до нашого цирульника і цим, вважаю, зберіг собі життя. Їхній цех розігнали вже багато років тому, але чим ще міг займатися наш цирульник, окрім підпільного лікування? Правильно, підпільним убивством.

— А чим ваш чоловік займався, якщо не секрет? — поцікавився новоспечений Станіслав, до блиску поліруючи щойно вимиту власноруч миску. От що значить похідні умови: раніше лише «подайте» та «віднесіть» знав.

— Галантерейником був, магазин тримав на Галицькій площі...

Натерши пораненого розведеною з водою горіховою настоянкою і приклавши йому до чола примочки з бурякового

соку, я став до вікна — високого, заповишеного, яке виходило на будинок Ремісничого товариства. Це був повернутий торцем до дороги міцний будинок, тинькований, на два поверхи, прикрашений лапідарним рустом, де часто робилися балі і забави для простого люду.

Я намилив собі підборіддя, звісно, краєм ока спостерігаючи за рештою.

Янек, звісно, сипав питаннячками. У кожного свої недоліки.

Раптом я вловив дещо цікаве.

— То ви, пані Агнешко, усі три кімнати здавали в оренду?

— Ми навіть постійних квартирантів мали, але після смерті...

— Перепрошую, а по скільки ви брали з них за добу? — уклінився я у їхню бесіду.

— По п'ять гульденів...

Я бачив у дзеркалі, як вона дещо здивувалася з мого запитання.

— Тепер беруть по шість. Кімнати одномісні?

Вона здивувалася ще більше.

— Дві — одно-, одна — двомісна...

— А чому припинили? Справа прибуткова, у місті у дні контрактів та ярмарків гостра нестача місць...

Фонсьо, правда, не полюбляє конкурентів, але я б із ним переговорив.

— Багато років минуло, кімнати вже не придатні, та й чоловік усім завідував...

— Я міг би глянути і сказати, придатні чи ні, усе решта — невелика мудрість. До речі, за останнім віянням з Європи, зараз повсюди відкривають так звані пансіони, де мешкають цілі сім'ї довший час. Тут, унизу, вони могли б збиратися на спільну трапезу...

Вона теребила пальцями пояс запаски¹. «Якщо зацікавиться, виберемося з цієї халепи цілими й неушкодженими», — загадав я.

¹ Запаска — фартух.

— Добре, йдемо. Ви — попереду.

«Чого б то ще такого загадати, не дуже мудрого? Якщо не впаду зі сходів, то не зламаю собі карку. А якщо впаду, то, може, пощастить і зламаю тільки ногу... А якщо все-таки карк, то значить, мені не пощастило...»

Кімнати перевершили всі сподівання.

— Крім кутової, підлога геть прогнила. А ці три — хоч завтра оголошення подавайте.

Вона скоса глянула на мене.

— Ну, не завтра. Треба побілити, а краще — наклеїти шпалери, перефарбувати вікна, двері й підлогу, вставити нові замки і...

— Ні!

— Добре, замки можна викреслити...

— Ні, нічого не треба. Дурна затія... — Її пересмикнуло, наче вона розм'якла всередині, а назовні стислася в клубок. Зі мною трапляється навпаки, коли я хочу когось увести в оману. Тепер знатиму, як загадувати нездійсненне...

— Сходжу на базар, треба щось прикупити на обід і вечерю.

Зі сходів я бачив, як вона вбрала плащ і сховала під ним зброю. І вона знала, що я це бачу. І хотіла, щоб її спровокували. Дією, словом — неважливо. Вона дуже хотіла спустити курок. І подивитися, що з цього вийде.

Після її виходу я сів на сходинку — скрипучу і вичовгану, наче навмисне під мене змайстровану, — і задумався. Куди йти і що там, куди ми прийдемо, робити? Те, що капітан отримав наводку, — і немовляті зрозуміло, але чому нас не взяли на гарячому, з товаром? Може, той, хто нас здав, хотів зберегти товар, а прибрати лише виконавців? Тоді як він збирався довести нашу причетність до скоєного? Чи ніхто нікому нічого доводити не збирався?..

А якщо ниточка тягнеться до одного згорілого палацу, точніше — руїн цього палацу і тих, які залишилися там безкарними?.. Можна було, звісно, провести вилазку до всевідаючого вуйка Фонся, та раптом через зникнення капітана

вся місцева поліція на вуках за кожним кутом стоїть і нас, рідненьких, чекає? А якщо вдова лише за тим і вийшла, щоб поліцію з вух на ноги поставити?

Особисто я не знаю шкідливішого заняття, аніж сидіти і думку гадати. Піти полежати, чи що?

Блиск леза подіяв, мов ковток заспокійливого. Повернувши ножа на місце, я вирішив почекати з рішеннями і... І раптом зрозумів вдову з поведками вовчиці. Залишившись на самоті в будинку з чотирма кімнатами нагорі, вона блукала цими кімнатами і думала, як я зараз думав, з осторогою дивлячись на двері, як я зараз дивився, і не знаючи, чого чекати від зовнішнього світу, як не знав зараз я.

І я врешті зрозумів, яку лінію поведінки мені обрати.

Здається, я перевірів усюди. Кожний закамарок, кожну шухлядку, скриню, шкатулку, коробочку, кожне більш-менш пригоже пуделко, усі потаємні місця під матрацами, у погребі, у крупах і солі, за гобеленами, картинами, килимами, образами, під обшивкою меблів, сукенок, чоловічих строїв... Усе замкнене було відчинено, усе коштовне перераховано, усі статки обліковані... Причому ні пилюка, ні хитро залишені всюди сигнальні повідомлення — ниточки чи павутинки, — порушення вигляду чи місця розташування яких могло свідчити про незаконне вторгнення, не були мною ушкоджені, що означало — я міг собою пишатися.

Це був наче іспит за все моє дотеперішнє життя, за все, що я вивчив і в чому набув певної, не найгіршої кваліфікації. Іспит зі злочинства.

Янека я попросив обміряти вікна, двері і підлоги у всіх чотирьох кімнатах нагорі, які ми начебто отримали наказ полагодити за час свого квартирування тут, мотивуючи свою незадіяність у цих роботах необхідністю скласти план подальших дій. Не знаю, чи повірив бувший пан моїм недолугим поясненням, але, певно, йому теж хотілося зайняти себе чимось, що не відгонило кров'ю, зброєю і смертю.

Поранений усе ще не збирався ошчасливити нас своєю при томністю і тихо трусився під ковдрою, сіро-блідий, мов день за вікном.

Тому на момент приходу господині усі ми втрюх — можна сказати — працювали на славу.

Коли вхідні двері відчинилися, я сидів на тій самій сходинці і підбивав в умі цифри проведеної мною інспекції. Кури́в пес файку на довгі́м цибуху, значить. Для тих, хто не зрозумів, — це про мене.

Господиня поставила на підлогу кошик з провіантом і стріпала краплі дощу зі свого каптура. Моє місто любило дощі так, як навіть спрагла пустеля їх не любила. Спрагле місто спраглих людей.

А той пес із файкою спалив собі вухо. І де це вухо тепер — дитяча лічилка так толком пояснити і не могла... От і я сидів та думав, чи випаде мені колись нагода напитися досхочу, чи доведеться до смерті горіти в полум'ї. Те полум'я, куди мене вкинуть після смерті, уже буде звичним і рідним. Наче дощ у моєму місті.

— Я все перевірив, — сказав я їй, не встаючи. Нехай пробачить мені етикет, але коли ви підведетеся зі сходів назустріч жінці зі зброєю, то будете нависати над нею, мов загроза, а це викличе вибухонебезпечну реакцію. Одне тишило: господиня не виглядала на таку, що дотримувалася етикету завжди і всюди.

Мовчки дивилася на мене від дверей, а з плаща на підлогу скапували краплі дощу. З плаща, під яким ховався карабін.

— Двадцять асигнацій на суму дві тисячі золотих ринських, вісім штук коштовностей, із яких рубіновий набір — нашійник плюс сережки — потягне на п'ятсот гульденів, готівка на суму десять тисяч золотих ринських... — Хочете, щоб жінка не зводила з вас очей, — вкажіть їй, де заховані її найбільші скарби. Матимете кілька секунд, поки вона прикидатиме, як їх у вас відібрати і що з вами зробити після цього.

— Можете перевірити, вони на своїх місцях. Я хотів показати вам, що не збираюся грабувати ваш дім. І я можу гарантувати вам, що ніхто не дізнається про все це добро... принаймні, від мене...

Таким чином я признавався їй, хто я такий і чим промишляю. Як інші признаються на сповіді. Бо вичерпав усі звичні методи впливу. Бо до сповіді мені — як моєму місту до пустелі.

— Ви зі свого боку можете не вірити моїм гарантіям. Я б не повірив. Ви можете викликати жандармів. Був би я сам — мене б тут не було за секунду. Але я не сам.

Жінка зі зброєю мовчала. Дощ сильніше застукотів по ганку. Я вже й забув, коли комусь говорив правду.

— Тому нам потрібна фора. Кілька годин, кілька діб — скільки буде ваша ласка на те. Мій... спільник говорив, що ми зможемо відплатити вам тим, що в наших силах. Ми справді зможемо, якщо дозволите.

Мовчала. Ще не вирішила. Дощ переходив у зливу. Розрішення¹ таким, як я, не дають. Бо ми не просимо.

— Я також знайшов одяг... чоловічий... у шафі. То вашого покійного чоловіка? — спитав те, що було в моїй інспекції знайдено найважливіше.

Вона вперше за весь мій монолог стрепенулася. Закусила губу, озирнулася, наче в пошуках названої мною шафи, глянула на свої черевики з болотом, а тоді на кошик.

— Можете взяти... дещо з одягу. А я тут купила... дещо з продуктів, — підняла на мене очі, майже чорні, майже опанувавши себе... — Цього разу готуватиму я.

Ця жінка з повадками вовчиці дала мені відстрочку. Просто так. Як дають юшку прибудній голодній собаці. Наче боязно, а руку з мискою простягають, і погладити навіть пробують. Хоча собака ця може й вкусити, сказано ж — приблуда.

Я підхопив кошика і рушив до кухні. Ми не горді: юшка — то юшка. Для мого звіра одна дяка — що за рибу, що за рака. Аби поближче до вогню. Мерзнемо ми, коли немає сонця поблизу.

А в кабінеті директора поліції на розі вулиць Театральної і Скарбківської² Владислав Крачковський чекав із надваж-

¹ Розрішення — відпущення гріхів

² Вулиця Скарбківська — вулиця Лесі Українки.

ливим донесенням капітана військово-поліційної сторожі Роберта Франца. Капітан десь барився, і директор укотре спробував зосередитися на словах радника поліції Мариновського, свого заступника й тезки. Той доповідав про обурення міщан діями влади щодо неналежної підготовки до недавнього візиту болгарського князя Олександра Першого Баттенберга, розмахуючи перед собою останнім номером газети «Діло»:

— Прочитайте, як вони описують його, нібито збідженого і змученого: «Князь Олександр єсть дуже симпатичною особою. Його лице, постава, голос мають у собі дійсно щось імпонуюче...» ет сетера... Наче дівка якась свого кавалера описує!

Газетярі, усі як один, ополчилися проти нього, Владислава Крачковського, й очолюваної ним дирекції за намагання звинуватити в непорядках начебто створений ними, журналістами, спеціальний комітет.

Владислав Крачковський дивився з вікна дирекції поліції на Скарбківський театр¹, на вельможних членів Кінського Касина, які попивали на його балконах каву, часом програючи за одну нічку не одну кам'яницю, на довгі підводи, які підвозили будівельний матеріал для будівництва нової церкви при Народному Домі²...

— Мало того, що ледве місто не підпалили своїми смолоскипами та ще й хотіли серенаду князю під балконом співати! Тьху, неподобство яке... — провадив своєї його помічник, а він дивився у вікно і думав...

Якби не цей візит монаршої особи, який сплутав усі карти і змусив його стягнути додаткові сили поліції з інших діляниць до двірця, а звідти до Французького готелю, — якби не це, він би вже мав у руках невловимого пачкара³ і злодія, який просто в нього під носом віддавна провадить свої оборудки й у вус не дме! У нього в столі ціла тека звернень постражда-

¹ Скарбківський театр — театр імені Марії Заньковецької.

² Народний Дім — Будинок офіцерів.

³ Пачкар — контрабандист.

лих, а він досі не знає точно, хто то такий, і поки що зовсім не знає, де він переховується від поліції! Лише підозри і нюх нишпорки, який його рідко підводить...

А швидше за все, їх кілька, діють вони злагоджено під його керівництвом за наперед вивіреном хитромудрим планом, і здається йому, він натрапив на одну з ниточок цієї шайки! Нюхом чує — натрапив! Інакше, зачувши від намісника про підозрілий напад і замах на вбивство, а потім і про підпал в Накваші, не погнав би під російський кордон на прийом до гонорового шляхтича, який просто в себе під носом не бачив, кого пригрів...

Хто б міг подумати, що до смерті переляканий їхнім візитом панок раптом візьме і встругне таке, від чого йому, поліціянту зі стажем, похололо в грудях. Накаже підпалити свій дім і втече у всіх з-під носа... візьме і розчиниться в лісі... як дим від пожежі... Схоже, хтось досвідчений ним керує. І чого він одразу не схопив цього досвідченого?! Чому не поставив своїх людей на кожному виході і вході? Понадіявся, що за ніч нічого суттєво не зміниться?..

Ні. Просто не хотів сполохати крупнішу рибу... Якщо той, кого він так довго розшукує, зуби з'їв на хитромудрих планах, то що він задумав цього разу? Незрозуміло...

А інформація про велику контрабандну партію зброї, неперевірена інформація з ненадійного джерела, невже знову виявилася липовою? І де ж цей Роберт Франс запропастився?!

— Образилися вони! — долинуло до його слуху. — А вчора кому, як не нашому відомству, довелося захищати від їхнього ошалілого натовпу вже самого Олександра «Симпатичного»?! У Болгарії, бачте, контрпереворот, князь із величезною помпою відбуває назад додому, але чомусь на біду він вирішує їхати не з двірця Кароля Людвіга, куди його, бачте, прибігли проваджати захоплені прихильники, а з чернівецького вокзалу — вотчини ерцгерцога¹ Альбрехта. Про це вони тут не

¹ Ерцгерцог — титул, який використовують члени австрійського монаршого дому Габсбургів.

написали! Про те, що обуренню народу й адміністрації зневаженого двірця не було меж!

Має рацію Мариновський: замість того щоб силою розігнати натовп на Марійській¹, він мусив довго вмовляти їх мирно розійтися! Та ще й Відень весь час видає докори², як повинна виконуватися поліційна служба в конституційній державі!

Якби можна було, як колись зробив його попередник перед приїздом ерцгерцога Франца Карла, запроторити всіх злочинців, волоцюг, нероб і розбійників за ґрати й одним махом очистити місто від нечисті... Так, як цю брудну річку, яку скоро запакують у камінь...

Але часи вже не ті. Комісари вже не знають усіх злочинців у лице, повсюдно панує свобода слова, а сама діяльність конфідентів³ заборонена цісарським патентом. Як він може тепер забезпечувати порядок, якщо не знає, чим хто дихає? Хочуть, щоб він пішов з посади? І розбійники розгулялися тут уповні?

Владислав Крачковський рвучко відійде від вікна й увіпреться кулаками в стільницю.

— Не дочекаються! Я тут надовго. Так їм і передайте!⁴

Владислав Мариновський завмре на півслові.

Як казав один із депутатів рейхстагу: «Стала бідна Галичина стічною канавою для імперії...» І він, директор тутешньої поліції, уже знає, кого невдовзі кине в цю стічну канаву, яка тече через усе місто, і як дивитиметься з берега, поки той захлинатиметься там у нечистотах...

Щось він прогавив, не туди дивляться його підопічні, не там землю риють...

— Пошліть за начальником сторожі. Негайно!

¹ Марійська площа — площа Міцкевича.

² Докори — *тут*: накази.

³ Конфідент — таємний агент.

⁴ Владислав Крачковський обійматиме посаду директора поліції двадцять два роки. За всю історію львівської поліції тільки двоє посадовців були на цій посаді так довго.

— А... його з учорашнього вечора ніхто не бачив... На постерунок він не повернувся. Усі підняті на ноги. А може, десь загуляв...

Владислав Крачковський повільно повернеться до свого крісла. Сяде і стисне руки в кулаки. Отже, війна, панове розбійники? Ну що ж, буде вам війна!

Але я всього цього не знатиму...

...Скажу я вам, коли є робота, час спливає непомітно. Усі наче про це знають, але очі бояться і руки опускаються, коли розумієш: цієї роботи так багато, що значно легше відкласти її на завтра, а завтра — на післязавтра...

Але коли одного разу берешся і робиш усю цю роботу, щось всередині тебе тішиться, як ненормальне. Перемога над собою виявляється куди важчою і важливішою, аніж перемога над цілою армією ворогів.

На шостий день ми одноставно вирішили, що підготовчий етап завершено і можна впускати квартирнтів.

Свіжопофарбовані двері та вікна, замінені замки, почищені димарі, заліплені шпари в п'єсах, покриті шпалерами стіни та полаковані підлоги і повапнені суфіти¹... Ми витратили шість діб практично безперестанної роботи з кількогадинними перервами на сон і кількахвилинними на їжу з допомогою та під керівництвом муляра, якого господиня наймала на кілька годин у Ремісничому товаристві, щоб привести до ладу три кімнати в домі Агнешки Фарбі. Четверту кімнату залишили до кращих часів, позносивши туди весь мотлох і поламані меблі. Нові меблі обіцяли привезти наступного тижня. Того, у якому нас уже тут не буде.

І не було часу на страхи та роздуми, і кров веселіше струмилла в жилах... І сон про Високий Замок відійшов кудись на загумінки². Наче не було того Високого Замку зовсім, наче примарився він цьому місту разом з оборонними мурами та ровами.

¹ Суфіт — стеля.

² Загумінки — задвірки.

Ось зовсім недавно стояли вони міцно та твердо на пострах ворогам і на захист мешканцям, а минув час — і розвіяло їх вітром. Як усе, що ми зараз робимо, розвіє вітер століть.

...Находить інколи на мене в пору осінніх дощів. Особливо коли робота закінчена і треба вирушати в дорогу. Жаль за минулим. За тим, що не повернеш уже ніколи.

— Його звуть Карл, — змовницьки прошепотів мені Янек, виймаючи з-за вуха пензлик і вимальовуючи останні мазки олійної фарби на вхідні двері.

— Кого? — я стукнув молотком по мостині, яка мені чомусь не сподобалася.

Ми перевіряли зроблене, намагаючись відшліфувати його до ідеального стану. Намагаючись не думати, що чекатиме нас знадвору. Цей дім став нам пристановищем, про яке ми навіть не мріяли. Я погодився і дав нам ще день максимум. Сьомий день. Вихідний. Бог францисканців та кармелітів теж його колись собі взяв. Коли зробив усю роботу...

— Я фарбував ринву знадвору, і дві жінки проходили повз та й спитали, хто я такий, що тут роблю і невже не боюся Карла? Майже Карл Дванадцятий якийсь, так вони богобійно промовляли його ім'я. Це її брат наче. Ти знаєш, що у вас у якомусь костелі біля Високого Замку в Карла Дванадцятого під час Північної війни був свій штаб?

— Ні, він мені не казав... А ти їм що?

Януш усміхнувся.

— Сказав, що не боюся.

Адаремно. Сама вовчиця боїться його, цього Карла. Треба чесати звідси, як камінь з праці. Ні, ще швидше.

Господиня з'явилася в коридорі безшумно, як завжди. Про вовчиць промовка. Це ти, Карле, її цьому навчив?

— Я вкраду вас, пане Добрянський, на пару хвилин.

Як по-іншому звучала б ця фраза в устах знайомих мені хвойд!

— Треба витягти з льоху капусту і моркву, а там шури. Я їх боюся.

Щури.

Не те щоб і я їх боявся, та все ж...

Уже перед дверима кухні...

— А ножа вам навіщо, Мар'яне? Там міхи розв'язані.

Про всяк випадок.

— Стривайте!

Я повільно видихнув повітря.

— Мені здалося, що поранений заворушився, — вона підійшла до бамбетля, на якому лежав наш хворий. Пишне з сивиною волосся та бачки були розчесані, обличчя вимите, рана перев'язана, постіль поміняна... Добре вона за ним доглядала! — Та ні, здалося.

Льох знаходився під міхами з борошном, але для мене то було під землею. Де справді водяться щури. Яких тільки дівчата бояться.

— Мар'яне, з вами все добре?

Поки що так.

— Знаєте, я все хотіла спитати...

Питайте. Про все, що хочете. Я нині добрий.

Ага. Міхи вже були зсунуті і ляда, що вела до льоху, уже була піднята. Чорний квадрат зіяв, мов паща лева. Наче я знаю, які пащі в левів. От які у щурів — знаю точно...

— Чому ви так довго зволікаєте... тут? Йому вже краще, рана добре затягується, — вона вказала на безвольне поки що тіло. — Рано чи пізно він отямиться, а що тоді будете робити ви?

— От коли отямиться, тоді й буду думати...

— Це ж неправильно. Ви не з тих, хто пускає все за течією. І не з тих, хто боїться щурів. Ти чув, мій ікластий?

Той давно вже зарився під землю і зовсім-зовсім нічого не чув. Я дав йому три хвилини і повернувся до пані дому.

— Перепрошую, що ви спитали?

Вона зітхнула.

— Що будете робити, коли він вас упізнає?

Я здвигнув плечима.

— Втікати, що ж іще?

— А зараз чому не втікаєте?

Я почував шоку, яка нила на зміну погоди. Цій жінці не можна було брехати. Вона якимось дивом відчувала брехню за милою. Але я ніяк не міг уторопати, чому я справді досі тут. Шури заважають мислити, чи що?

«Ще одна хвилина!» — грізно сказав я боягузу всередині мене. Той замотав головою, зариваючись ще глибше. Шурів він боявся більше за левів.

— Ну, можливо, мені треба переконатися, що він житиме...

— Для чого? Його смерть врятує вас від упізнання...

Я перевів погляд з льоху на неї. А тоді сів на край столу. Треба було розбити цей стіл об свою дурну голову.

Через страх перед шурами я й не помітив, яку важливу річ вона мені щойно сказала, причому двічі. Старію, мабуть. Раніше мені не треба було повторювати двічі важливі речі. Раніше я б про це здогадався одразу.

— Ви бачили нас... ви бачили тієї ночі все, що сталося, від самого початку нашої з ним... розмови? Ви знали, хто на нього напав і поранив, й усе одно нас впустили?..

Слід було сказати «хто його практично вбив», але цього я не сказав. Не кажи «вбив», бо люди живучі, і як треба буде потім добивати практично вбитого, вийде не зовсім шляхетна справа.

— Я... я чекала свого брата... — Опустила очі долу, але цього разу швидше опанувала себе. — Почула шум і крики, виглянула...

А там — ми! З ножем і карабіном! Як я одразу не здогадався?! Он воно що! Он чому не питала, не дивувалася!

Ось вона, розплата!

Порядні мешканці мого міста, ніколи не відчиняйте двері серед ночі. Надто мала надія, що біля порогу стоятиме Христос. Надто велика небезпека, що там стоятиме вбивця.

— А коли ви втекли, я подумала, що він уже мертвий, подумала, що треба вийти, покликати когось на допомогу, але налякалася, закрилася на всі засуви, а тут хтось прочинив хвіртку, і я вибігла... я думала, то мій брат, а то знову ви... ви повернулися, і я... я подумала...

— ...кишені прийшли перевірити, персні, якщо є, зняти?

— Так це збоку виглядало...

Бридко на таке дивитися, усе правильно.

— А потім ваш приятель... він сказав, що на вулиці стікає кров'ю чоловік, що він ще живий і його ще можна врятувати... і я розгубилася... — Вона запнулася. Усе бачила, усе знала. Чому ж впустила? — Для чого ви його врятували? Не розумію. Вам щось від нього потрібно? Для чого ви тут залишаєтесь стільки часу?

— Піду в Станіслава спитаю...

— Я не жартую! — тупнула вона ногою в хатніх капцях по підлозі. — Це небезпечно! Ваші прикмети стануть відомі всюди, навіть якщо ви втечете! Невже не краще зробити це заздалегідь?

— Мої прикмети? Даруйте, які в мене можуть бути прикмети? — потираючи щоку, відповів я. Ні перед ким у житті я не тримав відповіді за свої вчинки. Вуйко Фонсьо не рахується. Перед ним я ніколи не виправдовувався, незалежно від кількості ударів буком. А тут? Що в таких випадках говорять, щоб повірили?

— Ви ще насміхаєтеся з себе? — кинула вона на мене гострий погляд. — Вам подобається таке життя?!

Мене не питали. Піднесли в мисці для собак і сказали: їж, хлопче, та вважай, не вдався!

— А вам — таке?

Кутики раптово поблідлих губ здригнулись, і вона піднесла до рота стиснуту в кулак руку.

Не виходило в мене розмовляти з людьми. З пройдисвітами всіх мастей, пройдохами — досвідченими і не зовсім — так, а от із людьми — ні!

— Яюсь... — поспішив я виправити те, що виправити неможливо... — я вже вбив... одну людину.

Так просто виявилось промовити це вголос.

Так важко.

Вона одразу кивнула, ніби нічого іншого від мене й не чекала. Це мене зачепило, ніби я мав право очікувати чогось іншого.

— Я вбив би його і вдруге, і втретє... і вдесьте. Але... — я провів долонею по очах, наче це могло забрати з-перед них картину того вбивства, — убити легше, аніж потім жити з цим. До цього важко звикнути. Хочу переконатися... що він житиме... Тоді й піду.

— Навіть якщо звикнеш, залишається відчуття, що все могло б піти по-іншому... якби пішло по-іншому, — глухо відгукнулася вона. Теж не мала кому повідати про своє лихо. І до ксьондзів теж, мабуть, нечасто ходила. — А як же ваш приятель? Він же Богу душу винен, я ж бачила. Може, відішліть його кудись... подалі звідси, поки не пізно?

— Легше слона навчити танцювати, аніж його позбутися, — усміхнувся я, і вона усміхнулася у відповідь.

— Він у вас такий гарний... З нього вийде хороший чоловік якійсь панянці!

Жінкам одне в голові! Чому лише чоловік? І батько, і дід, і зять, і сват, і... що там іще виходить з рудих?

— А ось із вас... — Жінка підбила ковдру, витерла піт із чола пораненого, уважно оглянула пов'язку, помацала довкола неї, чи зменшився набряк... І все це поки я сидів на краєчку стола і маявся... — З вас, здається мені, навіть Бог не вирішив ще, що вийде...

— ...і тому завів мене в цю вашу дільницю, поміж військових і ченців, щоб я швидше визначився сам і дав йому нарешті спокій! — Якось самі собою підхопилися її інтонації, і ми вже обоє засміялися.

На мить мені привідкрилося щастя, і мало воно присмак сліз. Бо я побачив, що цій жінці не більше тридцяти років і вона гарна, разуче гарна з себе... коли забувається. Решту часу щось змушує її ховатися, згортатися, стискатися, мов равлика в мушлі, щоб — упаси Бог! — не помітили і не захопилися її красою.

Мої кулаки знову засвербіли — до дощу, мабуть. Ей, Карле, ти де?

— Якщо він справді не винен, може, його відпустять? — знову, але менш впевнено запитала вона.

— Поліції все одно, винен ти чи ні, випадково опинився ти на місці злочину чи навмисне. Поліція — вона для того, щоб боялися.

І я поліз у льох. Для того, щоб відучити себе боятися. Бо перед безстрашністю цієї жінки мені раптом зробилося соромно.

А над головою, над будинком, над самим Високим Замком скреготіло сонце, запнуте зісподу свинцевими хмарами. А отже, лихо — уже майже на нашому ганку. Заносить кулак над дверима. Кидає мене в темний підвал мого минулого.

...Було мені тоді років п'ятнадцять. Укинув мене вуйко Фонсьо до льоху в домі одного зі своїх побратимів у Жовківському передмісті за те, що я посмів його послухатися. Укоотре. Але того разу особливо його розчарував. До глибини, так би мовити, душі. Я був на той час уже досвідчений батяр, і ніякі підвали мене не лякали. Я ходив уперед-назад, розмахуючи хворостиною і горланячи солдатські похабні пісні. Мене не так просто було налякати. Нехай почекають лишень, поки я вийду, от тоді я їм усім покажу... Щури почекали хвилин з десять, поки закрився засув.

За два дні, коли мене звідти витягли, я був схожий на маленького, побитого цуцика, який безперервно скаржачся і смикався, відбиваючись від усіх навколишніх руками, ногами й зубами. Від хворостини моєї нічого не лишилося. Від хворобості теж. Зате відтоді я виконував усі накази свого наставника мовчки і без заперечень.

Щурів було так багато, що всі два дні, стоячи в куті на дірявому відрі, щоб убезпечити себе з тилу, я відбивався від них якоюсь металевою рурою, знайденою під дверима підвалу. Боявся провалитися в сон бодай на хвилину. Чув у темряві, як вони миттєво пожирають усіх збитих мною на землю побратимів. Глухнув од їхніх вересків.

Ці підвали були з'єднані один з одним підземними ходами, повністю відомими тільки давнім будівничим. Ці ходи вели

десь із Високого Замку через Папарівку¹ і Городоцьку до Святого Юра, Бернардинського монастиря², Підвалля³ і Бог зна ще куди. Цих підвалів боялися навіть дорослі дужі цукерніки⁴, час від часу засипаючи їх отрутою. Бо інколи тварюк наплоджувалося стільки, що не було спасу всім навколишнім мешканцям. Можливо, через те, що час від часу вкидали туди багато поживної їжі.

Цю руру, і це відро наказав напередодні вкинути до льоху вуйко Фонсьо. І всі дві ночі йому снилося, як місто затоплює Полтва, що вийшла з берегів, брудна і в нечистотах. Наче мститься своєму місту невідомо за що.

І він майже пожалкував, що залишив мене в підземеллі. Хоча для годиться почекав ще години зо три. Щоб уже напевно. Бо я зірвав йому такий чудовий план. І того, кого можна було використати, тепер довелося прикінчити.

Але я нічого цього не знатиму...

¹ Папарівка — цвинтар під Високим Замком, тепер не існує.

² Бернардинський монастир — церква Святого Андрія.

³ Вулиця Підвалля — вулиця Підвальна.

⁴ Цукерніки — працівники міської каналізації.

Крик я почув, уже вхопившись за нижні щаблі драбини. Майже не тремтячою рукою. Майже живий.

Крик привів мене до тьми миттєво. Я виглянув з льоху і одним швидким рухом прикрив лядою отвір у підлозі кухні. Притримуючи його в себе над головою від повного закриття. Ні, поки що я не хотів вилазити. З кухні добре було видно те, що діялося у вітальні. Я хотів подивитися, що буде далі. Бо початок мені не сподобався категорично.

— Де?!! Де другий?!

Велетень кілограмів сто двадцять з кучерявою борідкою і плескатою лисиною жбурнув мого побратима через усю кімнату, і від цього удару розвалився, на перший погляд, міцний стілець. На перший погляд, балакучий Янек тільки коротко кркнув.

А от Агнешку свою цей велетень беріг, мов зіницю, тільки волочив за собою підлогою, тримаючи за волосся.

— А-а-а! От і другий!!!

Це він помітив людину на бамбетлі. Видно, сусідки донесли, що тут хазяйнують двоє, от він і збирався покінчити з цими двома одним махом.

— Зараз ми і з ним поговоримо!

— Не чіпай! Він тяжко поранений! — важко дихаючи, крикнула жінка. Вона трималася за волосся обома руками. Не помічала, що сукня розірвалася об поріг і тепер клаптями звисає довкола стегон. З усіх сил кусала губи до крові.

— А ти його виходжуєш, та-ак?!

Велетень був недалекий від істини. Я тихесенько потер руки. Як добре, що мене вчасно спровадили в підпілля! Можна відсидітися тут, поки вони між собою розберуться, і вислизнути потайки з дому, коли все закінчиться...

«А може, все-таки допоможемо їм?» — з тихою надією спитав мій звір, заточуючи кігті. Я скрутив цю надію в тугий вузол і закрив над нею ляду. «Ти при своєму розумі?! Глянь, що там коїться!» Він кивнув головою, закінчуючи заточувати кігті.

У такі хвилини ми розуміли один одного пречудово.

А там справді коїлося казна-що.

Карл уже тягнувся до бамбетля, не випускаючи свою... сестру з мертвої хватки. Вона верещала.

— Не треба, Карле! Я все поясню!

Ян не подавав ніяких ознак життя. Завжди був упертим. Навіть присмерті.

Ляда ляснула з розгону об підлогу кухні. Карл повернув голову. Я зацідив йому в кругле обличчя картоплиною. Потім ще однією, і ще. Мій ніж сиротливо лежав на столі... Правду кажуть, послухай жінку...

Карл заревів і всім своїм картопледробильним тілом кинувся на мене.

Я згадав, що пережив одного разу в підземеллі, і подякував дядечкові за науку. Після того двобою цей, теперішній, здався дитячими пустощами.

Послухай жінку і не кажи потім, що не чув!

Вона не раз і не два посилала нам зрозумілі навіть дитині сигнали: «Краще б вам піти, панове, бо потім можете не встигнути...» А я забарився, розслабився, пригрівся... І не зрозумів те, що втямила б навіть дитина!

Моя нога перекинула на землю заготований заздалегідь кошик з горіхами і вони покотилися йому назустріч. Він зробив до мене один крок, другий і — правильно, навіть велетні інколи падають. Правда, гуркоту від такого падіння набагато більше, ніж від нас усіх. Я майже дострибнув до нього, але він

на диво швидко, як на його вагу, підтягнув до себе Агнешку, яку досі не випустив з рук, і вчепився вільною рукою у її шию. Агнешка миттєво пополотніла і захарчала.

Я завмер. Велетень подивився на мене знизу вгору. Не на багатьох він так дивився.

— На коліна, пся кров, швидко!

Я опустився на підлогу. Тепер наші погляди були в одній площині. Але губи господині вже почали синіти. І горіхи, мов шури, вишкірювалися довкола в кровожерних усмішках.

— Добре, Карле, ти виграв. Я тут головний, хлопців не зачіпай. Її теж. Вона навіть готувати не вміє. Я думав перекантуватися тут трохи, підлікувати одного зі своїх, але вона в тебе ненормальна, не підпускає до себе ні на крок. Можеш глянути, як забарикадувалася нагорі, у кімнаті над нами. Усі меблі туди перетягла, сидить там безвилазно. Ей, Карле, ти мене добре чуєш?

Я говорив з ним, як з малою дитиною. Треба було квапитися, горланити, кричати, бити, кликати на поміч, утікати врешті-решт, нехай самі розбираються, а я говорив з ним тихим, спокійним, лагідним голоском.

— Ти хто?

— Я тобі не ворог, Карле. Ти мені подобаєшся. Ти сильний, сміливий і спритний. Може, навіть я візьму тебе до себе в банду, що скажеш?

Він струсонув свою жертву і мовив:

— Я її зараз прикінчу. А скажу, що ти зробив.

Треба було, щоб він терміново забрав руку з її горла, бо гріш ціна тоді трьом чоловікам у її домі. І мої розмови даремні. Є люди, у яких мозок завбільшки з горіхове ядро.

— Прикінчи краще мене, Карле. Багато хто в місті буде тобі вдячний. Пан президент міста — так той руку тобі потисне за це. Ти мене чуєш, Карле?

Він замислився.

— Президент, Карле, давно хоче моєї смерті. І багато грошей тобі дасть за те, що мене спіймав.

Він глянув на ту, що була у його руках, і на мене.

— Давай, Карле, зроби це. Стань героєм.

Руку з її шиї він не забрав, але пальці розтиснув, проте жінка вже знепритомніла. Чути було в тиші, як тріскають шкарлупи горіхів у його голові. Ой, Карле, Карле, мій ніжик давно тобою марить, а ти такий неповороткий...

— Шнурок давай, хутко!

Треба сказати, що ми повбирали на себе той чоловічий одяг, який знайшли в шафах, а оскільки він був дуже завеликий, то підперезали себе білизняними шнурками. Чому не поясами? Бо з отими великими пряжками незручно фарбувати підлогу і клеїти стіни. А Карл любив лише великі пряжки на поясах...

— Лягай! — крикнув він, отримавши від мене шнур і зробивши з нього удавку.

Я зрозумів хід його думок і окинув поглядом увесь той бардак, який настав тут із приходом однієї людини. А я мив тарілки! Дурень! Треба було чистити зброю.

Ніхто з решти присутніх не подавав ознак життя. Навіть поранений — і той, здається, не дихав. Те, що я помру тут з усіма, особливої честі мені не зробіть.

— Лягай! — його ручища закинула удавку на тендітну шию тендітної жінки і взялася її стискати.

— Добре, Карле, ти виграв. Президент буде тобою задоволений. Але ти їх усіх відпустиш. Бо президент не повірить, що я їх усіх убив, і почне розслідування. А тобі не потрібне розслідування. Тобі треба вбити головного грабіжника й тебе нагоро...

— Лягай!

Я ліг долілиць на підлогу. Кілька горіхів уп'ялися мені в тіло.

— Руки назад!

Він зв'язав їх мені... тим же шнуром. Тіло Агнешки лежаче впало мені на плечі. Тепер я справді зрозумів хід його думок.

— Рухнеш руками — зтягнеш удавку в неї на шиї! Буде як вішалник, ксьондз не захоче ховати! — і він зареготав. А тоді схопився на рівні і почав бити мене ногами в чоботях.

Пам'ятаю дикий біль. Пам'ятаю, що намагався не рухатися і не кричати. Пам'ятаю постріл, який розірвався над головою, наче грім серед ясного неба. Чи то був грім, схожий на постріл?..

Більше нічого не пам'ятаю.

Агнешка Фарбі згадуватиме потім, як, увійшовши до вітальні того дня, побачить, що поранений дивиться на неї з-під опущених повік. Усвідомлено. Нагорі її дивні квартиранти наводять блиск у кімнатах, не знаючи, що...

— Вони тут? — процідить капітан крізь зуби. Сама не знаючи чому, вона підбіжить до нього і прошепоче:

— Будь ласка, дайте їм шанс. Це вони принесли вас сюди, вони доглядали за вами...

— Їм ніщо не допоможе.

— Будь ласка, вони не найгірші люди на землі...

— Я тут не для того, щоб їм портрети писати. Де моя зброя?

Вона віддасть йому карабін і допоможе його зарядити. Вона зробила все, що у її силах, навіть більше.

Згадається Карл — і вона благально складе руки.

— Дайте мені кілька хвилин. Це нічого вам не буде коштувати. Ви мені довіряєте?

— Ви не викликали підмогу, вони обоє вже мали бути в буцегарні...

— У мене є кілька питань до них... дайте мені змогу все прояснити — і вони ваші.

— Тільки ради вас...

Коли вона мене покличе, на ходу придумавши ідею про льох і капусту, капітан лежатиме на подушках із карабіном під ковдрою. І триматиме мене на прицілі увесь час, поки стане сил.

Агнешка поставить мені питання, на які я змушений буду відповідати. А він не видасть себе, бо впаде в безпам'ятство і прокинеться від гуркоту першого Карлового удару. Він ніяк не зможе прицілитися однією рукою, поки ми сидітимемо і вестимемо теревені на підлозі, нижче рівня досяжності його

карабіна. А підвестися він боїтиметься, щоб не впасти непритомним.

Лише коли Карл випростається на весь зріст і візьметься за мене всерйоз, отоді куля розірве його легені та пролетить крізь серце. Смерть настане миттєво.

А потім капітан сповзе зі свого ложа на підлогу і схопить в оберемок жінку, яку бачив у своїх напівснах-напівмареннях, дивуючись, що нарешті зустрів на землі янгола. Він бережно зніме удавку і перетягне Агнешку до себе на ложе, роз'ятривши власну рану й лаючи нас на всі заставки.

Від цих скабрезних слів отямиться Янек і довго згадувати-ме, як і чому він тут опинився. Тоді він помітить мене — і власний біль у попереку відійде на другий план. Він змете горіхи до льоху, принесе води і, напоївши капітана й господиню дому, дорогою переступивши кілька разів через мертвого Карла, візьметься за мене. Ніхто нічого не казатиме. Люди, які ніколи не допомагали б одне одному, якби стрілися десь поза цим домом, зараз спостерігали одне за одним і мовчали. Люди, настільки різні, що не могли стрітися ніде за межами цього дому. Люди, яких об'єднало спільне лихо.

Усі чекатимуть, поки отямлюся я. Та я нічого цього не зна-тиму.

Перше, що я помітив, вертаючись із небуття, — величезна туша на підлозі біля мене.

Друге — це те, що поранений мною поліціант сидить на подушках навпроти мене поруч із господинею і тримає біля себе карабін. Той самий... Ви знаєте, про що я.

І третє — Янек, який тримає мою голову в себе на колінах. Важку голову. Та й усе тіло не було легким.

Усі були мов частинки вітражів із костелу, що розсипалися від удару, і тепер треба скласти їх до купи, аби вийшов попередній малюнок. Ні. Я глянув на Карла. Попереднього малюнку вже не буде.

За допомогою Янека я сів і вилив на себе кухоль зимної води. Стало трохи легше. Трохи.

Свободу не отримують в один момент з неба такі, як я. Її ви-гризають зубами з твердокам'яних порід буття і захищають, як вовки своїх дітей: іклами, кігтями та всіма своїми інстинктами.

А коли не вдається, вона йде геть, як жінка, яка так і не змогла тобі пробачити.

Ви надто довго підігрували мені, найясніша пані Свободо. Ви йшли зі мною крізь тумани та спеку, ви не ремствували і не нарікали. Я не осипав вас дифірамбами і не співав вам хвалебних пісень. Я не звертав на вас уваги і часто-густо забував вас біля погаслих багать своїх привалів. Але ви стійко й терпляче зносили разом зі мною весь тягар мого життя і не вимагали нагород.

Ви втомилися від мене, найясніша Пані, і тепер ідете до іншого. Будьте ж і йому так само вірні, як мені. Залишіть його так само гідно, як залишаєте зараз мене, коли він вас зрадить. І теж зрозуміє, що повітря ми не помічаємо, поки маємо можливість удихнути.

Тоді він, як зараз я, молитиме вас про помилування. Не вірте йому, Пані, як не вірите зараз мені, бо ніхто, володіючи вами, не оцінить вас, бажану і вірну, по достоїнству.

Удачі вам більшої, ніж мені, моя Пані!

Я розтягнув губи в найневиннішій посмішці. Але голос був хрипкий, наче скрип ляди над погребом...

— Вам фортить у житті, пане капітане...

Він погладив ствол, прикрив на мить очі повіками і з притиском видихнув:

— Ніж! Швидко сюди!

Я округлив очі:

— Який ніж?

Хотілося трохи затримати час. Хотілося надіхатися перед смертю. «А може, каторга?» — з надією спитав, зализуючи рани, мій підбитий звір.

— Твій. Той, що на столі позаду тебе. Давай сюди і... обережно мені...

Звідки він знав? Але я більше ні про що не питав. Дотягнувся до столу, узяв свій скарб, хвилину помилувався, а по-

тім, поклавши на підлогу, власноруч легенько підштовхнув до бамбетля. Капітан чітко наступив п'яткою просто на срібне руків'я. Схопився за плече. На мить зм'як, але швидко опанував себе. Боявся, що скористаємося нагодою. А тоді нахмурився, пильно розглядаючи під ногою свою здобич. Недовірливий який.

«Так, це той самий ніж, пане капітане. А каторга — це не для нас, — відповів я йому подумки, спостерігаючи, як ворог мій, важко дихаючи, довгу хвилину налаштовується підняти з підлоги річ, яка його ледве не вбила. — Каторга — це занадто повільна смерть... Я її не переживу, ти ж знаєш, — звернувся я до свого звіра». — «Знаю...»

Янек тихо зойкнув. Дійшло, мабуть. Але я не сердився. У цю мить я любив строго всіх підряд. Навіть Карла — вчасно сконати теж треба вміти.

Капітан тим часом узявся понуро розглядати труп. Робота в нього така: трупи та ножички розглядати. А на арештантів дивитися нецікаво. Вони, арештанти, уже поза грою.

І тут наша господиня, закутана в довгий шерстяний з тороками коц, з-під якого виглядали рвані краї сукенки, з розпущеним, розкуйовдженим русим волоссям, похитуючись, мов п'яна, невідривно дивлячись на велику тушу посеред кімнати, наче просто зараз їй кортить станцювати на ній мазурку, та музики чомусь припізналися, — Агнешка нахилилася, підняла ніж, підійшла до мертвого Карла і вклала мій скарб йому в долоню. І міцно-міцно стиснула довкола руків'я...

А тоді випросталася, наче танець уже завершився, щільніше загорнулася в коц і пішла до кухні. І вже на ходу, наче королева своїм підданам, кинула через плече.

— Я зроблю гербатки...

Капітан прочистив горло, не спускаючи з неї очей.

— Можна чогось... міцнішого.

І то правда: дивитися на арештантів, коли перед тобою така краля...

Не знаю, звідки взялися сили. Я зірвався на рівні ноги, підхопив Янека разом зі шнурком з підлоги, мов сніп сіна зі

стерні, — він відкрив був рота, але я категорично мотнув головою: снопи сіна не розмовляють! — і ми галопом покинули приміщення. Танці ж закінчилися, панство...

— Він нас відпустив? — півгодини по тому, згадавши, як давно нікого ні про що не розпитував, вражено видихнув Янек, коли ми з галопу перейшли на рись. — Він нас відпустив... — відповів він сам собі, коли ми зупинилися в затінку дерев. Кайзервальд¹ наче не мав нічого проти.

Ну що за звичка ставити запитання, на які знаєш відповіді?! Але з мене зараз можна було коц плести, з тороками...

— Угу, — непростенно мрійливим тоном погодився я, потопаючи в очах бажаної і знову моєї жінки. Навіть таким, як я, інколи, мабуть, недогледівши, що й до чого, дарували її, Свободу, просто так! Як дарують кістку голодному псу-приблуді. Але ми були й цьому раді...

Як ваші справи, моя найясніша Пані? Усе гаразд? Я тішуся!

— Але ж він нас упізнав... і ножа упізнав, яким його... — продовжував розмовляти сам із собою мій спільник. Кайзервальд шумів над головою молодими деревцями. Копець Люблінської унії² врізався в небо лисим горбом. — А раптом він передумає і кине́ться за нами навздогін?..

Ви приголомшливо виглядаєте! Ви завжди так виглядаєте? Не помічав...

— Знаєш, а я вже подумав, що це кінець...

Чим же мені нагодувати вас і напоїти? Де покласти спати? Вам нічого не треба, моя Пані? Лише любові? Боже мій, яка дрібниця!

— Куди ж нам тепер, га?

Як добре дихається зараз, як вільно... Невже ви справді повернулися до мене? Невже?..

¹ Кайзервальд — Цісарський ліс, тепер — частина заповідника Знесіння.

² Копець Люблінської унії — штучний пагорб, насипаний у 1869—1906 роках на вершині Замкової Гори до 300-ліття Люблінської унії.

— Ти щось сказав, Мар'яне?

Я витяг пачку австрійських гульденів і швидко переклав зі своєї руки в руку Янека.

— Тримай.

— Ти що? Я не візьму від тебе грошей!

— Це позичка. Потім віддаси. У мене невеликі проценти.

— Ні-ні, я в борг теж не хочу... Я не збираюся жити на...

— Що?

Кайзервальд весь був начинений деревами, тому Януш не міг довго задкувати без небезпеки рано чи пізно наткнутися на одне з них.

— На брудні гроші?! Давай, скажи це! Скажи мені, що я двадцять три роки живу на брудні гроші!

— Я не маю на увазі тебе...

— А кого?! Чи не себе часом? Наші з вами грошики, пане, виявилися на один копил, однаково запламлені й однаково тхнуть!

— Я не хотів тебе образити...

Життя часто-густо начинене недолюдками, і якщо довго задкувати, рано чи пізно обов'язково наткнешся на котрогось із них... Для тих, хто не зрозумів, — це я про Янека. Відступаючи перед життєвими незгодами, він незчувся, як напорівся на мене. І замість того, щоб швидко витягти шаблю, узявся просити вибачення.

Парочки з ажурними парасольками й округлими за останньою модою «казанками»¹ зачали нагло зиркати в наш бік. Я потяг Янека в глибину гаю. А він раптом спинився. І спитав зовсім іншим, не своїм голосом:

— Стривай. Звідки ти їх... узяв?

Там, де взяв, уже нема.

Янек подивився на мене, а потім на гроші. І вперше я помітив на його обличчі сумнів. Уперше щодо мене...

— Ти це в неї... у пані Агнешки?.. Як? Після всього, що вона для нас зробила?..

¹ Казанки — *тут*: капелюхи.

А сумнів — то така зараза, яка може зробити те, чого не зроблять тисячі ворогів. Може вбити тебе зсередини.

— Купиш собі одяг на Кракідалах¹ — це в першу чергу. Провіанту накупиш — йди до Нафтули, там дешевше. І обов'язково там скуштуй флячок, там дуже добрі флячки подають. Потім на поштових перекладних доїдеш до Борислава, знайдеш там — запам'ятай — Стаха Литвина з копалень Французької компанії. Він переправить тебе через Карпати і дасть координати тих, хто зможе відправити тебе до Іспанії...

— Собі тяж узяв? Стільки ж? — його голос тремтів, але це не означало, що він боявся. Це означало, що йому було бридко перебувати зі мною на одній частині світу.

— Основне твоє завдання — добратися до океану. А там уже рукою подати до Америки.

Я зібрався його від себе звільнити. Я сам від себе зібрався звільнитися. Але знав, що ніхто мені цього не дозволить. Тому я вже бачив, як проведу в підземеллях мого міста решту свого життя, ховаючись разом зі щурами від сонячного світла.

— І основне: на площі Святого Духа² живе такий собі Крейцер, там його всі знають, купиш собі новий паспорт. У нього дорого, але надійно. Запам'ятав?

У вуйка Фонся за давнім звичаєм можна було б узяти те ж саме дешевше, але він може спитати: «А де ж мої гульдени за обладку на площі Марії Сніжної, панове?» — і що ми тоді йому казатимемо?

Я задер голову — й осіннє сонце привітно зиркнуло на мене з-за хмар. Але той, хто в мені сидів, бачив лише темряву, саму темряву і більш нічого. Сліпнути почав на старості літ, мабуть...

Можна було б, звісно, залишити собі дещо з цієї суми, але красти у своїх — найгірша справа. На кожній рогатці — його люди. Тому, мабуть, підземелля — найкраща ідея.

¹ Кракідали — міський ринок на Краківській площі (тепер — площа Ярослава Осмомисла), у ширшому значенні — єврейська ділянка в Жовківському передмісті.

² Площа Святого Духа — площа Івана Підкови.

— Ти так добре знаєшся на усіх цих... підпільних справах... — Янек переступав з ноги на ногу, дивлячись то на мене, то на гроші. Радячись зі своїм сумнівом, мов адвокат зі суддею. Даючи мені, мов на суді, останнє слово.

— Я — житель люксусового галицького дна. За мною плаче Бригідка¹ на пару з гальштуком², тому краще буде, якщо нас не бачитимуть разом. Віднині більше ніколи. А гроші сховай, ще, не дай Боже, украдуть.

Я повернувся і пішов собі геть. Сонце попливло за мною. Мабуть, Фонсьо вже вийшов на полювання. Тому сонце хотіло бачити, чим усе закінчиться.

Не знаю, як довго я йшов і куди. Губицький раптово виріс переді мною, наче з-під землі. Щось чи мій звір разом із зором утратив також слух та нюх...

— Я тобі не вірю! Не міг ти її обікрати! Не міг!

Давно б так!

Але замість обурливої відповіді я оперся рукою на стовбур найближчого дерева. Мабуть, давали про себе знати сліди на тілі від чобіт покійного Карла...

— Ти що... плачеш, Мар'яне?

— Це дощ, — відповів я, стираючи рукавом краплі вологи з обличчя. — Хіба ти не знаєш, що в нас тут завжди дощ?..

Янек навідріз відмовився від Америки. Не знаю, як ота Америка це переживе, але мені точно жити не хотілося.

Він попросив мене вернути гроші назад, звідки взяв. Усі до останньої купюри. Мовляв, ми бідні, але горді. Фонсьові це би сподобалося. Не доведеться за нами по підземеллях лазити...

Я сплюнув.

«Можна ж заробити», — сказав він мені на це. Не те щоб дуже впевнено, бо, роззираючись навкруги, важко було одразу второпати, з яких таких заробітків оті навколишні мають

¹ Бригідка — тюрма на Городоцькій.

² Гальштук — шибениця.

гроші пити, їсти і веселитися. А сиділи ми в броварні-корчмі «За дрючком», себто за Личаківською рогаткою, де браві митники активно брали мито з усіх, хто в'їжджав до нашого славного міста зі сторони Винник, Кривчиць і Медової Печери. Сиділи, як водиться, у садочку, у затінку ще зелених дерев за плюцером¹ і шкварками, якими нас пригостив власник Петрусь Кияк, до речі — найкращими шкварками у світі, самі спробуйте, якщо не вірите. А з корчми увесь цей час долинали звуки веселої душевної розмови, від якої чомусь билися шибки і тріщали лавки об спину отих самих співрозмовників...

Я гмикнув. Ні, я чув, що є диваки, які заробляють на прожиття власною працею. Але ж навіщо, коли довкола стільки інших чудесних занять?

— Безпечно, я дивлюся, у вас місто, — пробурмотів Янек, двома пальцями стягаючи за барки з нашого столу одного беззубого матолка, якого щойно на цей стіл уклав ще один червоноокий голодрига, поки що з більшою кількістю зубів, але то, мабуть, ненадовго. Перед тим вони обоє сторчака викотилися із дверей корчми, але Янек тільки очі скосив у їхній бік. Негоже панам втручатися в розмови простих смертних. — Ще тато навідріз відмовлявся брати мене з собою, коли їхав сюди...

Я швиденько взяв до рук свою бляшану гальбу, прищудовану до столу ланцюжком, бо вже наступний вурвіш пролетів повз нас на критично малій відстані. Музики спритно вигравали польку на пів-Личакова.

Місто моє не просто безпечно. Це столиця всього дальнього і ближнього злочинства. Сюди стікалася неймовірна кількість шахраїв, злодіїв, фокусників, шельм різних калібрів і гатунків, які легко й спритно добували грошики з кишень довірливих міщан. З отих останніх ми весь час сміялися, надриваючи животи...

Я піймав себе на думці, що хотів би зараз бути отим довірливим міщанином, ходити в кав'ярню на Високому Замку, яку

¹ Плюцер — молоде пиво.

відвідували сам цісар Франц-Йосип з ерцгерцогом Людвігом на пару, грати в більярд у «скромному» закладі Графа на розі Вірменської і Гроздіцьких¹, читати неспішно часописи у кнайпі Шнайдера на розі Академічної² і Хорунщини³, смалити люльку за розмовами про політичну ситуацію в державі в Хлібкевича на Театральній, поважно слухати арії з вистав у театрі Скарбка, кататися на човні з панянками на Пелчинському ставі, кидати в пісок ворогові рукавичку, коли зачепили твій гонор, а потім з отим самим ворогом напиватися в ресторації Європейського готелю до півсмерті...

Я був би непоганим жителем свого міста, і, можливо навіть, на старості літ мене вибрали б у Сейм, щоб я представляв своє місто перед великими світу цього...

Хочеться інколи забути, ким ти є насправді, от і верзеться казна-що... Насправді жоден камінь у цьому місті не заплаче, коли мене не стане. І сонце зітхне з полегшенням.

— Ти ще в нас на Клепарові толком не був...

— А ви часто ходите один до одного в гості?

Я осміхнувся. Ну що з тих шляхтичів візьмеш, окрім золота і діамантів?! А з цього шляхтича тепер навіть цього не візьмеш...

— Боронь тебе Боже комусь заїкатися на Личакові, що ти водишся з батярами з Клепарова і навпаки. Навіть крикнути «гвалт!» не встигнеш. Недаремно Боженько ці два передмістя помістив так далеко одне від одного...

— А ми чого тоді тут?

— Бо в мене є певні привілеї. Як у міста з магдебурзьким правом. Я тут народився, на Круп'ярській. Мої батьки... їх тут шанували, і я добився, щоб сам Антін признав за мною право тут з'являтися... могили навідувати...

Я це сказав. І навіть серце моє пришвидшило ритм лише на кілька ударів...

¹ Вулиця Гроздіцьких — вулиця Друкарська.

² Вулиця Академічна — проспект Тараса Шевченка.

³ Вулиця Хорунщини — вулиця Чайковського.

— А що з ними сталося?

— Померли. Як кажуть у казках — в один день.

— Мені шкода.

— Мені теж.

— Покажеш, де ви жили?

— При нагоді...

— А хто такий Антін?

— Тутешній некоронований король.

— А чому він король?

— Бо всіх побив.

— А якщо його хтось поб'є?

— Тоді буде інший король. У нас усе, як усюди... Я поговорю де з ким про... вакансії... А поки, гадаю, нам тут не відмовлять у ночівлі...

Цієї миті одна з шибок у корчмі із дзенькотом припинила своє існування. Немита голова здебелою шиєю з'явилася у віконниці, голосно лаючись. І, звісно, застрягла межі гострих скляних уламків.

— Задарма? — підняв брову Янек, коротко зиркнувши на Петруся, який вибіг у двір і взявся запихати немиту голову з шиєю назад до корчми. Кров із порізаної голови цебеніла йому по пальцях. Лайка посилилася.

— Угу, цей Петрусь — мій боржник.

— Тобто?

— Ну, борг у нього переді мною є... один...

— Тобто?

Від нього не можна було так просто відкараскатися. Петрусеві тим часом узялися допомагати. Ті, що були тверезіші, розмахували руками і казали, куди краще попхати, щоб голова вилізла з того боку пробитого вікна. Ті, що тверезими не скоро стануть, хиталися і гикали, що, мабуть, означало: відійди, ми його... зараз... як попхаємо... Від таких зусиль вони скоро самі падали, без жодної допомоги.

А нещасну закривавлену голову, яка лаялася щоразу сильніше, усією громадою таки засунули назад до шинку.

Музики не вгавали.

— Витяг я цього Петруся якось... із криниці.

— Звідки? — Янек поперхнувся.

— Була в нас тут одна криниця, поки її не засипали, під Високим Замком на Театинській, біля порожньої кузні, де колись цигани жи...

— Я хотів сказати... він там що робив... у криниці?

— Не тих музик запросив... або не дав у борг... або дав, та не тим...

— Ясно. А з ким ти збираєшся про... вакансії говорити?

Ніщо від нього не могло заховатися. Я поставив кухоль назад на неміту, липку від молодого пива й жирну від смажених ковбасок стільницю і скомандував, як цісар на параді:

— На нічліг кроком руш!

— Слухаюся, пане генерале!

З корчми вивалилася чергова компанія, яка збиралася погомоніти на свіжому повітрі. Інша компанія, під ранок особливо спрагла до розмов, увалилася досередини.

— А ми точно там... помістимося?

— Не переживай, у Петруся є для таких гостей окрема кімнатка, майже чиста, і куди непрохані гості не запрошуються...

— Непрохані гості тому так і називаються, що їх не хочуть запрошувати, а вони все одно приходять... Майже як ми...

Сонце теж приходить щодня, хоч ніхто не просить, і нічого, з гордості не померло, а могло й образитися, воно ж сонце... Але вголос я сказав інше:

— Це ненадовго.

Я знаю — я негідник.

І до господаря:

— Нас не чекали, а ми приперлися, Петре... Станіслав Пшимоновський до твоїх послуг... На пару ночей...

Він зиркнув на нас, наливаючи власноруч зварене пиво з бочки для новоприбулої компанії...

— Живіть, я хіба проти...

Часто наливав у борг і давно б розбагатів, якби всі боржники повертали свої борги.

Я відчинив заховані за гобеленом дверцята.

— Проходьте, ваша світлосте.

— Не знущайся, Мар'яне!

Якби всі боржники віддавали свої борги, тюрма Шафлівка¹ була б порожня, мій тато був би живий, а я б склав голову на пласі. Бо віддати свій борг іншим способом не мав би можливості.

Почекавши, поки на сусідній широкій лавці, звісно, без матрацу, подушки і коца, але ж на лавці, а не на болоті, зазвучить сонна арія у виконанні пана Губицького, я сів і задумався.

Прийшли по мою душу. Можна було б, звісно, дременути через вікно, а там битим шляхом до Кривчиць, а звідти...

Можна було б.

Я тихо вислизнув за двері й опинився серед гамору, запахів і метушні мордовні², де про чистоту і хороші манери знали хіба з чуток. Та й то не дуже йняли цим чуткам віри...

Новоприбула компанія вже була добряче напідпитку. Окрім трьох...

Вони за мною й попленталися. Наче їм раптом закортіло на свіже повітря.

Вовка ноги годують. А вовкулаку?

— Та йой, як давненько ми тебе тутка не виділи! — почав плескати мене по плечах Хохля — круглолиций фацет, який своїм добродушним виглядом не одного зустрічного ввів в оману. — Гадаємо, чи в урльоп подався, чи фест фунястим ся зробив, зачав гелтуватися, аж забув за камратів своїх!³

Харцизяка, здоровенний хлоп зі, здавалося, ніколи не чесаним волоссям і бородою, піддакнув:

¹ Шафлівка — боргова в'язниця в будинку лихваря Шаффля по вулиці Городоцькій на місці будинку № 27.

² Мордовня — забігайлівка.

³ «... чи у відпустку подався, чи запишався, став дуже поважним і забув друзів своїх!»

— Я аж зиза дістав¹, коли тебе тутка зовидів! Кажу Сервусу, може, я кіксуєш², і то не Племінник? А Сервус: та не, не кіксуєш, каже, правда, Сервусе?

Той, кого Харцизяка штовхнув, — спритний, невеличкий, банькатий, мав таке прізвисько³, бо за гарного настрою любив із усіма на вулиці вітатися, навіть із дзядами і «ангёлами»⁴, а за поганого навіть свої обходили його здалеку. Видно, був нині в гуморі, бо кивнув головою, не перестаючи шкіритися на весь садок.

— Не, кажу, Харцизяко, наш то скурвий син!

Усі троє були кіндетами⁵, і «мокрі» справи були їхньою основною професією в житті.

— Не пригадую, коли я вас цімборами⁶ звав...

— Та йой, як він теперичка заговорив, знати нас теперичка не хоче, чи як, пановля?

— Ага, параграфа⁷ має, дивиться на нас, як на мале пиво, хоче же би ми йому дали в храпі⁸?

— Ще має всі квали цілі і пахняр⁹ не зламаний, то, може, му' поможемо?..

— Ціхутко, пановля, не зачинаймо пацалихи на гальпаль,¹⁰ — Сервус точно мав сьогодні чудовий настрій, раз узявся відмовляти своїх кумплів¹¹ від улюбленої справи. Я трохи розслабив руку з костуром. Трохи. — Антін інтересується, чи правда, шо ти Фонсів гелд заіванив і тут у нас в льоху задекувався?¹²

¹ Зиза дістати — здивуватися.

² Кіксувати — помилятися.

³ Сервус — привіт.

⁴ Дзяди й ангели — жебраки і поліціанти.

⁵ Кіндети — убивці.

⁶ Цімбор — друг.

⁷ Параграф — ціпок.

⁸ Храпи — щелепи.

⁹ Квали і пахняр — зуби і ніс.

¹⁰ «Тихо, панове, не починаймо забави нашвидкуруч...»

¹¹ Кумпель — товариш.

¹² «...гроші вкрав і тут у нас у льоху переховуєшся?»

Он воно що! За тиждень вісточка про моє зникнення разом із касою розлетілася по всіх околицях.

— А правда, же Антін знав про хатранку на Марії Сніжної і ніц нікому не мовив? — двигнув я їм у відповідь. Не збрехав, але і правди не сказав...

Чому я одразу не подався до Фонся, питаєте ви? Бо хотів задати оце питаннячко і подивитися на реакцію.

Вони презирнулися. На їхніх циферблатах¹ навіть світло, що скупю лилося із дверей і вікон шинку, зовсім тьмяніло і блякло...

— Яку хатранку?

— Так-от у нього і спитайте...

Було ще одне питаннячко, на яке я хотів отримати відповідь.

— А Цвібака² тутай десь не стрічали? — наче між іншим закинув я.

Вони знову презирнулися. Зовсім темними зробилися їхні писки. Й усмішки зовсім поквасніли...

Цвібаком кликали кіндата з Жовківського передмістя, який понад усе любив солодощі і напихався ними, де тільки міг.

Понад солодощі він любив тільки мордувати людей. А якщо за цих людей йому ще й заплачено, то любов його удесятерялася.

— Свіркуєш³, не? Де ми, а де Цвібак!

Не спитали, навіщо він мені здався, не дерли лаха⁴ з того, що я ним цікавлюся... Отже, говорили з ним... або про нього. Знали, що сталося. Отже, він десь неподалік.

Це був перший мій успіх у довгій шерезі невдач.

Хоча ні. Їх було троє, а я один. Тому, швидше, перша невдача, яка приведе до успіху. Якщо костур не підведе.

— І передайте, що Фонсьо завтра все до centa знайде... Де — він знає.

¹ Циферблат — обличчя.

² Цвібак — бісквіт.

³ Свіркувати — здуріти.

⁴ Лаха дерти — сміятися.

— А як не знайде?

— А як не все?

— Ваша справа — маленька, передали — і знову пішли кірити¹. І писки один одному магуляти², чим сильніше, тим краще.

— А чому нам не даси, ми б віднесли...

— Вам віддати? Бару³? Хтів би м, та не можу. Аж жаль ми дупу стиснув...

— Хочеш майхер⁴ під бік?

— Тоді Фонсьо недоотримає заробленого. А оскільки мене вже на цьому світі не буде, з кого він питає, ану здогадайтеся?

— Антін з Фонсьом добалакаються...

— Ага, на вашій могилі...

Я дуже сподівався, що вламуватися до покоїв Петруся вони не будуть. Тутешня батярня не дуже шанувала кіндетів, як і наша.

Збоку наша розмова виглядала, мабуть, як зустріч чотирьох товаришів, що давно не бачилися, плескають одне одного по спинах, сміються й обговорюють собі, що і скільки заговорити, щоб відзначити цю радісну подію...

Мою душу відпустили. До вечора.

Коли я повернувся, Янек не спав. При світлі свічки його обличчя було червоне, вени на шиї набубнявіли, а крила носа розширилися. Притулившись до стіни, він судомно стискав край лави, і дихання його нагадувало свист вітру крізь вузьку шпарину. Шпарину, у яку вилітає чиєсь безталанне життя.

Я зупинився при вході. Він повів у мій бік очима, торкнувся пальцями смуги на шиї і закашлявся. Сухо, коротко, наче хтось ламав тоненькі гілки на розпал.

Легше йому після цього не стало.

Темрява за моїми плечима пробурмотіла голосом Петруся:

¹ Кірити — пити.

² Магуляти — бити.

³ Бара — гроші.

⁴ Майхер — ніжик.

— Цирульника треба.

Я відказав їй не своїм голосом:

— Не треба. Я нині за нього.

Коли ви хочете правильно пустити кров хворому, у якого, на вашу думку, цієї крівці забагато, треба, по-перше, змусити свої руки не тремтіти, коли при світлі свічки, на якій перед тим ви прожарили сталь, будете прорізати шкіру на лікті разом із жилою. А по-друге, знати, коли зупинитися, бо якщо захопитися, то навряд чи можна буде цю кров назад улити. А поза тим усе просто.

Янек слідкував за моїми діями з-під напівопущених повік.

Не опирався і не намагався допомогти. Не стогнав і не здригався. Просто слідкував. Мовчки. Наче то не з нього цюркотіла багряна юшка.

Поступово спокійнішало дихання і сходив багрянець із обличчя. І ось бліда змучена усмішка, схожа на такий самий світанок за вікном, сповістила мені, що можна закінчувати. Коли я перемотав чистою ганчіркою йому руку, стиснув у лікті і ще раз перемотав уже стиснутою, він розплющив очі і зупинив на мені... якийсь дивний погляд. Наче не чекав, що розплющить сьогодні очі.

— Мені наснився... страшний сон. Про вовка. Ні. Про перевертня. Вовкулаку.

Чи то питав, чи стверджував...

— Випий. Це вино. Усе до краплі випий... Тобі треба виспатися, — відказав я вже віддверей, тримаючи в руках миску з іще паруючою кров'ю. — Пізніше знайдемо тобі якесь заняття.

А що ще я міг сказати?

Коли Янек прокинеться в комірчині Петруся і не знайде там мене, він підійде до вікна і при світлі місяця та ліхтарів з кнайпи побачить, як я веселюся в садку з трьома розбійниками, наче з хорошими товаришами. Ці розбійники будуть дивно схожі виглядом і поведками на тих, хто схопив його біля річки і довгі години мордував у халупі в Бродівському лісі.

Він уперше подумає про те, з чого все почалося і куди прямує. І хто його веде цією дорогою, дивно схожою на дорогу до пекла.

У цю мить зашморг на його шиї знову стиснеться, і ніякими зусиллями він не зможе його з себе скинути. А коли повернуся я і приставлю до його ліктя гострий ніж, він уперше подумає, що, мабуть, ця дорога добігла кінця.

Зауваживши за мою спиною блідий змучений світанок, він уперше за весь цей час здивується, що досі живий.

Але я нічого цього не знатиму...

— *К*уди ми йдемо?

— На Піски¹...

— Що таке піски?

— Побачиш...

— Для чого ми туди йдемо?

— На роботу. Ти ж хотів.

— Яку роботу?

— Яка різниця? Ти ж іще вчора був згоден на все.

Рогатка — залізна палиця поперек дороги із двома залізними хвіртками по боках для пішоходів — разом з поважними митниками залишилася далеко позаду. Уздовж вулиці Личаківської після солом'яних дахів почали з'являтися дахи з фаціятками², живоплоти замінили паркани зі штахетами, а отже, скоро наш пункт призначення. Горішній Личаків більше нагадував село, ніж передмістя, але спробуйте про це заїкнутися його мешканцям...

Лиш би Фонсьо зі свого пристанку не спустився на грішну землю раніше за нас, думав я дорогою... Бо робив він це тільки в разі крайньої потреби, та ще коли треба було зустрітися з нашим покровителем із вищих сфер. Я не маю на увазі святих. Та й святі, мабуть, не дуже хочуть бути нашими покровителями.

¹ Піски — давня назва Личаківського цвинтаря.

² Фаціятки — вікна під дашками.

— Я згоден. А ти теж там працюватимеш?

— Ні. Батяри не працюють.

— Чому?

Я зітхнув.

— Ну, як тобі пояснити... Совість їм не дозволяє. Хто ж тоді робитиме їхню роботу, якщо вони будуть чесно працювати?

— А без їхньої роботи ніяк?

— Ніяк. Хіба може бути це місто — та й без батярів?

Праворуч пропливла улюблена усіма личаків'янами каплиця Божої Матері, прикрашена квітами й ажурною аркою.

— Мар'яне, не розумію, чого ти боїшся, що я не впораюся з цією роботою чи що робота не впорається зі мною?

— Батяри нічого не бояться.

Він хитро примружився.

— Та невже?

Я зупинився. І знову моє серце лише на пару ударів прискорило свій біг...

— Ну, майже... Он там... вулиця Круп'ярська. Трохи далі за тими деревами є невелика садиба. Порожня. Кажуть, давно продана, кому продана — не знаю... Там був колись мій дім...

Не знаю, що мене смикнуло за язик, але я вперше захотів, щоб він мене детально розпитав про все.

А він уперше нічого не спитав. Тільки мовчки стояв край дороги і дивився в той бік. Наче намагався розгадати мій ребус самотужки...

Я порушив мовчанку першим.

— Нам униз...

Навпроти через дорогу стояла церква Святих Петра і Павла, церква, де мої батьки брали шлюб і хрестили мене, від неї вулиця Святого Петра¹, уся в калюжах і вибоїнах, спускалася круто вниз повз Личаківський цвинтар до потоку Пасіка. Бруківкою цю вулицю, мабуть, не скоро замостять...

— Куди вниз?

¹ Вулиця Святого Петра — вулиця Мечнікова.

— Петрусь пригадав зранку, що є одна вакансія... Тут, не-подалик, але не знаю, чи вона тобі підійде...

Вислухавши мене, Янек розсміявся.

— Як казав мій тато, краще мати справу з усіма мертвими, аніж із деким із живих...

І то правда.

Цвинтар зустрів нас сутінками і прохолодою. Навіть у найспекотніший день тут завжди був присмерк і тягнуло від землі вогкістю й цвіллю. Місце грабаря було прибутковим, давало непогані дивіденди і навертало до думок про вічність, що для осіб, які це місце займали, було неабияким поступом. Але місяць тому директор Личаківського цвинтаря отримав один клопіт і не знав, як із ним боротися.

З'явилася й обросла багатьма подробицями байка, що в одному з дальніх склепів поселився привид, і не просто привид, як у винарні на Руській, а Привид, і всі, навіть дуже слабо віруючі, хрестилися в цьому місці завзято й пристрасно. Наче для того щоб повірити в Бога, треба зустрітися з Його ворогом. Янек вірив і в Того, і в другого, але до Привида поставився скептично. Мовляв, казочки все це, у дитинстві проходили...

Я не вірив ні в Того, ні в другого, але знав, що диму без вогню не буває. Тому особливого натхнення на землі мертвих не відчував. Під ногами тріщало гілля, надгробки хапали за одяг, а склепи, здавалося, зітхали нам навздогін, наче ми перед ними чимось завинили.

Може, й так, я з мертвими не сперечаюся. Я обходжу їх десятою дорогою. Обходив, поки не ступив однією ногою в могилу. Для мене ж вириту...

Старший грабар довго м'яв у руці власну бороду, пояснюючи засади своєї професії, перекикуючи при цьому гуркіт і розганяючи другою рукою пилюку, що йшли від каменедробарки. Туди молодші грабарі вкидали уламки давніх пам'ятників, що стояли на тих могилах, до яких двадцять п'ять років ніхто не приходив... Він пояснив нам, що цей камінь піде на мурування огорожі і шутрування доріжок, а місця давніх поховань замінять новими.

Зрештою, усе було логічно, адже земля на розширення цвинтаря і камінь з каменоломень Знесіння були недешевими. Але робилося якось не по собі, коли кам'яні надгробки, які люди колись ставили, щоб увіковічити могили своїх рідних, зникали в жерлі пекельної машини...

Нарешті вони зробили перерву.

Янеку дали до рук граблі і сказали потім підмести доріжки. І швидко вертатися, бо каменедробарку запустять знову. Старий дерев'яний хрест на пагорбі в оточенні таких, як і він, старих могил, мабуть, пам'ятав, як цей цвинтар закладали. Міг багато оповісти. Але мовчав, як усі мертві усіх цвинтарів на землі.

— Отже, ми домовилися, грабаре, ти залишаєшся тут, а я... я скоро повернуся.

— Ти кудись квапишся?

Янеку теж було не по собі, але відступ у його принципи не входив.

Я не міг ухилитися від відповіді. Не міг збрехати. Не міг сказати правду.

— Ти просто... просто протримайся тут, поки я повернуся...

Зранку я сказав Петрусеві, що він відповідає за свого постояльця головою і що я кину його назад до криниці, якщо з Янеком у його володіннях щось трапиться. Але тут, на землі мертвих, могло трапитися що завгодно, і живі не завжди мали над цим владу. Тому все, що я міг зробити, — це попросити у свого ворога, щоб він протримався, скільки може.

Він відповів мені цілком серйозно:

— Звісно, Мар'яне, ти ж знаєш, я вмію триматися, скільки треба. Навіть довше.

...Їх було троє. Тих, хто його тоді схопив попід лісом...

Я йшов цвинтарем, розглядаючи статуї і читаючи епітафії на надгробних плитах.

...Коли я увійшов до халупи в Бродівському лісі, вони всі з радістю повернулися до мене. Усі, крім полоненого. Бо тому, на мій погляд, залишалось вже недовго мучитися...

До деяких пам'ятників я торкався рукою, наче пробуваючи камінь на міцність.

...Одного мучителя я убив на місці вилами, які стояли поруч у кутку хатинки і, мабуть, призначалися для сіна...

Фігури, що прикрашали надгробні плити і склепи, здавалися живішими за живих у цьому блідому змученому світі.

...Другий закричав зі страху і позадкував до виходу, де, збираючись розвернутися і дременути геть, з усього розмаху вдарився скронею об твердий сучок, який стирчав з надламного одвірка. Він помер, мабуть, іще швидше за першого...

Там, де написів не було видно, я стирав пилюку з висічених на камені слів і намагався розібрати окремі літери та цифри.

...Третій, сиплячи прокляттями, побіг до лісу, і страшнішим за прокляття був вираз його обличчя, коли він востаннє кинув на мене погляд через плече...

Коли ж написи не хотіли казати мені правду, я пробував уявити, кого тут поховано, й інколи мені здавалося, я це розумів. А інколи — ні.

...Я не побіг за цим третім у ліс, бо треба було вертатися до халупи, перерізати пута на полоненому і, розстеливши на дощатій, залитій кров'ю підлозі, його одяг, стирати цю кров із його тіла, пробуючи при цьому не дивитися на його рани і на його шию. Інколи це вдавалося, інколи — ні...

Біля однієї з могил я зупинився надовше. Озирнувшись довкруг, витяг з-за пазухи згорток, схилився і засунув його в розщелину між надгробком і бордюром, що його оточував. Це була могила маленької дитини, на ній було зображено янгола, який стояв на колінах з молитовно складеними ручками.

Їх було троє. Тих, хто вийшли зараз із-за могил і обступили мене з усіх боків.

Сьогодні зранку вони дали мені час до вечора. Але зараз — я бачив це по блиску у їхніх очах — вони не збиралися стільки чекати. Особливо, коли грошики перебували на відстані витягнутої руки.

— Знову м'явкати¹ прийшли? — спитав я в них, випро-
стовуючись.

¹ М'явкати — жебрати.

— Та йой, ми ж не хтіли, але нас втринив¹ Антін, бо його попросив Фонсьо. Він не захотів тягнути з тобою до вечора.

— Вас? Ніколи б Фонсьо не послав вас за його грішми. Навіть під страхом смерті.

Вони презирнулися. А я вкотре впевнився, що вуйко тут ні при чім. Бо я вже десь і його в цій шаленій круговерті почав підозрювати.

Сервус мовчки шаснув за згортком. Видно, настрій уже йому погіршився. Харцизяка, як міг, ніжно приставив ножа мені до боку. Кам'яний янгол продовжив свою безмовну молитву за душу померлої дитини...

Я засміявся. Дуже легко виявилось сховати гроші непомітно від них. У непомітному сховку. Далеко звідси.

Харцизяка — дарма що був швидкий у бійках — ще не втямив, що й до чого, і лагідніше вперся ножем у моє ліве ребро, подерши при цьому майже нову сорочку покійного Карла і замастивши її моєю ж кров'ю.

Зате Хохля все зрозумів без слів. Він рвонув до себе пакунок із рук Сервуса і розпатрав його, як гуску перед весіллям. Правду кажуть: кому весілля, а чийсь гусці — вічная пам'ять...

У пакунку було брудне ганчір'я з броварні «За дрючком». Трохи не те, що мало б там бути, на думку моїх старих камратів.

— Де муес²?

— Там, де має бути. Вірю, що ви вже передали від мене вітання Фонсьові. Бо якщо ні, то Фонсьо дуже засмутиться, ви ж знаєте...

Я бачив по їхніх очах, що засмучувати Фонся вони страх як не хотіли.

— Де дзенькоче³, бідяку? — спробував ще раз Харцизяка, але Хохля тільки рукою махнув. Знав, що я не скажу. Тобто не скажу, навіть якщо вони організують мені геройську смерть, не те щоб за життя.

¹ Втринити — змусити когось щось зробити.

² Муес — гроші.

³ Дзенькоче — гроші.

Кілька разів давши мені по нирках, вони втрюх невесело попленталися геть.

Моє тіло від цих дружніх прощань заскреготіло зубами, але на душі грали музики, і всі ці фігури, янголята, святі і грішники дружньо дивилися, як я підводжуся і рушаю назустріч новому дню. Живий та майже неушкоджений. Сповнений сподівань на краще...

Зі сторони головного входу на цвинтар почулися плач та голосіння. Привезли чергового небіжчика.

Мені наче говорили: ось що буде із твоїми сподіваннями. Краще поховай їх тут і зараз, а зверху постав не плиту з фігурою, а брилу, яку ти ніколи не зможеш зсунути, навіть якщо найбільший силач світу погодиться тобі допомогти.

А я чомусь узяв їх із собою...

Дурний, а досі не в божевільні...

Сонце з небом щось там не поділили або, швидше навпаки, почали ділити всі свої маєтки, унаслідок чого південь і захід відійшли ясному та чистому небу, а північ зі сходом затягнуло сивим шматтям хмар, наче брудним ганчір'ям з броварні «За дрючком».

Сонце готувалося до війни.

А моє місто будувалося, наче в останній день... Повсюди лежали балки, дошки, камінь, купи шутру, цегли і піску, густе риштування оплутувало стіни, перекопані дороги, остови фундаментів, шраги і корби — усе говорило, що за десяток найближчих років місто зміниться на очах.

Поодинокі екіпажі стукотіли Личаківським бруком, який закінчувався біля церкви Святих Петра і Павла, переходячи далі в битий гостинець; від Погулянки, яка, мов магніт, притягувала міське товариство, віяло вогкістю і безтурботністю; вулиця Пекарська потопала в садибах із пишними садками і неодмінними городами; Панська¹, піднявши сукні, манірно

¹ Вулиця Панська — частина вулиці Івана Франка.

спацирувала від Бернардинів до Кручених стовпів¹; на Баторії² однаково добре почувалися буцегарня «Кармеліти» і реальна школа, натякаючи на непередбачуваність шляхів Господніх, натомість Академічна — несподівано широка, свіжа, щойно вимощена, майже нереальна на одвічно законному місці Полтви, уселяла страх перед змінами, які неunikненні.

Налетів вітер. Бризнув дощ. Кам'яниці настовбурчилися коминами й припишкли під черепицею, намагаючись захистити від негоди сиротливо порожні балкони і брами. Кам'яні, гіпсові та піскові балюстради, обличчя і фігури людей, тварин і птахів, герби, зброя і квіти прикрашали їхні стіни і змушували сповільнити крок, коли всі вони на мить уявлялися живими, справжніми, реальними...

Гроші — це не тільки зло, як говорили ті, хто їх не мав. Це також можливість створювати таку красу.

Хоча що може знати про красу батяр із Клепарова?

Я усміхнувся, побачивши наші таємні знаки на одному з будинків. Два перехрещених крейдяних кільця. Можна грабувати. Є що і нема охорони. Якби там був накреслений квадрат, слід було шукати іншого місця для наживи.

Я вперше подумав про своє місто як про живу істоту, що має власну душу, дихає, росте і розмножується новими будівлями й дорогами, захоплюючи довколишні території у свій полон.

Воно часто нас виручало, це місто. Ми знали всі його входи і виходи, усі проїзди і наскрізні проходи, ми ділили з ним свої потаємні бажання і ховалися у його підпіллі, воно відкривало нам свої двері й заплутувало наші сліди, ми живемо, тому що живе воно, і, мабуть, помремо, коли воно почне нас забувати...

От і скажіть мені, як можна воювати, якщо в тебе в голові такі завзяті думки про смерть?

Та я був готовий до цієї війни. Той, хто в мені, — теж.

Лиш би сонце взяло нас під свої знамена.

¹ Будинок № 17 на розі вулиць Івана Франка і Левицького.

² Вулиця Баторії — вулиця Князя Романа.

Візьміть сувій матерії, намалюйте на ньому віллу в густому оточенні дерев і кущів, повісьте її перед свої ясні очі і витріщайтеся на неї, скільки влізе. Але потім не кажіть, що ви — нормальна людина і за вами не плачуть «піяри»¹.

Для тих, хто не зрозумів, — це про мене. Замість того, щоб сидіти у кнайпі Петруся і цмулити собі пиво на дурняка, я сидів далеко звідти на камені біля пташника, де гелготіли гуси, запитував у себе, чому той господар тих гусей не заріже, пся крев, і скося розглядав оту віллу, яку міг би вже намалювати по пам'яті, якби вмів малювати.

До вілли було кроків триста. З моєї хваленої холоднокровності давненько йшла пара. Бо як туди потрапити, я досі не розумів.

Найсмішнішим було те, що вілла неприступною не була. Кована огорожа заввишки в людський зріст із вмурованими кам'яними стовпчиками, така ж кована брама із хвірткою та дзвіночком (щоб йому дзенькнулося востаннє!), дім у глибині саду зі стінами зі шліфованого каменя, по яких із землі до неба дряпався зухвалий плющ, що на нього вже третю годину безрезультатно витріщався я. Тепер ви зрозуміли, чому я потихеньку закипав?

Ні, не те щоб людський зріст — це багато, лазив я і на вищі огорожі, але в цей дім мені належало проникнути через

¹ Піяри — божевільня в Загальному шпиталі, колишній колеґії отців піарів, тепер — Обласна клінічна лікарня.

двері, а двері відчиняти не квапилися. Три години ніхто не заходив і не виходив звідти...

Якась пані в маленькому солом'яному капелюшку і з ондуляцією¹ за останньою паризькою модою милостиво кинула мені гроша та звернула до набагато більшої і гарнішої вілли на розі, хоча огорожа там була значно нижча і безпечніша. «Затишок», — згадав я назву цієї вілли і подивився на монету під своїми ногами. І подумав, що, мабуть, справді кепсько виглядаю і якимось затишним місцем мені б не завадило. Залізати рани. Задуматися. Запитати себе, а чи не роблю я зараз помилку, одну з отих, неоправданих...

Самі винні. Три години тому я був мирним старцем.

Три години тому в них був шанс відчинити мені мирним шляхом.

Вулиця Голубина² (якби мене спитали, я б назвав її Гусиною, але мене ніхто не питав) переходила праворуч за рогом у круту і вузьку Калічу вулицю, що закінчувалася Калічою горою (з назвою я був згоден абсолютно: усіх калік слід селити в одному місці, бажано на найвищій горі, щоб вони звідти не скоро могли спуститися), а ліворуч примикала до Гончарської³, звідки в обхід Цитаделі можна було дійти до вулиці Пелчинської⁴, а там і до ставка недалеко.

Я зітхнув. Отже, втопитися не проблема.

Проблема — не сказитися від чекання. Бо терпіння моє вже бралось тріщинами...

Пан, який мешкав у вподобаній мною віллі, без сумнівів, добропорядний житель мого міста, мав один гандж: не надто слухався приписів та уставів держави і міг за певну плату закрити очі на те, що його не стосується. А це не найгірший гандж у наш час.

Але підійти до нього просто з вулиці і попросити використати свій талант на допомогу батяру з Клепарова, який не те

¹ Ондуляція — хімічна завивка.

² Вулиця Голубина — вулиця Глібова.

³ Вулиця Гончарська — вулиця Драгоманова.

⁴ Вулиця Пелчинська — вулиця Вітовського.

що не заплатить, а ще й має такий вигляд, що й убити може, було, погодьтеся, не надто гречно. А просити допомоги у вуйка Фонся було нижче моєї гідності. Хоча гідності тієї в мене було як кіт наплакав...

Тому я сидів на кам'яному підмурку за триста кроків від вілли із залізною брамою і чекав Божого змилювання. Бо мав приблизне уявлення, що таке людське змилювання, і рідко на нього розраховував.

Тим часом з будинку номер дев'ять — маленького, приземистого, схожого на голуб'ятню — вийшла пара: він — статний тридцятилітній чоловік з вусами і зачесаним назад рудим волоссям, одягнений як шкільний учитель, вона — молода, не більше двадцяти скромниця, що захоплено дивиться на свого мужа знизу вгору... Але я бачив його погляд — любов'ю там і не пахло.

Кілька слів долетіли з їхньої бесіди. Він назвав її Ольгою, вона його Іваном. Русинською мовою послуговувалися в моєму місті небагато людей. Мої батьки, хоч і були русинами, але в побуті, я підозрював, як і більшість, розмовляли польською. Я вивчив руську мову тільки для того, щоб прочитати щоденник мого батька, написаний мовою його предків...

Коли гуси за моєю спиною розгелготілися так, що я майже вирішив піти допомогти господарю поскручувати їм шиї, помітив боковим зором рух ліворуч і глибше засунув кулаки в кишені. Чухалися вони в мене чомусь, мої кулаки. До дощу, мабуть.

Той, хто з'явився з боку Гончарської, цього не знав. Інакше не з'являвся б.

Пухкенький кучерявий жидок у сніжно-білій сорочці і шовковій камізелі, одним словом, перший франт у кварталі, розтягнувся біля моїх ніг, як млинець нашої кухарки Зоськи на пательні, — рівненько і нічого не мовивши проти. Років у тринадцять-чотирнадцять не годиться бути таким поважним і статечним, мов біскуп¹ на День Усіх Святих. Років у трина-

¹ Біскуп — єпископ (пол.).

дцять-чотирнадцять треба уважно дивитися, куди йдеш і повз кого.

Сплювувати в цю пилюку я не став — у горлі вже віддавна пересохло. Зручніше вмоститись на підмурку, я взявся чекати. За три години я навчився цьому мистецтву сповна.

Хлоп'ятко грюкнулося порядно, наскільки я міг судити — підніжки мені завжди добре вдавалися! — але час уже йому ворухитися. Натомість він обхопив руками голову і продовжив лежати біля моїх ніг. Нерухомо.

Я торкнув його ціпком, він схлипнув — і замовк. Для тих, хто не знає, — моє терпіння не було безмежним. Я торкнув сильніше.

— Ти довго тут лежати збираєшся, курди молі?

Він смикнув плечиком і засопів. То ось ви як!

— Рахую до трьох: раз!

Знову схлип.

— Два!

Завовтузився.

— Два з половиною...

І тут хлоп'я заревіло. Я витріщився на ціпок. Наче нічого життєво важливого не зачепив...

— Ей, ревує, ти чого?! — підняв я його за шкварку, коли від моєї холоднокривності залишилася лише купка попелу.

По прим'ятому почервонілому обличчю з-під міцно заплющених повік градом котилися сльози.

Уявіть мене з розплаканою дитиною в руці — і ви зрозумієте, чому моя стійкість дала тріщину: діти аж ніяк не були моєю спеціалізацією.

Хоча. У нас таких за дітей не вважали. Об них ми зазвичай витирали ноги, з натхненням втоптуючи в пилюку нашого міста. Усі на одного. Поки не набридне. Жарт — не жарт, коли нема над ким посміятися.

Побачивши раз таке видовище, ми, діти, на підніжку більше не попадалися ніколи.

Цей такого не бачив. Цей був іще дитиною.

— Ану припини, бо знову кину, — трусонув я свою підмочену здобич.

— А в-вам шо... в-вам н-нічого... а я ш-шо буду р-робити... а-а!!!... — заревів він ще дужче.

Чесно кажучи, я розгубився, а оскільки це відчуття для мене було новим, я випустив хлоп'я з рук, а сам сів, опершись ліктями на коліна і підперши кулаками підборіддя. Думу думати.

Хлоп'я витерло рукавом носа — і кинулося на пташник за моєю спиною. З кулаками.

Я миттєво покінчив з усіма думами на віки вічні — не моє це заняття, скажу я вам, — з певною силою відірвав його від любого мені пташника і серйозно потрусив. Він трохи пововтузився в мене в руці і затих.

— Або штангуї¹, звідки прийшов, або дай жити!

Мабуть, мій хрип урешті-решт дійшов до його свідомості, бо, пару разів шморгнувши носом, він затараторив:

— Він сказ-зав, шо якщо... якщо сказ-зав не донесу... то м-можу не приходити... а в-він такий... він якщо сказав, то... — і хлоп'я зібралось знову ревіти.

Моє терпіння доживало останні хвилини. Хтось невидимий шепнув на вухо: кинь, однаково ніякого толку з цього не буде... Місто байдуже дивилося на мене заштореними вікнами вілли на Голубиній вулиці. Вілли, до якої я, злодій зі стажем, мав скромно зайти через парадний вхід з дозволу його мешканців. Та ще й ноги витерти при цьому...

Земля не попливла з-під ніг. Вона заскрипіла, повертаючись на незмащеній осі. А чорні хмари на величезних швидкостях замальовували сонце в чорний колір. Небо цю битву вигравало...

— Тепер те ж саме, але в трьох словах. Не вийде — нарікай на себе.

Не знаю, що там почула дитина в моєму голосі, але відповідь я отримав миттєво:

¹ Штангувати — швидко йти.

— Він мене вб'є.

Це була бесіда моєю мовою. Це була моя спеціалізація. Мала бабусенька сірого козлика...

— За що?

— У мене нічого ніколи не виходить...

— Хто сказав?

— Усі кажуть.

— Що кажуть?

— Усе, за що я беруся, не виходить. Віддала мене мама до пекаря в науку — усі булочки згоріли, віддала до ювеліра за прилавком допомагати — вітрину перевернув, а у дзеркальні пана Баєра...

— Ясно, від люстра лишилися різки та ніжки...

— Я тільки пересунув його ближче до світла, щоб напушувати...

— А тепер тебе мама віддала в науку до якогось старого шарбанана, який погрожує тебе вбити...

Наче він знає, як це — убивати...

— Він не старий, він лікар... — і повернув голову ліворуч.

Попалися. Я прослідкував за його поглядом, який зупинився на брамі за триста кроків від нас.

«Ось ви який, пане лікарю! Дітей лякаєте... А зі мною не захочете справу мати, навіть якщо постукаю — не відчините... Правильно робите, мене складно налякати...»

— Скільки він бере за прийом?

— Він нікого чужого не приймає, до нього тільки за цим... як його... за рекомендацією можна потрапити...

— Ти ж потрапив...

— Я як посильний, старший куди пошлють, бігаю в аптеку, там біля Бернардинів, «Під Угорською короною» називається, на базар, за місто за травичкою всякою, до бакалійника... Я ж ніс йому зараз одну малесеньку пляшечку, — він подивився на свої руки з серйозним острахом, — а її немає, загубив... А він сказав, що вб'є, якщо... якщо загублю... А мама сказала, у кого я такий удався, ви не подумайте, вона не сварить мене, просто... просто так головою похитає і все...

Дитя скривилося, а очі наповнилися слізьми. На Клепарові ми жили з жидами пліч-о-пліч. Бачили, як вони ходили до божниці¹, лазні і театру, як святкували весілля, народження дітей і бар-міцву², словами з їхньої мови ми послуговувалися між собою, як паролем, а через руки їхніх лихварів пройшло чимало цінного, відібраного нами в добропорядних громадян, які погано охороняли те, чим володіли...

— Цю?

Я відкрив долоню, на якій справді лежала малесенька пляшечка. Судячи з вигуків — саме та пляшечка.

— Я ж її в руках ніс, вона мала впасти і розбитися, а вона не розбилася!

Не кажи: впало, кажи: полетіло до землі, а все, що літає, можна піймати.

— Не приймає нікого, кажеш?

— Навіть туди не дивіться. Він сигнал вигадав: дзвониш у дзвіночок, потім перерва, потім знову дзвониш і так...

Хлоп'я завмерло, зрозумівши, що бовкнуло зайве. Наука на майбутнє. Я глянув на пляшечку в себе в руці. Зараз я його ще дечому навчу...

— Проведеш мене до нього?

— Ні, та шо ви, ні за шо...

Я підкинув пару разів дорогоцінну пляшечку.

— Ви шо... н-не треба... вон-на в-впаде...

Ти б підкидав, точно б упала...

— Ти ж чув, мені потрібно до нього на прийом...

— Якщо я вас проведу, він мене вб'є!

Ось так. І будь тут мудрим!

— Тоді йди і скажи йому, що я відібрав її в тебе, нехай вигляне, може, щось цікаве для себе примітить...

— Та ні, він не вигляне... він одразу за жандармами пошле, я знаю...

¹ Божниця — синагога.

² Бар-міцва — святкування повноліття у євреїв.

— Ти побіжиш за жандармами, чи він іще когось тримає для таких випадків?..

— А я шо... шо скажуть, те й зроблю... Він тільки кухарку і конюха тримає, їм дорога до його кабінету заказана... Ніхто не має знати, що він приймає людей, бо в нього забрали цей, як його...

— Дозвіл на лікарську практику?

— А ви звідки знаєте?

Поживеш із моє...

— Пан Маринович дуже боїться, що хтось довідається... Він і мене далі кухні не пускає... Побачив би в себе в покоях, забив би до смерті, я знаю...

Звідки ти можеш знати, як забивають до смерті? Якби ти побачив таке хоч раз, ти б уже далеко звідси був. Що ж я тут досі роблю?

Вечірній вітер приніс прохолоду і передчуття чогось незворотного. Так завжди бувало восени. У такий час двадцять років тому замордовано моїх батьків. І ті, хто бачив це, зараз або далеко звідси, або посивіли і перебралися жити на горіще льокалю на тій межі міста, за якою збирає підданих пані Бідність, вишкірюючись своїми гнилими зубами. Та й місто моє, вповідають, змінилося з тих часів, як міняється юна панночка, коли стає панною на виданню. Дивиться в майбутнє — і не відає, що її там чекає...

Лихо йшло за мною з тих часів, а я, наївний, сподівався, що то просто вечірній вітер...

Хмари раптом розійшлися. Сонце цього разу виграло битву. Є надія, що не востаннє.

— Повтори... повтори, що ти сказав?

— Я шо, я ніч-чого... дайте мені пляшечку, бо мені треба йти... Я взяв її двома пальцями за горлечко.

— Повтори, бо опиниться зараз на землі...

— Ой, не треба, пане, не т-треба, я... я казав, що пан лікар не любить, коли...

— Після цього що ти сказав?

— Шо... шо сліпого він, може, ще впустив би...

Вікна вілли здалися мені не такими вже й задрасними. І навіть до дзвіночка я подобрів.

— Слухай, цямкачу...

— Мойсей.

— Що?

— Мене звать Мойсей Пастернак!

Ах, тебе звать Мойсей? А мене — Папа Римський!

— Так-от, цямкачу, ти проведеш мене досередини... Знаю, не пищи, я буду сліпим...

— Як це?

«Як це — бути сліпим?» — спитав я в дитинстві знайомого жебрака, жонглюючи монетками з його подаяння просто перед його незрячими очима. Напівпорожній капелюх лежав біля його ніг. Ратуша байдуже дивилася своїм парашетом у небо. Йй, Ратуші, не пристало опускати погляд до землі.

Товариш мого дитинства ніколи не перераховував цих монеток, після того як я, набавившись, повертав їх до його капелюха. Довіряв мені? Чи, може, вважав, що за все треба платити данину, навіть за товаришування з цямкачем з Клепарова?

— Дуже просто, — відповів я і підвівся з підмурка, що за триста кроків від дому пана лікаря.

«А ти заплющ очі, — відповів мені довгу хвилину по тому жебрак із площі Ринок. Я заплющив. — А тепер не розплющуй усе життя».

— Я хотів попросити тебе провести мене до Ринку, але ти сказав, що в тебе є важлива робота, я поцікавився, що за робота і попросив у тебе аудієнції у твого господаря, бо, можливо, я стану йому в пригоді, а мені взамін потрібні кошти на лікування, може, твій господар мені за цю послугу заплатить... Запам'ятав?

— А як сліпий може стати в пригоді лікарю?

От у сліпого й спитай! Він заважав зосередитись. Точніше, розслабитися і забрати з очей зображення. Хоча, якщо згадати, що поганому танцюристу завжди щось заважає...

Я прикрив очі повіками. Не повністю, а так, як прикривав очі мій давній товариш з Ринку.

— Пішли, — сказав я з рішучістю, якої не відчував. Головне — ні на чому не фокусувати погляд.

На черевик сіла оса. Спробував переконати осу, що я її не бачу. Вона не повірила і перелетіла подалі. Якщо я спробую те ж саме з паном Мариновичем, він не стане мирно перелітати з листочка на листочок. А жандарми... Ви вгадали, жандарми — то наші найліпші друзі... коли сплять зубами до стінки. Наша справа — не будити їх завчасу.

— Ні-ні-ні, в-ви не можете, пане... Ніхто не зможе... обдурити пана лікаря!

— Ти мене видаси? — спитав я, ясно і чітко побачивши перед собою бронзового архангела Михаїла, що знищував сатану на Гетьманській. Золоте напилення з його крил украли мої колеги по ремеслу. Архангел кивнув головою. Під ложечкою засмоктало. Перекусити забігти до пані Йосифової¹, чи що?

Моє хлоп'я заверещало:

— Я... я ні, але ви... ви не зможете прикидатись!

Януш сказав би, що в мене все вийде. Адже я, його найкращий друг, справедливу справу затіяв. І мені в цьому допомогатиме сам Христос.

— Шо з вами, пане, егей!

Я зрозумів, що знову сиджу на камені посеред міста. Наче триста років отак сиджу. А ті тридцять жахливих днів, які я провів поруч зі своїм ворогом, здалися мені тепер нереальними, далекими, мов сон. Найщасливіший сон мого життя...

Архангел раптом здійняв крила, які знову зробилися золотими, і підняв меч, теж золотого. Був іншої думки, ніж мій Януш. І добре розумівся на справедливості!

— Пішли, — сказав я втомлено.

«Як це — бути щасливим?» — спитав я Долі. Вона застіялася: «А ти заплющ очі...»

¹ Кнайпа на вулиці Шевченка.

— Ви підете так... із закритими очима?

— Ні, це я тренувався. Йдемо. Я кладу руку тобі на плече. Веди себе як завжди.

— Ну я ж...

— І не спіши так. А біля порогу пригальмуй, щоб я не перечився...

У мене вийшло. Я не помітив, як фіранка на одному з вікон дому пана Мариновича гойднулася.

І архангел зник, начебто ніколи не існував. Може, й правда, я біблій не трактую. Живу як вовк у людській зграї. Якщо вдасться, помру раніше, ніж та зграя зачитає мені вирок про страту через повішання. А якщо не вдасться...

«А тепер згадай тих, кого ти не цінував, поки не втратив...» — далі сміялася наді мною моя Доля. «Не вчи вченого, — відповів я їй. — Не можна зрячому довго ходити з заплющеними очима. Не можна щасливим — та щоб усе життя!»

Кажуть, що розсипати сіль — до нещастя. Моя матусенька — чує моя душа — розсипала цілий міх, коли мене носила, і забула кинути щіпку через плече. Або кинула, та не через те плече. Або...

Деся біля хребта, більше з лівого боку, тихесенько, нікого не тривожачи, почало мостити собі гніздечко те саме, лихе, від чого матусенька мене так і не відвела. «Вітаю, Нещасте!» — «Здоров був, як не жартуєш...»

Залізна брама давно залишилася позаду. Вузька смуга видимого світу безперервно мерехтіла перед очима, викликаючи жорстокий напад головного болю. Хоча, можливо, то господар будинку своїм голосом, манерами і відразою, яка стікала по мені, мов нечистоти, викликав у мені цей напад.

Мій провідник, отримавши крейцера за роботу, тихенько здимів.

Мій звір, прийнявши бойову стійку, тихо гарчав. Не розуміючи, чому йому не дають наказу фас.

— Та-ак. Працювати кажеш у мене хочеш? Та-ак...

— Хочу, пане, — схилив я голову перед ним.

— Чого так? — він наближався до мене. Я відчував це по м'яких кроках і хвилях відрази, які стали сильнішими. А я навіть не мав права подивитися йому в обличчя.

— Може, пан за хорошу роботу випише мені якийсь рецепт... сили не маю терпіти більше... Ядуха в мене... і ще, може, на очі є щось... помічне...

— А грошей нема...

— Нема, пане, — знову поклін.

Він зупинився просто переді мною. Дорогі парфуми, напуцovanі до блиску мешти, та й швець його свою справу знав достеменно: з того, що я бачив, тканина костюма і сам крій були бездоганними.

— Давно осліп?

— Давно... десять років як буде...

— І як це сталося?

Наче не було місця для пауз у таких коротких репліках, але кожне слово розмірено падало розплавленим сургучем мені на голову. Мов удари годинника на Ратуші.

— Вдарили по потилиці.

— І що, нічого-нічого не бачиш?

— Світло бачу. Бачу тіні на світлі, якщо рухаються.

Я розповідав йому слово в слово те, що почув від жебрака на Ринку, імені якого ми не знали і жартома кликали Собеським. Бо той стверджував, що колись мешкав на вулиці Собеського. Жебрак — та й на багатій вулиці Середмістя? Ніхто, звісно, йому не вірив.

— І ядуха кажеш...

— Деколи як схопить — не дає вдихнути, пане...

— Ну, що я можу сказати... Одна тобі дорога — до Святого Лазаря...

І повернувшись на обцасах, попрямував від мене геть.

Одне тепер могло мене врятувати...

Я підвищив голос, відчуючи, як позаду намальовується хтось, кому віддано наказ мене спровадити:

— Пане, я багато що можу робити! І на кухні, і в саду! І ті ваші... пілюлі можу змішувати, тільки розкажіть як!

— Пілюлі змішують в аптеці, а я — професор університету! Чого він досі ще тут, чи мені залишити тебе без платні?!

— Люди кажуть, що у вас дешевше, ніж в аптеці! — встиг крикнути я, перш ніж мене схопив ззаду попід лікті той, кого я не бачив.

Звільнитися від нього було справою двох ударів на Ратуші. Але хто захоче лікувати збруя, який б'є вірних охоронців? Ви б захотіли?

— Хто каже? — лікар миттєво опинився поруч. Хватка на руках одразу ослабла. Ой, не вчать вас битися по-справжньому! А якби я справді щось лихе надумав?

— Люди, пане, — я знову поклонився.

За законом, лікарям заборонялося самим виготовляти і продавати ліки, а лишень виписувати рецепти до аптеки. Але якщо тебе позбавили ліцензії, а ти і далі лікуєш людей, то звідкись ті ліки треба брати!

«Люди казали», що якимось один наш постоялець замість того, щоб чемно бавитися з повією, поліз на стінку від ниркової коліки, а наші знахарі тільки руками розвели. Хтось здогадався послати за опальним лікарем з Голубиної вулиці, де вілли дуже схожі на голуб'ятні... Той капнув бідоласі під язик кілька крапель чорної, як смола, руди, попередньо забравши всі його гроші, зате хворий два дні спав, як янгол. І, звісно, за ці два дні не мав чим нам заплатити.

Але Фонсьо великодушно його відпустив. Бо знання безцінні, як любив повторювати він, намагаючись ці знання втовкмачити мені в голову.

Зараз моя голова розколювалася на кавалки, і я справді Божого світу не бачив. Але найгірше було постійно контролювати свій погляд. Особливо під пильним поглядом прихилого лікаря.

— Викинь його врешті, ти що — не чув?!

І охоронець урешті взявся до справи. Та так прудко, що, опинившись на підвір'ї, я гепнувся з усього розмаху на землю.

Підвівши голову від землі, я побачив перед носом знайому до болю огорожу, крізь яку неохоче пробивалося сонце, за-

ходячи десь на краю землі на спочинок. Раптово на моїх очах набувши іржавого відтінку.

Хоч як старався коваль, закручуючи, переплітаючи, вигинаючи залізні прuti, хоч як прикрашав їх квітами і листям — чуття мене не підвело: довкола, перекриваючи собою всі чотири сторону світу, намертво вмерзаючи в повітря, наче в лід, шкірилися до мене ґрати.

«Як ти там, безцінне моє Нещастячко?»

«Жити можна...»

До болю в голові додався біль у колінах, тому замість того, щоб схопитися на рівні ноги, я вперся руками в землю, сподіваючись перечекаати особливо гострий момент. В останню мить згадуючи, що я сліпець із десятилітнім стажем, а отже, якось не пасує кидатися на своїх кривдників з кулаками. Пасує повернутися вночі і побити їм вікна...

Я усміхнувся. Яка дурниця! Хоча колишній Мар'ян Добрянський навряд чи залишив би кривдників, не відомстивши.

Помацавши землю довкола, я напівобернувся до тих, що стояли позаду. Знаючи, що програв. Але дечого навчившись від гонорового шляхтича Яна Губицького.

— Палицю мою можете мені вернути?

Я був готовий, що нею зацмудять мені просто в маківку. Але мені її простягнули, злегка торкнувшись плеча. Цього разу якісь інакші, незрозумілі мені хвилі розходилися від цього голосу.

— Будеш працювати за їжу. Якщо буду задоволений твоєю працею, подивлюся, чим можна тобі допомогти...

Перш за все мені чітко і конкретно окреслили територію, за межі якої я не мав права вийти. Тобто мене закрили в трохи більшій, аніж комірчина вуйка Фонся, фурдигарні¹, поруч з якою містилися кухня, лазничка, ліве крило коридору і боковий вихід на задній двір.

Кімнатка, у якій, власне, працював і відсипався я, новий помічник опального лікаря — будьмо знайомі, — теж виходила вікном на той двір, і я не став засувати фіранки, щоб тим, хто за мною спостерігатиме, було легше...

Того дня я навчився віртуозно перетирати в ступі всілякі жаб'ячі лапки, мишачі хвостики, коров'ячі кізяки, чийсь ослизлі нутрощі і чи то слимаків, чи личинок — я їх не розглядав. Загалом це нескладно. Якщо разом із зором ви забороните собі нюхати, чути і відчувати на дотик усю цю гидоту...

А дужий охоронець, який виявився водночас конюхом, фірманом і просто німим від народження, окрім того, що чистив, запрягав і розпрягав коня, збрую і воза, у якому пан доктор виїжджали на роботу, весь день примудрявся наповнювати тазик переді мною все апетитнішими складниками цілющих ліків, щоб їх качка копнула! Де вони тільки все це добро брали в таких кількостях!

Я подумав про болота й мочари на Вульках і не здивувався.

¹ Фурдигарня — поліцейний арешт.

Проте ввечері я, звісно, нічого з'їсти вже не зміг. Наступного дня так само. Добре, що вікно, яке виходило на задній двір, дозволяли не зачиняти. Інакше зовсім кепсько було б...

Ще через день пан доктор доручили мені розсипати за допомогою лійки з однієї великої баночки до кількох менших якийсь дуже цінний порошок, причому пообіцяли за кожен висипану крупинку зняти голову. І так два дні...

Забув сказати, що всі ці дні мені доводилося ходити, тикаючи палицею довкола себе або обмацуючи навколишні предмети руками. Ні на хвилину не забуваючи про свою ваду. І навіть уночі, залишаючись наодинці із собою, я відчував чийсь важкий погляд у потилицю і не дозволяв собі розслабитися. Ні на хвилину.

Куховарка та покоївка в одній особі варила всі ці дні прісну одноманітну їжу на кшталт пшоняної чи ячної каші, ледь-ледь замащеної смальцем, а одного разу, ставлячи переді мною на стіл пісну зупу з кмином, нахилилася й акуратно плюнула в неї. І можу поклястися, вона пильно спостерігала за мною весь час, поки я доїдав її страву.

Пан господар не звертав особливої уваги ні на їжу, ні на сон, ні на своїх працівників, пропадаючи до обіду в університеті, а по обіді на своїй половині, звідки часто доносилися бахкання, хлопання і тріскотіння, як на фестинах із феєрверками у Єзуїтському городі.

Гора Каліча тому так і називається, що там збиралося разом багато калік...

Одного дня, задумавшись, я задів рукою пляшечку з особливого цінним порошком, частина якого висипалася на стільницю, частина — на підлогу, і мені довелося зусиллям волі змусити себе не визбирувати той порошок з-під моїх черевиків.

Посидівши трохи над новим нещастям («Ти знову тут?...» — «А я й нікуди не йшло...»), я пішов до стайні, бо до кабінету господаря мені дорога була заказана.

— Приведи пана до мене. — Конюх затих, лише чути було хропіння коня в стійлі. — Він здогадається, про що я. Тільки вже йди, це терміново.

Коли пан Модест Маринович зайшов до флігеля, позаду нього явно вчувалося сопіння конюха, а я стояв при дверях, і світ мерехтів перед моїми напівопущеними повіками, ви-кликаючи вже знайомий біль у скронях. Не хотіли мої очі так просто відмовлятися від їхнього законного права споглядати цей світ.

— Не гнівайтесь, пане, я не хотів... Обіцяю, такого більше не станеться... Не проганяйте мене, прошу пана... — бурмотів я без упину, прикладаючи руку до грудей і кланяючись за кожним словом, а той, хто в мені сидить, не міг нічого второпати. Щось страшне коїлося зі мною, на його думку. Щось геть недобре.

Я подумав, що існують лише дві людини на землі, заради яких я здатен на таке.

І ще подумав, що, назвавшись грибом, маєш бути готовий до грибної юшки...

Лікар тим часом підійшов до мене впритул, як тоді в передпокої, під час нашого знайомства. З-під напівопущених повік я знову бачив тільки напуцовані мешти і вузькі штани з якісного сукна. Був одного зі мною зросту, тому не мусив ні опустити голову, ні задирати її.

Коли відмовляєшся від зору, інші відчуття загострюються стократ. Спробуйте — і переконаєтеся... Я відчував його погляд кожним своїм нервом. Відчував, але не розумів. Він просто дивився на мене і мовчав. Наче збирався приписати мені якусь невиліковну хворобу. Наче просто вибирав яку.

Моє кволе бурмотіння скоро зійшло нанівець.

— Ти міг би не признаватися. Змести і викинути розсипаний порошок. І все.

— Ви ж, мабуть, його зважили... цей порошок...

— Здогадався. Хитрий. Чи дурний. Не знаю ще. Час покаже. Приберись тут. Юзик принесе тобі сировину і мішки.

Треба посортувати рослини. Маєш навчитися розрізняти їх за запахом і фактурою. Решта — завтра.

— А?..

— І порошок прибери. Не надто багато вартує розмелена сіль.

Скоро, мабуть, і я навчуся робити паузи за кожним словом. Якщо доживу.

Сировини виявилося стільки, що я просидів над нею до ранку. У янгольському дурмані пахощів. У стрекотанні цвіркунів. У темряві, розбавленій місячним світлом. Перебираючи і гладячи кожну травинку. Вдихаючи аромат. Розсовуючи по різних торбинах. Перебираючи і гладячи давно померлі спогади, як скупий побиті міллю лахи. Вдихаючи забуті відчуття. Розсовуючи їх по найглибших закапелках надійно схованих від чужих і власних очей скринь моєї пам'яті...

Мій тато, Михайло Добрянський, мав бути круп'ярем на Личакові. Його тато був круп'ярем, як тато його тата і діда. Щодня вони вставали вдосвіта і вибиралися за Личаківську рогатку на закупи гречки в селян з навколишніх сіл. Там, у корчмі, вдалу оборудку незмінно — інакше удачі не буде! — запивали могоричем, і вже близько сьомої години ранку встигали відправити своїх жіночок возами з готовою крупою до міста на базар, а самі з челяддю чистили гречку на ручному млинку і жорнах до вечора... Щоб назавтра знову все почати спочатку. Вони жартували: «Виспимося у вічності на Пісках...»

Славна і горда справа славного і гордого передмістя, яке ще пам'ятало потужні торгові каравани, — вони ходили по Глинянській дорозі до Константинополя і назад; неіснуючі тепер виноградники — вони густо росли на узгір'ях Змієвої, Камінної і гори Стефана і власним вином із яких тішилися в ті часи моє місто й увесь край; облогу козацькими військами Богдана — він мав тоді свою квартиру за церквою Святих Петра і Павла, і татарина Тугай-бея в околицях Круп'ярської...

Мій тато не збирався переривати давніх усталених традицій свого роду, позаяк нічого кращого у своєму житті не знав. Аж поки одного ранку другого дня листопада 1848 року, коли йому виповнилося одинадцять років, учепившись у задок чиєїсь коляски біля костелу Святого Антонія, заїхав майже до площі Галицької. Зіскочивши на землю, він не спостеріг на площі звичної торговиці, а натомість побачив біля Бернардинської дзвіниці круглі дула гармат на зелених підставках з жовтими колесами, а довкола них — жовнівів із карабінами і наплічниками, у темно-синіх мундирах із червоними облямівками і жовтими гудзиками, у чорних шапках із блискучими кокардами, і тих, хто цими жовнірами командував, — на конях і з шаблями.

Мій тато ніколи не зустрічав стільки війська в одному місці, тому завмер із роззявленим ротом, отямившись лише тоді, коли якийсь чоловік без каптана в сорочці і розщеплених на грудях камізельці похмуро пройшов повз нього і пішов собі далі, зовсім не здригнувшись, коли голосний окрик зі стражниці гулко пролунав над порожньою площею. Не розуміючи, що діється, мій батько почув звуки, які він ніколи досі не чув, але які навіть в одинадцять років не можна ні з чим сплутати, а помітивши, що той чоловік біжить, побіг собі. Звуки пострілів.

Ранішнє місто ожило. З'явилися тут і там люди з мішками, відрами, кріслами, дошками, вони скидали все це просто на дорогу, перекриваючи рух, розмахували руками і щось кричали, до них долучалися люди зі зброєю, а десь попереду знову загриміли постріли. З Ратушної вежі пролунали удари дзвона, гучні і тривожні, які будили тих, хто ще спав.

Просто на бігу мій батько стикнувся з якимось паном, що з'явився з дверей крамниці на площі Фердинанда¹, той схопив його за плечі і з запаленими очима вигукнув: «Нарешті! До чекалися!» Вирвавшись із його рук, Михайло сховався в тій крамниці, а відхекавшись, роззирнувся. Крамниця виявилася

¹ Площа Фердинанда — площа Адама Міцкевича.

книгарнею «Розмаїтості», а той пан, як говорили між собою схвилювані жінки, ледве помічаючи юного відвідувача, — Каетаном Яблонським, її власником.

Оповідуючи потім безліч разів своїм домашнім і сусідам про той день, день, коли в моєму місті палали Ратуша, театр, школа, академія, університет та кам'яниці, коли вбиті горем жителі оплакували загиблих і перев'язували поранених, а мародери забирали все, що можна, з розбомблених помешкань, а що не можна забрати — ламали і викидали через вікна; ставши в одинадцять років свідком останнього акорду невдалої революції 1848 року, мій тато лише Софії, одній-єдиній доньці славного на все передмістя чинбаря, розповів, що відчув, коли опинився серед царства книжок, карт, малюнків і гравюр.

Відтоді, коли всі діти йшли до тривіалки¹ при Святому Антонію неохоче, він ходив туди з радістю. Коли діти ганяли містом, він захоплено стирчав у котрійсь із книгарень, благоговійно торкаючись корінців і зазираючи нишком під обкладинку, аж поки його не проганяли.

У п'ятнадцять він замість того, щоб їздити з батьком за крупною, незважаючи на щоденні скандали вдома, найнявся до друкарні Юзефа Піллера на вулиці Личаківській, три, де швидко опанував роботу на верстатах, а згодом, помічений власником, уже допомагав організовувати доставку до книгарень і кінцевих споживачів продукції з друкарні, літографічної майстерні і паперової фабрики у Шклі.

Мій тато хотів не просто читати книжки, розглядати карти і милуватися літографіями міста й природи. Він складав гроші, мріючи створити царство книжок, карт, атласів і літографій. Аж поки доля не звела його одного ранку зі шляхтичем з Накваші...

«Сьогодні я познайомився з Анджеєм Губицьким, чоловіком знатним та освіченим, героєм повстання в Росії. І мій Софієчці він теж сподобався...»

¹ Тривіалка — початкова школа.

На цьому обривається щоденник мого батька, сина круп'яра з Личакова, чоловіка моєї мами — єдиної доньки славного личаківського чинбаря, який справив їй таке пишне весілля, що за три дні не могли гості того всього з'їсти і випити, тому мусили на четвертий день йти на поправини, щоб, не дай Боже, щось не попсувалося...

Про то весілля личаків'яни досі згадують, скрушно хитаючи головою. Недовгим було щастя. Чи то кіт чорний перебіг весільній процесії дороги, чи крук у день шлюбу, згадували вони, над личаківською капличкою довго літав і каркав недобре... Привезли їх невдовзі обох у трунах, та й поховали разом в один день...

І я знаю, хто в цьому винен.

Заснувши вранці просто за столом, заваленим квітами, травами і корінцями, я довго підіймався якимись сходами, шукав ключі до якихось дверей і сотню разів завертав назад, геть-чисто забувши дорогу додому.

А лихо моє тим часом неспішно перевіряло п'ятизарядний магазин гвинтівки системи Манліхер, уставляючи пачку з набоями зверху до люфи¹, прицілюючись і знову виймаючи її, а набой ті були справжні, бойові, споряджені димним порохом...

¹ Люфа — дуло.

Дні минали за днями. Я ніде не робив ніяких зарубок, нікуди не виходив поза визначену територію, майже ні з ким не розмовляв...

Я обіцяв своєму ворогові, що повернуся як тільки зможу. Але дні минали за днями, і кінця-краю їм не видно було.

Якось уранці я почув крик у лівому крилі коридору. Просто біля моїх дверей.

Вийшов із кімнати з костуром напереваги, почекав, поки на краю видимості все завмерло, проте за хвилину там знову почалася якась шарпанина. Але крик затих. Натомість почулося знайоме схлипування і шморгання носом.

— Я не хотів подерти вам завісу на дверях... Я просто зачепився за неї... Ой, не треба, не бийте мене!

Ще більш знайомий голос відповів з огидою і ненавистю:

— Ти не зачепився, ти підглядав, нездаро мала!.. Що таке? Роботи бракує?

Останнє, мабуть, стосувалося мене. Слід було чемно розвернутися і зачинити за собою двері. Ви б як зробили?..

— Пане лікарю, дозвольте вас на кілька слів...

Відчуваєте, виховання? Вуйко Фонсьо недаремно стільки наді мною трудився. Майже як оцей зараз...

Здивування лікаря майже відчутно торкнуло мене. Скориставшись цим здивуванням, жиденя вирвалося і дременуло геть.

— Ти ще прийдеш до мене!.. Ну чого тобі?

— Можна вас попросити?..

Здивування явно зросло, майже обмацавши мене з ніг до голови. Чи йому не почулося, часом... Бо я стільки днів нічого не казав і не просив...

— Ну, спробуй...

— Якщо Мойсей Пастернак ще коли-небудь щось зробить не так, можете його похвалити, замість того щоб бити?

Якби здивування було надувною кулькою для дітей, то воно б тепер надулося до розмірів повітряної кулі!

— Це як?

— Дуже просто. Він щось розіб'є — ви його похвалили, щось ламає, а ви погладили його по голові, щось переплутає, а ви знову його похвалили...

— Ти, певно, хочеш, щоб тебе вигнали...

Він навіть забув робити свої паузи між словами. От яка сила здивування!

— Та ні, не хочу, пане, — я вклонився. — Просто якщо не допомагає різка, то, може, добре слово допоможе...

— Чудово. Ще проповідника мені тут не вистачало! Тебе теж прислав сюди декан, так?! Усе винюхують, чи я часом не порушую заборони! Хочуть позбавити мене ще й професорського звання! Юзику, швидко до мене! Засланий у нас тут знову!

Юзик так швидко матеріалізувався біля нас, що я всерйоз запідозрив його в підслуховуванні свого пана.

— Кажеш, що осліп? Зараз ти відчуєш, що таке — бути сліпим! Тримай його!

Ні, їм явно слід було пройти в наших хлопців бійцівську науку! Бо Юзик так повільно і невміло скрутив мені руки, що я разів десять міг відбитися від нього своїм костуром. Якби захотів, звісно...

— Я не знаю ніякого декана... Ніхто мене до вас не засилав, пане...

Судячи зі звуків, мій пан тим часом швиденько збігав до моєї кімнати і назад.

— Я кажу правду, пане...

Він провів чимось по моїх очах. Різко запекло. Очі одразу засльозилися. Я спробував витерти їх, але руки мої тримав за спиною німий. Один рух — і він би полетів до стіни! Один рух... Той, наче щось відчувши, посилив захват.

— Це сік чистотіла! Трохи почекаємо — і тобі вже очі не придатяться ніколи!

Я в мить ока розкидав їх у різні боки, побіг до води і довго плескав собі в обличчя життєдайну вологу...

Нічого цього я, звісно, не зробив. Стиснувши зуби, я часто закліпав очима і замотав головою в різні боки, але різь і печія не проходили. Не втримавшись, я застогнав.

— Я не знаю ніякого декана! Ніхто мене до вас не засилав!

Сльози текли і текли з очей, а я не мав навіть як їх витерти...

— Ти не перший! Я вас бачу за милю!

— Ви ж лікар!

— Я не маю права на лікарську практику! Ти ж знаєш!

— Люди кажуть різне, але їм усе одно, лиш би їх вилікували... У-у... за що ви так?

— А щоб ти більше ніколи не жартував такими речами! Сліпим прикинувся? Доля не любить, коли її спокушають, ти цього не знав?

Я з усієї сили заплющив повіки, хоча біль посилювався. Але в такі хвилини мене завжди виручала злість!

— Якщо це справді мені зараз виїсть очі, то краще щоб швидше! А ви... ви зможете собою пишатися! А то я вже гадав, що ваше призначення в житті — лупити дітей! А виходить, у вас багатогранний талант!

— Не тобі мене вчити! Скільки вони тобі заплатили?! Скажеш — і я закапаю тобі в очі протиотруту! Ну?

Я засміявся. А потім заплакав. Навзрид. Від болю, страху і безсилля.

— Скільки... зазвичай... платили тим, хто був... до мене? — крізь ридання, здригаючись, ледве вимовив я.

— А тобі навіщо?

— Вам же треба... назвати суму... щоб ви... цю протиотруту... Скажіть і я підтверджу... усе що захочете!

Правий був директор поліції. Усі вони на допитах співають, як солов'ї...

Мовчання було мені відповіддю...

— Це правда, був декан... він... він сказав, що треба за вами постежити... він закликав мене до кабінету... прошу вас!

— Де його кабінет?

— Ну, там, у вас... у вашому університеті... на вулиці Миколая¹... невже ви не можете...

— Я працюю в Технічній академії...

Важко дихаючи, я затих. Було так кепсько, що хотілося їх усіх убити. Шкода, що це нічого не дасть...

— Хай буде вам Технічна академія...

Необхідність прикидатися відпала. Але тепер я справді нічого не бачив. Сказано ж: не спокушай долю — і вона не замастить тобі очі чистотілом!

— Юзику, швидко сюди воду! І посади його кудись! Ні, не треба терти очі, це не чистотіл, це сік подорожника, зараз промиємо ромашкою, і все пройде... я ж просив не терти!..

В обід я почувався вже досить нормально, хоча куховарка все ще мала зі мною клопіт, підсовуючи мені одне блюдо за іншим:

— Я казала їм, що пана одразу видно по халявах, а вони — за́сланець, за́сланець...

Що вона там бачила по моїх запилених халявах — я зрозуміти не міг.

Пан Модест Маринович зайшов до моєї кімнати під вечір, коли я навпомацки цілими оберемками відтинав корінці різних рослин від стебел і складав їх у два різні баняки. От по його халявах одразу було помітно, що ви маєте справу з паном доктором, а не з якимось партачем².

— Від тих крапель, які я був тобі закрапав, ти мав би вже краще бачити...

¹ Вулиця Святого Миколая — вулиця Грушевського.

² Партач — позацеховий ремісник.

Я похитав головою, не припиняючи свого заняття. Так було простіше уникати прямого погляду...

— Якщо вдаряють по голові, краплями тут навряд чи допоможеш... Просто я сподівався... Не знаю навіть, на що я сподівався...

Не буде жебрак на площі Ринок бачити. Уже ніколи. Як ніколи чітко я це зараз усвідомив. Як актор, котрий грає засудженого до страти, на мить усвідомлює, як це — бути засудженим до страти...

— А приступи задухи? Давно це почалося?

— Місяць тому.

— Зараз я послухаю твої легені і...

— Це не в мене, це... у мого знайомого...

— Дорогий тобі?

Я кивнув. І тільки потім усвідомив, що зробив...

— Тобі треба його сюди привести, я не маг, щоб на відстані діагнози ставити...

— Люди кажуть, ви — непоганий лікар. Таке лікується?

— Це залежить від того, як часто хворів він запаленням легень чи бронхів, знаєш?

— Ні, це не від хворіб, це... його пробували задушити...

— Он як! Травматичні спогади? З нервовими хворобами все не так просто. Я спілкувався у Відні з відомим лікарем Йозефом Броєром... Ти не знаєш... Він вилікував пацієнтку від істерії, просто давши їй можливість розповісти про свої травмуючі переживання минулого. Він називав це катартичним методом¹, а пацієнтка — чисткою димарів. На хлопський розум це можна назвати лікуванням розмовами. Пацієнт виговорюється і сам зцілюється!

Помічником там у нього працює один приват-доцент з неврології Віденського головного шпиталю... Фройд, здається... Так той у своїх працях рекомендує коку як засіб від депресії, неврозів, сифілісу і... астми. Нібито те, що нам треба. Але, але... В останній своїй праці, надрукованій у Віденсько-

¹ Катартичний метод — ґрунтується на катарсисі (очищення).

му медичному щоденнику, він вже не так захоплено відгукується про кокаїн. Щось змінилося... Але хто б на це зважав! Знаєш, що зараз у Європі найбільше продається у всіх аптеках і не тільки аптеках? Вино Маріані¹! Нашим людям лиш би пити і веселитися... Спробую одну настоянку зробити, коли матиму всі інгредієнти, вона зніме збудження і фізичне перенапруження, покращить сон і хтозна, може, дасть можливість людині докопатися до того, що її мучить... І поки що обійдемося без коки. Почекаємо серйозніших клінічних досліджень...

І вже від дверей:

— До речі, той малий жид ще вчора сказав мені, що нібито ти придурюєшся...

— Мойсей?.. — перепитав я, а рука моя і далі впевнено різала оберемки трави. Під пильним поглядом від дверей...

Якщо я не дограю цього акту до кінця, то і починати гру не було сенсу...

— Ага. Довго мнувся, поки я не спитав, що сталося. От він і признався.

— Не може, певно, забути, як перечепився через мій костур!

— Я бачив, як ти сидів навпроти мого дому через дорогу. Пані Чарновська кинула тобі милостиню... А ти не підняв.

— Не бачив.

— А коли я визирнув пізніше, ви вже йшли обоє до мого дому...

— Так і було...

Сік з трави тік мені по пальцях. Запах забивав дух. Пан Модест Маринович любив збрехати, а потім насолоджуватися реакцією на свою брехню. Це в нас було спільним... А якщо каже правду, то...

— Той нездара не вартує, щоб його захищали!

«Думки читаєте, пане опальний докторе...»

— А ви все-таки спробуйте... похвалити його... при нагоді...

¹ Вино Маріані — вино з кокаїном, винайдене й запатентоване французьким фармацевтом і бізнесменом Анжелло Маріані.

І знову здивування в голосі й у повітрі довкола цього голосу.
— Ну, гаразд. Я покличу тебе... коли все приготую.

І він пішов. Я ще пару хвилин щосили тям невинну траву. Знав, як дехто любив підглядати і підслуховувати в цьому домі...

Сказано ж: не зраджуй, щоб самого потім не зрадили!

Задихаючись, я відкинув ножа, темного від крові трави...

Вісім років тому я поклявся батькам над їхніми могилами, що помщуся за них. Якщо не їхнім кривдникам, то нащадкам їхніх кривдників!

— І що тепер? — спитав я вголос і прислухався. Та щось ніхто мені відповідати не квапився...

І сонце ні промінчика не посилало в мій бік...

...У вересні 1866 року дружина мого батька, а моя мама, Софія Добрянська, написала листа. Уранці, коли місто ще спало, а вона ніяк не могла зімкнути очей.

Напередодні було видано наказ про арешт її чоловіка і троюрідного брата. Звинувачували їх у викраденні малолітнього сина дідича Накваші з метою одержання викупу. Жандарми провели обшук у їхньому домі і домі її батька.

Славний чинбар Личакова не зміг пережити ганьби й до вечора помер від апоплексичного удару. Свекор увесь день просидів у приймальні дирекції поліції, де йому настійливо порекомендували звернутися до адвоката. Бо докази незаперечні. Одяг малюка було знайдено під час обшуку на возі, що ним Михайло Добрянський приїхав з Бродів. Самого Михайла Добрянського не знайшли, тому на нього у його ж домі було влаштовано засідку.

Обмивши тіло свого батька, домовившись із парохом про похорон і панахиду й відбувши нічні чування при покійникові, моя мама сіла писати цього листа. Ніхто в домі її батька їй не перечив. Ніхто досі не міг отямитися.

«Високошановний пане! Знаю, що марно просити вас про помилування, милувати можуть і мають право лише Найясніший Цісар і Господь Бог. До вас, яко директора поліції,

я звертаюся з одним-єдиним проханням: з'ясувати істину. Вірю, що для вас, як і для мене, істина важливіша над усе...»

Звідки вона брала ці слова? Звідти, мабуть, звідки я бра-тиму свою ненависть, мов поклади ропа, — з найглибших підвалин душі...

«Вірю, що знайдені вами докази будуть вагомими і безза-перечними, й наперед схиляю голову перед верховенством права і закону...»

Жінка, яка закінчила лише початкову школу при парафі-яльній церкві. Але заразившись від чоловіка його великою мрією, прочитала, мабуть, більше книжок, ніж деякі освічені мужі того часу...

«Прагну, як і ви, щоб винні були покарані, але сподіваюся, як і ви, що жодна безневинна душа не понесе тут, на землі, і там, на небі, незаслуженого покарання...»

У цьому листі вона опише свого чоловіка, якого знала і любила змалку, опише його вдачу і характер, історію його життя, його мрії... І його зустріч із дідичем Накваші. Запев-нить, що зробила це чесно і неупереджено. Висловить надію, що її слова допоможуть у розкритті цього гіркого злочину.

Пан Антоній Гаммер, тогочасний директор львівської поліції, надвірний радник і дуже сердитий того ранку чоловік, який змушений займатися чиймись проблемами — а хто ж тоді займеться його проблемами, онде манеж зі стайнями треба роз-ширяти, а кляті підрядники на одному піску і воді замішують мальту! — коли йому принесуть листа від мешканки Личаків-ського передмістя Софії Добрянської, скривиться, як від кис-лички. Знову ті недолугі передміщани, далі свого носа не бачать, стільки й світу, як їхня хата і церква, і вони ще сміють листи писати, а передмістя так і кишать вошами й злочинствами...

А прочитавши листа, спохмурніє ще більше. Якщо вони, ці темні галичани, ці заколотники, уміють писати такі листи, то цісарю потрібно більше армії і більше поліції, про що він негайно доповість новому наміснику, Францу Паумгартену, хай знайде спосіб розширити штат, поки їх тут усіх не пови-стрілювали.

Про істину пан Антоній Гаммер того ранку не сильно буде замислюватися...

Лист відправлять до архіву. Заржавіла до останнього цвяшка чиновницько-судово-поліційна машина буде розкачуватися доти, доки не перемеле мою родину, а мене викине зі звичного світу у світ лемберзький¹...

Я пам'ятатиму з того часу лише велетенські сходи палацу в Накваші, куди ми з мамою приїдемо, щоб ублагати тамтешнього діди́ча Анджея Губицького відмовитися від своїх звинувачень проти Михайла Добрянського. Пам'ятатиму мамин плач, гавкіт собак і довгу темну ніч у кареті, яка мчала мене кудись так довго, що я заснув. А прокинувся вже зовсім в іншому місці серед чужих людей, які стануть з того часу моєю сім'єю.

Більше з того часу я нічого не пам'ятатиму.

Через багато років чорновий варіант маминого листа і татів щоденник дістануться мені як єдиний спадок про моїх батьках. Авручить їх мені Альфонсо Грубер, мій вихователь і рятівник. Жорстокий і безпощадний. Такий, яким його зробило життя...

¹ Лемберзький — злодійський.

Я вже згадував, як можуть тягнутися дні за днями, коли вам, навпаки, потрібно їх прискорити.

Коли я майже закінчив скачувати в пілюлі якусь глевку сіру речовину з м'ятним запахом, до кімнати увірвався конюх (перед тим, мабуть, пару хвилин постоявши біля дверей і поглядівши в замкову шпарину) і взявся гмукати й окати, шарпаючи мене за руку.

У кращі часи я б йому показав, де зимують не тільки раки, але й щуки та карасі, але зараз слухняно підвівся і, постукуючи ціпком, рушив за ним.

Він повів мене через передпокій туди, де я ще не був. У святая святих — покої нашого пана.

І окаючи та гмукаючи, залишив мене самого.

На столику з крученими ніжками з лакованого дерева і мармуровими вставками по центру стільниці стояла маленька закупорена пляшчинка з темного скла. Я знав, що вона призначена для мене. Я міг її взяти і піти.

Мій приспаний звір трусонув загривком, зачувши запах волі.

Тому достояти ті останні хвилини спокійно було понад мої сили. Де знаходить сили актор, дограючи ненависну йому роль?

— Ти вже тут? Добре. Вона гадає, що я погоджуся. Вона мене погано знає.

Лікар метався по кімнаті, підбігав до вікна, потім вертався назад, потім знов до вікна.

— Вона не слухала мене. Коли я говорив, що її доньку не врятують ці йолопи з колегії. Вона мала гроші. Вона гадала, що гроші зроблять їх розумнішими. Якби ж то.

Він важко дихав, навіть стогнав, не припиняючи свого ходіння туди-сюди.

— Якби її одразу на операцію. Як я й казав. Якби одразу. Не було гарантій. Але так вона не дала їй жодного шансу.

Вітер здіймався услід йому і підлога двигтіла.

— А тепер вона прийшла. Хоче, щоб я оглянув її сестру. Каже, що довіряє тільки мені. Пізно. Вони сказали, що ця смерть на моїй совісті. Авжеж. До мене були черги. Люди йшли і йшли. Їм це не сподобалося. Вони вирішили, що позбавлять мене права на приватну практику — і всі забудуть про мене. Але в Крайовому шпиталі теж питали тільки про мене. Вони докопалися, що я підпільно приймаю хворих, і закрили переді мною двері шпиталю. А якщо я можу допомогти, мені що, відмовлятися? І ось вона знову прийшла. Але я її не прийму.

Він шарпнув штори, аж щось затріщало, і підійшов до мене впритул. Його черевики вже не виглядали бездоганними. І штани висіли абияк.

— Ти нічого не чув.

Я кивнув.

Буря поступово вляглася.

— По п'ять крапель перед їжею. Не більше. Запам'ятай — не більше.

Він простягнув руку до пляшчинки, але попід вікнами зірвався з місця якийсь екіпаж і прогрімів вулицею Голубиною в напрямку Академічної.

Потягнувшись слідом, він ненароком зачепив рукавом пляшчинку. Перекинувшись, вона швидко покотилась до краю стільниці і впала на підлогу...

Могла б упасти, якби я не нагнувся та не схопив її на півдорозі. А тоді випростався і вперше за ці дні прямо поглянув

у сіро-голубі очі лікаря. Бо критися вже не було сенсу. Бо вітер волі збив мого звіра з пантелику і він згадав про інстинкти, які так довго тлумив у собі.

Актор провалив гру. Бездарний актор. Ненависна гра.

Лікар мав акуратну борідку, акуратні вусики, акуратну фризуру¹ та акуратне пенсне. Усе, як і личить справжньому лікарю.

Ми були одного з ним зросту, тому ні опускати, ні задирати голову ні в кого не було потреби.

Він зняв пенсне, протер його хусточкою і знову начепив на носа. А в повітрі вже розтікалася відраза, наче нечистоти в Полтві...

— Отже, вони знову перемогли.

Осміхнувся. Зіжмакав хустинку, а тоді розправив її акуратно вклав до кишені. Костюм у сіру смужку з тонкої шерсті був пошитий ідеально. Його швець знав свою справу досконало.

— Мене знову підловили на підпільному лікуванні. Як майстерно. Я майже повірив... А вони попереджали. Ще раз, казали, ще раз... Ну що ж... — розвів руками... — Вік живи... Юзику!

Той, звісно, з'явився на порозі моментально.

— Відпровадь цього... пана до виходу. Мені треба побути самому. Поки за мною не прийшли.

Я прочистив горло.

— Хвилиночку...

— Геть! — зірвався він.

Тепер осміхнувся я. Як приємно було взяти реванш! Тільки-от що на це сказав би Янек?

Звір мій клацнув зубами. Справді, коли ми кого слухали?

— Я не мав вибору. Тобто мав: прийти, подзвонити в той дзвіночок, постояти під хвірткою, знову подзвонити. Ви ж би не відкрили? З вікна хіба б глянули — і все. Ваша зарозумілість вас погубить. Але я — то байка²! Чому ви їй відмови-

¹ Фризура — зачіска.

² Байка — дурниця.

ли? — я вказав за вікно. Він подивився туди, а тоді на мене. Сіро-голубі очі здивовано кліпнули. — Ви хочете дочекатися її похорону, щоб на могилі проклинати цю вашу колегію? Тоді вже точно нічого не можна буде змінити.

Тепер здивування повисло над його головою, наче німб.

— Не ховайтеся від них. Відкрийте двері свого дому, запросіть їх на бридж, пригостіть шампаном... Внесіть у їхні ряди збентеження, перетягніть на свій бік найбільш затятих противників, зіграйте з ними у свою гру. Гарантій нема. Але інакше ви не даєте собі жодного шансу.

І розвернувшись на підборах, я рушив до дверей. Юзик дивився на мене, роззявивши рота.

— Стій!

— У мене нема часу. Я і так тут надовго затримався.

— Стій, кому кажу! Юзику!

— Не смішіть, пане лікарю! Ваш Юзик здатен впоратися хіба з дитиною!

— На одну хвилину, трясця!..

Уже минувши охоронця, я зупинився. Лікар підійшов, прискіпливо зміряв мене з голови до ніг, не повірив, але спитав:

— То ти справді за ліками приходиш? Для свого друга?

— Ні, — я мотнув головою. І додав на мові наших з ним предків-русинів: — Для свого ворога.

І залишив його потопати у здивуванні, мов віллу в зелені...

...Усю дорогу до Академічної я перебував у іншому часі, з іншими людьми, на іншій мапі Європи. Я пробував уявити, якими вони були, ті люди, час і мапа.

Запах свіжої випічки з крамниці над Полтвою, що тепер текла у велетенській підземній трубі під площею Академічною, повернув мене до справ насущних.

Фігура Яна Непомука, покровителя роздоріж та мандрівників, мабуть, чатувала тут саме на мене — мандрівника, який опинився на роздоріжжі і не знає, куди звернути, бо куди б не звернув, ніде не буде йому щастя...

Я кивнув Святому Яну як давньому знайомому, оминув палацик Фредрів в оточенні буйної зелені, короткою Кам'яною¹ вуличкою вийшов на Панську і... ледве встиг відскочити з-перед упряжки коней, що круто завертала до брами будинку під номером сім, везучи за собою коляску з двома пасажирками.

Усе б нічого (у нас частенько люди і коні не можуть розминутися навіть на широких дорогах), але одна з пасажирок, розкішна пані зі страусовим пір'ям на голові і в бузкового кольору сукні з фуляру², привернула мою увагу тим, що з нахненним виглядом кричала щось німецькою мовою до своєї супутниці. Слів я не розібрав, але те, що то були не зовсім милозвучні слова, — зрозумів точно.

Її супутниця — дівчинка років тринадцяти-чотирнадцяти, що сиділа, закутавшись у гранатовий плащ, теж, мабуть, це розуміла, але нічого не відповідала. Звикла?..

Я почекав, поки за ними зачинили ворота, і побачив, як зі сторони площі Цлової³ ведуть арештанта. Закутий у кайданки по руках і ногах, у супроводі двох конвойних, він ледве сунув, клацаючи ланцюгами та мляво ухиляючись від гнилих овочів, якими намагалася поцілити в нього зграя дітисьок.

Арештанта як арештанта, зарослий, пелехатий, у брудному одязі і стертих черевиках. Ведуть, мабуть, до цюпи, і, мабуть, він того заслужив...

За два місяці, поки ми з ним не бачилися, він схуд і почорнів на обличчі, але усмішка була така ж крива і повна презирства. Якби мене не затримали тут коні з коляскою, я б його не побачив.

Я ще раз поглянув на будинок під номером сім і ще раз на арештанта.

Святий Ян Непомук був би зараз мною задоволений. Я вибрав дорогу, якою піду. Мандри завершилися. Одягли кай-

¹ Вулиця Кам'яна — вулиця Шухевича.

² Фуляр — різновид шовкової тканини.

³ Площа Цлова — площа Митна.

данки і приставили до мого звіра конвоїрів. І поки він не дійде до кінця вибраної ним дороги, інших доріг не існуватиме...

Я прослідкував за процесією до вулиці Ягеллонської¹. Цього було досить. Я дізнався, куди конвоїри ведуть арештанта. Тепер він нікуди від мене не дінеться.

Залишилося кілька дріб'язкових справ до завершення. Сонце стояло в zenіті. Його знамена виблискували золотом над закутою в ланцюги землею...

Хоч я більше не був сліпцем, дорогою з Ягеллонської до площі Ринок необережно задів кількох перехожих, які потім довго і докладно бажали мені навздогін. Хоч я більше не був жебраком, але йшов просити помочі в того, хто мав за плечима цілий лантух людської жалості, перемеленої з людським же презирством, які йому щедро видавало місто в заплату за вірне служіння.

Він був щасливий, той сліпий прохач біля костелу, бо мав своє власне, цілковито і безстроково належне йому життя.

Перед зустрічю з ним, зазирнувши на хвилину до аптеки «Під Угорською короною», я знайшов там серед відвідувачів Мойсея Пастернака, який сахнувся від мене, як від чуми, і вручив йому дорогоцінну пляшечку. І сказав, нахилившись до нього і дивлячись просто в очі:

— Можеш її розбити. Але я знаю: якщо ти захочеш, то донесеш її неушкодженою. Личаківський цвинтар, знайдеш там грабаря Станіслава Пшимоновського, скажеш йому, щоб пив по п'ять крапель до їжі. Скажеш: ти тільки посильний і нічого більше не знаєш. Скажеш, якщо... якщо він довіряє своєму попутнику... Ні, цього говорити не треба. Три крейцери вистачить?

Той кивнув, забувши закрити рота, роззявленого від здивування.

Крейцери я витяг із кишені Юзика, лікаревого охоронця, коли проходив повз нього у дверях лікарських покоїв. Він мені дещо був винен...

¹ Вулиця Ягеллонська — вулиця Академіка Гнатюка.

А біля Ратуші кипів базар. Коні, підводи, торби, саморобні прилавки, ляди, бочки, діжки, палатки... Найжвавіше тут продавали городину, молочну продукцію і квіти. Помітив двох наших, що вправно орудували біля заможніших селян. За тиждень ярмарку можна було назбирати місячний дохід судового практиканта...

— Вітаю, Собеський.

— А-а, красунчику, здоров був...

— Я не красунчик, Собеський.

— А я не Собеський...

...Я пам'ятав його ще зрячим. Він з'явився в Кривчицях у гарній одежі, поголений і з білими панськими руками. Кажали, що був офіцером діючої армії, у 1866 році пішов на війну з Пруссією, а дружина його втекла за цей час із коханцем. Повернувшись після поразки у війні, він зазнав нищівної поразки в мирний час. Після чого почав пити, гульбанити, програвати в карти все, що мав. І опинився з нами на маргінесі.

Пам'ятаю, що тоді була зима, і я марно пробував зігрітися в торішній зацвілій соломі в собачій буді, де на той час жив. Товариство жебрацької республіки ставилося до мене переважно добре, лиш би я не забував приносити милостиню. А він заглянув до буди, спитав, чи я їв сьогодні, і простяг мені на долоні два маленькі тістечка, які цілими вміщалися в роті. Я майже забув за час жебракування, що на світі існує таке диво.

Звісно, їх спробували відібрати в нас. Як будь-яку їжу будь-які голодні люди будуть пробувати відбирати. Не раз і не два потім. Але життя моє змінилося. У мене з'явився старший друг, захисник і порадник.

А одного сонячного весняного дня біля мене зупинилася коляска із закритим верхом. Вона довго стояла без руху, поки я сидів на площі Святого Духа з простягнутою рукою.

Пам'ятаю, як візник підхопив мене, пам'ятаю, як після яскравого сонця ніяк не міг розгледіти того, хто був у глибині коляски. Пам'ятаю, як той, хто там сидів, наказав рушати, нахилився до мене і спитав:

— Тебе як звати?

У нього були пишні сиві вуса.

— Мар'ян.

— Чому Мар'ян?

Я стенув плечима.

Альфонсо Грубер потім казав, що ніяких пишних сивих вусів він ніколи не мав, і я, напевно, щось наплутав, бо діти в п'ять років часто щось плутають...

Чарівна пані в зеленавій суконці з тюссору¹ із шовковою стрічкою на рівні колін, фавдами внизу і жабо біля підборіддя, у білих рукавичках і селядиновому² капелюшку, що кокетливо лежав на хвилястому висвітленому перекисом волоссі й блимав на вас брошкою з хризоліту, рівно о дванадцятій вийшла з-за Бернардинського монастиря і чарівно прослідувала до аптеки «Під Угорською короною» в супроводі дівчинки років тринадцяти-чотирнадцяти, непримітної, у гранатовому плащі, що закривав її з голови до п'ят, у чепчику, туго зав'язаному під підборіддям.

Площа Бернардинська дивилася на них кам'яними очима Яна з Дуклі (ці Яни щось чи переслідують мене в цьому житті!) і годинником на вежі, який завжди поспішав строго на п'ять хвилин, але ніхто не мав йому цього за зле.

Рівно за десять хвилин сам власник Якуб Піпес-Поратинський провів їх до виходу і, розкланявшись, зник у глибині своєї фармації.

На виході їх уже чекали.

Волохатий старець у лахмітті, з лантухом і з ціпком, мацаючи перед собою повітря, заступив їй дорогу і, зачепивши зашкарублою п'ятірнею чарівний ліф чарівної панни, добився таких висків та прокльонів, що всі голуби з усіх площ,

¹ Тюссор — різновид шовкової тканини.

² Селядиновий — ідуcho-салатово-блакитний.

мабуть, зірвалися в небо, щоб погледіти, кого ж там ріжуть. Бернардинський костел з усіма своїми святими на фасаді теж, мабуть, не зовсім зрозумів, що трафілося.

Я краєм ока відмітив, що неповороткий візник фіакра, який стояв неподалік, уже злазив однієї ногою з козел, і, щоб не дати йому шансу, заволав:

— Ану геть від пані, ти, нензо дзядовська!

І ефектно вирішивши перед жебраком, ухопив того за барки і поволік до Валової, даючи йому попутно стусанів і крадькома озираючись, чи чарівна пані бачить та достойно оцінює мій подвиг заради неї.

Чарівна пані завзято терла мереживою хусточкою місце на ліфі, якого необачно торкнулася рука жебрака, і сипала відбірною німецькою лайкою. Наші пані та панянки, не навчені таких словечок, косилися на неї й перешіптувалися між собою.

Забігши за цегляний мур, що відокремлював Бернардини від Валової, ми з Собеським відсапалися, я подякував, висипав решту крейцерів йому до жмені і пішов назад, тримаючись за бік, з-під якого розтікалася пляма крові.

Я сподівався, що пляму буде видно здалеку. І ще сподівався, що ніякий патрульний цій знаковій зустрічі не завадить.

— Перепрошую, ласкава пані, — розшаркався я перед нею, при цьому важко тримаючись за бік і грізно звівши брови на перенісці. Як це мені вдалося — досі не знаю... — Я вас попереджав, що зараз належить бути дуже обережним. Він вас більше не зачепить, але інші...

Вона закрила долонею в рукавичці рота і округлила очі від здивування. Впізнала.

— Пане таємний агент...

Я притулив пальця до губ.

— Так-так, зрозуміло... О майн гот! Ви поранені?

— Дрібниці.

— Ні-ні, ви негайно поїдете зі мною! Сюди! — махнула вона ручкою неповороткому візнику, а коли той під'їхав, скомандувала: — Та допоможіть же панові сісти!

Візник похмуро обдивився «пана» з голови до ніг, і перш ніж встиг виказати свої припущення щодо мого високого статусу, я вже всівся в коляску і доволі правдоподібно скри- вився, хапаючись за бік.

— Ми викличемо лікаря!

— Ні-ні, мені треба в гарячій водичці попаритися — і все мене!

— Візнику, а чого ми стоїмо?!

Той цвяхнув нагайкою і всією своєю широкою спиною продемонстрував мені, що він з великою охотою пройшовся б цією нагайкою не лише по крупам конячок. Я ще раз скри- вився для більшої важливості — і перехопив погляд дівчинки в гранатовому плащі.

Буває, що сонце просвічує крізь чорні хмари золотом, а бу- ває, веселка засвітиться там, де щойно краяли небо блискав- ки, — так глянули на мене її очі, під якими залягли синюваті прожилки... Усміхнулися — і знову закрилися від світу. І біль- ше до мене не поверталися.

«Років шістнадцять...» — відсторонено подумав я, уже не чуючи, про що там пашталакала чарівна пані всю дорогу до дому номер сім на вулиці Панській...

«Гвалт! Нас викрили. Ми пропали!» — зайшовся в істе- риці мій звір, стягаючи мене зубами з коляски...

Квартира їхня займала весь перший поверх кам'яниці, а внизу, у партері¹, йшов ремонт. Поруч, у сусідньому бу- динку, містилося якесь фотографічне ательє М'єчковського Пьотра, як гласила вивіска. Ми стикнулися у дворі, мабуть, з тим самим Пьотром, який гарячково зняв капелюха і по- клонився сусідці ледве не до землі. Її очка багатообіцяюче зблиснули...

Служниця приготувала мені ванну у великій балії і подала поруч на табуретці свіжий одяг.

¹ Партер — *тут*: перший поверх будинків, рахунок поверхів вівся з другого поверху.

Я дозволив собі відчутися насолоду від чистої теплої води і прикрив очі повіками в очікуванні полікерів¹. Знову треба було втікати і придумувати новий план, але я так втомився, що відмовитися від купання не зміг.

«Ще одну хвилинку, — попрохав я звіра всередині себе. — Півхвилинки...»

Але звір мені їх не дав. Гра пішла по-крупному, і програти в ній я не мав права.

Важко зітхнувши, я потягся за новою чистою сніжно-білою хрусткою сорочкою — слава Богу, без мережива — і подумав...

Що саме я подумав — пригадати потім так і не зміг. Сорочка так і лишилася невбраною.

Таке вже колись було. Тоді я спав на чудовому матраці під ковдрою зі — смішно сказати — лебединого пір'я, а коридором палацу Губицьких, де були вбиті мої батьки і звідки я сам дитиною ледве врятувався, йшла людина. Не просто йшла, а намагалася ступати так, щоб ніхто не чув. Розніжений ситим життям, я прокинувся надто пізно, коли вона вже встигла кинути запалену скіпку в стелажі з книгами... Але прокинувся, тому що почув. Кроки.

От і зараз я почув і вибіг зі спальні. Звук ляпасів.

Його ні з чим не сплутаєш. Мені слід було вдягтися, зачесатися і, як усі гості в порядних домах, спокійно, з гідністю причинити за собою двері. Але в нас із гідністю були свої порахунки. Той, хто одного разу відчув на собі звук ляпасів, мене зрозуміє.

Біля високого підлогового годинника з боєм стояла господиня вся в рожевому тюлі, мов у піні, з вигадливо викладеним у зачіску волоссям, із червонооким рубіном на золотому ланцюжку на шії, у рожевих туфлях на підборах, — і хльостала рукою по щоках свою шістнадцятилітню доньку.

Мабуть, я надто шумно видихнув. Вона глянула в мій бік — і її зіниці розширилися.

¹ Полікер — поліціант.

Не дивно — я був у самих споднях, оголений до пояса і бо-сий, а на моєму тілі там і сям красувалися відмітини моїх бувших подвигів.

Таке теж уже колись було. Одного разу на березі озера один чоловік так само скинув із себе одяг, прохаючи навчи-ти його плавати. Він не вчиняв подвигів. Із його шкіри різа-ли смужки двоє порядних громадян, просто так, щоби вбити час, а він у той самий час, стискаючи зв'язані над головою руки, наспівував пісеньку про мазурського хлопа, якому мандатори¹ платили за кожного пійманого шляхтича, живо-го чи мертвого. Їм набридло її слухати і вони почали душити його старим облупленим ременем. А потім один запропо-нував вирізати в шляхтича на спині герб Австрії, вони ви-тягли монетку і взялися перемальовувати звідти цього герба, але оскільки тіло живого чоловіка — це вам не полотно, та й батяри з Клепарова — не художники, двоголовий орел вийшов перекошений і їм геть-чисто не сподобався. Тоді вони знову накинули полоненому на шию зашморг. А коли він знову знепритомнів, порадившись, із новим натхненням узялися вирізати на його шкірі... грибочки. Чому грибочки? Бо так смішніше. Жарт — не жарт, коли нема над ким по-сміятись.

На той час полонений заспівував свою пісеньку лише зрід-ка, бо чомусь почав забувати слова. Натомість прохання про помилування жодного разу не злетіло з його губ. Хоча йому на самісінькому початку повідомили, що до приходу їхнього ватажка, на якого вони добрих чотири години чекатимуть у халупі під кордоном, полонений має навчитися повзати на колінах і цілувати ноги, для початку — їм, а вони тоді — хай знає їхню доброту — замовлять за нього словечко...

Чекатимуть вони тоді на мене, і цього не зможуть змінити ні молитви, ані прокльони. Бо вбитий час не здатен воскрес-нути — проси — не проси... Так само, як убита людина.

¹ Мандатор — сільський державний чиновник з широкими адміністративно-поліцейськими повноваженнями.

— Що ви робите? — здавлено скрикнула пані дому, коли я пружинним кроком наблизився до неї впритул.

— Що ви робите?.. — прошепотіла вона, коли я притягнув її до себе за потилицю. Її зіниці розширились. Я знав, що роблю. По моєму оголеному торсу бісером стікали краплі невисохлої вологи і відбивалися у її очах. Як краплі поту в неї над верхньою губою.

Я знав, що роблю. Але від цього мені краще не ставало. Кров бухала в скроні, закипаючи від високих температур. Кров іще не пійманої мною здобичі.

Причалося, чи справді щось зойкнуло десь за дверима позаду мене... Я відпустив жінку в рожевому тюлі. Вона більше ні про що не питала. Крила її носа збуджено здригалися, а корсет зіймався від бурхливих душевних переживань. Я не поет. Поет описав би це куди поетичніше.

— Не звикли ми, прошу пані, до пишних палаців...

Далися мені ці палаци! Не про них думала зараз комендантша, ой не про них! Їй, мабуть, подобалися грубі і владні чоловіки. І шрами, мабуть, подобалися теж. Не знаю, я не уточнював, а розвернувся й рушив до виходу.

— Я сподіваюся, ви ще погостюєте в нас, пане Загурський...

Ось так. А десь за дверима позаду мене щось схлипнуло. Чи, може, здалося?..

Ян Губицький тим часом підніметься на Губернаторські Вали, де одні старші пани на америтурі¹ з військовим вишколом та радикалізмом у суглобах вигулювали своїх пишних або сухо-ребрих подруг молодості, а інші обговорювали з такими ж старшими панами політику цісаря на Балканах, і заворожено огляне краєвид, який відкриється його очам.

Місто немов зійшло зі сторінок середньовічних балад, де церкви і менестрелі разом вплітали свої голоси у хвалебні оди доблесті та невинності. І пливли вони століттями під набур-

¹ Америтура — пенсія.

мосеним небом понад шпилями та аттиками, змішуючись із пилюкою, яку піднімали черевики простих і знатних городян, та долинаячи десь в околицях Високого Замку до вух самого Бога...

У цю мить він зрозуміє, що нічого не знає про це місто. Побачивши одну, темну сторону його медалі, він зараз споглядає іншу — блискучу, парадну. Мабуть, міста, як і люди, мають у собі дві іпостасі, відкриваючись вам не одразу. А може, й ніколи.

Йому раптом захотілося комусь освідчитися в любові, з кимось поділитися теплом, до когось притулитися серцем. Бо після того, на що він зараз зважиться, таких моментів, може, ніколи вже більше не трапитися.

Удихнувши на повні груди атмосферу цього міста і залишивши натомість йому частинку своєї душі, як, мабуть, до нього робили всі мандрівники і подорожні, Ян Губицький почне спускатися вниз, до Середмістя. З повинною.

Але я нічого цього не знатиму...

...Час набирав оберти.

Мені треба було відшукати і Яна, і вуйка Фонся, і арештанта, щоб його качка копнула, і того одного... чи одну... хто викрав архів Губицьких і пустив по світу їхніх живих та ненароджених спадкоємців... Мені треба було відшукати постановника цієї п'єси погорілого театру, час набирав оберти, а я сидів за розкішно сервірованим столом і уминав телятину з грибами. Рекомендую усім — пальчики оближете!

Я акуратно витер один, другий палець, акуратно промокнув губи накрохмаленою серветкою, не зводячи очей з корсета, що продовжував здійснювати від бурхливих переживань. На очах у навколишньої публіки.

— Додавки? — перепитала приглушеним голосом власниця корсета, змінивши домашню сукню на обідню. Теж мереживну і теж розкішну. Мабуть. Я в сукнях не розбираюсь. Мені б добратися до того, що під сукнею, і бажано зробити це до того, як повернеться комендант.

Треба поквাপитися. Час набрав оберти — і його не спинити.

— Усе, що пані захоче... — відповів я і вгризся зубами в шмат м'яса.

Дзенькнула виделка. Об тарілку. Це донька господині виявилася такою незграбною.

— Будь акуратнішою. — Це знову мама. Начебто зверталася до доньки, а дивилася на мене.

— Гаряче тут у вас, — це знову я. Налив собі вина, випив, знову налив.

— Запрошую вас до своєї студії, я там малюю, там прохолодніше. Я накажу подати нам туди каву з марципанами...

Нашу п'єсу знову нахабно перервали.

— Я не голодна! — зірвалася з місця дитина. — Я піду до себе в кімнату.

— Сядь! Ти ще не доїла.

— Я не голодна...

— Не змушуй мене червоніти перед гостем, сядь, кому кажу!

Цікаво, від чого помер її перший чоловік?

Секунда вагання — і дівчинка приречено сіла. Усе в тому ж чепчику і сукенці, що й зранку.

Цієї миті увійшла гувернантка з маленькою дівчинкою років двох-трьох на руках. Дівчинка плакала і простягувала ручки до мами. Уся в зелених кокардах і стрічках. Мама скривилася.

— Вона хоче до вас...

— Знову ти довела її до сліз! Скільки можна, за що я тобі плачу?

Дівчинка плакала, але мама не поспішала брати її на руки.

— Вклади її спати, хіба не бачиш, вона хоче спати?!

— Я пробувала, але...

— Я з нею побуду, — схопилася з місця старша донька і, взявши дитину, вибігла з нею за двері. І не стало її...

За хвилю плач затих.

— Ні «прошу», ні «перепрошую», що за дитина невихована! Балував її батько покійний до неможливості! Тепер мучу-

ся з нею, бачите, навіть до столу не хоче переодягтися, норми етикету не для неї писані. Обітницю, бачите, дала: не з'являтися з непокритою головою на людях і тільки в темних сукнях ходити, як монашка, траур у неї такий за батьком уже третій рік! Скажу чоловікові, хай відправить її до монастиря, хай не п'є моєї крові, невдячна!

Справді, кров людська — не водиця, спрагу не втамує. Навпаки, раз скуштувавши, хочеш ще і ще. Це мені мій звір сказав. Не маю підстав йому не вірити...

Моя усмішка була бездоганною, коли мою ні в чому не повинну руку накрила тонка гаряча долоня.

— То як щодо кави?

Яке питання!

— З марципанами?

Яке питання, така й відповідь. Вона схопила дзвоник і кинулася роздавати вказівки прислузі. Я не слухав. Відсунувши її руку і свого стільця, я підвівся й підійшов до вікна. Сонце перевалило за полудневу межу і навіть таке, блякле й каламутне, натужно скрипіло у бляклих і каламутних небесах...

— Прошу слідувати за мною, — сказали мені, і я слухняно послідував за нею. Ще трохи — і буду на колінах повзати і ноги всім цілувати...

Ще трохи — і мені буде це байдуже. Уже полудень, а я швендяю в чужому домі без діла. Вуйко Фонсьо лікті б собі кусав від досади. У полудень ми вже валилися з ніг у його льокалі.

Зараз я був би вдячний навіть за найбруднішу роботу. Зазвичай вона завжди діставалася мені. Як-не-як, а я був найулюбленішим його племінником...

«Так-так, прошу слідувати за моїм небожем, він вам покаже вашу кімнату, ні-ні, багаж він теж донесе, не хвилюйтеся, у нашому льокалі все якнайкраще для наших клієнтів...»

Заселяючи постояльців у їхні номери, я попутно молотив язиком про краєвиди нашого міста і чесно робив справу, заради якої мене тут тримали. Коли постояльці, нагородивши

монеткою, позбувалися мене та моїх краєвидів, я вже мав більш-менш достовірні відомості про їхній багаж, його кількість і якість, про кишенькові гроші, гаманці, потаємні сховки, коштовності і зброю, про те, хто вони, куди й звідки направляються... Потім, за відсутності постояльців у номері, ця інформація доповнювалася і деталізувалася. На території льокалю з ними, звісно, нічого поганого не могло трафитися, а от за територією... Складався план, прикидалися розміри улову, зважувалися ймовірні ризики і прикрі трапунки.

Проте були відвідувачі, до речей яких я б не доторкнувся навіть за великі гроші.

— Вуйко Фонсьо, а хто цей рудий чоловік у довгому плащі?

— А що таке? Чого так захекався? Працювати треба, а не гасати...

— Він питав у Мовчуна про мене...

— Так уже й про тебе!

— Я сам чув... Він назвав прізвище, моє справжнє прізвище... Звідки він мене знає?

— Звідки?.. Це довга історія, а в нас немає часу на довгі історії...

— Тоді ви скажіть коротко, бо я не відстану!

— Ого, який грізний! Поклади шампур, кому сказав!

— Спочатку ви!

— Ну, гаразд. Але ти дістанеш в мене за це, як дідько в торбу, будь певен!.. Колись цей чоловік, його звати пан Анджей Губицький, він дідич Накваші Бродівського повіту, це далеко звідси, під російським кордоном, — так-от, колись він жив у Кракові, але потім доля так покерувала, що опинившись у наших краях, він не захотів повертатися додому. А чому не захотів? Бо побачив твою маму. Вона була красива й розумна, і чимало чоловіків задивлялося на неї, але любила вона свого чоловіка і була йому вірна. І задумав він... гм... відібрати її у твого батька. Хочеш чути, що було далі?

— Хочу!

— Ну, гляди ж мені, просити будеш, щоб я замовк — не вийде.

— Не буду просити!

— Він завів дружбу з твоїм батьком. Тобто батько твій так думав, а я його попереджав. Ми з Михайлом перетиналися, коли я ще був практикантом у адвокатській конторі. Не можна з панами водити дружбу, казав я йому, але він був упертий, як і ти.

Просто прикінчити твого батька він не наважувався, бо бачив, як Софія його обожаює. Йому треба було зробити так, щоб вона почала його зневажати, і тоді поява друга сім'ї, який горюватиме разом з нею і втішатиме її, буде надзвичайно доречною.

Цей чоловік дуже розумний, Мар'яне, і не можна тобі з ним зв'язуватися...

— Це я сам буду вирішувати! Далі!

— А далі він написав листа в Краків з проханням до своєї дружини приїхати до нього в Наквашу разом із сином, з чого ті надзвичайно втішилися, і домовився з рабусями, що промишляли розбоєм у Бродівському лісі і які за крейцер рідну маму продадуть, щоб вони наступної ночі по їхньому приїзду таємно від усіх вивезли з Накваші його сина. Де він планував його сховати, достеменно невідомо, але в нього були зв'язки з якимось нечистим на руку бродівським нотаріусом і були гроші, щоб заохотити будь-кого робити те, що йому потрібно... Тому я вчу тебе, як переміщувати гроші з кишень панів до наших з тобою кишень. Щоб не спокушати зайвий раз їхні душі... На чому я закінчив?

— Ви добре знаєте, на чому закінчили!

— Знаю, це я твою уважність перевіряю. Михайло Добрянський напередодні ввечері виїхав груженим возом з Бродів, він часто їздив туди за дорученням власника паперової фабрики, де служив помічником друкаря, пам'ятаєш, я тобі розповідав? І раптом серед дороги йому закортіло поспати. Та так закортіло, що він з'їхав з гостинця і заснув мертвим сном. Підсипати йому снодійне у вино в шинку при дорозі, куди він завжди заходив перед від'їздом, виявилось не так складно.

Ніколи не ходи однією і тією ж дорогою, бо комусь буде дуже легко тебе витропити...

— Я це запам'ятаю... Далі!

— Під ранок твій тато очунав, а коли добрався нарешті до свого дому на Личакові, пан Губицький уже розігрував там вбитого горем батька, а жандарми тим часом хатрали¹ ваш дім. «Викрали мого сина, ми перевіряємо всіх причетних, а твоя дружина — родичка мого управителя», — пояснив йому Губицький. А коли на Михайловому возі під паками паперу жандарми знайшли одіж малолітнього Яна, витягнув пістолет. «Ти, якого я вважав своїм товаришем, як ти міг?! Куди ти дів мого сина?» І далі в такому ж дусі. Я не знаю, де в цей час був ти. Може, десь ховався в хаті...

Твоя мати крикнула своєму чоловікові «Втікай!» — і знепритомніла. Треба сказати, твоя мама носила тоді під серцем твого брата... чи сестру. Губицький кинувся до неї, жандарми — до твого батька, але він перестрибнув через огорожу і, знаючи передмістя як свої п'ять пальців, зумів відірватися від переслідувачів. На твого батька оголосили полювання.

Страх часто заважає нам думати тверезо, тому треба, щоб боялися тебе, а не навпаки, треба, щоб твої вороги робили помилки, а не ти...

— Що сталося потім?

— До вечора помер від апоплексичного удару твій дід, чинбар. Зранку твоя мати взяла тебе, трирічного, і поїхала до Накваші, сподіваючись, що зможе своїми благаннями розтопити жорстоке серце його власників.

Законна дружина дідица Ядвіга, зрозумівши, хто посмів явитися перед її ясні очі, накинулася на твою маму, учепилася їй у волосся, Губицький пробував втрутитися і... випадково чи навмисне — хтозна... зіштовхнув Софію зі сходів. Вона втратила дитину і сама стекла кров'ю у їхньому палаці, і ніхто їй не допоміг.

¹ Хатрати — проводити обшук.

Думаєш, звідки я все це знаю? Я був у них управителем. Це я поїхав за лікарем, а коли повернувся, твій батько Михайло Добрянський уже був там! Певно, добрі люди сказали, куди поїхала його дружина з сином, і він, начхавши на всі небезпеки, помчав слідом.

Ой, як він кричав не своїм голосом над тілом своєї Софії!.. Я досі чую цей крик. Не дивись так, у тебе теж сльози на очі навернулися б, коли б ти таке побачив і почув! А коли він спитав у них, де його син, у відповідь дідич Накваші, той самий, що сидить зараз за тим столиком, сказав, що око за око! Віддай мого сина — і я поверну тобі твого! А що ще він мав казати перед своєю дружиною? Йому теж, мабуть, було несолодко, жінка, якої він так прагнув добитися, померла...

Насправді він укинув тебе до підвалу. Не знаю, що він хотів із тобою зробити, але вночі я почув твоє скавуління, витяг тебе звідти і помчав щодуху з того жахливого місця!

Я знав вашу адресу, але там було стільки поліції, що я побоювався зв'язуватися з ними. Тебе, уже сплячого, я залишив у вашого пароха, у церкві Святих Петра і Павла. Наступного дня в нашу адвокатську контору прибіг служка від пароха. Переляканий, він повідомив, що ти втік. Зник. Розчинився.

Знайшов я тебе лише за два роки, випадково, на вулиці, де жебраки з Кривчиць навчали тебе своєї жебрацької справи. Ти був напівголий, у старому дранті, брудний і худий. Вони викрали тебе і навчили жебракувати. Твій дід, круп'яр з Личакова, на той час уже виїхав у невідомому напрямку, бо не було йому на Личакові спокою. Перед від'їздом він послав за мною, бо священик розповів йому, хто спробував тебе врятувати, і передав на збереження твоє свідоцтво про народження, щоденник твого батька і чернетку листа твоєї мами до директора поліції...

— Ви щось не договориєте! Що сталося з моїм батьком там, у тій Накваші?

— Михайло, наче збожеволівши, почав бігати всюди палацом і кликати тебе, а тоді вискочив надвір і закричав, що

він іде на поліцію! Що сам віддасть себе у її руки, але цієї справи так не полишить! Що він доведе усьому світові, хто такий насправді Анджей Губицький.

Встиг він тоді тільки до воріт добігти... Анджей Губицький спустив на нього своїх псів і дивився з вікна, як вони роздирали Михайла свої зубами та кігтями. А я його попереджав...

Я поглянув на чоловіка за столиком у дальньому куті кнайпи, рудого, веснянкуватого, який весело щось оповідав одній із наших куртизанок. Вона, мабуть, підійшла спитати, чи не потрібен такому гарному пану нічліг...

Я здивувався власному спокою.

— Отже, це він...

— У всьому можна побачити Божу волю. Сина дідича, як писали тоді газети, так і не знайшли, говорили, що його вкрали цигани, біля Бродів їхній табір у той час стояв. Про того бродівського нотаріуса я теж більше не чув. Кажуть, що він отримав непогані гроші і виїхав за океан. Або втік, хтозна... У Губицьких народився другий син, якого назвали в пам'ять про першого Яном, але його мати, Ядвіга Губицька, більше нікуди не виходить з дому, часто хворіє, а Анджей Губицький віднедавна взявся настійливо розшукувати тебе. Він гадає, що, знайшовши тебе, спокутує частину своїх гріхів...

— Не спокутує!

— Ти чув, що я кажу? Він розкався і хоче загладити свою вину. А ти, коли будеш готовий, зустрінешся з ним і... Гадаю, він виплатить тобі чималеньку суму компенсації...

— Я не продаюся, так йому і передайте!

— Не кричи, того, що було, не повернеш, пан Губицький хоче індульгенції, і ми йому продамо її. Дорого.

— Ніколи!

— Стій! Ніколи не кажи «ніколи»! Я мало тебе вчив?! П'ятнадцять літ — а такий дурний! Із сильними світу цього треба ладити, бо інакше все життя будеш носити їм багаж у номерах, і навіть Фонсьо не зможе тобі допомогти...

— Хто сказав, що я буду просити допомоги у вас?

— Ні, ти вийдеш на Гицлеву гору¹ з високо піднятою головою, а в перших рядах стоятиме його син! Чого ти доб'єшся? Допоможеш старушку відправитися на той світ? Він впливовий чоловік, і зможе...

— Та хоч сам цісар!

— Обіцяй мені, що не наробиш дурниць, про які я не зна-тиму!

Чоловік у дальньому куті, у дорожньому плащі і запилених чоботях, не виглядав старушком. І я не збирався відпускати його живим.

— Не бійтеся, вуйко, перш ніж мене повісять, я встигну розправитися і з його сином...

¹ Гицлева гора, або Гора Страт, — узгір'я на вулиці Клепарівській, де проводилися публічні страти.

— Агов, пане Загурський, ви занудьгували? Мої картини не такі цікаві, як ваші думки? Можна мені довідатися, про що... чи про кого ви так міцно задумалися?

От що робить із людьми неробство!

Я прочистив горло. Про картини я міг сказати те ж саме, що і про книжки, — кому вони потрібні? У художній студії комендантші панував безлад.

— Ми, люди обов'язку, переслідуючи заколотників, негідників і зрадників імперії, рідко коли маємо змогу наблизитися до прекрасного, — сказав я, торкаючись зав'язок на її корсеті. — Ми змушені всюди бачити тільки бруд і убогість, ми не боїмося подивитися смерті в очі, а перед прекрасним пасуємо, як наївні юнаки, які ще не бачили справжнього життя... — пробурмотів я, розшнуровуючи зав'язки від верху ліфа до талії чарівної пані.

— Це — натюрморт, а он там — осінній пейзаж, — вказала вона складеним віялом на щось у глибині кімнати. Я угукнув, не відриваючись від свого заняття. З корсетом практично було покінчено. — А зараз вгадайте, над чим я працюю? Не вгадаєте!

І вона чарівним рухом скинула з мольберта тонке полотно. На мене дивився... палац Дідушицьких. Такий, як наяву. Як на початку нашої з Янушем подорожі!

— Як вам? — вона торкнулася моєї руки своїми тонкими пальчиками, унизаними перснями. — Побачила його на дагеротипі¹ — і зрозуміла, що хочу там жити...

Я на коротку мить озвірів, стиснувши ці пальчики до хрускоту в суглобах. Вона зойкнула. Дурень!

Отямившись, я приготувався вибачатися. І раптом помітив, що вибачатися не треба...

— Під крижаним панцирем ховається вулкан?

Ні, там ховається звір. Який народився в п'ятнадцять років. А може, у шість. І тільки зараз усвідомив, з якої висоти впав на дно Януш Губицький. Завдяки мені...

Ви коли-небудь помирали, ласкава пані? Вас коли-небудь убивали?

— Я дикун і не звик до будуарів та художніх майстерень...

Вона схилила прикрашену перлами голову набік і майже непомітним рухом оголила праве плече.

— А до якої обстановки ви звикли, пане Загурський?

— На війні звикаєш до похідних умов. Скирта сіна, дерев'яний настил у стодолі... конюшня...

І торкнувшись губами білої ручки, попрямував до дверей.

— А ви нашу упряжку бачили? Таких гнідих не має навіть сам Едмунд Мохнацький, а він — президент міста...

— Уже йду дивитися... — кинув я через плече і вийшов у іншу кімнату.

— Я зараз буду... — полинуло мені навздогін.

Наступні двері вели ще до однієї кімнати і ще... Кімнати були гарно умебльовані, прикрашені картинами, килимами й дорогими дрібничками.

Я відчиняв двері і зачиняв їх за собою.

На мить здалося — мій сон став реальністю і дорога додому забута. Назавжди. І сонце назавжди зайшло за горизонт.

¹ Дагеротипи — перші фотографії.

Тому що я знову захотів повернутися до кнайпи мого дитинства і таки дотягнутися до шиї Анджея Губицького, губителя моєї сім'ї...

...Тоді мене скрутять і кинуть до льоху в Жовківському передмісті на радість щурам, а схвильованому пану Губицькому, який ніяк не міг зрозуміти, чого це служба із понівеченим обличчям налетів на нього посеред зали, повної відвідувачів, пояснять: несповна розуму... А те, що недоумок викрикнув у запалі ім'я Михайла Добрянського, — це він, напевно, прошу пана, звідкілясь почув, мало про що люди говорять...

Він усе пориватиметься поговорити зі мною, але його переконують, що під час приступу я несамовитий і небезпечний, перепросять і пригостять келихом вина від закладу. І допровадять до карети, сердечно запрошуючи приїхати завтра. Він пообіцяє, що приїде завтра з самого ранку і побачиться зі мною, хай би у якому я був стані...

Але завтра Анджеєм Губицьким не приїде. Не приїде він і всі наступні дні. Почується недобре і скасує всі справи. І добратися до його шиї я вже не зможу ніколи.

Він помре від стрихніну, розчиненого у вині, хоча повітовий лікар констатує смерть від гострої серцевої недостатності.

Але я нічого цього не знатиму...

Коні справді були гарні. Я бачив таких у манежі Йозефа Круппа на Курковій, де вчили верхової їзди. Міцні, спокійні, тягнуться губами до вашої руки і без заперечень дозволяють потріпати себе за шию...

Мати власний екіпаж у наші часи було дорогим задоволенням, але переплюнути самого пана президента — чи пані президентшу — вартувало.

Пані дому з'явилася у дверях стайні, наче Афродіта в піні морській, бо драдесуа¹ кольору морської хвилі, як написали б

¹ Драдесуа — різновид шовкової тканини.

у «Деннику мод паризьких», який дуже полюбляли наші біні¹, був одним з найкращих видів шовку і йшов на вечірні та домашні наряди. Тільки я от ніяк не міг вирішити: вечірній переді мною наряд чи домашній.

Тому вирішив подерти його просто на розкішній пані, щоб ні вона, ні я довго не мучилися...

Пані приглушено скрикнула. Як-не-як, стільки дорогої тканини пропаде марно через цього дикуна!

Скоро на підлогу стайні полетів і корсет із китовим вусом на пару.

Я взяв її за ручки в шовкових рукавичках, поцілував їх і швидко обмотав довкола зап'ястків віжками, а кінці віжок прив'язав угорі до підпорки, яка підтримувала балку на стелі. Пані навіть скрикнути цього разу не встигла.

Схопивши батога, я з розмаху вперісвив ним по оголеній спині.

Я звідкілясь знав, що лихо вже прицілилося в мене, припасовуючи гвинтівку до свого плеча... Знав, але зупинятися на півдорозі не збирався. Уперше я накинувся на істоту, слабшу за себе. Уперше я не зміг із собою впоратися!

Тому замахнувся ще раз.

Усе моє дитинство стояло в мене перед очима. Але хто тут говорить про моє дитинство?!

Мене зупинили ледь чутним доторком до плеча. Якимось чудом підійшовши до мене в м'яких тапочках так близько, як я нікому з чужих не дозволяв. Та й своїм цього не пробачав теж...

Донька господині стояла позаду мене з каменем у руці. Серйозна і перелякана. Тремтячи, як осиновий листок на вітрі. Усе в тій же ж забарикадованій під горло сірій сукенці і в чепчику, міцно зав'язаному під підборіддям.

Пані дому тихо підвивала біля стійла.

Гвинтівка системи Манліхер була нарешті припасована, як треба. Перевірена, змазана і готова до вживання.

¹ Біня — дівка.

У мить, коли я обернувся, вона вистрілила. І влучила просто в серце.

Я не вивчав анатомій, але коли у ваше серце поцілить лихо, ви одразу довідаєтеся, де воно у вас є.

— Якщо ви в цю ж хвилину не підете, я кину у вас камінь... — сказала вона тихо і здивовано. Наче не вона говорить. Наче не у її руці камінь. Завбільшки зо дві долоні. Її долоні.

— Це в мене? Каменем? Чому ж одразу не кинули?..

Я ще сміявся. Ще міг.

— Боялася... покалічити.

Десь далеко над величезними озерами в Заліжцях усі чайки, напевно, попадали у воду. Від реготу. А моє серце вже стікало кров'ю...

— Не хвилюйтеся. Ви не встигли б і руки підняти.

— І все-таки я можу... вас покалічити. Тому йдіть звідси... з Богом...

Я поспіхом відвів погляд.

Ця дівчинка з величезними, як озера, очима ніколи в житті не мала довідатися, як одним тихим доторком убила такого кровожерного звіра, як я...

Упустивши на долівку батога, я підняв залишки розірваної одежі і, розмотавши віжки, накинув на плечі вже трохи менш розкішної пані.

— Ми за тобою спостерігаємо... — сказав я їй її мовою, повернувши за підборіддя до себе. — Якщо хочеш жити тут... без проблем... то веди себе пристойно, усе зрозуміла? Пам'ятай: твоє призначення в житті — займатися домом, поважати чоловіка, он доньки підрастають, треба їм сукні нові шити, на балі водити... Старшу можеш до якогось пристойного пансіону віддати... Усе зрозуміла? Бо знайдуться люди добрі та й донесуть твоєму чоловікові, чим ти займаєшся, поки його нема вдома, нащо це тобі?

Палаючий погляд і міцне слівце були мені відповіддю. Але вона все зрозуміла. Видно, у минулому мала неабиякий досвід спілкування з такими, як я.

— Отже, ми домовилися. Будь обережна.

— Що я тобі зробила?.. — прохрипіли мені услід.

— Не мені. Один із твоїх... прихильників із Відня запідозрений у державній зраді. Ти ж не хочеш йти в цій справі спільницею? Здогадуєшся, хто?

Пані скрикнули. Отже, вгадав.

Вона була дружиною коменданта тюрми. Бригідка знаходилася в ненормальній близькості від нашого льокалю, тому про нового коменданта буцегарні було зібрано достатньо інформації, щоб у разі чого знати те, чого, на думку коменданта, знати було небажано.

У Відні її чоловік наробив багато боргів, і коли треба було їх сплачувати, подав прохання до намісника про переведення сюди, до наших дрімучих околиць. Коли дехто з особливо злісних кредиторів знайшов його і тут, довелося трішки допомогти коменданту в цій справі і час від часу нагадувати йому про невеличкий боржок.

Він навіть не здогадувався, що цих злісних кредиторів знайшов сам вуйко Фонсьо й акуратно допровадив до нашого міста... І не треба було йому здогадуватися про це. Менше знаєш — точно, спиш, як забитий.

Тепер і вона спатиме, як порядна дружина біля порядного чоловіка. І дітьми, гляди, займеться...

Я дійшов до брами на виїзді з подвір'я і відчинив хвіртку. І тільки опинившись по той бік, дозволив собі обернутися.

Вона завмерла на віддалі, але потім усе-таки зважилася і підійшла, серйозна й перелякана. Мною. Я на мить прикрив повіками очі. Наче від сліпучого сонця...

— Ви ж нікому не скажете, що були в нас? Бо служниця наша приїхала з нами з Відня, і вона ніколи нікому не скаже... А той пан із фотоательє, він тільки здалеку на маму дивиться. І зітхає...

Мені, маргіналу, була дарована ще одна мить у її товаристві, а це для смертельно пораненого — ще одна мить життя.

— Нікому.

— У Відні в мамі було багато... шанувальників, а мій вітчим... він дуже покохав мою маму. Він повірив, що вона змінилася... після зустрічі з ним...

— Нікому.

— Точно?

— Точно.

— Тоді візьміть. — Вона простягла мені вервечку з простих скляних зерняток. — Скоро Задушки. Будемо молитися за померлих. Її подарував мені мій тато, навіть коли я тримаю її в руках, мені стає легше...

Жодне пасмо не вибілося з-під її головного убору. Жодний подарунок не був ціннішим за цей.

— Ваш тато не був би проти?

Вона похитала головою, а тоді зашепотіла дивні, незрозумілі мені слова, зашепотіла одними губами, до яких я ніколи не зможу доторкнутися:

— «Не беріть нічого в дорогу: ані палиці, ані торби, ні хліба, ні срібла, не майте по двоє убрань. І у який дім увійдете, залишайтеся там, і звідти відходьте. А як хто вас не прийме, то, виходячи з міста того, обтрусіть від ніг ваших порох на свідчення супроти них...»¹

Схиливши голову і опустивши долу очі, вона наче читала якусь невидиму мені книгу. А коли підвела очі — мене вже поруч не було. Постоявши біля брами, вона повернула назад у дім.

Я не згадаю тебе, дівчинко з незнайомими косами. Скільки жити буду — не згадаю. Хіба коли буду помирати...

¹ Євангеліє від Луки 9:5.

*Н*а моє глибоке переконання, до будь-якої тюрми слід заходити з променистою усмішкою на устах, яка буде наповнювати повітря довкола ароматами фіалки та амброзії. Це викликає в тамтешньої обслуги чудодійний стан отупіння і дозволяє вам замилювати їм очі великим-превеликим брусом мила фірми «я, троюрідний зять двоюрідної невістки моєї бабки по лінії швагра, прийшов спитати, а де ж мої кривні грошики за воза, якого я продав цьому андрусю¹, якого ви стережете...»

Поки я їхні очі цим милом замилював, Бригідка всіма своїми загратованими вікнами дивилася на мене, як на слабого розумом. Бо, на моє глибоке переконання, людина при здоровому глузді і без примусу до цюпи не попереться...

Людиною при здоровому глузді я був учора. Сьогодні я був звіром, який узяв слід. І дійшов за ним до воріт пекла. І назад не повернув. Бо слід для дикого звіра, як свічка для нічного мотиля, — беззаперечний, чіткий і прадавній закон. Єдиний, якому мій звір підкорявся без примусу і без вагання.

Караульні переглянулися і передали мене з моєю променистою посмішкою коменданту — низенькому опецькуватору чоловічку не першої молодості.

Зазвичай із ним вів справи сам вуйко Фонсьо, а я тільки позирав довкола, чи немає де цікавих душеньок... Але блиск золотих для нього був доволі вагомим аргументом у бесіді,

¹ Андрусь — злодій.

і яка кому різниця, від кого ті золоті. Не те щоб ми дуже втішилися одне одному, але псувати одне одному нерви не стали.

Він лише спитав, з ким із його арештантів я так гаряче прагну зустрічі.

Покажіть мені того ненормального, який бовкнув якимсь усе, що робиться, — на краще. Я змушу його з'їсти це прислів'ячко без солі!

— Францішек Шварцер.

Комендант завмер.

Хвилину по тому я повторив своє прохання, кланяючись і ризикуючи при цьому роздерти власний писок від нестримного бажання показати одразу всі свої зуби. Щоб потім не говорили, що я не попереджав.

— Я такого не знаю... — повільно і хрипло відповів мені комендант, ураз сильно посмутнівши та скосивши очі до шухлядки, куди кинув був мої монетки. Те, що вони були добуті сьогодні мною з його стародавнього секретера, замкненого на ключ, захований у його дружини в кишені домашньої сукні, він навіть не здогадувався. Тому посмутнів усерйоз. — Тебе проведуть до виходу.

Першим і найважливішим правилом, яке вуйко Фонсьо вдовблював нам у довбешки, було: коли брешеш, то роби це так, щоб навіть твоя совість повірила. Тобто дивися щиро в очі і демонструй свою найпалкішу прихильність тому, кого збираєшся ошукати.

Комендант цієї науки явно не проходив.

— Я перепрошую, але мій швагер точно у вас, я знаю!

Мій писок уже зводила судом, але я ще сподівався залатвити справу по-доброму.

— Може, мені ліпше знати, розкудактався тут... — хрипло заперечив комендант, не бажаючи по-доброму. — Це... це поки що залишиться в мене, — і він засунув шухлядку в стіл до кінця. — Ми розберемося потім із твоїм... Фонсьом...

Овва. Пустити кабана під стіл — і він тобі всю закуску зжере...

— Пане коменданте... мені б тет-а-тет зі швагром... погомоніти б, га?..

Куркою ми зроду не бували, а в кабани... що ж, можемо записатися, якщо так просите... Моя німецька не була найкращою, але змін у моєму тоні він не міг не помітити. Змін не на краще.

— Ану вали звідси, паскудо, швидко! — рывкнув комендант, додавши доволі точну адреску, за якою мене, паскуду, чекають не дочекаються. Польською, до речі, мовою. Не дивно. У кожного державного чиновника вимагали знання польської. От він її і вивчив... на державному рівні.

Хрипота при цих словах промовисто захропіла в глибинах його дихавки. Наче її, дихавку, шматували зубами. Я уявив це і осміхнувся. Хрипіння припинилося.

Я акуратненько присів на стільчик, який був акуратненько прибитий до підлоги комендантського кабінету. Кабінет той знаходився в глибинах в'язниці, де закінчила своє життя незліченна кількість мешканців мого міста. До яких цьому чужинцю не було ніякого діла.

А так хотілося по-доброму...

Мідний дзвіночок відмовився дзвякати під вагою моєї лапи. Його лапа встигла здолати за цей час лише півшляху, хоча й зметнулася, як у вовка за здобиччу. Підстаркуватого важкого ожирілого вовка.

— Кароля Ганке знаєте?

Він завмер, не опускаючи руки.

— І він вас знає. Власник кам'яниці на вулиці Панській, сім. Здається, ви в нього помешкання винаймаєте, якщо не помиляюся...

Судячи з його обличчя, я не помилявся. От і добре.

— Сьогодні зранку до нього прибули гості з Відня, кредитори, з векселями... Угадайте, кого вони дуже щиро хотіли побачити?

— Я все заплатив, — люб'язно виправдовуючись переді мною, випалив комендант.

— Вірю. Але вони чомусь не вірять. Угадайте, хто ці векселі в них викупив?..

— У тебе грошей не вистачить, вилупку!

А казав, що все заплатив...

— Не я. Куди мені. Є люди значно впливовіші...

— Хто?! Президент?

— Послуга за послугу...

Комендант відкинувся на спинку стільця. Хвилю ми сиділи так один навпроти одного, і я розумів, що якби моє, з таким трудом здобуте благополуччя, хтось порушив, я б не вагався.

Але брехати треба вміти так, щоб самому повірити. Я добре цю науку вивчив.

Пан комендант був чужинцем і не знав, кому й чому можна тут вірити. Але врешті-решт звичайна жадібність перемогла.

Мені дали десять хвилин. Я кивнув. Вистачить.

Усмішка моя сонцесяйна осявала коридори темниці аж до самої камери. Навіть щури від цього сяйва поховалися, бо жоде не потрапив під ноги.

Двері зі скреготом відчинилися. Я увійшов. Слід виявився точним. Привів, куди треба. Мені давно сюди треба було. Мене давно тут чекали.

Францішека Шварцера посадять за бродяжництво й осквернення могил на Личаківському цвинтарі, де він ховався в одному з давніх склепів, наводячи страх на відвідувачів. А під час допитів несподівано виявиться, що він тісно пов'язаний із контрабандистами і фальшивомонетниками, і частину його друзів по ремеслу під час облав запроторять до поліційних постерунків.

Для Альфонсо Грубера почнуться важкі часи. Він попросить допомоги у відомого в місті адвоката, власника маєтку в Рудниках, але той відмовить.

Цю справу візьме під свій особистий контроль директор поліції, попередивши всі комісаріати, стражниць і експозитури поліції про посилення заходів безпеки в районах за Жовківською і Личаківською рогатками, а також у гмінах¹ Знесіння,

¹ Гміни — органи самоврядування на місцях.

Кривчиці і Лисиничі. Про все, що виходить за рамки звичних подій, про все підозріле в цих небезпечних районах, наводнених злочинцями, які, оперуючи в місті, криються там від ока поліції, було наказано повідомляти йому особисто.

Якось серед інших йому передадуть донесення, що за Личаківською рогаткою бачили одного з батярів Клепарова, що було подією неординарною, бо батярня різних дільниць не дуже шанувала одна одну, хоча в інші часи цю подію точно не віднесли б до числа таких, якими можна порушити спокій головного поліціанта міста.

Детальний опис цього баяра ляже на стіл Владислава Крачковського. Той прочитає, підійде до вікна і, спостерігаючи за вуличною метушнею великого міста, вкотре переконається, що нюх його не підвів. Він згадає невеличку Наквашу бозна-де під російським кордоном і те, що цей злочинець з побитою наче віспою половиною фізіономії був практично ще тоді в нього в руках. А він його упустив.

Відтак, полиставши досьє Францішека Шварцера, у миру Цвібака, він довідається, що той теж недавно ошивався на Личакові, — медом там намазано їм, чи що? — де і був заарештований, хоча досі орудував усе життя в Жовківському передмісті. Він накаже негайно доставити його до себе на сердечну розмову. І саме перед моїм приходом комендант Бригідки отримає цей наказ.

«Але двадцять золотих ринських теж на дорозі не валяються», — вирішить комендант, відтерміновуючи виконання наказу і передаючи мене конвоїру...

А ще трохи порозмишлявши, вийме з шухляди мішечок з грішми, зважить його в руці і дійде висновку, що раз у такого спритника, як я, є гроші, які легко можна віддати за десять хвилин розмови зі своїм кривним, то, можливо, він, тобто я, знайшов скарб, або грабанув когось, або знає місце, де тих грошей є трохи більше. А йому, директорів тюрми, трохи більше грошей не завадить, особливо перед зустріччю з давніми кредиторами... Особливо коли в тебе молода дружина.

Жадібність у душі австрійського чиновника вкотре пере-
може.

Але я цього не знатиму.

...Арештант з десятої камери виглядав як семінарист — худий,
смутий і богоподібний.

— Кажі...

Цвібак глянув на мене своїми сумними очима. Відповідь на
моє питання не квапилася злітати з його вуст.

В одиночній камері були нари, стіл, крісло і лампа. Тут
було відносно чисто, сухо і світло. У таких камерах тримали
політичних арештантів. Що *він* тут робить — я не міг второ-
пати.

Звір мій дивився йому в очі холодно і мовчки. Бо все вже
давно вирішив. Тільки я, людина, могла в таких випадках
зволікати. Коли здобич — на відстані двох стрибків.

— Кажі. Чому ви не почекали на мене? Хто вирішив його
прикінчити? Ми з вами про що домовлялися?

Цвібак спостерігав, як я намотую собі на кулак білизняну
мотузку. Ту саму, яку ще покійний Карл використовував не
за призначенням. Я проніс її сюди зашитою в поясі майже
новеньких споднів із дому на вулиці Панській.

Мої питання мали для мене величезне значення, але від
його відповідей практично ніщо вже не залежало.

— Ти ніц не зробиш мені. Ми в криміналі. Страгула¹ тебе
зразу заквасить².

— Кажі. У нас мало часу.

Спокій, із яким я говорив, ставав дедалі більш зимовим,
хоча по той бік ґрат іще була осінь.

Він здвигнув плечима. Але ледь помітно засовгався на на-
рах. Мій спокій почав добиратися до його мізків.

— Я покличу клавішника³.

¹ Страгула — вартовий.

² Заквасити — ув'язнити.

³ Клавішник — наглядач у арешті.

— Не встигнеш.

Він знову ледь помітно здригнувся. Для тих, хто не зрозумів: словами його налякати було неможливо. Його міг злякати тільки крижаний спокій у моєму голосі. І погляд звіра крізь мої зіниці...

Я зробив рух йому назустріч.

Він зірвався на ноги і відстрибнув до дальнього кута. Стояв там і важко дихав. Я залишався стояти де стояв. З мотузкою в руці.

— Кажи...

Він здався. Надто добре пам'ятав, що я зробив із його друзями. Надто сильно боявся за свою шкіру.

В одну мить до мене дійшло, чому йому виділили окрему камеру з королівськими вигодами. Він здавав наших. І обляви — його рук справа.

Ніхто не любить зрадників. Навіть Христос. Хоча й прощає їх.

— А ти так нічого й не зрозумів, Племянничку?..

Коли стражник відчинить двері, я стоятиму на тому ж місці біля стіни з мотузкою в руках. Францішек Шварцер кричатиме, що його хотіли задусити.

Комендант Бригідок не здасть мене поліції, бо тоді інформація про зайві гроші дістанеться поліцаям, а не йому.

Цвібака відтранспортують до дирекції поліції, наказавши мовчати про інцидент в обмін на зайвий кусень м'яса в хлібній юшці і зайвий кусень мила.

Владислав Крачковський так і не дізнається, що ще раз втратив шанс мене схопити.

А один з потужних клавішників, поплювавши на руки, візьме молоток і почне ламати мені пальці. Один за одним. Бо я виявлюся впертим і не захочу сказати, де взяв двадцять золотих ринських і де захована решта мого скарбу.

Одна дівчинка, відкривши одну книжку, прочитає в ній: «Бо де серце ваше, там скарб ваш». А серце моє лежало біля її ніг. І зрадити його я ніяк не міг, навіть якби й хотів.

Бо зрадників ніхто не любить. Навіть Христос. Навіть коли прощає їх...

Пам'ятаю кацябу¹ без вікон, вологу і закіпчену. Пам'ятаю свій крик, що відбивався від кам'яних стін і глушив мене. Пам'ятаю біль, гострий і безмежний, як промінь сонця, що б'є в незахищені зіниці. Б'є раз за разом, без передиху.

Більше нічого не пам'ятаю.

¹ Кацяба — маленька камера.

Човен плів по річці. Гойдаючись на хвилях. Зачерпуючи воду лівим бортом. Звідкілясь я знав, що ця річка колись рвала береги і перевертала такі човни. Але це мене не хвилювало.

Найбільше мені хотілося додивитися свій сон. Мама в шурхотливій сукні заводить мене до цукерні. Тістечка, пляцки, чоколяда, морозиво, халва в маленьких коробочках, пірники на липовому меді... Я ніяк не міг вибрати, чого мені хочеться, бо мені хотілося всього. Мама сміялася — дзвінко і весело, велетень за мармуровою лядою простягав мені солодкі частунки, я розривався між ними, а коли вибрав нарешті золотистого півника на паличці і доторкнувся до нього... руку обпалило, наче з гарячої смоли був той півник, а не з паленого цукру...

Я розплющив очі. Небо наді мною сіріло. Холодно і мокро було довкола. Права рука — велика, набрякла, червоно-синя — горіла вогнем.

Я схопився за неї лівою рукою і, скоцюрбившись, притис коліна до грудей. Але моє обличчя одразу ж залило водою. Поперхнувшись, я підвів голову і побачив, що лежу наполовину у воді в руслі річки Полтви, біля правого її берега, і берег той ще зберігає сліди людського тіла, яке сунуло ним згори вниз. Мого тіла.

Я не міг зрозуміти, ранок це чи вечір, я не міг підвестися, ковзаючись і в'язнучи в мулі, я не міг позбутися нестерпного болю в пальцях, який навіть у холодній воді продовжував роздирати мій мозок на кавалки.

Я, може б, і здався. Обов'язково б здався. Але річка була мілка й брудна, і щоб утопитися у її водах, мені треба було б знову знепритомніти. А мій біль не давав такої можливості. Він пульсував і шарпав мої нерви й танцював вогненними колами в мене перед очима. І розмахував чорними полотнищами в мене над головою.

І не було сонця, щоб розмалювати ці полотнища золотом.

— Що це там стільки гайвороння, тату? — спитав невидимий мені голос на березі.

— Падло знайшли якесь... — відказав інший голос, віддаляючись.

Я спробував покликати на допомогу. Але горло моє стисла судом. Ніколи нікого не просив про допомогу. Не був цьому навчений.

Тому й помирав зараз, як падло, у стічний канаві свого міста...

Архангел Михаїл із Гетьманської встав на воді переді мною і склав руки на грудях.

«Хіба ти іншої смерті чекав? — спитав він мене, а позолочені крила його здригалися від вітру, наче крила простого гайвороння. — Мовчиш. Усі мовчать, коли нема чого сказати на свій захист. Усі мовчать, але хочуть помилювання. Геть усі...»

Я приклав здорову руку до грудей, щоб утихомирити биття свого серця, і намацав під тканиною маленькі зернятка. Вєрвечка, яку мені подаровано давним-давно, в іншому житті, висіла в мене на шиї. Не злетіла, не загубилася, не потонула...

«А тобі по-справжньому щось дарували?...» — спитало минуле голосом Яна з Накваші.

Я усміхнувся. Тепер я міг би йому відповісти. Шкода, що запізно.

— Ну, я ж казав, тато, що там хтось є! — радісно прозвучало згори з берега.

— Ага, твоя правда, — менш радісно відповіли йому. — Ну, чого став, спускайся, якщо хочеш, щоб ми доїхали до базару вдосвіта!

Селяни з Гряди везли цього ранку до мого міста овес, пшеницю і ячмінь на торговицю збіжжя. Уклавши мене серед міхів,

вони певний час вирішували, куди відвезти, спочатку навіть подумали в поліцію здати, щоб там розпитали, хто мене вкинув до Полтви. Але щось не дуже їм хотілося з поліцією розбиратися, тому врешті повернули назад від Полтв'яної¹ повз казарми Галицького піхотного полку Вільгельма Ернста до монастиря Святого Онуфрія, бо старший із них, Степан, мав там знайомого монаха.

— Колись у них був шпиталь, то хай заопікуються нещасним... — сказав він своє останнє слово, а син Павло, цьвонувши батогом, спитав:

— Тебе як звуть?

Я сидів, підпертий мішком і накритий до шиї рядном, і заколисував біль у руці.

Тато осадив його:

— Не розуміє він тебе, облиш. Бачиш, сильно йому дісталося...

Дарма, що була неділя, Замарстинівською вулицею тяглося багато фір, йшло багато пішоходів, які несли клунки і молочні збанки, а ще більше жидів роїлося довкола тих возів і перехожих, питаючи, що є на продаж.

Ті, хто мене витягли з Полтви, бідкалися, що не залишили воза і коня в Леона, на заїзному подвір'ї перед рогаткою, і їм довелося платити «копитове»² за використання бруку. Але, з іншого боку, тягти оте все збіжжя на плечах — дурного робота. Та й цього бідаку на чому б вони зараз везли?

Були вбрані в добротний домотканий одяг, узуті в чоботи зі свинячої шкіри з високими халявами і не боялися, що я, незнайомий голодранець, можу їм заподіяти шкоду. Їм таке навіть на думку не спадало.

Ми, міські батяри, називали селян жлобами, обдурювали як могли на ярмарках, сміялися з їхніх пишнотілих жінок, не затиснутих у корсети, засмаглих і з мозолистими руками.

Не квапся сміятися. Почекай, хто буде сміятися останнім.

¹ Вулиця Полтв'яна — проспект Чорновола.

² Митний збір.

Від якогось часу я навчився цінити одяг, у якому не зимно, взуття, яке не розпадається після багатьох миль у дорозі, людей, які витягнуть тебе з халепи просто так, бо вони люди... Шкода, що запізно.

Кляштор Святого Онуфрія швидше виглядав укріпленою фортецею, аніж монастирем. Великий дерев'яний хрест без прикрас стояв на узбіччі перед подвійними мурованими сходами. Від самого вигляду цих сходів у мене закрутилася голова.

Мене поспіхом вигразули з воза, бо вже сонце зійшло і треба було на торговицю їхати, і повели цими сходами на гору. Назустріч нам вийшов молодий монах, підозріло зиркаючи в мій бік. Селяни заходилися щось йому пояснювати.

Я стояв у проході під високою вежею і розумів, що довго так стояти не зможу. Але монахові не дуже сподобалися роз'яснення Степана і Павла. Мені теж такий, як я, не сподобався б.

Сонце справді зійшло, але холодно було так, наче я продовжував лежати на дні Полтви, покритий шаром студеної води. І вдруге — я звідкілясь це знав точно — мені не вдалося б подолати ці сходи нізащо.

— Скоро служба... Ні, отець ігумен зайнятий... Ні, турбувати не можна, скоро служба...

Я розвернувся і пішов. Зупинившись над першою найвищою сходинкою, я обережно прихилився плечем до муру. Тепліше не стало.

— Треба сісти, так подають більше...

Я повільно обернувся. Низенький чоловічок у рясі, з ріденькою борідкою й обідком з ріденького волосся по краю лисини, люб'язно взявся вчити мене жебрацтва. Пальці і манжети його були у воску. Мабуть, прислуговував отцям під час служби.

— Краще карболку¹... — розліпив я пошерхлі губи, тремтячи всім тілом і розуміючи, що впасти просто тут йому до ніг

¹ Карболка — карболова кислота, використовується як засіб для дезінфекції, при попаданні всередину організму викликає смерть.

буде не зовсім гречно. Голос свій я не впізнав. І звіра свого таким безпомічним я ще ніколи не бачив. — Маєте... карболку?

Він подумав, смішно витягнувши вперед нижню губу і кивнув.

— Десь має бути. А тобі навіщо, сину мій?

— Спрага мене мучить...

— Так ти прийшов за адресою.

— Ви тут роздаєте отруту?

— Ми тут від спраги лікуємо.

Я покрутив головою.

— Мені лікування не допоможе. Мені потрібне забуття...

Незвично було чути в місті русинську мову. Ще незвичніше було розмовляти нею.

Монах знову закопивив нижню губу. Так йому, напевно, легше думалося.

— Добре, дістанеш ти свою карболку. Але за однієї умови. Підеш сьогодні до ігумена на сповідь.

Я розсміявся. Точніше, спробував — і закашлявся. Від різних рухів усе тіло здригнулося і по пальцях наче знову пройшовся безжальний молоток. Стиснувши зап'ясток здоровою рукою, я повільно осів долу. На те місце, де зазвичай сидять жебраки. Вони вже сходилися до церкви перед недільною службою.

А ставати жебраком знову я не збирався. Карболка — куди кращий вихід.

— Ну, посуди сам, ти ж нічого не втрачаєш, — присів він біля мене, — а мені за порятунок твоєї душі буде там, — він вказав на склепіння арки, під якою ми прикидалися жебраками, — додаткова винагорода. Скажеш ігумену кілька слів, отримаєш розрешення і підеш пити свою карболку. Домовилися?

Мої селяни разом із серйозним молодим монахом і кількома старцями в лахміттях дивилися на нас, роззявивши роти.

— А вас за це не покарають?

— Ти ж нікому не скажеш, — голосно зашепотів мені у вухо бородатий монах з лисиною на маківці. — А з ним, — палець знову показував угору, — я домовлюся. Спокутую, якщо треба. Ще когось наверну на шлях істинний. Ти і так на вигляд уже не жилець, великого гріха не матиму...

Я пару разів кліпнув очима. Мій звір навіть голову відірвав від лап. Невже це так видно?..

— Домовилися? — простяг мені руку.

Я подумав і простягнув свою. Ліву. Правою навряд чи ще щось зможу робити...

— От і добре, — він панібратськи взяв мене за плечі, хутко допоміг підвестися і сказав молодому, — а йти до сповіді треба чистим. І в чистому.

Молодий монах отетеріло кивнув і забрався з наших очей. Селяни поклонилися і теж попрямували до воза, оглядаючись на нас і збуджено перешіптуючись.

Жебраки гуртом простягли до нас свої капелюхи.

В одній із келій у дерев'яну діжку налили нагріту воду і всипали трохи солі. До моїх поламаних пальців приклали знизу і зверху дощечки й перебинтували.

Тіло зігрілося, розімліло і зовсім трішки затерпло, нагадавши, що бувають миті в житті без болю. Душа, якщо вона є в таких, як я, вила вовком до невидимих у цей час зірок.

Невидима, розтрощена молотком правди душа самотнього батяра з Клепарова.

Убити молодого Губицького я вирішив іще тоді, у п'ятнадцять років. Оскільки його тато невдовзі помер без моєї участі, моя помста мусила на когось скеруватися. Я довго виношував свій план. Довго підшукував виконавців. Довго вибирав момент, місце і спосіб страти.

Альфонсо не втручався. Допомігав інколи порадою, підказував, що і як буде краще зробити, але справа ця була виключно моєю справою. Справою честі.

Я частенько їздив у Броди і, використовуючи ім'я вуйка як пароль, вивідував у місцевих жителів те, що мене цікавило. Жиди цього вільного і багатого «другого Єрусалиму» мали свої очі і вуха по всьому повіту, вуйко мав непогані контакти з цими жидами, вони весь час між собою щось, найчастіше нелегальне, купували та продавали, а мене, яко посильного, окрім виторгу, цікавило також усе, що стосувалося Яна Губицького.

На той час йому виповнилося дванадцять. Після смерті батька мама його нікуди не випускала, тому я не міг напасти на нього десь поза домом. Проникнути до палацу було складно, хоча й можливо. Але на той час я ще не був упевнений у своїх силах.

Після смерті матері його взяли до себе сусіди в Поникві, позаяк із родичами в Губицьких стосунки були, м'яко кажучи, кепські. Палац Бохенських виглядав іще неприступнішим і грізнішим.

Тому в сімнадцять років я записався добровольцем до нашої Цісарсько-Королівської армії. Щоб навчитися не пасувати перед труднощами.

Більшість батярів від обов'язкової загальної військової повинності драпала, як від вогню. Кожен, кому виповнювався двадцять один рік і чий зріст був не менший метра і п'ятдесяти п'яти сантиметрів, уважав, що може перехитрити систему та заховатися від неї на горищі свого дому. Жандарми ризикали за втікачами по всьому місту і краю.

А я захотів навчитися володіти зброєю, не чекаючи віку, визначеного законом.

Мене відправили до Галицького піхотного полку генерала піхоти Франца Шедлера під номером тридцять, що розміщувався в Цитаделі, видали магазинну гвинтівку з клинковим багнетом, ранець, дві обойми набоїв, сухарний мішок для емальованої фляги з притороченим знизу стаканом, дві банки консервів і сухий пайок, піхотну лопатку, скатку шинелі, приторочену до ранця, комплект білизни, пару запасного взуття і в'язаний светр на зиму.

Усе це багатство після холодного і голодного Клепарова здалося мені подарунком неба. Так, нас піднімали ще затаємно, кидали на засніжений плац чи у виснажливий похід, нас муштрували, садовили на хліб і воду й знову муштрували, але в мене була мета, і я не зважав на тимчасові незручності.

Зате на параді, одягаючи однобортну, на шість жовтих металевих гудзиків з номером полку кожен, суконну куртку сіро-блакитного кольору зі стоячим коміром і червоно-брунатними клапанам (такого ж відтінку в нашому полку були обшлага, погони і плечові вали), під мундир — чорну суконну краватку з білим підкомірцем, як у ксьондзів, сині суконні панталони прямого крою з візерунком із червоного шнура над коліном, черевики на шнурках і ківер¹ із чорного сукна зі шкіряним козирком, ремінцем до підборіддя і металевим гербом та кокардою зверху з ініціалами імператора, — на параді, ловлячи погляди панночок, я відчував себе на сьомому небі.

А повернувшись через три роки, зрозумів, що нічого не змінилося. І втекти мені з мого пекла не дозволить ніхто.

Ян Губицький у цей час поїхав студіювати філософію, латину та інші вкрай необхідні дворянину науки до Парижа.

Помста відтягувалася, стигла і твердла в моєму серці.

І цього літа пробив її час. Час моєї помсти.

Церква Святого Онуфрія греко-католицького обряду була довга, з височезною стелею, зі свічками, канделябрами і панікадиллом по центру, від яких розходилися мерехтливі хвилі світла і жовті, котрі не зникали навіть за заплученими повіками, плями. Поки була напівпорожньою, лише послушники завершували приготування до служби.

Смішного монаха ніде не було видно. Певно, шукав для мене карболку.

Молодий монах, який мене супроводжував, указав на дерев'яну з густим переплетенням на віконцях будку і на лавку

¹ Ківер — військовий головний убір.

біля будки. Мовляв, сідай і чекай. Я б з величезною радістю відправив цього монаха в нокдаун за таке зі мною поводження, але домовленість є домовленістю. Тому, набравши в груди повітря, підійшов до лавки і сів.

До церкви почали стікатися парафіяни.

Дрімотна напівтемрява, стікаючий краплями віск і приглушений шурхіт одягу та молитов знову повернули мене в стан внутрішнього заціпеніння. І минуле, як водиться, полізло зі всіх щілин...

Мій план був такий: схопити за допомогою спільників молодого панича, коли той поїде до своєї пасії, зв'язати його, кинути на годинку самого, щоб остаточно залякати, у халупі під російським кордоном, яка слугувала перевалочним пунктом для контрабандистів і нелегальних перебіжчиків. Потім з'явитися власною персоною і розказати йому, хто я такий, хто були мої батьки і за що його буде зараз покарано. Вислухати у відповідь плач, моління й обіцянки за певну суму грошей викупити своє життя. Насолодитися виглядом поверженого супротивника, а тоді розв'язати його і дати можливість захистити себе з армійським револьвером одинадцятиміліметрового калібру в руках.

Пройшовши армію та вишкіл у вуйка Фонся, я був упевнений, що двадцятилітній субтильний юнак, щойно повернувшись на канікули з університету, син свого боягуза-батька, який скидає зі сходів жінок при надії і натравлює на беззбройних чоловіків собак, — він не зможе навіть нормально втримати зброю в тремтячій руці.

І тоді я повільно підніму свій револьвер, повільно зніму його з запобіжника, повільно наведу на свого противника приціл і вистрілю. Присвятивши свій постріл пам'яті своїх батьків. Завершивши тим самим існування давнього роду Губицьких.

«Нема чого плодити на землі негідників і покидьків», — думав я тоді, завершуючи останні приготування. Мої спільники вкотре запевняли мене, що все зрозуміли.

Усе пішло не так того дня. Я перебував у Бродях, і зранку, за дорученням вуйка Фонся, навідався до готелю на вулиці Львівській неподалік Ринку, де зі своєю свитою зупинився один київський вельможка, далекий родич Молодецьких, власників міста. Він щороку приїздив у наші краї «на полювання», а так на правду, то щоб розтринькати всі гроші, які в нього були на руках, і з чистою совістю поїхати назад. Ми дізналися, що вдома його тримає в міцних руках багата дружина, а тут, у гостях, він може насолодитися всіма благами вільного життя, не відмовляючи собі ні в чому.

Ми постачали йому відбірний тютюн, мисливські рушниці і дівчат, а через довірених осіб із його свити обмінювалися з нашими закордонними партнерами інформацією і грішми.

Переговоривши з метким писарчуком, який знав, що непогано заробить, якщо виконає доручення, я вже збирався піти, як у дверях з'явилася особиста охорона вельможі і мене доправили до його покоїв.

Револьвер я мусив здати. Що не сподобалося мені категорично.

В апартаментах готелю все плавало в тютюновому диму. На ложі за пологом лежали дві німфи років по п'ятнадцять майже без одєжі і ласували виноградом, звабливо поглядаючи на свого пана та на його гостя.

Сам пан возсїдав на міцному кріслі, як на троні, у розхристаному одязі, з келихом у руці і пожмаканим багряно-синюшним обличчям людини, яка давно звідси не виходила і не збирається виходити, поки має чим платити.

Довкола все було заставлено порожніми пляшками. Полювання, судячи з усього, вдалося на славу.

Він запросив мене випити і скласти йому компанію на весь час його проживання тут, у цьому розпусному місті, де він нікому не довіряв. При цьому він виразно зиркав на охоронців при вході і ласо — на німф за пологом. «Вони в нас ще «попляшуть!» — крикнув він і затягся сигарою.

Я відмовився. Він знову запропонував випити і повторив запрошення.

Я повторив відмову, окрім російської, усіма мовами, які знав.

Усе завершилося тим, що я мусив утікати через вікно готелю. Револьвер мені, звісно, ніхто не віддав.

Поки я безрезультатно шукав зброю, минула ще година, зі спільниками я зв'язку не мав, тому, вибравшись нарешті в дорогу, маючи тільки ножа, я мусив на ходу придумувати новий спосіб страти. Це мені не подобалося, але дороги назад уже не було... Опісля ми всі мали перетнути кордон і схоронитися на певний час у наших малоросійських партнерів.

Тому коли я з'явився в старій халупі в Бродівському лісі, минуло вже чотири години. Місько Нарваний поправив свого капелюха-панаму і зробив знак двом іншим, які, скориставшись моїм здивуванням, зайшли мені за спину й акуратно вийняли в мене з-за пояса ніж.

— О, а де револьвер?

Я мовчав. Лисий Юзько підняв за волосся безвільну голову полоненого, а Місько приставив мого ножа йому до горла.

Цвібак став збоку, намотуючи на кулак старий облуплений ремінь.

— Сам будеш підрізати, чи нам дозволиш? Не хоче, зараза, ноги нам цілювати, ми і так і сяк просили 'го — ніяк не хоче... Чи мо', передумав? — спитали вони полоненого.

І заіржали, мов коні.

Полонений заперечливо хитнув головою. Очі його були заплющені, губи покусані, на шиї виразно проступала багряна окантовка, а на тілі... Смуги зрізаної на грудях шкіри щедро сочилися кров'ю...

— Ми так не домовлялися... — повільно промовив я, роззираючись.

— Хіба не? Та йой, не бреши! Ліпше молитву прочитай за упокій його душі, а з тілом ми вже якось справимося без тебе!

Затуливши рота і носа рукою, наче цей запах — солодкаво-відразливий запах крові — мені огидний, я відступив назад, мацаючи довкола вільною рукою.

— Я зараз, чекайте... я вийду...

Вони знову заіржали. Той, хто тримав ножа, я знав це, не змилить і не здригнеться. У мене було п'ять секунд, не більше...

Натрапивши позаду себе на вила, я кинув їх Міськові в груди. Він закричав, змахнув руками і повалився навznak. Ніж відлетів до стіни. Я блискавично підняв його і рушив до Юзька. Той позадкував від мене, потім об щось перечепився, рвучко сахнувся назад і, випростовуючись, з півоберта врізався скронею в сучок біля дверного просвіту. І впав за-мертво.

Цвібак із тихими прокльонами переступив через тіло соратника, пройшов у двері і з тими ж прокльонами зник у лісі, і погляд, кинутий ним через плече, був страшнішим за його слова. Був міцний і вправний, і якби кинувся на мене тієї миті — невідомо, чим би закінчилася наша сутичка... Але волів утекти й заховатися у склепі на цвинтарі на іншому краю нашого з ним міста. Бо, мабуть, побачив у моїх очах звіра, а не людину...

Таким чином Януш Губицький, напівпритомний, нагий і закривавлений, підвішений зв'язаними руками до стріхи, а зв'язаними ногами ледве дістаючи до трухлявої підлоги, перекреслив усі мої тодішні сподівання. Не захотів бути іменинним тортом на моєму торжестві. Відмовився грати визначену мною роль.

Мій ворог за короткі хвилини навчив мене більшому, аніж близькі мені люди за все моє життя...

До дерев'яної будки потяглися люди. Чоловіки, жінки і діти. Не знаю, що їх змушувало йти на таємну розмову зі священником, але я їм не заважав. Відсунувся на самий краєчок лавки. Прилаштував праву руку так, щоб менше сіпало. Згадав самотню свічку тюремної камери для допитів. І людину, яка вершила там призначену їй роль.

Не втримався і застогнав. Спогад був настільки ясний, що затьмарив реальність.

А на зміну йому прийшов інший спогад, гостріший і болючіший, бо вражав душу. Якщо вона є, звісно, у таких, як я...

« — Ми з вами як домовлялися? Хто сказав вам замордувати його? Кажи.

— А ти все ще нічого не зрозумів, Племянничку? Ні Любчик, ні Аничка, ні Мовчун — ніхто тобі нічого не розказав, ніхто навіть не натякнув, що діється? А-я-яй! Тільки Цвібак виявився твоїм справжнім цимбором!

— Кажи!

— Твій вуйко мав отримати гроші, грубі гроші за те, що ти збирався зробити задурно! Від кого гроші? Від панства Бохенських! Щось у твого Януша з їхньою Евою не складалося, стали подейкувати, що він ніколи з нею не одружиться, а втрачати такий маєток, коли йому виповниться двадцять чотири і він стане повнолітнім, Бохенські не хотіли. Чим більше старий пан наполягав на весіллі, тим більше молодий відтягував цю подію. От Бохенські і звернулися до відомого в наших краях хитромудрого лиса Казимира Полянського, чув такого? Пройшов і Рим, і Крим, як то кажуть!

Так-от, Полянський пообіцяв усунути Яна Губицького за певну плату. Усе буде шито-крито, комар носа не підточить! Виглядатиме, що їхнього підопічного замордують розбійники, і тоді все майно перейде опікунові. Вони домовилися, і Полянський звернувся до твого Фонся. А Фонсьо вже зробив так, щоб ти захотів його прибрати, власноруч і задурно! Чужими руками завжди краще жар загібати! Історію якусь вигадав, наче твої батьки належали до відомого міщанського роду, наче ти їхній нащадок і вони постраждали через цих Губицьких. Не віриш — спитай у личаків'ян, чи були в Добрянських діти, спитай! А насправді Фонсьо знайшов тебе в жебраків під Кривчицями, у собачій буді ти там жив, із блохами спав, об'їдками харчувався, батьки твої — усього лиш сміття на вулицях нашого міста!

А ти взяв — і залишив Януша в живих! А-я-яй, Племянничку, такий гарний план зіпсував, такі гроші втратили через

тебе! Усі знали — і ніхто тобі навіть не натякнув, ніхто не підказав, окрім старого Цвібака...»

Із будки вийшла жінка, і люди в церкві подивилися на мене. Я був останній у цій черзі. Яка мала б мене привести до раю. Хоч якщо на правду, то з мого пекла в жоден рай не дають перепусток. Задалеко.

Зціпивши зуби, я ступив у напівморок сповідальниці. Усе, що можна, я втратив. Більше втрачати було нічого.

Смішний монах, перевдягнений задля такої нагоди в новий чистий фелон, указав мені на подушку біля своїх ніг і за звичкою закопирив нижню губу.

— Помився, бачу. Але все одно не жилець, по очах видно — не жилець...

І він у задумі похитав головою.

— Для чого вся ця... вистава? — спитав я, опускаючись колінами на подушку. Стояти стовпом було тут незручно, а стільця, щоб сісти, не здогадалися поставити.

Мій звір вив на зорі, задравши голову, і з його очей котилися краплі вологи... Але мої очі були сухими.

— Ми ж домовилися, отче. Ви теж не дотримуєтесь обіцянок?

— Ти про карболову кислоту? Так ось вона, — він витяг зі складок фелона пляшечку з темного скла з намальованим на ній черепом з перекресленими кістками. — Я священник, мені не можна не дотримуватися обіцянок. З тебе сповідь.

Я подивився на малесеньку баночку — і враз увірував, що все це скоро може закінчитися. І з полегшенням склепив повіки.

— Для чого вам? Я ж все одно не скажу... нічого важливого. Давайте ваше розрешення й... пляшечку — і я пішов.

— Так розумієш, сину мій, — він затеребив ріденьку борідку, а очі його підозріло блиснули, — цікаво ж! Навіть якщо нічого важливого, усе одно цікаво. Бачиш, я вже старий, а всі, хто сюди заходять, кожного разу кажуть одне і те ж. Я вивчив усі їхні гріхи назубок, я сам їх можу їм перерахувати, прости

Господи! А твоїх гріхів я не знаю, уваж старого, поділися, а я слухати вмію...

І він підпер долонею підборіддя і на повному серйозі приготувався слухати. Сповідь. Мою сповідь.

— Ми ж домовлялися... — нагадав він мені.

І справді домовлялися. Я задумався. Потім задумався ще раз. Ігумен чекав. Мав такий при цьому вигляд, що, здається, міг дочекатися тут наступного прищестя. Того прищестя, на якому я буду ліворуч...

Що б таке сказати, щоб недовго і правдоподібно?

— Ну, не знаю...

— Так-так, дуже цікаво...

Його борідка аж загнулася догори від тої цікавості. Я кахикнув. У голові не було жодної підходящої думки.

— З чого почати?

— З початку, сину мій. Із самого початку...

Сонце пливло над горизонтом, наче човен на хвилях могутньої, чистої і повноводної в давнину Полтви.

Старі люди казали, що вона колись перевертала кораблі і затоплювала місто. Нам, дітям сучасності, важко в це вірилося. Хоча одного разу я був свідком паводку, коли Полтва бурлила і кипіла врівень з берегами, несучи на своїх чорних водах уламки дерев, возів, тіла собак і котів. Кажуть, на передмістях забрала навіть життя кількох людей.

Але тоді, у дитинстві, питання життя і смерті розглядалося, як питання Сонця і Місяця: десь далеко, і великої різниці між ними немає.

Я пройшовся через Місіонерську площу¹ до набережної і зрозумів, що йти мені, власне, нікуди.

Смішний ігумен, давши розрішення, сховав пляшечку у складки фелона і пробурмотів:

— Це буде для іншого... безумця. Йди, сину мій, причастися і не гріши більше.

— Обманули ви мене, отче.

— Доживеш до моїх літ — теж будеш робити, що хочеш. А тепер не заважай, служба в мене...

Не знаю, що він тоді зі мною зробив, може, замагнетизував, хто тих монахів знає, але, відкривши рота, я не зміг за-

¹ Зараз без назви.

спокоїтися, поки не розповів усе. Усе, що було. Усе, що так і не відбулося.

Якийсь величезний тягар звалився мені з душі, залишивши по собі пустку...

Руку мою отці василіани підвісили на перев'язь і дали на дорогу випити горня молока та з'їсти окраєць хліба. Видно, смішний монах, якого вони тут усі називали високопреподобним отцем, розпорядився...

І от тепер я стояв над річкою і не розумів, куди ж мені йти.

Тим часом розпогодилося. Сонце блиснуло над Жовківським передмістям, наче коштовний камінь на шії в Бога. Того самого, Який жив над аркою монастиря Святого Онуфрія...

Я рушив через місток на лівий берег, туди, де пролягала вулиця Сонячна¹, через тандету², повз божницю «Сонячний промінь», похоронне бюро Арона Парнеса і ще закриту мордівню Іцка Спуха. Якби я був уважнішим, я б відмітив це не зовсім хороше поєднання знаків на моєму шляху. Але тут мені під ноги викотилася сила-силенна підскубаних жиденят, які дерлися між собою, збиваючи стовпи куряви серед облуплених кам'яниць...

І я пішов далі.

Ноги самі привели мене до кнайпи на розі Янівської та Клепарівської вулиць. Кнайпи мого життя... Я хотів спитати... ні, просто подивитися в очі... ні, навіть не так. Я хотів зайти і повернутися в той час, коли ще все можна було змінити. Коли ще незворотність — сестра часу — не вступила у свої права.

Якби я був уважнішим, то здивувався б, чому в недільний передобідній час всередині тихо і порожньо. Але мені вже було байдуже.

Із сходової клітки мансардного поверху крізь овальне віконце видно було дахи мого міста. Ми дітьми часто лазили сюди, щоб бігати по дахах і перестрибувати з одного будинку

¹ Вулиця Сонячна — вулиця Куліша.

² Тандета — торговиця вживаними речами.

на інший. Не знаю, чи хтось іще любив це місто так, як ми, його бездомні байстрюки...

Постукавши і не почувши відповіді, я увійшов до покоїв Альфонсо Грубера. І все зрозумів. Меблі були зсунуті зі своїх місць, папери порозкидані, посуд перевернутий, одяг із шаф валявся мотлохом на підлозі. Навіть килими та картина з умонтованим годинником були зняті зі стін.

До мене швидко підійшов стражник у цивільному і, м'яко взявши під руку, провів досередини. Інший стражник стояв під вікном.

Утікати було нікуди.

Зі спальні долинули знайомі голоси. Якоїсь миті я напружився, але одразу передумав.

Яка різниця, як замкнеться коло мого життя. Лиш би скоріше.

Директор поліції з'явився у дверях і гмикнув. Не змінив ні вигляду, ні манер. Тільки вдягнутий був у дорожчий стрій і за супутника цього разу мав Яна Губицького.

Останній завмер на порозі з якоюсь мапою в руці, перервавшись на півслові. Вільно чувся тут, серед поліції, а отже, не був ні підозрюваним, ні арештованим.

Я кивнув. Звідкілясь узялася впевненість, що він знає все...

— Бачу, у тебе все добре?

Янек розвів руками.

— Не знаю, як і сказати...

Я перевів погляд на головного поліціянта.

— І вам, бачу, теж нічого не бракує, пане Вальтер...

«Пан Вальтер» звузив очі і, здається, зібрався мене засмажити огнем свого пломенистого погляду. Єзуїт, одним словом...

— Не наглійте... Довго ж ви сюди йшли, ми вже зачекалися...

— Якби знав, що чекаєте, не йшов би — біг би...

— Я ж попереджав, не наглійте. Ми всіх пов'язали. У нас є... і завжди будуть свої інформатори. Альфонсо... — він глянув у папери, — ...Грубер, ваш вихователь і ватажок цього осередку злочинства, повідомив нам, що ви прийдете... Що ви завжди повертаєтеся сюди зі своїх походів...

— Я прийшов... попрощатися, але... — настала моя черга розводити руками, — але не встиг...

Вони з Яном презирнулися.

— Пропоную всім сісти.

Один з потріпаних фотелів стояв тепер навкіс до вікна і теж просив присісти й відпочити. За його спинкою виріс безмовний стражник, і сідати перехотілося.

— Може, іншим разом... Нам з ним, — я вказав на фігуру позад себе, — трохи тьопати треба, та й свята неділенька на дворі, працювати — гріх...

Вони знову презирнулися.

Тоді Янек глянув на мене і спитав:

— Ти кудись квапишся? І що в тебе з рукою?

Я втупився в нього, чогось не розуміючи. Він зі мною розмовляв. На рівних. Як завше.

Я опустився у фотель. Янек прилаштувався на кушетці навпроти. Більше ніхто, так виглядало, сідати не збирався.

— Ти знаєш, що... що тебе насправді зовуть не Мар'ян Добрянський? — обережно, наче із хворим, почав він розмову.

Я зупинив його порухом руки.

— Знаю.

— А ти знаєш, що Альфонсо Грубер?..

— Стривай, Яне. Нехай я скажу спочатку...

Запала тиша. Тільки голуби тріпотіли крилами над нашим внутрішнім двором.

І моє серце калатало так, що можна було оглухнути.

Мав рацію ігумен із монастиря Святого Онуфрія: іноді слова нам важко даються, але ще важче нам дається мовчання. Я був би радий промовчати. Але ці слова не дали б мені спокою до кінця моїх днів...

— Фонсьо не має відношення до нашої з тобою історії. Це я все організував, усе спланував, усе підготував. Я мав би бути розумнішим і думати, перш ніж... робити. — Я дивився долу, але на останньому слові змусив себе підняти погляд. Хотілося цієї миті вмерти, так було важко дивитися йому в очі... — Це я замислив і майже здійснив... твоє вбивство.

Я розумію, що тепер пізно жалкувати, хоча мені дуже шкода. Я не буду просити вибачень, бо... бо тоді це стане твоєю проблемою, ти змушений будеш думати і вибирати, що сказати мені у відповідь, пробачити мені чи ні, а я не хочу, щоб у тебе ще однією проблемою стало більше. Нехай це залишиться назавжди тільки моєю проблемою. Лише одне хочу додати: якби була змога помінятися з тобою місцями там, у лісі біля кордону, на ці чотири години — я б не вагаючись це зробив. От, мабуть, і все. Ви можете не хвилюватися, пане директоре, я нікуди не втечу. Неважливо, чи то буде постерунок, чи бучегарня, неважливо, скільки там буде охоронців...

Я це сказав. Більше мені сказати було нічого.

Владислав Крачковський подумав про себе, що зовсім скоро цю справу можна буде закривати. Залишалося визначитись, чи доповідати наміснику про неї докладно, а чи просто повідомити, що винні отримали заслужене покарання, а невинні — заслужену нагороду.

Але уявивши завалений майже попід стелю документами кабінет Філіпа Залеського і практику вправління один наперед одного в «любіві» до начальства в стінах його адміністрації, зупинився на другому варіанті. І зітхнув. Коли вже прийде на цю посаду хтось, хто розгребе ці папери і наведе там сувору дисципліну й ділові стосунки? Цей край вартує кращого управителя, а це місто... Щось у ньому є такого, що він не погодився б поміняти його на жодне інше місто світу, незважаючи на те, що сьогодні неділя, погода сонячна, а він замість поїздки в Залізну Воду на відпочинок із сім'єю займається тут державними справами...

Хоча, можна ще встигнути... Якщо швиденько тут з усіма розібратися. Шкода лишень, що всі смертні вирoki проходять через особисте візування найяснішого цісаря, а той рідко коли погоджується відібрати людині життя. Дуже шкода...

— Гадаю, твої тутешні друзі з радістю спустили б із тебе шкуру в цьому ліску! Я б дуже хотів на це подивитися...

Поліціант заговорив бадьоро, майже весело, нібито звертаючись до мене, але кидаючи погляди на Яна. Той сидів, звісивши голову. Нічого не відповів на мої слова. Та я й не чекав на його відповідь.

— У мене немає тут друзів, — натомість відповів я директору поліції. — Але я закличу вас, якщо випаде така нагода.

— Правду говориш, усі твої тутешні знайомці хором як один нарозповідали нам стільки цікавого про тебе, навішали на тебе стільки злочинів, що всього твого життя не вистачить, щоб відсидіти...

— Завжди можна це життя вкоротити іменем закону...

Директор поліції, знову весело і знову до Янека:

— Він завжди такий?

Ян кивнув, не підводячи голови. Утираючи рукавом сльози. Видно, згадка про той ліс теж далася йому нелегко.

— Можна і вкоротити, — погодився поліціант.

Янек повернувся всім тілом до нього. Наче щось хотів сказати йому, але забув слова.

— Мар'яне, — озвався він нарешті до мене. — Зустрівшись із паном Крачковським, я першою своєю вимогою поставив відпустити тебе без будь-яких умов. Він мені це пообіцяв.

Вони перезирнулися. Домовилися, значить.

— Тому, Мар'яне, ти... — його голос надірвався, і потрібен був час, щоб він опанував себе, — тому ти можеш йти... Просто зараз.

Я невесело усміхнувся. Що ж ти пообіцяв йому взамін?

— Ми підемо звідси на пару з отим чудовим парубком, що стоїть у мене за спиною, а пану Крачковському можеш передати, що я скасовую вашу з ним угоду.

Директор поліції стрепенувся і стукнув палицею зі срібним набалдашником по підлозі.

— Тут я встановлюю правила! Попрошу сторожу почекати на мене знадвору.

І цивільно-поліційна сторожа миттєво ретирувалася. Ще б пак, не кожен день директор поліції береться за справу особисто! Краще йому очі не мозолити зайвий раз.

— І не треба мене перебивати! — Хоча ніхто й не збирався його перебивати. — Мені потрібні ваші свідчення щодо Альфонсо Грубера і його злочинної діяльності. Його зв'язки простяглися далеко поза місто, мені потрібно притиснути його до нігтя так, щоб він ніколи не оговтався, і ви мені в цьому допоможете! Але ми перенесемо протоколи та свідчення на завтра... Не дивіться так на мене, самі кажете, сьогодні неділя. Завтра зраненька ви прийдете до мого кабінету, де ми і завершимо нашу розмову. Ви ж нікуди не втечете, я правильно почув, чи не так?! — Він зробив паузу і продовжив, задоволений: — Усе всім зрозуміло?

— Ні, — сказав я.

— Так, — сказав Янек.

— Те, що незрозуміло вам, — він ткнув у мене палицею, — мене не хвилює. І постарайтеся, коли будете йти звідси, зробити це непомітно для стражників, оскільки цей заклад закритий до особливого розпорядження суду. Замок теж не має бути попсований, ясно? Гадаю, це для вас не буде надто складним завданням? А я, — він витягнув з кишені жилета годинника і відкрив його... — ого, мені вже час... Ви знаєте, де мене знайти!

І, зібравши в одну теку документи та змахнувши на прощання циліндром, він вийшов.

Директор поліції враз залишив тих, за ким так довго ганявся по імперії, самих, без нагляду. Наодинці.

Або це була якась хитра гра, або я зараз лежу на дні Полтви, а мій дух шукає спочинку, і ось так виглядатиме моє загробне життя зі смішними священиками і добрими поліціантами...

Янек підійшов до вікна. Мовчки. Я не витримав цього мовчання першим.

— Що це зараз було?..

— Мар'яне! — він подивився на мене розширеними очима. — Ти не повіриш!

— У що я не повірю?

Він знову відвернувся до вікна.

— Навіть не знаю, як тобі це сказати?

— Що сказати?!

Прийшла, мабуть, моя черга цьому життю ставити питання.

— Пам'ятаєш, що говорив Альфонсо про твоїх батьків? — спробував Янек зайти з іншого боку.

— Ні, і не хочу пам'ятати!

Він знову замовк. Мав на це право. Дивно, що він взагалі погодився знаходитися разом зі мною на одній частині світу. Чи це все загробне життя таке... дивне?

Я благально мовив:

— Яне, що сталося? Що ти пообіцяв Крачковському, щоб він дав нам спокій? Просто скажи.

Він обернувся і торжественно склав руки на грудях:

— Просто не вийде.

— Ти закопав в Бродівському лісі скарб і погодився показати йому це місце на карті?

— Скарб? Я?! Ого, ну ти й вигадав! Хіба шкаралупа ота... ох не можу... від яєць, яку ми там зарили! Або... або лушпайки від цибулі!..

Він знову стирав сльози. Цього разу від сміху.

— Ні, Мар'яне. Я просто допоміг йому розкрити одну давню справу... Готовий слухати?

Я відкинувся на спинку фотеля. Сонце в цьому загробному світі було особливо щедre на тепло і світло, а може, просто дуже цікаве, тому що заповнило своїм промінням усю перевернуту догори дригом кімнату на останньому поверсі. Щоб нічого не пропустити.

Янек пройшовся туди-сюди, весь осяяний золотом. Судячи з блиску його очей, історія обіцяла бути довгою і повчальною.

Я підставив би ще одну руку під молоток, лиш би цей день ніколи не закінчувався.

— Усе почалося тридцять із гаком років тому, коли вся Галичина палала в повстаннях. Щоби втихомирти хлопів, цісар видає декрет про скасування панщини. Земельні наділи могли

перейти до рук селян за певну суму відкупного. Хлопи села Рудники Миколаївського повіту зібралися на площі біля церкви і всією громадою постановили послати за столичним адвокатом, який допоміг би їм скласти акт купівлі своїх наділів.

Власниця Рудників Елеонора Свіжавськи теж хотіла чимшвидше забратися з цього села, бо всі ці повстання її лякали, а тут іще покійний чоловік Адам почав з'являтися в снах... Її донька Ядвіга мала на той час тринадцять років і хотіла бавитися в садку, але всі в один голос запевняли, що зараз не час для розваг. От вона й сиділа біля віконечка і чекала, коли ж цей час настане.

Столичний адвокат, молодий, але перспективний, окинувши оцінюючим оком церкву, хлопів, хату поміщиці та юну вродливу дівчину край віконця, окрім прибутку, який ляже йому в кишеню від цієї оборудки, захотів чогось більшого. І швидко зметикував, як він цього більшого зможе досягти.

У результаті акту купівлі-продажу землі Елеонора Свіжавськи отримала свої гроші, адвокат отримав землю разом з хатою і садочком, а хлопів села Рудники лишилися ні з чим, позаяк були неписьменними й не змогли прочитати папери, які їм підсунув адвокат на підпис...

Не одного хлопа могла би врятувати освіта. Тому, мабуть, держави так рідко дають доступ простому люду до якісної освіти. Навіть у вас тут на два університети — чотири тюрми... Але я відволікаюся. Ти, коли я буду відволікатися, зупиняй мене, домовилися? Так на чому я зупинився?..

Ага, юна Ядвіга Свіжавськи сильно впала в око цьому молодому, але перспективному адвокату-поміщику, і він, цілуючи на прощання руку її матері, пообіцяв навідатися до них у Краків як тільки завершить переоформлення маєтку. Навіть він сподівався породичатися з дворянами, бо саме імені йому бракувало до теперішнього положення. І юної дружини.

Але в Кракові на Ядвігу вже чекав наречений, юний Анджей Губицький, чий рід возноситься до п'ятнадцятого століття і чий батьки вже дали згоду на це взаємовигідне одруження.

Молодому адвокату відмовляють навіть у хвилинній зустрічі з Ядвігою.

До цього моменту все зрозуміло?

Я кивнув. Історію своїх батьків Януш міг розповідати безкінечно.

«Чому він досі зі мною розмовляє? — спитав я у притихлого звіра всередині себе. — Зі знайдою, чиї батьки були сміттям на вулицях цього міста...»

— Наш убитий горем адвокат тим часом поселяється у своїх Рудниках. Він злиться, напивається, дебоширить, знову напивається... Я так розумію, це все через нерозділене кохання...

А ти віриш, Мар'яне, що так буває? Щоб з першого погляду взяти і закохатися? — серйозно спитав у мене Ян, знову перервавши свою розповідь.

Я відповів якомога байдужіше:

— Ні, так не буває.

Ян підозріло прищурився і двигнув мене питаннячком за старим добрим звичаєм нашої компанії:

— І як її звати?

— Я... не знаю.

— Ага. Ну хоч колір волосся який? Блондинка, брюнетка...

— Я... не знаю...

— Дожилися. А хоч щось ти про неї знаєш?

Я зціпив зуби. А тоді зітхнув.

— Це не має ніякого значення...

Ян і собі зітхнув.

— Буває ж таке... Так-от, з того горя він одружується, народжує трьох синів, свою адвокатську практику закидує, лише завдяки великому знайомству і за грубі гроші може виступити вряди-годи в суді. Начебто порядним чоловіком робиться. Але чогось йому бракує в цьому житті. Якоїсь авантюри, гостроти... Тому коли йому надсилають листа пани Бохенські з Поникви Бродівського повіту з проханням-натяком допо-

могти придбати сусіднє помістя в Накваші, він із радістю погоджується.

— У Накваші?

— Ага. Після ув'язнення і наступної цісарської амністії Губицькі так ніколи і не повертаються до родового гніздечка. Там хазяйнують їхні управителі, маєток потроху занепадає, але не настільки, наскільки б хотілося покупцям. Адвокат-поміщик з Рудників і Бохенські з Поникви укладають угоду, за якою маєток Губицьких невдовзі має піти з молотка, доведений «умілим» управлінням до банкрутства, за що адвокат отримає солідний куш. Залишилося переконати Губицьких, що потрібно терміново змінити управителя.

Адвокат з радістю мчить у Краків, де в домі Генріха Губицького зустрічає свою давню пасію Ядвігу Свіжавськи. Заміжжя пішло їй на користь, вона подорослішала, встигла втратити одну дитину під час пологів, над п'ятирічним сином Яном трясеться і не зводить з нього очей. Її чоловік, син Генріха Анджей Губицький, продовжив справу своїх предків і прикмнув за цей час до повстанців у Росії. Уже три роки минуло відтоді, повстання розгромлене, а вони досі не мають від нього вісточки.

Адвокат переконує їх, що має знайомства по той бік кордону, і просто при них пише запит до царської влади щодо польського повстанця Анджея Губицького. А поки запит буде в дорозі, треба навести порядок у їхньому маєтку в Накваші. У нього є кандидат на роль управителя, якби вони погодилися, він особисто прослідкував би за цією справою.

Генріх сумнівається в доцільності такої заміни, але Ядвіга в захваті від серйозного і солідного адвоката, який набагато старший за її Анджея та набагато розумніший. Вона загоряється бажанням побачити родинний маєток свого чоловіка на власні очі і благає свекра відпустити її. Вона очікує, що подорож розвіє її тугу, та й сину буде цікаво змінити обстановку. А в супроводі адвоката їм нічого не може загрожувати. Свекор урешті-решт погоджується.

Адвокат на вершині блаженства. Нарешті він зможе залишитися з жінкою своєї мрії наодинці і розповісти їй про свої давні почуття. Вони вирушають у дорогу...

Ян знову підійшов до вікна. Не боявся відкритих просторів і небезпечних супротивників. Мало чого боявся в цьому житті.

Виріс і змужнів за цей час. Із ним тепер нестрашно було вийти на будь-яку війну. Я піймав себе на думці, що був би щасливий мати такого друга.

Шкода, що запізно...

— Знаєш, коли ми з тобою вирушили в дорогу, я не був певен, що ми доберемося до кінцевої станції. Я не був певен, що вона взагалі існує, ця кінцева станція. Усе так швидко відбувалося... У мене навіть часу подумати не було.

— Ми добралися...

Він кивнув:

— І я досі не можу в це повірити.

А я не міг повірити, що це наша остання з ним розмова. Мені не вистачатиме цих розмов. Як же мені їх не вистачатиме!

— Але я знову відволікаюсь... Поки Ядвіга Губицька і Казимир Полянський прямують до Накваші... Що таке?

— Казимир Полянський?

— А я хіба не казав? Стільки всього розказав, а головне забув... Нашого адвоката з Рудників звали Казимир Полянський... Бачу, ти його знаєш?

Я проковтнув шерхлу грудку в горлі.

— Казимир Полянський. Він... це він запропонував Бохенським за п'ятнадцять тисяч організувати... твоє вбивство. Він найняв Альфонсо, а той — мене...

Деякі слова холодні, як лід. А деякі — печуть вогнем.

— Уявляю, як вони всі здивувалися, коли побачили мене живим. І мій опікун, і твій Альфонсо. Усі плани їм перекреслили... Як тоді, у шістдесят шостому... Двадцять

років пройшло, а крапки над «і» досі не розставлені... Ось, дивись...

Він розгорнув мапу Австро-Угорщини і провів пальцем із заходу на схід.

— Ядвіга з малолітнім Яном і Казимиром Полянським перетнули тоді практично всю Галичину. У шістдесят шостому році працювала тільки одна гілка залізниці — від Перемишля через Краків сюди. Другу гілку, до Чернівців, мали невдовзі відкрити. А третю, до Бродів, тільки добудовували. Адвокат винайняв тут на двірці екіпаж і протягом цієї довгої дороги зробив практично все, щоб остаточно зачарувати свою супутницю.

Коли вони добралися до Накваші, у його голові зародилася впевненість, що вона йому не відмовить. Але він зробив одну суттєву помилку: усю дорогу він не зважав на її сина — головного чоловіка у її житті. Він відмахувався від його запитань, злився, коли той перебивав їхню розмову, а в палаці, згораючи від нетерпіння залишитися сам на сам зі своєю коханою, не стримався, нагрімав на нього і відправив спати.

Це була його помилка. У Ядвіги наче пелена впала з очей. А Казимир нічого не помітив. Ледве розпрягли коней і перенесли багаж, ледве вони залишилися наодинці, як він кинувся цілувати її руки і клястися у вічному коханні. Але Ядвіга одразу й чітко присікла ці клятви. Вона крижаним тоном наказала йому забиратися геть. І більше ніколи перед нею не з'являтися. Він кидався їй у ноги, просив пощади, але вона була невмолима. «Я одружена, і мій чоловік живий, я це відчуваю. Я відмовляю вам також у вашому проханні замінити тутешнього управителя, про що негайно повідомлю свекра».

Прощаючись, Казимир сказав: «Це небезпечні землі. Без мене вам буде тут сутожно». «Впораюся», — відказала вона.

— Звідки ти все це знаєш?

— Зі щоденника мого батька! У твого Фонся поліція знайшла наш архів. Там все й описано...

— Щоденник... Михайло Добрянський теж вів щоденник...

— Який збіг! Якби я раніше його прочитав, до всіх цих подій...

— Якби ми могли наперед постелити собі соломку...

— Твоя правда... Наступної ночі з палацу в Накваші зник малолітній Ян Губицький. Казимир Полянський був не з тих, хто легко програє. Він ударив у найболючіше місце жінки, яка ним знехтувала. Та й на кону лежав солідний куш. Якщо не замінити управителя, уся угода з Бохенськими летить псу під хвіст...

— Поліцію викликали?

— Аякже, бродівський комісар наказав усе довкола прочесати, але безрезультатно. У палаці було мало людей, лише старий управитель, один сторож, який звик куняти ночами, покоївка та куховарка. Ніхто не був готовий до нежданих гостей.

— А Полянського допитали?

— Одразу ж, але він був усю ніч у себе в Рудниках. Комісару він порадив звернути пильну увагу на управителя і його оточення. Увагу звернули. Серед родичів управителя була троюрідна сестра, яка проживала в передмісті столиці Галичини, на Личакові. Звали її Софія Добрянська... Я знав, що в тебе буде таке обличчя!

У мене в серці наче хтось прокрутив ніж. Жінка, яку я вважав своєю матір'ю. Утрачена мрія байстрюка. Сонце, що осявало мій шлях з небес.

Заберіть у чоловіка матір, мрію і сонце — що в нього залишиться? Темрява...

«Невже навіть цього треба було мене позбавити? Невже кара мала бути аж такою жорстокою?»

Архангел Михаїл схрестив за спиною крила, осяяні золотом.

«А чого ти чекав?»

Я похилив голову. Я здався.

Янек щось продовжував говорити, але я більше не слухав.

Колись цей день таки завершиться. А в тюрмі всі дні схожі один на інший...

— Ти мене чуєш, Мар'яне? Чому ти не сказав мені, що Небродович — твоє несправжнє прізвище? Чому ти не сказав, що тебе зовуть Мар'ян Добрянський?!

— Тому що це неправда!

— Нехай, але ти зекономив би мені купу часу! Події розгорталися так стрімко, стільки всього відбувалося, що я ніяк не міг зосередитися і подумати! Тільки коли я із твоєї ласки опинився на цвинтарі... у переносному значенні... у мене з'явився час, якого мені так бракувало. Знаєш, у грабаря зайняті руки, але вільна голова, думай, що хочеш, а атмосфера цвинтаря, скажу тобі, неймовірно сприяє усіляким роздумам...

Він раптом зупинився навпроти мене і зачаровано похитав головою.

— Що це за ліки ти мені підсунув? У мене наче в очах розвиднілося...

— Та так, була можливість... задурно дістати...

— Задурно? Таке враження, що тут усі тобі все дають задурно!

— Ну, майже...

— Не признаєшся? Я так і знав. Але ми ще повернемося до цього питання!.. Так-от, на цвинтарі я згадав, як Агнешка Фарбі назвала тебе паном Добрянським! У мене волосся на голові заворушилося. Я подумав, а чи не маєш ти якогось стосунку до такого собі помічника друкаря Михайла Добрянського, якого двадцять років тому поліція вважала викрадачем мого старшого брата?

Я подивився на нього. Раніше я б інакше відреагував. Тепер Михайло Добрянський був мені байдужим. Я вже його втрапив назавжди. Спитав, лиш би щось спитати:

— Його тоді так і не арештували?

Тільки рука знову розболілася, віддаючи просто в серце...

— Ні, Михайло Добрянський був тоді в Бродах у справах фірми Піллерів. Знаєш, що було далі?

— Що?

— Тобі не цікаво? Не дивно, бо ти все це знаєш. Ти знаєш, що поліція знайшла тоді в Михайла на возі одягу викраденої дитини. Що почалися допити та арешти. Що у всіх було алібі на цю ніч, у всіх, окрім Михайла. Що він втік, і на нього

влаштували облаву... Ти все це знаєш. Чому ти нічого мені не сказав?! Що наші батьки були між собою пов'язані?

— Це щось змінило б?

— О, Господи! Це змінило б усе! Ти весь цей час ішов поруч і знав, що відбулося двадцять років тому, і ні слова мені не сказав! Якби ти все розповів, ми б знайшли розв'язок набагато швидше, ми змогли б...

Він глянув на мене й осікся. Цей день мусив колись закінчитися... Мусив.

— Ти вважав моїх батьків винними у смерті твоїх... Увесь цей час.

— Немає в мене батьків. І ніколи не було.

— У всіх були батьки, — не погодився Янек. Він часто зі мною не погоджувався.

— Ти знову відволікся, — нагадав я йому, намагаючись не думати про руку. І про чоловіка, якого довгий час уважав своїм батьком. Заради якого був готовий віддати своє життя. Як все-таки доля вміє жартувати! Вдаряє по пальцях, а потрапляє просто в серце...

— Я побував там, Мар'яне! На Круп'ярській, під номером два, біля колишньої садиби Добрянських! Я згадав, як ти мені показував це місце, де ви колись жили, і пішов туди. Спитай, для чого я туди пішов?!

— Для чого ти туди пішов?

Янек пройшовся туди-сюди по розгромленій, залитій світлом кімнаті. Важко дихав, важко думав над чимось...

— Я підійшов до огорожі цього покинутого дому, постояв, обійшов довкола... Я не знав, для чого я це роблю, чесно! Просто щось у мені кричало, що я мушу... а що мушу — я не знав!

Був схвилюваний, як ніколи. Я підвівся. Щось тут було не так!

— Яне, що там сталося?

Його очі горіли, як очі безумця!

— Я зустрів там одну беззубу стару, яка... яка... — його рука потяглася до шиї. — Як я налякався, Мар'яне...

Я схопив його за плече і струсонув.

— Яне, незалежно від того, що там сталося, ти завжди будеш найвідважнішою людиною з усіх, кого я знав! А я зустрічав багато людей різних станів, з різними титулами і без, повір мені! Ти чуєш мене, Яне?!

Він потер рукою шию і кашлянув. Тоді блідо усміхнувся. І поступово, потроху напруження почало покидати його...

— Я сам упустив у себе цей страх... страх знову опинитися у чужій волі, зв'язаним і безборонним. Кому, як не мені, його виганяти?

Я всадовив його у фотель і приніс склянку води. Незвично було послуговуватися тільки однією рукою. А я бачив калік без двох рук...

— Ти справді вважаєш, що людина залишається людиною незалежно від стану, походження і роду занять? — повернув він до мене голубувато-білі, як у всіх рудих, білкі.

«І що ти на це?»

— Окрім деяких екземплярів, яких людьми назвати тяжко...

— Ти маєш на увазі свого Фонся?

Він уже доволі рівно дихав, тому я мав змогу відійти до вікна.

Церква Святої Анни збирала парафіян до вечірньої. Невже цей день нарешті підходить до свого завершення?

— Я маю на увазі себе. Ти так і не дорозповів, яку справу допоміг вирішити нашому директорів поліції?

Це мало його відволікти.

— Це я так довго розкажую... Отже, Михайло. Він вертався тоді додому з Бродів, і дорогою щось із ним трапилося. Він не розумів що, і...

— Йому підсипали снодійне в шинку при дорозі...

— Ясно. І підкинули одяг дитини. Вони добре підготувалися, але того, що сталося потім, не змогли передбачити... Очунявшись наступного дня в лісі, він рушив додому, і десь поблизу Буська підсадив до себе на воза попутника. Не хочеш спитати кого?

— Кого?

— Чоловіка, одягненого яко білоруський селянин, який кульгав після поранень у битві під Суражем, польського повстанця, про якого не було жодної звісточки аж три роки, славного шляхтича Анджея Губицького, який прямував тією дорогою пішки з російського полону. Мар'яне, ти мене слухаєш?

— Так. Я знаю, хто такий Анджей Губицький, можеш мені далі не розповідати...

— Ні, ти не знаєш, хто такий Анджей Губицький! У січні шістдесят третього він, катяр і ловелас, пристав до патріотів у Росії, щоб зі зброєю в руках захистити право поляків на незалежність! Чудова дружина і син, чого йому ще бракувало? А бракувало йому справедливості! Він був відважний і запальний, і шляхетності йому було не позичати, даремно його батько й дід відсиділи стільки років за свою ідею! Ти мене чуєш, Мар'яне?

— Так, ти вже розповідав історію свого роду від... якого там?... тисяча чотириста сорок третього року, так? Коли чотири сини Станка Риботицького розділили маєтності батька, і Олександр отримав Губичі і... що ще? Грушів та Станілю? І від нього пішов рід Губицьких... Перемишлянський рід герба Сас...

— Пам'ятаєш, — розвеселився Янек. Відволікся, значить... — Так-от, дорогою вони розговорилися. Анджей розповідав про бої з царською армією, про тюрму і перехід австрійського кордону, самотою, через болота і ліси, про те, що він збирається нарешті повернутися до Кракова і ніколи більше звідти не виїжджати, Михайло — про роботу в друкарні Піллерів, про мрію відкрити свою книгарню і про те, що скоро в нього буде первісток...

В'їхавши до міста, Михайло запросив змороженого важкою дорогою втікача до себе додому перепочити... До речі, зараз там усе заросло кропивою, хата завалилася, лише дровітня стоїть, наче нічого не сталося... Якихось двадцять років без людей — і все...

Він знову почав хвилюватися.

— Ти відволікаєшся.

— Так, я відволікаюсь... Софія була тільки рада прийняти гостя. Її врода і розум його зачарували. Заручений із Ядвігою змалку, Анджей сприймав її радше як сестру, аніж дружину. А ця жінка здалася йому королевою, і навіть очікування пер-вістка її аніскільки не псувало. Тому він відмовився від запро-шення залишитися на ніч і зібрався в дорогу. Боявся, що зранку не стане сил покинути цей дім...

Як воно буває: одні все життя мріють про своє втрачене кохання, інші — навіть мріяти собі не дозволяють...

У цей час подвір'я садиби Добрянських заповнили жан-дарми. Анджей вирішив, що австрійська поліція, незважа-ючи на амністію, виловлює перебіжчиків з того боку кордо-ну, і що доніс на нього саме Михайло. Він витяг пістолет і, пригрозивши господарям, наказав Михайлові вивести його загуменками подалі звідси. Михайло знав передмістя, як свої п'ять пальців, він повів його до тих скель... як вони називаються?

— Чортові...

— Ага. Але дорогою він переконував Анджея, що ніхто на нього не доносив і що треба негайно в'яснити, що ж трапи-лося. Вони дочекалися смеркання й пробралися назад об-хідним шляхом. Михайло постукав до плебанії¹ вашого отця-пароха. Я так зрозумів, що з тієї церкви, яку ти мені показував...

— Петра і Павла...

— От-от! Переляканий парох повідомив йому, що йти до-дому не можна, що він у небезпеці, що в нього знайшли одяг викраденої з Накваші дитини і що його тесть увечері зліг від удару. Почувши про свій родинний маєток, Анджей попросив розповісти докладніше. Михайло представив його як свого товариша. І священник розповів усе, що знав. Так Анджей Губицький довідався, що його дружина із сином невідомо чого приїхали з Кракова до Накваші, а його син, якого він не бачив довгих три роки, зник напередодні уночі.

¹ Плебанія — хата священника.

Уявляєш, вижити після поранення, вернутися з полону і дізнатися таку новину?

Я добре уявляв, як буває, коли все життя віриш, ніби в тебе були чудові батьки, а потім довідуєшся, що все було не так... Те ж саме з друзями. Як воно буває з дітьми — я не знав. І мабуть, уже не дізнаюся...

— Михайло Добрянський поклянеться перед іконами життям свого ще ненародженого первістка, що він не має жодного стосунку до цього викрадення. Але зробить усе, щоб дізнатися правду! І незважаючи на незаперечні докази, Анджей Губицький повірить йому. Війна і полон навчать його, що в житті трапляються непоясненні речі, і що тільки довіряючи своєму серцю, можна в цьому світі вижити...

Вони попросили у священника коней і під ранок рушили до Накваші. Поляк і русин, католик і уніат, шляхтич із колишнього вільного міста Кракова і простий друкар із передмістя столиці Галичини об'єднуються заради відновлення справедливості на цій не зовсім праведній землі...

Зранку до Накваші вирушить і Софія Добрянська. Щоб переконати дружину діди́ча в невинності свого чоловіка. Воістину, усі дороги тоді вели до Накваші!

А там Ядвіга Губицька в нестямі від горя! Її свекор Генріх, коли не хотів відпускати її в дорогу, попереджав, що Накваша — місце прокляте, і туди краще не потикатися. Поліція, заарештувавши старого управителя за підозрою у змові з метою викрадення дитини, більше нічого путнього не робить, і Ядвіга посилає за Казимиром Полянським. Тепер вона збирається благати його про допомогу. Якщо доведеться, то й на колінах...

Він планував так: потримає дитину в таємному місці, яке жодним чином не дотичне до нього, почекає, поки Ядвіга стане згодною на все, поставить над маєтком свого управителя — і тоді з великою помпою зорганізує пошуки дитини. Гадаю, за пару днів хлопчик знайшовся б цілим і неушкодже-

ним, а до не зовсім бездоганної репутації нашого адвоката додався б героїчний німб визволителя малолітніх. І глядиш, Ядвіга змінила б гнів на милість.

Він був настільки впевненим у своїй перемозі, що приїхав до Накваші одразу із новим управителем, відомим нам Альфонсо Грубером...

— Фонсьо? Він згадував, що був управителем Накваші...

— Не був, не встиг. І він навряд чи тобі казав, що є позашлюбним сином Казимира Полянського. Що його мати, Генрієтта Грубер — з німецьких колоністів, які давно оселилися в наших краях, що родина вигнала її з дому, коли приховувати вже нічого не можна було, що вона переслідувала Полянського у його адвокатській конторі, а після пологів пішла до Рудників з дитиною на руках. У Рудниках господиня сама щойно народила, вона змилосердилася над нещасною жінкою і дала їй прихисток. Казимир, звісно, пригрозив їй, що цей прихисток закінчиться, щойно вона розкаже правду.

Відтоді Генрієтта працювала в них на кухні, а Альфонсо ріс при домі свого батька. Звісно, що серед трьох синів Казимира йому жилося зовсім не солодко. Одного разу побитий ними на квасне яблуко, він набирається нечуваного нахабства і заходить до кабінету господаря. Він заявляє, що готовий зносити від нього будь-які незручності, що буде йому вірний до смерті, лиш би той поділився з ним своїми знаннями і навчив його адвокатському ремеслу. Казимир сміється, але щось у цій дитині його приваблює. Жоден із його законних синів не виявляє бажання чогось навчитися. Тому невдовзі він бере дитину із собою до міста. Усім цікавим він представляє його як сина своєї далекої бідної родички, називає своїм племінником і тягає за собою всюди, де... Що таке?

— Племінником?..

— Так, племінником, якого він пообіцяв своїй бідній сестрі навчити розуму. Непогана ідея, як на мене...

Я спробував перемістити руку так, щоб зменшити біль. Альфонсо виріс і завів собі такого ж «племінничка» у якості

безвідмовного служки і хлопчика для биття. Тільки, на відміну від свого батька, він знайшов його в буді з псами на теренах жебрацької республіки...

— Що в тебе з рукою?

— Нічого страшного.

— Я тобі не вірю! Ти ніколи не кажеш правду... про себе... Боюся, що коли Крачковський візьметься тебе допитувати, ти переконаєш його, що вся ця злодійська банда, ну, яка далеко за межі міста розкинула свої сіті, — що вона тримається на тобі, а Альфонсо і Казимир — просто пішаки у твоїй грі!

— Так і є...

— Ага, тоді Францішек Шварцер — невинний ангелик, який збирав собі нектар із квітів на Пісках, поки я не зорганізував грабарів і ми не влаштували на нього вночі засідку серед могил. Скільки можна лякати чесний люд привидами?.. Я його впізнав, Мар'яне... Тоді, у Бродівському лісі, у тій жахливій халупі, він здався мені майже святим... Я навіть подумав, що він помилково опинився серед розбійників, що він може мене врятувати... Поки він не затягнув зашморг у мене на шії... Ми передали його в руки постерункових, але я не наважився засвідчити тоді проти нього. Хто я такий? Безхатченко без роду-племени? Палій-утікач?.. Хто стане слухати мене? Робота ніяк не бралася мені до рук, і одного дня я все кинув і пішов на Круп'ярську до садиби під номером два. Я мав знайти якусь зачіпку, щось, що допомогло б мені зрозуміти, хто за всім цим стоїть!.. Знаєш, що там трапилося?

— Що?

— Там я зустрівся з беззубою бабкою, старою і страшною як смерть! Вона підійшла до мене, помацала мене по волоссю, по обличчю і... і сказала: «Михайле, ти повернувся!»

— Тобто? — я повільно підвівся з місця.

— Тобто, Мар'яне! А про що б ти подумав на моєм місці?

— Вона тебе сплутала з...

— З Михайлом Добрянським, чи не так? Я як дві краплі води схожий на свого батька, шляхтича Анджея Губицького,

такого ж рудого і веснянкуватого! Як мене можна сплутати з якимось помічником друкаря з Личакова?

— Вижила з розуму?

— Я теж так подумав. «З вашого дозволу, — сказав я їй, — мені треба йти...» А вона прошамкала: «Кажала я Софієчці твоїй: дитино, не їдь нікуди, не повернешся ти звідти, але вона так тужливо поглянула на мене, що я замовкла. Видно буває по очах, коли людина — не жилець уже на цьому світі...»

Я здригнувся.

— «А як же дитиночка твоя, яку під серцем носиш? — провадила далі бабка, наче й забула про мене. — А Софієчка дивно так мовила мені у відповідь: Бог про неї попіклується...»

— Софія Добрянська... вона теж загинула тоді в Накваші...

— Так, вона прибула туди раніше за Анджея з Михайлом, яким довелося оминати великі шляхи і відкриті місцевості, омнібусом дісталася Золочева, а звідти на винайнятій бричці — до маєтку Губицьких. Вона сподівалася переконати власників маєтку, що ні брат, ні чоловік не причетні до викрадення їхньої дитини... За нею ув'яжеться шпик, сподіваючись, що вона їде на зустріч із чоловіком. Уже дорогою їй стане зле, вона ледве добереться до палацу, шпик практично на руках унесе її досередини. Ядвіга Губицька негайно пошле за акушеркою, чи хто там були в ті часи в селах, бабки-повитухи? Дитина народиться живою, але щодо матері повитуха тільки руками розведе: моліться, мовляв...

Гадаю, що Ядвіга Губицька тільки тому не втратить залишки глузду, що їй доведеться шукати для дитини годувальницю, якимось облаштовувати занедбаний палац під потреби немовляти...

— Стривай, то їхня дитина вижила? Дитина Михайла і Софії? І ніхто не скидав маму... Софію зі сходів?

— Виходить, що так... Із яких сходів? Про сходи нічого не знаю. Я став розпитувати бабку далі. Ти ж мене знаєш, якщо

я чогось не розумію, то буду питати доти, поки не зрозумію до кінця. Бабка все життя була сусідкою круп'ярів Добрянських. Події двадцятилітньої давності відбувалися на її очах. Облава, звинувачення, смерть чинбаря... Потім Софію Добрянську привезли з Накваші в домовині, і ще одну домовину привезли разом з нею, але закриту, казали, що собаки покусали Михайла Добрянського до невпізнаності. Так їх разом і поховали в один день. Але вона була впевнена і всім казала: Михайла в тій труні немає... «Ось ти і повернувся», — сказала вона, глядячи мене по обличчі...

Я спробував зрозуміти хоч щось...

— Що це все означає?

— Ти мене питаєш?! Якщо я так схожий, за її словами, на Михайла Добрянського і водночас так схожий на Анджея Губицького — то або вона здуріла на старості літ, або... під іменем Анджея Губицького всі ці роки справді ховався самозванець!.. Михайло Добрянський... Пам'ятаєш візит намісника і Крачковського до нас та їхні звинувачення? Небезпідставні, виходить, були ті звинувачення... І додумавшись до всього цього, я не міг більше залишатися бездіяльним!

Я пішов до поліції і повідомив стражникам, що хочу зустрітися з паном директором. Чув би ти, як вони насміхалися з мене: якби всякі нендзи могли потрапити до кабінету нашого директора, то куди б тоді приходили люди пристойні, і так далі... Але мене не так легко позбутися! Ну, ти ж знаєш!

Я завжди знав, що життя, яке не раз брало його за горло, він з порожніми руками від себе не відпустить. Обігріє, нагодує і покладе спати на пухових перинах свого палацу...

Сказано ж: збирайте собі скарби на небі! У нього там, мабуть, цілий віз доверху тих скарбів чекав свого часу...

— Бачив би ти, як змінилися їхні обличчя, коли я назвав своє ім'я! Вони миттю побігли до Крачковського — і за хвилю я вже сидів у нього в кабінеті. І от до чого ми з вашим дирек-

тором поліції додумалися... Тільки не треба робити таке обличчя! Ми з ним кілька днів усе це розгрібаємо! Мар'яне, я серйозно! Він, звісно, жахливий чоловік, довго думав, у яку камеру мене засадити і куди викинути ключ, але я сказав, що нам з ним спочатку треба у всьому розібратися, а сісти ми завжди встигнемо! То це його так розвеселило, що він розпорядився, щоб один із його концептових ад'юктів¹ виділив мені окрему кімнатку у своєму домі, бо жив осібно і не мав дружини та дітей. І відтоді мене до дирекції поліції і назад водили під конвоєм, як на виправні роботи...

Так-от, я розповів йому про свої здогади, про моє викрадення і порятунок, про тебе і про нашу з тобою втечу... І ти знаєш, він спокійно слухав і зовсім не дивувався. Тільки коли я заїкнувся про твого вуйка Фонся, про те, що він живе на горищі свого льокалю і практично носа свого звідти не показує, Крачковський спитав, коли закладено було цей льокаль, а тоді одразу покликав стражників і до обіду весь ваш льокаль був у його руках...

— Я тобі цього не розказував...

— Це Аничка твоя проговорилася, коли ти нас із нею кинув напризволяще, вона все розпитувала, а що я скажу Фонсьові, якщо той покличе мене до себе... Вона так його боялася... Ти так і не хочеш сказати, що в тебе з рукою?..

— Я вже сказав: нічого страшного.

— Ану покажи!

Я відступив на крок.

Януш відставив склянку і підійшов. Відросла руда чуприна грізно стирчала на всі боки, надаючи йому вигляду учня-шибеника, який зібрався вивести директора школи на чисту воду.

Я про всяк випадок відступив іще на крок.

— Твій Фонсьо почав вимагати, щоб ми послали за Полянським, мовляв, той буде його адвокатом, ми послали, але Казимир категорично відмовився, відхрестившись від усіх

¹ Ад'юкт — ад'ютант.

зв'язків із злочинним ватажком. Після цього Альфонсо Грубер поставив нам умову: він дасть свідчення, якщо ми посадимо до тюрми і його батька... Крачковський каже, що з радістю йому це пообіцяв!

Ти не повірш, твого Фонся не можна було зупинити. Він розповів про свою науку в батька і про те, як йому на догоду викрав малолітнього Губицького з Накваші, а дитячий одяг підкинув одному друкарю з Личакова, якого знав по адвокатській конторі і якого терпіти не міг, бо його дружина, Софія, колись відмовила йому, Альфонсо, коли він до неї сватався.

Той друкар перебував тоді в Бродах і всю нічку провів у лісі, не маючи на зловісний час ніякого алібі. А найголовніше, що викрадену дитину Фонсьо переправив...

Янек підійшов ближче й урочисто поклав руку мені на плече. Рука була мозолиста, засмагла, і не виглядало, що її легко можна було здмухнути з облюбованого нею місця...

— ...До Кривчиць.

— Чому до Кривчиць? — не зрозумів я урочистості моменту.

— Бо там жила на той час купа жебраків, серед яких дитині, особливо переодягнутій у лахміття, можна легко згубитися. Так і сталося.

Я далі стояв стовпом, не в змозі второпати, чого він зробив таку підозрілу паузу і так уважно дивиться на мене.

— І що з того?..

— Ти питаєш мене, що з того?!

— Так, я питаю тебе, що...

І тут на мене почала валитися стеля.

Я схопився за підвіконня, але це мені не допомогло. Ноги раптом зробилися ватяними, і, намагаючись якось утримати рівновагу, я привалився спиною до стіни. Необережно змахнувши при цьому правою рукою. Різкий біль... ні, щось набагато гостріше і болісніше потягло мене в порожнечу...

— Ти так більше не жартуй! Я ж навіть не знаю жодного пристойного лікаря в окрузі!

Ян стояв наді мною і плювався на мене водою, яку перед тим набирав у рота зі склянки. Я лежав на кушетці, і потріскана стеля грозила знову завалитися мені на маківку. Навряд чи той лікар, якого я знав, поспішив би мені на допомогу....

— Виявляється, у тебе не тільки з рукою, а й з головою не все в порядку! — вів своєї Ян.

Я зиркнув на нього й обережно сів.

— Нарешті ти сердишся! Бо я вже почав боятися, що ти ніколи не прийдеш до тям! Скажи щось...

Я зіпив зуби.

— Ну-от, тепер я тебе впізнаю! Слава Богу, це ти! Коли я запідозрив, що ти і є отой зниклий безвісти син Анджея та Ядвіги Губицьких...

Я закашлявся. Він поплескав мене по спині. Зрадницька усмішка розтягнула його губи від вуха до вуха.

— Ну, признайся, яке це відчуття?

Ні в чому більше я признаватися сьогодні не збирався!

— Який ти все-таки передбачуваний, Мар'яне! До речі, чому Мар'ян? Так-от, я думаю тому, що мама... тобто Ядвіга Губицька... тобто все-таки моя мама... завжди називала тебе у своїх спогадах «малий Ян»! І коли тебе, п'ятирічного, запитали жебраки, як тебе звуть, ти їм так і відповів: «Малий Ян!» Вони вирішили, що це по-твоєму, по-дитячому — Мал'ян!

Я прокашлявся.

— Вік... вік не підходить...

— Не підходить, звісно. Твоє свідоцтво було підроблене так, щоб ніхто не пов'язав тебе зі зниклим сином дідица Накваші. Мар'ян Добрянський, русин, шістдесят п'ятого року народження, сирота...

Знаєш, що найгірше?..

Я зачаровано похитав головою...

— Як насправді, то проти Казимира Полянського в нас нічого немає. Слова ображеного розбійника-байстрюка? Досвідчений

адвокат Казимир розіб'є звинувачення в одну мить! Жодного іншого доказу його зв'язку зі злочинцями!

Я згадав пишні вуса нашого з мамою попутника в потязі і того чоловіка в колясці, який забрав мене від жебраків. Казимир Полянський, як виявилося, був моїм давнім знайомцем! Вершителем моєї долі...

— Докази? А хто викрав архів з вашої бібліотеки, ви здогадалися?

— Хтось із прислуги...

— Хтось, кого не можна запідозрити. Наприклад, стара жінка, яка завідувала кухнею і у вас, і в маєтку Полянських у Рудниках, у якої великий досвід і чудові рекомендації. Яка віддана своєму пану, Казимиру Полянському, за те, що багато років він опікується її сином... Ниточка, яка пов'яже батька і сина, якщо правильно все влаштувати...

— Мати Альфонсо Грубера, німкеня, коханка Полянського? Генрієтта... Пані Геня, ну аякже! Ти гадаєш, що це вона? Що Казимир якимось способом зміг улаштувати її до нас, щоб... щоб... викрасти архів і підпалити бібліотеку? Не уявляю її із запаленою скалкою в руках.

— А я уявляю. Я бачив її у вас на кухні. І не тільки викрасти, а й доповідати Полянському, що тут діється. А також... слідкувати потім за мною, якби все вдалося і мене признали б спадкоємцем Накваші. Якби все вдалося... Фонсьо дуже схожий на неї. Дуже. Я ще тоді, на кухні, мав на це звернути увагу, але моя голова була зайнята зовсім іншим. Ти з ним стрічався?

— Із Фонсьом? Ні, Крачковський казав, що на допити мені краще не ходити...

— Так, допити — це... краще на них не ходити... Коли я востаннє розмовляв з Альфонсо, тут, у цій кімнаті, того дня, як ми з тобою добралися до цього міста, коли я сказав йому, що передумав тебе вбивати, бо ти принесеш нам більше прибутку живий, ніж мертвий... Сказав, що придумав новий план, хоча на той час нічого схожого на план у мене не було... Я ди-

вився на нього, і вже точно знав, кого ми залишили в Накваші безкарно... Я не знав, хто ця жінка йому, але те, що вони з нею родичі, видно було здалеку. Якщо Генрієтті Грубер повідомити, що батько вкотре відхрестився від свого сина, якщо влаштувати їй із сином зустріч, то...

— Та зрозуміло, зрозуміло! Немає гіршого, ніж двічі зраджена жінка! Я негайно скажу про наш здогад Крачковському! Ні, негайно не вийде, треба дочекатися завтра...

— Тоді я ще не знав, чи то Фонсьо веде свою гру, чи хтось інший? Він, напевно, так само дивився на мене і не розумів, яку гру затіяв я, чому все переінакшив, і якщо про щось здогадався і хочу грошей за твоє вбивство, або, може, навпаки, ти мене підкупив, то для чого привів тебе сюди, просто до левової пащі?.. Гадаю, він вирішив почекати і подивитися, що буде далі. Тому й доручив мені справу з великими грішми, щоб перевірити мене. Пам'ятаєш, як я повернувся до зали, де ви з Аничкою обідали? Я був тоді у вкрай збудженому стані. Він ніколи раніше мені таких справ не доручав...

— Ти взагалі хоч щось міг мені розповісти, Мар'яне?!

— Ти знаєш більше за мене. Що сталося двадцять років тому в Накваші?

— Ти не повіриш!

Я подивився йому в очі і повірив наперед кожному його слову.

— Увечері того дня, коли народився я, ваш покірний слуга, а моя... справжня мама Софія Добрянська практично впала в безпам'ятство, і ніхто не знав, чим закінчиться цей день, на подвір'я палацу неквапно вкотилася пишна карета Казимира Полянського в оточенні зграї собак, яких він прихопив із собою для захисту маєтку від злочинців. Готовий милостиво прийняти вибачення своєї пасії Ядвіги і на правах сюзерена передати під опіку свого позашлюбного сина нові володіння.

Вони не очікували того, що станеться потім.

Їх провели до передпокою, але перш ніж вони повсідалися, нагорі закричала жінка, так сильно і страшно, що покоївка

побігла туди, і чоловіки рушили за нею. Це Софія Добрянська опритомніла. Вона кричала й кричала, і ні доглядальниця, ні пані дому не могли її утихомирити. І раптом, коли Казимир із сином опинилися на порозі спальні, вона замовкла, підвелася на ліжку і вказала перстом просто на них. Мовчки і з палаючими очима.

«Що трапилося?» — спитала в раптовій тиші Ядвіга.

«Перевертні, — відповіла Софія. А тоді вхопила пані дому за руку. — Йдіть закличете Михайла... Попрощатися хочу».

І в цю мить у ворота палацу влетять два вершники на змилених конях. Мій тато, Михайло, встигне побачити її ще живою...

Янек зітхнув і знову попив води. І продовжив...

— Уздрівши під вікнами живого й неушкодженого Анджея, пані дому забуде про те, що вона пані, і кине́ться йому на шию просто посеред під'їздної дороги.

Казимир, який уже підготував був відповідь на свій власний лист начебто до російської влади, де від її імені відписав, що Анджей Губицький загинув у бою під Суражем, і залишалося тільки підробити штемпель і відправити лист до Кракова, зрозумів, що його надії знову розбиті на друзки, що його давній суперник знову відбирає в нього його кохання і швидше за все — маєток теж... Уже сідаючи з помічником до карети, в останню мить він тихо дає своїм собакам команду «Фас!» На пана і пані Накваші кидаються добре навчені бойові пси. Потім він скаже, що собаки, мабуть, налякалися крику... Хто їм винен...

Михайло в останню мить вихопить Ядвігу із зубів та лап осатанілої зграї і всадить на спину переляканого коня, а сам поспішить Анджею на поміч. Шпик, який досі спостерігатиме за всім збоку, буде довго прицілюватися, щоб не влучити в людей, і коли застрелить нарешті найбільш лютіших псів, Анджей буде при тямі, але покусане обличчя і роздирте черевко залишать йому невеликі шанси вижити. А Михайла до

кінця днів турбуватиме рвана рана на плечі. Мені він завжди казав, що це залишилося від ведмедя у вітебських лісах...

Софія Добрянська до півночі помре на руках у свого чоловіка.

Що ще?..

Ядвігу Губицьку ледве вмовлять відступитися від немовляти, щоб дати можливість його батькові, Михайлу, побачити своє дитя. Вона кричатиме, що ніхто не забере в неї знову її Яна, що він посланий їй Всевишнім, що вона швидше помре, аніж розлучиться з ним коли-небудь...

Казимир терміново переправить сина до своїх знайомих у Росію, де з їхньою допомогою налагодить контрабанду тютюну і зброї через кордон поблизу Бродів. За пару років, коли все вщухне, він купить для сина будинок на розі Янівської і Клепарівської з давнім заїздом, який той перетворить у ресторацію, а потім... Потім Фонсьо випадково побачить ненависного йому Михайла Добрянського, якого вважав мертвим, і зрозуміє, кого поховали замість нього. Він кине́ться до батька, і вони придумують новий план з тобою в головній ролі.

Тебе нарешті заберуть від жебраків з Кривчиць, ти отримаєш нове ім'я, тобі відмінусують два роки і вигадують для тебе легенду про те, що в Софії та Михайла Добрянських начебто був син, якого після їхньої смерті вкрали жебраки, і тільки зараз Альфонсо вдалося тебе віднайти.

Тобі скажуть тримати язика за зубами щодо твого походження до пори до часу, а з личаківськими батярами, як ти і казав, ви були не в найкращих стосунках, тому можна було не боятися, що ти довідаєшся в личаків'ян правду. Гадаю, після двох років жебрацького життя ти був такий худий і малий, що різниці між семи- та п'ятирічним Мар'яном ніхто не зауважив.

Новий план був простий, ти вже здогадався: усунути мене, яко незаконного спадкоємця, а на моє місце поставити тебе — справжнього діди́ча Накваші, викраденого в шістьдесят шостому році, а тепер віднайденого завдяки старанням твого вихователя. Для цього їм потрібний був наш архів і непотрібний Михайло Добрянський. Тому вони його і вбили. Перед цим,

правда, хотіли вициганити з нього якісь гроші начебто за пошуки тебе, але Фонсьо сказав, що ти все зіпсував.

Ядвігу Казимир заборонив чіпати. Мабуть, він справді її кохав...

Гадаю, усі юридичі тонкощі брав на себе адвокат, а Альфонсо зайнявся твоїм вихованням. Ти мав без зайвих труднощів перетворитися при потребі на шляхтича, а чому підготовка тривала так довго, то ти мені скажи?..

— Може, не могли знайти архіву... або підходящого моменту не було...

— Гадаю, не тільки в тому справа. По-перше, Казимир Полянський знав, що Бохенські давно гострять зуби на сусідський маєток, і вирішив використати їх у своїх цілях. На це потрібен був час. Гадаю, спочатку він через десятих людей наштовхнув Ядвігу на думку призначити пана Бохенського моїм опікуном у разі її смерті.

Гадаю, це не вони були ініціаторами влаштування моєї загибелі. Це адвокат з Рудників підкинув їм таку ідею.

Я навіть бачу, як він спочатку обережно та делікатно, а потім дедалі настирніше ходив довкола них і переконував, що я ніколи не одружуся з Евеліною, що я набрався в Парижі сучасних віянь і тільки чекаю повноліття, щоб позбутися їхнього опікунства і нав'язаної мені нареченої. Що мій батько — небезпечний колаборант, противник державного устрою, а моя мама — несповна розуму. Що він і так багато витратив на мене, а я виріс невдячним, і одного чудового дня вже майже їхній маєток упливе з-під їхнього носа. А п'ятнадцять тисяч золотих ринських — хіба це гроші? Полянський міг просто позбавити мене в суді стану і спадку, а можна було заробити на моїй смерті і мати ниточку, за яку можна смикати в разі потреби, нагадуючи винним про їхній злочин. Та й ніякі гроші зайвими не бувають...

Це теж вимагало часу.

А по-друге і найголовніше: вони хотіли, щоб ти сам зорганізував мою загибель, при свідках. Гадаю, це для того, щоб тримати тебе потім на короткому повідку і в майбутньому

фактично розпоряджатися твоїм маєтком. Тому основна затримка була за тобою, я так гадаю...

Ян узяв склянку і пішов у сусідню кімнату до креденса, щоб набрати собі води. Або щоб не виказати на обличчі свого істинного ставлення до мене — організатора замаху на його життя...

— А тоді, двадцять років тому, у Накваші, — продовжив він ще за дверима, з'явившись на порозі з водою в руках і з дивним блиском в очах, — заборонивши кликати лікаря, поліцію і ксьондза, твій батько Анджей Губицький зажадає натомість перо, чорнильницю й папір, а шпика попросить доставити до нього нотаріуса з Бродів, якому можна довіряти, бо сам він нікого в цих краях не знав. За умови збереження найсуворішої секретності.

Коли на тебе дивиться людина, яка вже не жила на цьому світі, то відмовити їй важко...

Він покличе Ядвігу і Михайла до себе. Замотаний у скрижавлені простирадла, біля п'єцу, щоб хоч трохи зігрітися, він зупинить усі запитання, сльози й істерики однією фразою: «У мене мало часу, тому послухайте мене уважно. Я не зможу повторити двічі...»

Знаєш, що він придумав?

Я знову похитав головою, боячись зайвий раз дихнути. Історія найрідніших тобі людей, які так само жили, любили, ненавиділи і вмирали, вартувала, щоб про неї написали книгу. Кожне життя цього вартує. Окрім певних особин людської зграї. Я не мав на увазі Фонся...

— «Я залишаю всі свої активи, усе рухоме і нерухоме майно порівну двом дітям: Яну Губицькому і Івану Добрянському, і маю до тебе прохання, Михайле, охрестити свою дитину цим іменем. Тобі, Ядвіго, потрібне це немовля, щоб мати про кого піклуватися. Я не дав тобі цієї можливості, я не зміг уберегти нашої дитини. Пробач.

Тобі, Михайле, потрібно поставити свою дитину на ноги, але без дружини тобі буде важко. Я не кажу, що ти не зможеш одружитися вдруге, але на тебе вдома кожен буде показувати пальцем, бо людину, яку підозрювали у викраденні дітей, просто так підозрювати не будуть, сам розумієш. Якщо тебе не виженуть з друкарні Піллерів, ти все життя будеш у них посильним, і навіть якщо, припустімо, тобі вдасться відкрити власну книгарню, при владі — поляки і австрійці. Більшість книгарень, як і більшість бізнесу, належать жидам. Чи допоможе тобі, русину, хоч хтось у твоїй справі? Чи багато ти бачив русинів у сеймі та в рейхстазі? Так, ваші князі збудували це місто, але вони не втримали його у своїх руках. Можливо, щось зміниться з часом, але підозрюю, що не скоро...

Тому я пропоную угоду: ти, Михайле, займеш моє місце, візьмеш моє ім'я і займешся моїм маєтком. Мене тут ніхто не знає, а батькові я вже написав листа, де пояснив своє рішення і попросив зберігати таємницю. Пройшовши підпільну школу та Шпільберг, він знає, як це робиться. Завжди можна буде сказати всім, що після контузії ти не все пам'ятаєш. Взамін ти отримаєш гроші, становище в суспільстві і можливість зібрати в цьому домі таку бібліотеку, яку забажаєш... Тільки поменше потрапляй у салони вищого товариства, де хтось може знати мене особисто. І всі листи диктуй, а не пиши власноруч, звалюючи на поранену руку, а підписи став лівою. Свого батька ти, гадаю, зможеш умовити переїхати в інше місто, де вам буде простіше зустрічатися. Впевнений, що йому несолодко зараз живеться в себе вдома...

Ти, Ядвіго, зможеш заопікуватися немовлям, як власним сином, тебе буде кому захистити. Ти розповідатимеш усім, яким чудом було повернення твого чоловіка з трирічного полону, тому що це буде правдою, але ти більше ніколи не поїдеш до Кракова, тому що там тобі доведеться багато брехати, а ти цього не вмієш...

Я не виключаю, що тобі, як набожній католичці, буде дуже складно при звичаюватися до нових умов, бо перед Богом ти

не будеш дружиною Михайла, хіба перед людьми. Але ти завжди можеш попросити ксьондза провести обряд повторного благословення, начебто для укріплення вашого шлюбу.

Я також припускаю, що ти... можливо... не захочеш опинитися в обіймах чужого тобі чоловіка, куди я тебе штовхаю... без любові, але я не впевнений, що в нашому шлюбі була любов... Я не впевнений, що знаю, що це таке... Вас об'єднає дитина і спільна таємниця, а багато людей у світі живуть, нічим не об'єднані...

Ви дорослі люди, і якщо ви захочете завести коханців... повторюю, якщо... то робіть це поза цим домом і якомога обережніше, ні словом, ні півсловом не обмовляючись нікому про вашу таємницю. Бо десь живе винуватець усього цього, і кожна зайва плітка може вас погубити.

Але найбільша небезпека — це помста. Вона може зруйнувати те, що ви збудували, швидше, ніж ціла армія ворогів... Залиште відплату нам з Богом. Просто живіть і не тратьте жодної хвилини намарно... о... здається нотаріус уже прибув. Ну що ж, будемо прощатися.

Я знаю, що ти відродиш мій маєток, Михайле. Не питай, звідки я це знаю. Просто знаю — і все...

Вибач, Ядвіго, але на ксьондза в мене немає часу і бажання. Занадто довго треба буде йому все це пояснювати. Я намагатимусь хоча б у цьому вас оберекти... Ти завжди хотіла, щоб усе було згідно з правилами, і я знову тебе підвів, вибач... Тільки не плач...»

Янек розплющив очі. Усі папери залишилися в руках поліції. Тому цей уривок зі щоденника Михайла Добрянського, а в усі наступні по тому роки — польського шляхтича герба Сас Анджея Губицького, він, так виглядало, вивчив напам'ять...

Сонце пішло на спочинок. День мого народження завершився. Буде ще багато днів, якщо пощастить, але такого, як цей день, уже не буде...

Полтва текла поміж двох берегів, як завжди спокійно і тихо. Деревата уздовж неї вже торкнули осінні барви. Я підійшов до парканчика на площі Голуховського¹ й сперся на нього.

День тільки починався, молочники, пекарі і вугільники розвозили свій товар, власники яток, крамниць та бюр відчиняли двері, а ми зупинилися над Полтвою.

Бо день тільки зачинався, і навряд чи директор поліції приходить на службу так рано. Хоча... ще була можливість не потрапити до нього на прийом. Якби ми тільки захотіли...

— Як думаєш, через сто років багато тут всього зміниться? — прозвучало за моєю спиною.

Хто знає...

— А я думаю, що основне залишиться незмінним: річка так само буде текти, коні, люди, карети так само будуть снувати цими вулицями, може, мода поміняється, може, на місці, де ми зараз стоїмо, щось побудують... щось грандіозне і величне...

Над руслом Полтви? Навряд чи...

— А може, усе так зміниться, що якби ми зараз опинилися там, у майбутньому, ми б не повірили своїм очам. Як гадаєш?

Може, й так...

— Ясно, ти сьогодні на довгі розмови не налаштований. І на короткі, бачу, теж...

Я повернувся до нього.

¹ Площа Голуховського — площа Торгова.

— Історія наших батьків не змінює того факту, що ти мало не загинув через мене. Ти можеш ставитися до цього так, наче нічого не трапилося. Але якщо маєш щось висказати мені, то кажи вже. Усе, що думаєш. Тобі ж буде легше...

Він опустил очі і переступив з ноги на ногу.

Холод осіннього ранку і волога від води вже проникли під одяг, але той холод, від якого мерзло моє серце, був іншого ґатунку.

— Ну, подумай сам, мій невгамовний друже, — він підвів голову, і я вперше побачив у його очах нуртуючу там злість. Сам напросився. — За п'ятнадцять тисяч гульденів, які мій опікун обіцяв адвокату Полянському за мою голову, невже той не знайшов би виконавців? Знайшов би в будь-якому разі. Невже Фонсьо не дав би кілька крейцерів своїм підопічним і невже вони відмовилися б? Ніколи в житті...

Хочеш чесно? Мені неказанно пощастило, що саме ти трапився на моєму шляху, що вони обрали тебе, а не, наприклад, Францішека, який ні секунди не вагався б... Що їм закортіло, щоб ти взяв на себе цей гріх, хоча вже тоді вони розуміли, що підстраховка не зашкодить. Вони вже тоді тобі не довіряли.

Якби ти відмовився або злякався, я б уже третій місяць лежав у труні з перерізаним горлом. Пам'ятаю, як вони говорили про тебе, що коли ти прийдеш, то панькатися зі мною не будеш, що це вони ще добрі зі мною, ти таким добрим не будеш, що в мене ще є шанс вимолити своє спасіння, бо коли прийдеш ти — шансів не залишиться. Пам'ятаю, як почув твої кроки та їхній регіт і подумав: ось і все, ти прийшов! Пам'ятаю, як вони приставили того твого ножа мені до горла. Я рахував секунди, я молився, щоб вони не передумали, бо... — він покусав губу... — бо дуже вже хотілося, просто нестерпно хотілося зупинити це пекло, але вони зналися на тортурах і не давали мені такої можливості...

Зате потім, коли один головоріз закричав, за хвилю другий, а ще за хвилю все стихло, і мені перерізали пута на руках і ногах, я подумав, що, мабуть, потрапив до раю. А ти мав щось схоже з отим бронзовим янголом, що стоїть зараз за твоєю спиною і, здається, проколює списом сатану. Ні, він, звичайно, не такий похмурий, як ти, але певна схожість є...

Але тобі обов'язково треба ось тут, на холоді, з'ясовувати наші стосунки?! У вас що, немає якихось тепліших місцинок для розмови?!

Я подумав про гарячу каву з молоком. І про затишний сніданковий pokій пані Рудольфової в садку на Маєрівській¹, чи як там зараз називають цю вулицю? Що ж, директор поліції почекає. Якщо ми, звісно, вирішимо скористатися його сердечним запрошенням...

Наступне питаннячко не змусило себе довго чекати:

— А знаєш, як звали того шпика, який виявився мимовільним свідком і співучасником діянь наших батьків?

— Здогадуюся...

Владислав Крачковський, як завжди, за звичкою, спостерігав з вікна свого кабінету за перехожими. Око нишпорки відмічало всі незвичності, підозрілі моменти і незрозумілі йому рухи, погляди та жести.

Події двадцятилітньої давності в Накваші згадувалися смутно, наче не з ним то було... Анджей Губицький перед своєю смертю взяв з нього, тоді ще безвусого конфідента таємної служби поліції, слово, що цю таємницю він ніколи нікому не розкриє, поки не знайде його сина і злочинців-викрадачів... Що він не полишить цієї справи аж до смерті... Він виписав йому чек на двадцять тисяч золотих. Для бідного конфідента то були казкові гроші.

Як це було давно...

Одне зараз цікавило: чи прийдуть оті двоє кумплів на допит, а чи їм простіше і легше буде знову чкурнути кудись подалі звідси?

Піти побитися об заклад з Мариновським? На те, що прийдуть, чи на те, що не прийдуть?..

2013—2014

¹ Вулиця Маєрівська (на той час перейменована на вулицю Третього Травня) — вулиця Січових Стрільців.

Літературно-художнє видання

ХОМА Анна
Лемберг. Під знаменами сонця
Роман

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *Т. М. Куксова*
Редактор *О. М. Хвостова*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректор *О. Є. Замазій*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88
e-mail: support@bookclub.ua
Інтернет-магазин: www.bookclub.ua
«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Хома А.

X76 Лемберг. Під знаменами сонця : роман / Анна Хома ; передм. В. Гранецької. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. — 304 с.

ISBN 978-966-14-8443-5 (PDF)

Кінець XIX століття, Галичина, славетний Лемберг...

Несподівано для самого себе запеклий львівський злодій Мар'ян Добрянський рятує від бандитів шляхтича Яна Губицького. Вдячний панич запрошує дивного збавителя до свого маєтку. Та чи знає він, що у душі його гостя зачаївся хижий звір, який понад усе жадає помсти? Хто ж насправді цей Мар'ян? Але доля не дарма з'єднала дві дороги, і ось уже жорстокий розбишака та розпещений аристократ мандрують поза законом, намагаючись зрозуміти правду один про одного — і про самих себе. Хто є хто у цій загадковій історії і які таємниці вкривають стіни старого міста?

УДК 821.161.2
ББК 84.4УКР